אלע ווערק
פון
אברהם רייזען
אין 12 בענדער.

יובילעאום אויסגאבע.

אברהם רייזן.

אבטער באנד:

אָרימע געמיינדען.

ארויסגעגעבען פון פערלאג „אידיש"
1917 ניו־יארק תרע"ז.

Copyright, 1916
by
YIDDISH

אַרימע נעמינדען.

די אָרימע קהלה.

דאָס שטעדטעלע וואָינאָווקע, וואָס בעשטעהט פון פערציג הייזער און פינף און דרייסיג בעלי־בתים, וווינט פינף הייזער שטעהען לעדיג, וויעזט זיך, רוישט און קאָכט, ווי א קליין טיי־כעל ערב־פּסח, וועז דער שניי צונעהט. עס איז אבער ניט ערב־פּסח. עס איז א וואָך פאר ראש־השנה, — א וואָך פאר ראש־השנה, און די קהלה האָט נאָך נישט קיין בעל־תפלה...

אין דעם נאָהנטען שטעדטעל יאָחנאָווקע, וואָס איז פיעל מאָל גרעסער פאר וואָינאָווקע, קען מען אפילו קריגען א בעל־תפלה און דוקא רעכטען מיט א האלז מיט א געמבע און מיט חזנ'ישע שטיק, ווייל ער אבער מען זאָל איהם גוט בעצאָהלען— און דא איז דאָס אונגליק! דאָס שטעדטעל וואָינאָווקע האָט געפּטר'ט די עטליכע קהל'שע רובל אויף א חזן, וועלכען דער שווארץ־יאָהר האָט היינטיגען זומער אָנגעטראָגען, און האָט גראָוועכט א שבת־מברכים מיט זעקס זינגער. צוריק גערעדט איז דאָס ווערטה געווען: צייט וואָינאָווקע איז וואָינאָווקע האָט זי אזא נגינה ניט געהערט. דער בית־המדרש, וועלכער איז שוין אלט איבער צווויי הונדערט יאָהר, לויט ווי די אלטע לייט דערצעהלען, האָט דעם דאָזיגען חזן מיט זיין קאפּעליע קוים איבערגעלעבט. די פענסטער האָבען זיך געטרייסעלט, די וועגד האָבען זיך געשאָקעלט און פון דער סטעליע אויבען איז גאנצע שטיקער קאלך געפאלען... פון גרויס התפּעלות האָט מען דעם דאָזיגען חזן מיט זיין קאפּעליע דאָס גאנצע געלד, וואָס קהל האָט פערמאָגט, אוועקגעגעבען, און איצט, א וואָך פאר ראש־השנה, האָט מען זיך געהאפט, אז עס איז ניטא א גראָשען פאר

וואס צו דיננען אַ בעל־תפלה, אוּן דער עולם האט זיך איצט פערוואמעלט אין בית־מדרש צו בעקלערען אן עצה.

— דאס איז נעווען אן אקט אין דער וועלט! — האט נעשריען אריה ליב דער שניידער, וואס האלט זיך פאר א שהנען אידען, וויל ער האט א לאנג באַרד אוּן האט א בחור'ל, וואס לערנט אין יאחנאווקער ישיבה.

— שייך אנ'אקט! דאס קען נאר טרעפען ביי אונז! האלט אונטער חיים דער גלעזער; מען זאל נעהמען אוּן אוועקנעבען א חזן אין א מיטען יאהר דאס נאנצע נעלט, וואס קהל פערמענט!

— עס איז נעווען א משוגעת! א רייניע משוגעת! דריקט מיט די פלייצעס חנן דער מלמד.

— איהר ווייסט וואס איך וואלט נע'פסקנ'ט — נעמט אן זרח דער שוסטער דאס בערדעל, אוּן מאכט א מינע פון א רב: — איך וואלט נע'פסק'נט, אז די וואס האבען פערהאלטען דא דעם חזן אוּן האבען איהם בעדונגען, זאלען איצט דיננען פאר זייער נעלד א בעל־תפלה. דאס איז מיין עצה! האט ער אויסגעלאזען מיט גרויס ערנסט, פונקט, ווי עם וועגדט זיך נאר אן זיין עצה...

— הייגט נעה טרעף, ווער האט איהם בעדונגען? אלע האבען איהם בעדונגען! צושלאגט זלמן דער שמיד זרח'ס עצה; אלע האבען נעווואלט הערען אמאל אין א נאווינע א ביסעלע גנינה. עס איז אפשר ניט קיין שלה. אבער וועו? אז דאס שטעדטעל איז רייך! א יאחנאווקע קען זיך פערניגען אין מיטען יאהר אויסגעבען אויף א חזן עטליכע רובל, אבער ניט מיר, קבצנים.

— איז וואס בלייבט פאַרט! הערען זיך צום סוף נעשרייען אין בית־מדרש.

— עס איז ניט פרעהליך! — ענטפערט אייגער.

— חייקעל שעפס וועט דאוונען מיט'ן שבת'דינען ניגון.

וועגדט זיך זרח דער שוסטער צום שבת'דינגען בעל־תפלה, חייקעל־שעפס, וועלכער האט יא א שטיקעל קול, נאר ער ווייסט מעהר ניט ווי די שבת'דינע נגונים פון דאוונען.

— א־נו, חייקעל — פרוב זיך! וועגדען זיך צו איהם אייניגע בעלי־בתים: זיי זיך מכין!

חייקעל־שעפס ווערט רויט און ענטפערט קוים:

— איך האב מורא.

— פרוב, פרוב: ה—מ—לך! ווייזט איהם זלמן שמיר א וועג.

— איי, קענסט דאך אליין! — רופט זיך אן חנן מלמר און העלפט איהם ווייטער:

יו—שב—על—כ—סא

רם ו—נ—שא—א—א!

—אי—אי—אי—אי—אי—אאאי!...

חאפט אונטער דער עולם.

און דער בית־מדרש הילכט עטליכע מינוט פון די ימים־נוראים'דינע נגונים, וועלכע האבען בעגייסטערט דער אסיפה...

— איצטער קענען אלע, און ווי עס וועט קומען ראש־השנה וועט קיינער ניט קענען, — ווארפט אריין א בעל־הבית אן השערה.

די השערה נעהמען אלע אן, און דער עולם בלייבט פער־טראכט.

— איהר ווייסט, אידען, אז מיר האבען קיין בעל תקיעה אויך ניט! — איז מודיע אין מיטען דרינען דער שמש פון בימה.

דער עולם בלייבט ווי נעפלעפט.

— וואס הייסט: וואו איז נחמן?

עס בעווייזט זיך נחמן, א בלייך, דאר בחור'ל פון א יאהר ציואנציג, וואס עסט דא טעג און לערנט „פאר זיך" און שוין צוויי יאהר, אז ער בלאזט שופר אין בית־מדרש בחנם.

— היי־יאהר וועל איך בלאזען אין דעם דארף סאסנאוו־

טשינע: דריי קערבלעך גיט מען מיר... דריי קערבלעך... האָט ער קוים אויסגעשטאָמלט מיט שרעק פֿאר זיין בגידה, וואָס ער האָט בוגד געווען אין זיין קהלה, וואָס גיט איהם עסען.

— ע, ביזטו א פֿארך! — האָט עמיצער אויסגעשריען.

— א גרויסער שייגעץ! — האָט נאָך עמיצער אונטערגעהאָלפֿען.

— א „דאַרמאָיעדניק"! — האָט א דריטער געזידלט.

און אויף דעם אָרעמען נחמנ'ען האָבען זיך אָנגעהויבען שיטען וועלטער און ווערטלעך, אוש עם האָט איהם ווי מיט נאָדלען געשטאָכען.

— איך דארף מאכען א ווינטערדיגען בגד... איך קען ניט... האָט ער זיך געבעטען. — זייט מיר מוחל... ווינטער איז קאַלט...

— וואָס וויל מען האָבען טאָקי פון איהם? איז דער עולם צוריקגעגאנגען: ער דארף זיך מאכען א ווינטערדיגען בגד. ער געהט נעבעך א חויל'ער, א נאָקעטער...

—די מעשה איז דאָך אווי! — האָט יעדערער פֿאָרטאָקעווען.

— האָבען מיר הייסט עס, ניט קיין בעל־תפילה און ניט קיין בעל־תקיעה?

— מיר האָבען, דאכט זיך, קיין בעל־קריאה אויך ניט!— האָט מודיע געווען וויעדער דער שמש פון בימה.

— וואָס הייסט! — האָט זיך דער עולם דערשראָקען:— וואו איז אלטער פּעשעס, וואו איז ער? וואו איז ער?

— אלטער פּעשעס וועט אויך לייענען אין סאָסנאָוטשינע, — איז מודיע, ווי א פערשוולדיגטער, דער זעלביגער נחמן— ער נעהמט צוויי קערבלעך.

דער עולם דערשרעקט זיך ניט אויף א געלעכטער: אנדערע לאָזען אראָב די קעפּ, ווי זיי וואָלטען געוווכט אנ'עצה, אנדערע וויעדער הויבען אויף די קעפּ צו דער סטעליע און שטעהען אזוי פּערטראכט עטליכע מינוט.

— וואס איז דא פארהאן וואס צו קלערען? — רופט זיך אן אייגער: מען וועט היינטיגע ימים נוראים דאוונען ביחידות... אוים קהלה!

— א שעהנע מעשה נאר א קורצע! — לאבט ביטערלעך א צווייטער.

— דאס דארף מען פערשרייבען אין פנקס.

— אוים וואינצווסק!

— זאלען זיך אלע צוזאמענלעגען און דינגען פאר אייגענע געלד, ניט אן עצה חנן מלמד און דערשרעקט זיך גלייך פאר זיינע אייגענע ווערטער.

— ווייז אהער א רובל. נו! שטעלט אוים זלמן שמיד די האנד.

— איך האב ניט! — פערשעמט זיך חנן. — פארהאן דאך אבער בעלי־בתים, וואס האבען....

— ווער האט?

— קיינער האט ניט!

— אזוינע ימים־טובים געהען — א קליניגקייט!

— וואס־זשע וועט זיין?

— ניט גוט.

אין בית־מדרש רוישט. יעדער זאגט אן אנדער עצה. נאר קיין אמת'ע עצה איז ניטא.

פלוצים ניט דער אלטער שמש א פאטש איבער'ן בימה און אין בית מדרש ווערט שטיל.

— איך האב א עצה, שוויינט א ווייב!

— אדרבה, אדרבה! — שרייט אוים אלע אונגעדולדיג.

דער שמש נעהמט אין זיך אריין אביסעל מעהר אטעם יוי געוועהנליך, ניט א שטארקען שמעק־טאבאק, ווישט די נאז פון בייד זייטען און רעדט ענדליך ארויס:

— די מעשה דערפון איז אזוי, די מעשה: אונזער קהלה איז היינטיגען זומער בעגאנגען א גרויסע נארישקייט, מיר

האבען די עטליכע רובל, וואס מיר האבען פערמאנט, פערטהאן אויף א נאשעריי, מיר האבען פערגעסען אונזער ארעמקייט, אונזער שטאנד און אונז האט זיך פערוואלט הערען א חזן. דער גוטער יאהר ווייסט וועד ער איז! א דורכפאהרער א חזן, איז ניט קיין גרויסער צדיק. אנ'עהרליכער חזן זיצט אין דער היים... נאר די מעשה איז — עס איז שוין אנ'אבנעטהונענע זאך. דער סוף פסוק איז: מיר זיינען געבליבען אהן א בעל תפלה אויף ימים נוראים, אהן א בעל תקיעה, און אהן א בעל קורא... ממש אהן נאר נישט... אויב איהר ווילט ווייסען נאך עפעס — איז שוין דער שופר אויך ניט ווי א געהרינג איז... איצט אלע־צייט, עטליכע תקיעות — בלאזט ער נאך ווי עס איז; ס'וועט אבער קומען ראש־השנה, מען וועט דארפען אזוי פיעל בלאזען: א תרועה, א שברים, א תקיעה־גדולה, — ער וועט זיך געווים פערהאלטען... פאר א יאהרען נאך האט ער זיך פערהאלטען, אויב איהר נעדענקט?.. איך נעדענק גאנץ גוט... און נחמן איז א גוטער בלאזער (דער עולם קוקט זיך אום אויף נחמ'ען און נחמן וועלט רויט...) לכן וואלט געווען מיין עצה, אז מיר זאלען היי־יאהר מאכען בשותפות מיט סאסנאווטשינער מנין, דהיינו, מיר זאלען אלע געהן דאוונען היי יאהר אין סאסנאווטשינע— געהן מע מען, סך הכל דריטהאלבען וויאהרסט וועג, עס וועט זיין א שפאציער... וועלען מיר אלע פערשפארען צו ברעכען די קעפ: וואו נעהמט מען א בעל־תפלה, א בעל־קורא און א בעל־תקיעה און טאקי א שופר אויך. וויל דער שופר, איך זאג אייך נאך אמאל, דער שופר וועט זיך ראש־השנה אבזאגען... קיין „תרועה־שברים" וועט ער זיכער ניט נעהמען. ער קען שוין ניט נעהמען, ער איז שוין אלט און האט שוין עטליכע פגימות... פאר אונז איז געבליבען נאר סאסנאווטשינע...

נאך דעם שמש'ס רעד, האט דער עולם אננעהויבען רוי־שען:

— פון שטאדט אין דארף! און נאך ראש השנה — ניין!

— זאלען זיי, די ישובניקעס, צו אונז קומען!
— וואס זיינען זיי נעזוארען פאר יחסנים!
— אמאל פלענען די ישובניקעס צו אונז קומען דאוונען.
— היינט האבען זיי זיך אויסגעלערנט עברי — מאכען זיי אין דער היים א מנין...
— עברי ווי עברי, גאלר קענען זיי נעווים צעהלען...
— וואס פעהלט זיי? — פון אלעס־נוטען: פולע זאשיקעס מיט קארטאפעל, מיט קרויט, מיט היהנער, מיט אייער...
— סמעטענע, פוטער און קעז...
— מיט אלע צרות אויף זייערע קעפ!...
— ששששא, שילט זיך ניט אידען, עס איז אלול!
דער עולם האט זיך פאר דער קללה אין אלול דערשראקען און איז נענאנגען צוריק:
— וועד שילט זיך, וועד, וועד...
— קיינער ניט, קיינער ניט..
— וואס האט מען צו זיי?
— בערקע סאסנאווטשינער איז א טייערער איד, ביי איהם וועט זיין דאוונען א תענוג: — א שטוב, ווי א פעלד, דריי מאל ווי אונזער בית־מדרש.
— ערשט היי־יאהר האט ער געשריעבען א ריינינגקייט.
—א טייערער איד!
— און וואס פעהלט די איבריגע ישובניקעס? גוטע מענשען!
— אודאי!
— בלייבט עס אזוי, אז מיר געהען היי־יאהר דאוונען אין סאסנאווטשינע?
— קיין אנדער עצה איז ניטא.
— א טייערע זאך, ווי איך בין א איד — ארא׳ב א בארג פון פלייצע!
— שייך א בארג!

— מען דארף שיקען אנפרענען, צי ערלויבט ער.
— א שאלה, צי ער וועט ערלויבען, ביי אים וועט זיין נאך א זכיה!
— א קלייניגקייט! שטערטעלשע אידען קומען דאוונען אין דארף...
און די אסיפה האט זיך געענדיגט בשלום.

און אז די שטערטעלשע אידען האבען דעם ערשטען טאג ראש השנה אין דער פריה (מעריב האבען זיי נעדאוועט אין זייער בית־מדרש) געלאזען זיך נעהן דאוונען אין סאסנאוויטשינע, און האבען פארבייגעהענדיג א קוק געטהאן אויף זייער אלטען, האלב איינגעפאלענעם בית־מדרש, ווי ער שטעהט אזוי מיט זיינע דונקעלע אויגען פערטרויערט און פער'יתום'ט, — האט זיי זייערע הערצער נעצופט און נעקלעמט און שטיל אהן ווערטער, נאר מיט בליקען האבען זיי איהם מחילה נעבעטען...

די קנעטערין.

שרה איז שוין צעהן יאָהר אן ענגהה. דער מאן איהרער לייבע דער שניידער, מיט וועלכען זי האָט געלעבט פינף פינף־טערע יאָהר, ווי זי רופט זיי אָן, איז אויפ'ן זעקסטען יאָהר אווקגעפאָהרען אין אמעריקע און איז ווי אין וואסער אריינגע־פאלען. שוין צעהן יאָהר, אז זי איז זיך אליין מפרנס דערמיט, וואָס זי וואשט גרעט פאר די רייכע שטעדטעלדינע בעל־הבית־טעס, וואשט דילען, פליקט גענז, און נאָך אזעלכע ארבייט. די אלע ארבייטען גיט מען איהר פאר רחמנות צו איהר און צו איהר איינציגען בן־יחיד'ל: אזוי זאָגען די בעל־הבית'טעס. פון דעסטוועגען איז זי נאָך פון די רייכע בעל־הבית'טעס רחמנות גיט רייך געווארען און אז עס קומט שבת, קומט זי אב מיט א הערינג אנשטאָט פליש און יום־טוב מיט א שטיקעל לונג און לעבער.

פסח אָבער מאכט זי, ווי זי דריקט זיך אליין אויס, „ניט צו פערזינדיגען". מצה באקט זי אין פאָדריאר, וואו זי איז אלע יאָהר א קנעטערין און בעקומט פיער גילדען א טאָג א חוץ „מאכען", און „מאכען" „מאכט" נאָך ביז א רובל. אין פאָר־ריאר שטעהט זי אב צוויי וואכען. און א טאָג פאר ערב יום־טוב, וועז דאָס מצה באקען ענדיגט זיך, צעהלט זיך איהר קא־פיטאל ביז 12 רובל, — צוויי רובל איז ביי איהר אוועק אויף עסען; עס איז אפילו א סך געלד, נאָר נאָט וויסט דעם אמת— אזוי פערענטפערט זי זיך אליין, אז זי האָט ניט געמיינט צו „פרעסען", זי איז נאָר אויסען געווען א בעסערן ביסען צוליעב דעם, זי זאל קאָנען האָבען כח צו שטעהן ביי'ן „באקען" און

אויסהאלטען אזא שווערע פראצע, ווי א קנעטערין האט.

און אז זי ענדיגט איהר ארבייט, פיהלט זי, ווי הענד און פים זיינען ניט איהרע, ווי זי וואלט זיי געלייהען ערגעץ און זיי זיינען ניט אויף איהר מאס... זי האט נאר איין פערלאנג — א וואַרף טהאן זיך אויף איהר בעטל און שלאפען, שלאפען שטענדיג, קיינמאל שוין ניט אויפשטעהן. קיין נרעסערער גליק איז שוין דאכט זיך פאר איהר ניטא. אזא גליק אבער קען זי זיך ניט פערנינען. אוועקגעהענדיג מיט צוויי וואכען צוריק איז „פאדריאר", האט זי איהר שטיבעל נעלאזען אפילו נישט קיין אויסגעקהרטע, חמץ איז אלע ווינקעלעך, דער אלטער קאסטען, וואו זי דארף די מצה לענען, איז ניט קיין נעווא־ שענער, די כלים נישט קיין נע'כשר'טע. ביי איהר איז נאך ניטא קיין סימן פון פסח, און נעלד מיט וואס צו מאכען פסח האט זי יא, גאט צו דאנקען. איצט פעהלט איהר נאר כח, און שרה שמועסט זיך איין, אז דער „פאדריאר" איז נאך ניט געענדיגט: זאל דאכטען, אז זי דארף נאך א טאג שטעהן און קנעטען, פון בעקען טאר מען דאך נעווים ניט אוועקגעהן, היינט וואס מאכט זי זיך נאריש? און זי פרובט אנהויבען צוצוקלויבען, מאכען פסח'דיג. נאר עס פאלט ביי איהר פון די הענד. זי האט קיין כח ניט אייגצובויגען זיך, און זי בלייבט פערצווייפעלט.

— איך וואלט חיים'קען כאטש האבען אין דער היים!— קלאגט זי זיך. — ער איז א טייער קינד, שוין 12 יאהר א בחור, ער וואלט מיר נעהאלפען!

איהר חיים'קע איז אבער שוין דריי יאהר פערקויפט ביי ועלינ דעם שוסטער פאר'ן עסען, און זעליג וועט איהם ניט לאזען קומען העלפען דער מאמען.

און שרה'ן פאלט נאר איין דיננען א „מענשען", צו מאכען אין איהר שטיבעל פסח...

לכתחילה פערשעמט זי זיך פאר'ן נעדאנק. זי ווערט ממש רויט. סטייטש. זי, ארעמע ענוגה, וואס איז ביי יעדער בעל־

הבית'טע א דיענסט, וואס האט קיין שום „ווערדע" ביי קיינעם ניט, וואס אויסער איהר שטיקעלע יחוס, וואס זי איז אן עגונה און מען האט דערפאר אויף איהר רחמנות, האט זי קיין אויס־קום ניט פון וואנען זי זאל קענען לעבען, — זי וועט נאר ווערען א „פריצטע" און וועט דינגען זיך „מענשען" צו רוימען, וואשען ביי איהר אויף פסח! עס איז בזיונות פאר לייטען, מען וועט פון איהר חוזק מאכען...

פון דעסטוועגען בעשליעסט זי עס פעסט צו טהאן. פאר צוויי נילדען וועט איהר חאשע די אלמנה אלץ צואוואשען. זי וועט איהר דערצעהלען די גאנצע מעשה, זי וועט איהר בעטען זי זאל קיין פעראיבעל ניט האבען...

זי מאכט זיך א הארץ און גיהט ארויס קענען איבער צו חאשע די אלמנה, וועלכע פערנעהמט אויך דיזעלבע שטעל ביי די שטעדטעלשע רייכע בעל־הבית'טעס, וואס זי, שרה.

— גוט מארגען, חאשע, — זאגט זי קוים ארויס אריינגע־הענדיג צו דער אלמנה אין פינסטערען שטיבעל.

— גוט מארגען, גוט יאהר, א גאסט! — ענטפערט חאשע, וועלכע עסט פון א צובראכענער שיסעלע א מין געקעכץ, וואס האט נאך דערווייל קיין בעזונדער נאמען ניט.

— האסט עפעס ארבייט? — פרעגט שרה, און דאס הארץ ציטערט איהר.

— ניין. — ענטפערט חשה — איך האב שוין ביי אלע בעל־הבית'טעס מיינע ארבייט אבגעטהאן. קוים, קוים פערדיענט אויף פסח.

— וואלסט עפשר וועלען נאך עפעס פערדיענען? — פרעגט שרה א דערשראקענע.

— אח, מיט'ן גרעסטען כבוד! — ענטפערט חאשע א דער־פרעהטע — א קלייניגקייט פסח! פיעל מען פערדיענט — איז וועניג.

דערהערענדיג אזא מיינונג וועגען פסח, פערשעמט זיך

שוין שרה אויסצורעדען איהר בקשה, אוז זי ווערט אנ־
שוויגען.

— וואוהין איז דאס? — פרעגט חאשע.

— וואוהין... יואוהין?... דאס איז צו...

שרה פערלירט זיך אוז קען נישט אויסרעדען קיין וואָרט.

— אודאי צו דעם „חזיר" צו בייֿלה ברוך׳ס? — ווייל חאשע טרעפען.

— נייז! — האקט אב שרה, אוז גיט צו ווי מיט גוואלד:

— איך האב געוואלט זאלסט צו מיר אריינגעהן...

— צו דיר? — פערוואונדערט זיך חאשע אוז שטעלט אויס די אויגען: לאכסט דאס ניט?

דא בעלייידיגט זיך שוין שרה. זי דערמאהנט זיך אן איהרע 12 רובל, וואס זי פערמאגט אוז רעדט ארויס ווי מיט שטאלץ:

— וואס מיינסטו, איך וועל דיר נישט בעצאהלען? איך וועל דיר בעצאהלען ווי א בעל־הבית׳טע.

דער שטאלצער טאן געפעלט שוין ניט וויעדער חאשען: א נייע בעל־הבית׳טע געוואָרען — טראכט זי — אוז זי בלאזט זיך אן.

— נו, איז וואס, דו געהסט אריין? — פרעגט שרה ווי א בעלייידיגטע.

— נייז, מיט אן אמת?... ווייל חאשע ניט גלויבען.

— ס׳אר׳א נאר דו ביזט! קומט שוין שרה צו זיך: עס איז מיר גאר ניט אזוי פרעהליך אויפ׳ן הארצען צו לאכען פון דיר אוז קיין כח האב איך דערצו אויך ניט, קוים וואס איך לעב. צוויי וואכען אז מען שטעהט אב ביים בעקער ביז צ ויי א זייגער ביי נאכט, איז ניט קיין געלעכטער... איך קען מיט א גליעד ניט א ריהר טהאן. וועסט ביי מיר אביסעל א זואש טהאן, איך וועל דיר ניט קריוודען, שרעק זיך נישט.

חאשע שמייכעלט אוז דאך בעשליסט זי צו געהן.

— מילא, זאל זיין פון א קאזאק — אבי צום לעבע.

און חאשע קומט צו שרה'ן אין שטיבעל און הויבט אן ארבייטען.

שרה וויל זיך צולעגען, זי קען ממש אויף די פים ניט איינשטעהן, זעהענדיג אבער, ווי חאשע נעהמט אלײן שלעפען דעם קאסטען און ווערט רויט שלעפענדיג, פערקלעמט איהר דאם הארץ און זי נעהט איהר צו העלפען.

— נעה. נעה!... טרייבט איהר חאשע: איך ווע אלײן!

נאר שרה נעהט ניט אוועק און מיט די לעצטע כחות העלפט זי איהר ארויסטראגען דעם קאסטען.

שפעטער א ווייל פערגעסט זיך שרה אן אלע איהרע ווהטאגען און זי הויבט אן גלייך ארבייטען מיט חאשען. חאשען ווערט נמאם אוועקטרייבען איהר, און ביידע ווייבער ארבייטען מיט דעם זעלבען חשק, אויסרעדענדיג איינע פאר די אנדערע די טרויעריגע הערצער.

און זעהענדיג ווי זיי ארבייטען ביידע, וואלט שווער געווען צו דערקענען ווער איז דא די בעל־הבית'טע און ווער די געדונגענע...

דער שמעק טאבאק.

אין דעם קליינעם שטעדטעל קאניוויקע געפינען זיך פינף גרויסע שוהלעז. נאר די גרעסטע ראלע שפיעלט דאָרט „דער קליינער בית־המדרש", ווייל אין איהם דאוונט דער שטעטעלשער ערשטער גביר, ר' יעקב סינקעם. שאצט דאס שטעדטעל דעם גביר'ס פערמעגען אין צוויי הונדערט טויזענד רובל, נאר א מאה־אלף האט ער טאקי געהאט, און פאר קאניוקע וואלט געגוג געווען א פיערטעל פון דעם, אום צו שפיעלען א גבירישע ראלע. דערפאר דאוונען טאקי „אין קליינעם בית־המדרש" די שעהנסטע בעלי־בתים, אויך די שטעדטעלשע כלי־קדש, ווי למשל דער רב, דער שוחט, דער בעל־טאקסע, א פאר פרושים, וואס „דיענען" שוין באלד א יאהר צעהן אין דער קהלה.

צוויישען די אלע שענע אידען האט דא געדאוועט גרונם דער דרדקי מלמד, וועלכער איז דא געווען עפעס ווי א פינפטער ראד צום וואגען. פון קינד־וויי אויף א דערשלאגענער, האט ער קיין מאל נישט געהאט דעם מוטה אריינמישען זיך אין א שמועס שבת נאכ'ן דאוונען, וואו דער ראש־המדברים איז געווען דער „גביר". ער האט אפילו ניט געוואגט אנבוינגען דעם קאפ אויף א זייט און צולענגען דעם אויער עפעס הערען. פון ווייטען פלענט ער נאר שטעהן און שלינגען יעדעס וואָרט, וואס געהט ארויס פון גביר'ס מויל. א שפאס וואס יעקב סינקעם דערצעהלט זיך אן! דא דערצעהלט ער פון גראף צאפסקי, מיט וועלכען ער איז שטארק „נעקנעפעלט" און איז ביי איהם כמעט אלע וואָך, ווי אזוי דער דאזיגער גראף האלט חשוב א אידען.

נאך דער מעשה געהט ער איבער צום קורס, ווען דער רוסישער רובעל הויבט זיך און ווען ער פאלט; (גרונם קען עס בשום אופן ניט פערשטעהן: ער וויסט דאכט זיך, אז א רובעל איז אלע מאל א רובעל! ער ווייל עס פרעגען, נאר ער האט קיין העזה כיט). ווייטער דערצעהלט ער פון זיין נסיעה קיין קעניגסבערג יענע וואך, וואוהין ער האט „אטפראוועט א טראנספארט" געהיילט: ווי אווי ער האט צוריקפאהרענדיג זיך בעקאנט מיט א פוילישען גלח, האט געהאט מיט איהם א ויכוח וועגען אמונה, און ער האט דעם גלח מנצח געווען... און נאך אזוינע טויזענד־דער מעשיות, וואס נאר א גביר קען עס וויסען, א גביר, וואס פיהרט נעשעפטען מיט די נרעסטע שררות און קיין זאך איז פאר איהם ניט צו שווער...

גרונם וואלט אבגעגעבען א האלב לעבען, נאר אויסרערען אמאל חאטש א י י ן וואלט מיט'ן גביר, ער וואלט זיך מחיה געווען... ער פרובט עס אבער קיינמאל נישט: דאס גבירי־שע נעשטאלט, די הויבע געוויקס, דער גרויסער בויך לאזט עפעס ניט צו; דאס קלאנג, פולע פנים, דער שטרענגער קוק וואנדערט אן אויף גרונם'ן א פחד. ער וואונדערט זיך נאר אויפ'ן שוחט'ס גבורה, ווי אזוי יענער שטעהט אמאל נאר נאהנט נעבען גביר און וואנדערט אריין אין שמועס אויך א וואלט... „מען דארף טאקי האבען, טראכט גרונם דאמאלס, א שוחטישע הארץ צו פועל'ן דאס ביי זיך... איך קען דאס נישט!"..

און גרונם, וועלכער דאוועט שוין באלד פונפצעהן יאהר אין „קליינעם בית־המדרש", האט נאך קיינמאל מיט'ן גביר קיין וואלט נישט אויסגערעדט. נאך קיינמאל די זכיה נישט געהאט און האט עס אפילו אין זינען נישט. וועו? ווי אזוי? סיידען ער זאל וועלען אליין א נגיד, נאר פון וואס קען ער רייך ווערען? פון די דרדקי־יונגלעך?

דאך די לעצטע צייט האט גרונם אנגעהויבען צו טראכ־

טען וועגען רעדען עפעס מיט'ן גביר, און נישט נאר רעדען, נאר טאקי שטארק א שמועס טהאן...

ביים רעיזן וועגען שמועס, קומט איהם דאס בלוט גלייך אריין אין פנים, דאס הארץ — קלאפט ווי ביי א גזלן, וואס געהט הרג'נען א מענשען. א שפאס! ער דארף פיהרען מיט'ן גביר אזא וויכטיגען שמועס! ער ווילּ בעטען דעם גביר'ס אייניקעלּ, וואס הויבט ד ע ם זומער אן צו לערנען, צו זיך אין חדר אריין. בעטען א אינגעלּ אין חדר איז ביי גרונם'ן אפילו ניט קיין נייעס: אלע „זמן" בעט ער אזוי איין צוואנציג תלמידים, און האט שוין דערוויף אן אויסגעארבייטען „נוסח", נאר וואס גלייכט מען? מיט פשוט'ע בעלי־בתים מאכט נישט אויס, ווי אזוי מען רעדט, אבער מיט אזא גביר דארף מען דאך וויסען וואס צו רעדען, א י י ן איבריג ווארט, חלילה, קען אוועק־הרג'נען אין גאנצען...

און פון פורים אן ביז פסח קומט פאר ביי גרונם'ן אין הארצען א גרויסע מלחמה. ער ווילּ אריינגעהמען א גרויסען נע־נעראלּ אין פלעז, און וויים נישט אויף וואס פאר אן אופן און האט סתם מורא...

נאר אט איז שוין פסח! אויב ער וועט די טעג נישט צו־געהן איז שוין פערפאלּען, פערשפיעלּט דאס גליק אויף אייביג! און א קליניגקייט וואס פאר א גליק דא וואלּט געווען! דעם גביר'ס אייניקעלּ לערנט ביי איהם!... ערשטענס דאס געלד: ער וואלּט אודאי נעצאהלּט פונפצעהן קערבלעך, אויב נישט די גאנצע צוואנציג. היינט דאס צאהלּען שמועסט מען דאך נישט— פאראויס א צעהנ־רובעלּדינע!... היינט דער כבוד אלּיין, וויפיעלּ איז ווערטה דער כבוד?...

און גרונם'ן פערטראגט דער כח הדמיון ווייט:

— וואו לערנט ר' יעקב'ס אייניקעלּ, ר' גרונם?

— וואס הייסט „וואו"? איהר ווייסט גאר נישט? א שע־נע מעשה? ער לערנט ביי מיר, ביי מיר טאקי! וואס דען האט

איהר נעמיינט: ער וועט איהם צו אנ'אנדערן מלמד אוועקגעבען? מעהר וואלט איהם ניט פעהלען?...

א גליקליכער שמייכעל בעשיינט זיין פינסטערן פנים. נאר ער גיט א קוק אויפ'ן גביר און פון נאנצען דמיון ווערט אש! דאס בלוט ווערט אין איהם פערקיהלט פאר שרעק: „ווי אזוי נעהט מען צו“? וואו נעמט מען אזוינע נעזונדטע פים, זיי זאלען קענען איינשטעהן בשעת מעשה, וואו נעמט מען אזא הארץ, וואס זאל אזוי ניט קלאפען?...

און אט איז שוין די „אנדערע טעג“ פסח! היינט מוז ער צוגעהן, ער מעג אפילו וויסען, אז ער וועט דערפון זיכער שטארבען! ער מאכט אן ארדנונג מיט זיינע נעראנקען און גרייט זיך צו, ווי אזוי צו רעדען נאכ'ן דאוונען.

— „גוט יום־טוב“, ר' יעקב!... מאכט ער א רעפעטיציע— דאך בעקלערט ער: עס איז צו פרואסט: „גוט יום־טוב, ר' יעקב!“ אזוי זאגט מען דאך אלעמען, היינט וואס איז דער חילוק? איך וועל בעספער זאגען: „א גוטער יום־טוב, ר' יעקב!“... עס גע־פעלט איהם ווייטער נישט: ער נעדענקט, שמחת־תורה האט זיך לייבע דער שוסטער אייננעשכורט פלעגט ער אזוי שרייען וועמען ער פלעגט נאר בעגעגענען... ביי איהם בלייבט, אז ער וועט טאקי זאגען „גוט יום־טוב“, נאך וויך און שטיל...

— גוט יום־טוב — דעקלאמירט ער... — יא, אזוי וועט זיין גוט.

ער גרייט זיך ווייטער צו:

— איך האב געהערט זאגענדיג, אז אייער אייניקעל, זאל זיין אויך לאנגע יאהר (דאס וועט דעם גביר זיכער נעפעלען וועמען) הויבט אן איז א מזל'דינער שעה היינטיגען זומער צו לערנען... איך בין גרונם דער מלמד... ביי מיר לערנען די שענסטע בעלי־בתי'שע קינדער... איך בעט אייך, ר' יעקב, (אפשר מורנו ר' יעקב? — פליהט איהם דורך אין קאפ) גיט מיר אייער אייניקעל, צוליעב שכנות — מען דאוונט צוזאמען...

נאָר דאָס לעצטע געפעלט איהם נישט. וואָס פאר א שכן ביזטו מיט מיר, מלמד אייגער — דו דאוועגסט נעבען טהיר און איך נעבען ארון קדש..

ער זוכט אנ׳אנדער נוסח: „צוליעב אלטע בעקאנטשאפט"..

פוי, נאָך ערגער, שפייט ער אויס — „א נייער בעקאנטער" וועט ער זאָגען און גאָר אין כעס וועלען.

ענדליך געלינגט איהם צו פערבייטען אזוי:

— איך בין א גרויסער „בעל־פועל", אין א י י ן „זמן" פאָהרט מען ביי מיר אריין אין עברי, טאקי רעכט אין עברי! איך האָב דערצו א בעזונדער למוד.

ער קלערט איבער דאָס זעלבע נאָך אמאל און נעפינט, אז עס איז גוט, נאָר „פאָהרט מען ביי מיר אריין" איז עפעס מעשה „בעל־עגלה"...

ער זוכט אן אנדער נוסח:

— אין איין „זמן" לערן איך אויס עברי על־פי דקדוק.— דאָס געפעלט איהם שוין אין גאנצען און ער האָפט, אז דער גביר וועט איהם מיט גאָטס הילף ניט אבזאָגען.

נאָכ׳ן דאוונען לעגט ער זיך איבער און בעשליעסט זיך פעסט צוצוגרייפען. ממה־נפשך — שטאַרקט ער זיך — יא — יא. ניט — ניט! אין קאשע וועט ער מיך דאָך נישט אויפעסען.

די שענע בעלי בתים זאָגען שוין דעם גביר גוט יום־טוב, מען וואַרפט זיך איבער נאָר מיט אייניגע וואָרטער, און מען גיהט זיך פענאַנדער. קיין וויכטיגעם האָט די לעצטע טעג ר׳ געגומען. און דער גביר האָט שוין בדעה ארויסצוגיהען, ער דארף יעקב נישט צו דערצעהלען, עס האָט זיך איבער יום־טוב אויס־נאָר צונויפגעלעגען דעם טלית.

גרונם רוקט זיך ווי א שאטען... די פים ברעכען זיך אונטער איהם.

— מען דארף נעהמען א שמעק טאבאק ביי דעם שמש, דאָס וועט מיך אפשר מוטהיגען. בעשליעסט ער.

— זייט מוחל שמש — וועגדט ער זיך מיט א הארץ־קלאפעניש צום שמש — ניט א שמעק טאבאק.

דער שמש נעמט ארויס פון׳ם בוזעם דאָס פושקעלע, גרונם רוקט אהין אריין די צוויי פינגער, פארשיט אביסעל אויף דער ערד, נאָך דעם ניט ער א שטארקען שמעק, ניט נאָך זיין גע־וואהנהייט. און טראכט זיך: „זאָל זיין, רבונו של עולם, צו רפואה!" און לאָזט זיך געהן קעגען גביר, ווי שכור...

אט שטעהט ער שוין נעבען ר׳ יעקב׳ן.

— גוט יום־טוב, ר׳ יעקב — רעדט ער קוים ארויס.

דער גביר שטעלט אויס פערוואונדערט אויף גרונם׳ן די אויגען און פרעגט:

— וואס וועט איהר זאָגען?

„ע, ער לאָזט זיך דאָך רעדען — טרייסט זיך גרונם — שטייפער, שטייפער! נאָר נישט געשראָקען זיך", און ער פאסט זיך מוטה ווייטער צו רעדען:

— איך... האב... א פ ש ש ש — צענים ער זיך פלוצים, פון שמעק טאבאק, די אויגען ווערען איהם פול טרערען, און פערשפריצט דעם גביר׳ס ראָק און פנים...

— טפוי! וואס איז דאָס פאר א מין מיאוסער איד!— ווערט ר׳ יעקב אויפגעבראכט און מיט עקעל ווייזט ער מיט דער האנד — געהט אייך, געהט אייך ווייטער! איך האָב מיט אייך קיין געשעפטען ניט!... פוי... אין פנים ניסט ער... וואס א לומפ ניט קען. שמש!

דער שמש פליהט אונטער, ווי ניט לעבעדיג.

— ווער איז ער, אט דער שוטה! — פרעגט דער גביר, קו־קענדיג בייז אויפ׳ן שמש.

— א מלמד... א דרדקי־מלמד — ענטפערט דער שמש דער־שראָקען.

— ס'איז א מין שוטה! אין פֿנים אריין ניסט ער... א מין פֿרא־אָדם!.. פוי!...

— היינט נעה צוריים זיך — האָט גרונם, ארויסגעהענדיג מיט בזיונות פון דאוונען, גערעדט מיט זיך אליין — קיינמאל שמעק איך ניט קיין טאבאק, היינט האָט זיך מיר גאָר פערגלוסט א שמעק טהאָן. א נייע רפואה!... אזוי וואָלט דאָס אייניקעל ביי מיר געווים געלערנט, געווים, געווים! דער שמעק טאבאק האָט מיך ג'הרג'עט...

דער אלטער טשעסלער.

אלט איז שוין לייזער דער טשעסלער, געבויגען געהט ער שוין און קענטיג, אז דער שטעקען זיינער, וואס ער האלט אין דער רעכטער האנד, קומט איהם שטארק צו־נוץ, אהן דעם שטעקען וואלט ער אין בית־מדרש אודאי ניט געגאנגען; מעהר ווי אין בית־מדרש געהט ער נישט — עס איז איהם שווער און אנב האט ער נישט וואוהין צו גיהן; זיינע קינדער זיינען זיך צעפאהרען אין אמעריקא און ער איז עלענד, ווי א שטיין. „די אלטע" זיינע איז שוין אויך טויט. געשטארבען איז זי מיט דריי יאהר צוריק, וועז ער האט נאך געארבייט, און געארבייט האט לייזער אזוי לאנג, ביז וואנען ער האט שוין ניט געקענט, אזוי לאנג, ביז די האק האט זיך נישט פון זיין האנד ארויסגעגליטשט. דאמאלס האבען איהם די יונגערע טשעסלייארעם געזאגט:

— צייט שוין ר' לייזער, אייך אברוהען!...

און און שוין צוויי יאהר אז ער רוהט טאקי; אמת אין נאנצען רוהט ער ניט, עס קומט איהם אן זעהר שווער „הוצאה" זיינע. דאס עסען איז שוין ווי עס איז: א פאר גע־באקטע קארטאפעל און א קאפ פון א הערינג קלעקט איהם אויף א טאג. דאס אומגליק איז נאר דאז, וועז עס קומט איהם אויס צו צאהלען דעם אלטען זלמן די צוויי גילדען דירה־געלד; דאמאלס ארבייט ער מעשים, קעהרט איבער וועלטען; עס פער־שטעהט זיך—נישט מיט די הענד, נאר מיט'ן קאפ: ער זוכט אויף אין מוח פערוואלגערטע בעלי־בתים. וועמען ער האט הייזער געבויט און וועלכע זיינען נאך איהם שולדיג געבליבען. א סך

פון זיי לייקענען איהם: אנדערע זיינען מודה און שווערן, אז זיי האבען ניט; טהיילן זיינען ניט מודה און לייקענען ניט, און וואלפען איהם דאך ארויס א פאר גילדען.

נאר די לעצטע צייט קומט איהם אן אלץ שווערער און שווערער די צוויי גילדען דירה געלד צו קריגען. ער איז שוין שולדיג דעם אלטען זלמן פיער גילדען פאר צוויי חדשים און עם געהט שוין באלד א דריטער חדש. זלמן וואלט איהם אפילו נעווארט, נאר ער קען ניט — ער איז אליין ניט דער „בעל־הבית, ער אליין צאהלט דירה געלד און איהם קומט דאס אויף זעהר שווער אן. סך הכל איז זלמן אנ אלטער שניידער, אויף איין אויג שוין בלינד, און מעהר אז לאטעם לעגען קען ער ניט, און וואס פערדיענט ער פון א לאטע, מישטיינס געזאגט!...

לייזער דער טשעפלער האט אויף איהם קיין פאראיבעל ניט וועז ער מאהנט א מאל צו שטארק, נאר גוט איז דאס איהם ניט, צייט ער לעבט האט ער קיין לינגען ניט געזאגט און איצטער, אויף דער עלטער, האט ער שוין דעם אלטען זלמן נענארט. אז היינט, מארגען גיט ער איהם געלד...

און די לעצטע טעג בלייבט לייזער אין בית־מדרש ביז שפעט נאך מעריב, ער זיצט ביי א ספר אויף עברי־טייטש און ווארט ביז וואנען דער בית־מדרש זייגער שלאגט 10. דאמאלס וויים ער זיכער, אז דער אלטער זלמן שלאפט שוין און ער געהט אוועק א חיים...

דער אלטער זלמן האט שוין נעגעבען לייזער'ן אנצוהערענייש אז ער וועט פערדינגען זיין ארט א צווייטען, אויב ער וועט איהם די טעג קיין געלד ניט געבען. לייזער איז צוטומעלט געוואָרען. ער האט א מורמל געטהאן: אוילט זיך ניט, מיר וועלען זעהן... נאר טאקי מעהר ניט ווי א מורמל — דייטליך

זאגען האט ער עס ניט נעקענט, ווארום וואס האט ער צו זעהן? ער האט שטיל נענומען דעם שטעקען און האט זיך שטיל ארויס־גערוקט פון שטיבעל...

דאס אומגליק איז גרויס נעווען! דאס אומגליק האט דעם אלטען לייזערן צוטומלט; ער איז נענאנגען און מיט שטארע בליקען נעקוקט אויף דער ערד און אין די זייטען. נאר אט פער־שווינדט דאס גרויסע אומגליק, לייזער פערקוקט זיך אויף די היי־זער און פערגעסט זיך. די הייזער ווערען איהם ליעב, פיעל פון זיי דערמאהנען איהם אמאליגע יאהרען, ווען ער, א הויבער, א גע־זונדטער, איז געשטאנען און געשמאק געארבייט. „אט די שטוב", דערמאנט ער זיך, פערבייגעהענדיג יענקעל דעם שענקערס שענע הויז — האב איך צוהן וואכען געטאן! — ער האט נאנץ עהרליך נעצאהלט — פינף גילדען א טאג, און פלענט אמאל נעבען אביסעל בראנפען נאך דער ארבייט. — עס איז נאך נאנץ שטארק! א מאליגע געהילף — אייזען!... אט די שטוב — פערקוקט ער זיך אויף נאך איינער — האב איך שוין נעארבייט ניט פון טאג — אגולנא! איך האב זיך דעמאלט אב־גענארט, עס האט מעהר נישט אויסגעמאכט ווי א האלבער רו־בעל צי פיער גילדען א טאג — ער קען זיך נישט דערמאהנען... אט נעהט ער פארביי דעם גבירס הויז. „א הייזעלע, טראכט ער און קוועלט — „נאך נאר ניי!" — שוין א מעשה, פון א יאהר צוואנציג — א מאסע חדרים, דערמאהנט ער זיך, זיינען דא! — ביי דעם גביר האט ער נישט שלעכט פערדיענט:— זעקס גילדען א טאג. ער פערוואונדערט זיך אין נעראנק: „אזוי פיעל?" „נו, ער איז דאך פארט דער ערשטער גביר אין שטאדט!" פערענטפערט ער זיך אליין זיין הארבע קשיא... און ער פערקוקט זיך אויף נאך און נאך הייזעלעך, וועלכע ער האט אין זיין לאנגען לעבען נעבויט; זיי גיבען איהם אב גרויסען און עס ווערט איהם ווארעם אין זיין אלטער קאלטער נשמה... נאר אט וואקסט פלוצים דאס אומגליק צוריק ארויס, ער דער־

מאהנט זיך עפעס שרעקליכעס און זיין אלטער קערפער ציטערט...

פערצווייפעלט איז ער אריין אין בית־מדרש, אבגעדאווענט מנחה, שפעטער — מעריב. דער זייגער שלאגט שוין 8—9—10. איצטער שלאפט דער אלטער זלמן, נאר לייזער האט נאך נישט בדעה צו געהן אהיים. ער זיצט ביי'ן „קב הישר". זיינע געדאנקען אבער זיינען ערגעץ וואו אנדערש. „וואס טהוט מען", אט די אייזערנע ווערטער קלאפען איהם אין זיין אלטען מח. זיי האבען אבער אזוי לאנג געקלאפט, ביז זיי האבען אויפגעבויט אין זיין קאפ א גליקליכען פלאן. דער אלטער שמייכעלט. ער איז גליקליך: פון היינט אן וועט ער שוין בלייבען אין בית־מדרש אויף שטענדיג, צוריק וועט ער שוין נישט געהן צום אלטען זלמן! — ער לעגט זיך איבער עטליכע מאל, טאמער איז דא פארהאן א שטיקעל חסרון, עפעס א שטערענישׂ. נאר ער געפינט ניט. ער וועלט בעגייסטערט: נעווים. נעווים — בעשליעסט ער זיך פעסט — פון היינט אן בלייב איך אין בית־מדרש. אראב אזא יאך! א קליינינקייט — אלע חדש צוויי גילדען... „צוויי גילדען!" רעדט ער ארוים שוין ניט אין נעדאנק, נאר מיט ווערטער, און איהם דאכט זיך, אז פון זיינע פליצעס איז עפעס אראב געפאלען און איהם איז נרינג געוואלען...

א פיצעלע משא בלייבט איהם דאך — **דער חוב! אבצאהלען מוז מען! נאר ווי אזוי? ער זיפצט...**

* * *

דער בית־מדרש זייגער האט נעשלאגען צוועלף. דער אלטער לייזער זיצט ביי'ן טיש און דרעמעלט און איהם חלום'ט זיך, אז דער אלטער זלמן זיצט נעבען איהם און שטשאבעט, און נאך יעדען שטאך איז בגד, גיט ער איהם מיט'ן נאדעל א שטאך אין די אויגען.

— ר' זלמן, שטעכט זיך ניט — בעט ער זיך — איך וועל אייך די פיער גילדען אבצאהלען, מארגען הויב איך אן צו ארבייטען ביי יענקעל דעם שענקערס הויז, ער צאהלט פינף גילדען א טאג... זלמן וויל עס ניט הערען און שטעכט איהם מיט'ן נאדעל אין די אויגען און אין אלע גליעדער. און אט דערפיהלט ער אז ער שטורבעט איהם.

נאר דאס שטורבען איז שוין געווען אויפ'ן וואהר. דאס האט געשטורבעט דער אונטער־שמש, וואס איז נעבען איהם געשטאנען און בייז געברומט:

— זייט מוחל, דא איז מיין ארט! איך דארף זיך לעגען. לייזער האט אנגעהויבען רייבען די אויגען. דערזעהענדיג אנשטאט דעם אלטען זלמן'ען — דעם אונטער־שמש איז ער צו זיך געקומען. ער האט זיך דערמאהנט אן זיין פלאן, אז ער בלייבט פון היינט אן אין בית־מדרש, נאר דער אונטער־שמש האט איהם טרוקען איבערגעגעבען, אז דא איז ניט קיין הקדש; די גבאים האבען פערזאגט, אז מען זאל קיינעם ניט לאזען נעכטיגען, עס איז נענוג די ישיבה בחורים, וואס שלאפען דא.

אויס...

און נעהענדיג צוריק צו דעם אלטען זלמן, האט שוין לייזער נישט געקוקט אויף די הייזער, וועלכע ער האט געבויט; עס איז נעווען זעהר א פינסטערע נאכט און אין די אויגען איז איהם נאך פינסטערער נעווען. זעהר פאמעליך איז ער גענגען, נאך פאמעליכער ווי ער האט נעקאנט: עס איז איהם ליעבער נעווען צו שלעפען זיך אין דער פינסטערער נאכט אייער צו קומען צו דעם אלטען זלמן'ען, צו זיין „מאהנער"... און וואס וועט זיין דער סוף?...

דער אלטער זלמן וועט איהם וואכטען נאך א פאר טעג, אבער ניט מעהר... אויפ'ן נאס וועט איהם אויסקומען צו לעגען זיך... אויפ'ן נאס!

— אוי! — האט ער א קרעכץ נעטהאן ביי דעם רעיון...

און איצטער האָט ער זיך דערמאָהנט, וואָס זיין „אלטע" האָט איהם אמאל, אמאל געזאָגט: „לייזער, אלע בויען זיך, לאָמיר זיך אויך פערזאָרגען מיט א שטיבעלע". „מען קען ניט — האָט ער איהר געענטפערט, — פאר מיין ארבייט פאר זיך, וועט מיר קיינער נישט בעצאָהלען".

ער האָט איהר אפילו גוט געענטפערט, זי האָט דערויף ניט געהאט וואָס וויטער צו רעדען; דאָך דערמאָהנענדיג זיך, אז אָט באלד־באלד האָט ער זיך ניט וואו אהינצוטהאָן, וועדט ער אויך זיך אין כעס און זידעלט און שילט זיך אליין:

— אלטער נאר! הייזער האָסטו נעבויט און אויפ'ן גאס וועסט דו שטארבען....

וועָן עסט חיים מלמד א בויגעל ?

צוויי פֿרנסות האָט חיים געהאט: ער האָט געקנעלט און בייגעל געבאקט, און א וואונדערליכע זאך! — ער איז געווען א ארעמאן און האָט געוזוכט א דריטע פֿרנסה, נאָר צו קיין דריטער פֿרנה האָט ער שוין ניט געטויגט; א קול האָט ער אפילו געהאט א הייזעריגליכען און האָט געקלונגען זעהר הארציג און צובראכען, און ימים־נוראים וואָלט ער געקאָנט דאוונען פאר׳ן עמוד און כאפען דערפאר עטליכע רובל, — האָט ער אבער, ניט פאר קיין אירען געדאכט, געהאט א קורצען אטהעם: רעדענדיג אפילו פלעגט ער זיך מוזען נאָך יעדען וואָרט אברוהען און חאָפען דעם אטעהם. עם פערשטעהט זיך, אז מיט אזא „פעהלער" קען מען ניט האָבען קיין העזה צו שטעלען זיך ימים־נוראים פאר׳ן עמוד, ביי אזעלכע לאנגע שמונה עשרה׳ס, וואָס מען דארף איבער׳חזר׳ן וואָרט און וואָרט פאר׳ן עולם. דעם עולם געהט כלל ניט אָן, צי חיים האָט א לאנגען אטהעם, צי א קורצען און ער פערלאנגט פאר די עטליכע רובל, אז דער ש״ץ זאָל פאהרען וויטער און וויטער, ניט אבשטעלען זיך אויף א רגע... חזנות איז ניט מלמדות — א מלמד קען אפילו קיין לונגען ניט האָבען, מאכט אויך ניט אוים: מיט קליינע אינגלעך לערנען דארף מען קיין גבורה ניט האָבען, אבער שטעלען זיך פאר א צבור, איז געווייס ניט קיין קליניגקייט — דאָ דארף מען האָבען א האלס, א הארץ און טאקי אָן אטהעם...

קיין לייכטערע פרנסות, צו וואָס חיים וואָלט יא געטויגט, איז אין שטעדטעל ניט געווען. צו א קראָם פאר זיין ווייב האָט חיים קיין „קאפיטאל" ניט געהאט. דער האלבער פוד מעהל,

פון וועלכען חיים פלענט אויסבאקען אלע טאג בייגעל פאר דאם שטעדטל, פלענט איהם אויך שווער אנקומען, אוז דעריבער האט זיך חיים נעמוזט בענגוגענען נאר מיט די צוויי פרנסות אוז לעבען טאקי אין גרויס נויט...

די בייגעל פלענט חיים באקען: ווינטער־צייט פאר טאג אוז זומער — ווי די זונ פלענט אויפגעהן. זיין ווייב, עלקע, פלענט דאם טייג פערקנעטען, די עלטערע טאכטער, ביילה, פלענט וועל־גערן אוז מאכען קייעבדיג, דאם יונגערע מיידעל, גרונה, פלענט עם ווארפען אין א הייסען טאפ וואסער, אוז פון טאפ פלענט שוין חיים בכבודו ובעצמו אליין ארויסנעהמען אוז זעצען אין אויוועז. ווי מען זעהט דא, האט חיים נענומען פאר זיך די שווערסטע מלאכה, נישט קוקענדיג, וואס ער איז דער שוואכס־טער נעוועז פון די איבעריגע. דער טעם דערפון איז א פשוטער: ערשטענס איז דאם זעצען אין אויוועז אנשטענדיגער, ווי קנע־טען דאם טייג, אוז דאם איז ניט אזא בזיון פאר א אידען א תלמיד חכם, ווי חיים איז: זעצען איז א מאנסביליעש ארבייט. פסח אין "פאדריאד" פון מצות זיינען אלע זעצער מאנסביל. אמת, עם טרעפען זיך אמאל ווייבער אויך זעצערינס, נאר דאם איז א זאך, וואס געהט ארוים פון כלל, ווי למשל, אלע דאק־טוירים זיינען מאנסביליען, פון דעסטוועגען טרעפט אמאל א „יודענע" אויך א דאקטארקע... צווייטענס, האט חיים נענומען די ארבייט פון זעצען צוליעב דער ווארעמקייט. חיים איז נעוועז א איד אהן א טראפען בלוט אוז איהם איז שטענדיג קאלט נע־ווען. עם פלענט טרעפען אמאל, אין די גרויסע היצען פלענט חיים קענען א זאג טהאן צו די תלמידים:—מאכט צו קינדער־לעך די טהיר, מיר איז עפעס מאדנע קאלט...

אט די ווארעמקייט, איז חיים'ן ניט נאר ווינטער, אפילו זומער אויך ליעב נעוועז. אוז ער פלענט מיט גרויס תענוג שטעהן ביין אויוועז, וואס דאם פייער האט אזוי פריינדליך, אין מזרח־

זייט פון אויוועז, געפלאקערט אוז בעלויכטען די ציילען בייגעל, וואס חיים פלענט בריה"ש אויסזעצען אויפ'ן „פאד".

חיים איז נעווען א בייגעל־בעקער, פלענט אויסבאקען אלע טאג ביז צווייי הונדערט גראשענע בייגעל אוז פון דעסטוועגען האט ער אליין מיט דעם וויב אוז קינדער, זעהר זעלטען א בייגעל פערזוכט, אוז חיים פלענט זעהר אפט זיך ווינשען זיין א נגיד אוז עסען „אז אמת'ן ריינעם בייגעל"... „אז אמת'ער ריינער בייגעל" האט ביי חיים'ן געהייסען יענער בייגעל, וועלכען מען פערקויפט די בעלי הבתים פונ'ם שטעדטעל פאר א גראשען; וואס געהט ארוים פון אויוועז ריין, טרוקען, אוז גלאנצט, ווי מיט א רויטליכער פארב. אזא בייגעל הייסט פערבוינט אוז ער איז טאקי זעהר געשמאק — ער צעשיט זיך ממש אין מויל; וועמען גאט העלפט אויפעסען אזעלכע 5—6 בייגעל, קען ווערען געזונד ווי א מויער... אזעלכע נעראטענע בייגעל האט חיים מיט זיינע בני בית זיך ניט פערגונען צו עסען. צו א שעהנעם תכלית וואלטען זיי נעקומען, ווען יעדער פון זיי וואלט אלע טאג אויפגענעסען אזעלכע עטליכע גראשענע בייגעל!... דאס זעכציג־רובעלדיגע קנעלונג פאר'ן זמן, וואס חיים האט אין שטעדטעל, וואלט אויך ניט געטראגען, אפילו אז אלע בעלי־בתים זאלען איינצאהלען, — בפרט אז א גוטע העלפט שכר־למוד ווערט פערפאלען...

עסען פלענט חיים, זיין ווייב און קינדער נאר פון אזא סארט בייגעל, מיט וועלכען עס פלענט טרעפען א סבה: או ער פלענט צוגעברענט ווערען א ביסעל, אדער אין אש זיך אייניריבטען, אדער אויף דר'ערד פון דער לאפעטע אראבפאלען און דערפון פערליערן זיין געהעריגע צורה. אזוינע מיני בייגעל פלענט אבער טרעפען זעהר זעלטען, ווייל חיים האט זיך שטארק געהיט, או קיין סבות זאלען זיך ניט טרעפען. צייטענווייז נאר,

וועז חיים׳ס יצר הרע פלענט זיך שטארק צופלאקערן נאר א שטיקעל בייגעל, פלענט ער גאט בעטעז, אז עס זאל זיך טרעפען עפעס א סבה, אוז ניט פערלאזענדיג זיך אין גאנצען אויף גאט, פלענט ער „ברויכען" אייגענע מיטלען, אז א פאר בייגעל זאלען ניט ארוים גאנצע פוז אוויוועז. לאזוז זיי בעצם ידו פערברענט ווערז, אזא העזה האט חיים ניט געקענט האבען: אליין קאליע מאכען — זאל דער אויבערשטער אויסהיטען, דאס איז א גרויסע טפשות אוז א חטא... נאר אבנארען זיך אליין אוז דאס ווייב אוז די בייגעל אפילו, דערויף האט חיים יא א העזה געהאט, אוז אין אזעלכע מינוטען, וועז דער יצר הרע — פז א בייגעל פלענט זיך אויף איהם מתגבר זיין, פלענט ער זיך כלומר׳שט פערטראכטען, וואו צו נעמען מארגען געלד אויף האלץ, נישט קוקען דערווייל אין אויוועז, זיך פלוצים א חאפ טהאן צום אויוועז מיט א געשריי:

— א — אי — אי!...

— וואס איז דארטען? — פרענט דאס ווייב דערשראקען.

— אי—אי—אי! — שרייט אלץ חיים אוז הויבט אן ארויסנעמען געשווינד די בייגעל, צווישען וועלכע א פאר געפינען זיך אין גאנצען צוגעסמאליעט...

דאס ווייב אוז די צווויי טעכטער בעטראכטען די פאר בייגעל אוז זיפצען:

— וואר וועט זיי שוין איצטער קויפען?

— א משוגענער סיידען... זאגט חיים כלומרשט פערטרויערט אוז אין הארצען איז ער שטארק, שטארק צופריעדען: ער וועט היינט עסען א בייגעל... ער וואלט נאר, אז עלקע זאל וועגען דעם דערמאהנען. ער וויל ניט ארויסטרעטען דער ערשטער — עס פאסט פאר איהם ניט, א איד טאר קיין „זולל וסובא" ניט זיין...

אוז עלקע קוקט, קוקט אויף די פאר בייגעל אוז זאגט ענדליך ארוים:

— מען וועט שוין, ברוך השם, אליין מוזען אויפעסען— וואס זאל מען טהאן? גע'פטר'ט א קאפיקע...

און נאכ'ן דאוונען וואשט זיך חיים מיט מעהר „פאראד". ווי שטענדיג, זאגט שאו ידיכם מיט א נגון און מאכט המוציא אויף א נאנצען ביגעל, חאטש א פערברענטען.

און יענער טאג איז ביי חיים'ען א מין דפגרא און וועז ער וואלט זיך ניט געשעמט, וואלט ער יענעם טאג מיט די תלמידים נאר ביז מיטאג געלערנט, ווי למשל ראש חדש, וועז זיין עלקע קאכט א „בעסערן וואַרמעם"...

דער אורח.

זעלינג דער מולער, צי ער האָט ארבייט, צי ניט, געהט שטענדיג פערשמירט אין לעהם און ניט נאָר די בגדים, אויב מען קען זיי אזוי אָנרופען, נאָר אויך דאָס נאנצע פנים איז ביי איהם דערין אויסגעשמירט. און אז מען קוקט זיך אין איהם איין, דאכט זיך, אז ער איז אין גאנצען א לעהמענער.

זעלינג האָט ווינטער קיין ארבייט ניט, זעלטען וועט ער קריגט א שטיקעל ארבייט ביים בעקער, איז דאָס אויך נאָר אויף א האלבע שעה, און דאָך איז ער ווינטער אזוי אויסגעשמירט ווי זומער, וועט ער האָט פיעל ארבייט. עפעס דאכט זיך, אז דער לעהם איז אויף איהם פערטריקענט געוואָרען און עס איז שוין נאָר קיין סגולה ניטא איהם אראָפצואוואשען.

זעלינגען קען יעדער דערקאָנען פאר א האלב וויאָרסט. זיין גאנצער הילוף, זיין אייגנעבוינענע פלייצע, פון די מולטערס לעהם, וואס ער האָט אין זיין לעבען איבערגעטראָגען, שיידען איהם אפ פון אלע אנדערע אידען אין שטערטעל און ער וואַרפט זיך שטענדיג אין די אויגען. אין א גרוים געלויף אין גאס, ביי יעדער ערעל, אפילו אין בית־המדרש, וועט א בעריהמטער מגיד „זאגט" און די אָנזיכטיגסטע בעלי־בתים פערלירען זיך צוווישען גרויסען עולם, זעהט מען נאָר איין זעלינגען, און יעדערער, אויב ער טראָגט נאָר א שטיקעל רעכטען בגד, היט זיך פון זעלינגען ער זאָל חלילה זיין בגד אין לעהם ניט פערשמירען.

נאָך פורים, אז דער עולם הויבט זיך אָן צו קאלכען, קען מען זעלינגען סיידען פערבייטען מיט דעם צווייטען קאלכער חיים „האָזש", וועלכער איז אט איין הויך מיט זעלינגען. זעלינג'ס

קלייבער בעדעקען זיך דאז איז נאנצען אין ווייסע קייקעלעך אוז די היטעל, ווען האט אין מיטען א רים איז דורכאוים פער־קאלכט, אזוי אז דער רים זעהט זיך ניט אוז מען קען דעריבער מיינען, אז זעליג דער מולער טראגט א גאנץ היטעל.

אוז ווען א טאג נעהנטער צו פסח, ווערט זעליג אלץ ווייי־סער אוז ווייסער, אוז אנהויב ניסן אז די לבנה איז נאך ניטא אוז די פינסטערניש אין שטעדטעל איז זעהר גרויס, בעגענענ־דיג זעליגען, דערפרעהט מען זיך מכיש: פאר דער שיין פוז זיין ווייסקייט קען מען זעהן ווי דורכצוקריכען די בלאטע, ווען שפיעלט זיך אין שטעדטעל אנהויב ניסן פונאנדער, אז מען קען אין דער פינסטער דערטרונקען ווערען.

אוז פוז פורים ביז ניסן ווארפט זיך זעליג יעדערן אין די אויגען. ער איז דער אייניציגער, ווען צייכענט זיך אויס מיט זיין אויסזעהן, אוז ווען אין שטעדטעל, למשל, קיין מאדע, אדער בעסער נעזאגט, קיין „מנהג" ניט געווען דאס קאלכען זיך, אוז אזא אבנעוויייסטער ווי זעליג וואלט אהין אריינגעפאלען, וואלט מען נאך איהם געווים נאכגעלאפען, ווי מען לויפט נאך נאך בערל דעם משוגענעם, אזוי אבער קוקט מען אויף זעליגם אויס־זעהן, ווי אויף א נעווענהליכע זאך. יעדער שטעדטעלדיגער איד, אפילו א אינגעל, פערשטעהט ווי באלד זעליג איז א מולער אוז א קאלכער מוז ער אזוי אויסזעהן, ווי דען אנדערש?...

פערשוואנדען פוז דער סצענע ווערט זעליג ערב פסח. ניטא זעליגען! אוז ווען מען וואלט איהם ווי נויטיג געראפט האבען, וואלט מען איהם בשום אופן ניט געפונען, ווייל אויף דער אר־בייט נעהמט מען איהם שטענדיג פוז גאס; ווא זעליג וואהנט ווייסען נאר יחידי סגולה, א פאר שכנים, אוז דער שמש פוז בית־מדרש.

נאר זעליג האט זיין ארבייט אבגעטהאן ביז ערב־פסח אוז קיינער דארף איהם ניט אוז ערב פסח מאכט זיך זעליג פסח'דיג, אוז פסח'דיג מאכען זיך דארף ביי זעליגען געדויערן זעהר

לאנג. ניט אזוי גרינג איז אראָבוואשען אזוי פיעל לעהם און אזוי פיעל קאלף פון פנים, פון דעם גאנצען גוף. נאָר זעלינ ריי־ניגט זיך, ער גענהט אין באָד און וואשט זיך דאָרט זעהר לאנג, חאָטש עס איז זעהר ענג. קומענדיג פון באָד רייניגט ער אויס זיינע שטיוועל, אנווייקענדיג פריהער זיי גוט אין וואסער. שפּע־טער אביסעל הויבט ער אָן זיך איבערטהאָן. פּארטיג ווערט ער קוים, ווען מען גענהט שוין דאוונען און דאָס ווייב זיינם, די ביינאכטיגע מלכה, טרייבט איהם: „גיה שוין, זעלינ, אין שוהל, ביזט שוין ריין".

נאָר זעלינען גלויבט זיך עפּעם ניט. איהם דאכט זיך, אז דער שפּיץ נאָז איז אין קאלף, אז הינטען איז דער גאנצער יום־טוב'דיגער סורדוט אין וווייסע פלעקען, חאָטש ער האָט אין סור־דוט קיינמאל ניט גיארבייט, און ער זעהט זיך נאָר אמאל ארום. ביז ער איבערצייגט זיך, אז ער זעהט שוין אוים ווי א „מענש".

אין בית־מדרש קומט ער צו דער מנחה'דיגער שמונה־עשרה, און ער זעצט זיך אוועק אויפ'ן באנק הינטער דער בימה. דאָס איז די איינציגע באנק, וואָס איז א קהל'שע און וואו „שטעדט" זיינען ניט קיין פערדונגענע.

די עטליכע אידען, וואָס דאוונען ביי דער באנק, קוקען אויף איהם, קוקען און ווילען עפּעם פרעגען. זעלינ קוקט אויף זיי אויך. ער דערקענט זיי יעדערן, ער האָט כמעט ביי יעדערן די שטוב נעקאלכט...

ער ווייל זיי עפּעם זאָגען, נאָר ער האלט זיך איין, ניט הא־בענדיג אייגענטליך וואָס.

— שלום־עליכם! פון וואנען איז א איד?...

ביים דריטען „שלום־עליכם" קומט שוין זעלינ צו זיך און מיט א גענעכטער'ל נעהמט ער זיי ארויס פון טעות.

—איהר דערקענט מיך ניט? שטעלט ער אָן זיינע אויגען.

— נייו, הערט ער אן ענטפער, און באלד א פראגע: „ווער זעגט איהר דען?"

— א נעלעכטער, כ'לעבען... איך האב דאך ביי אייך די שטוב נעקאלכט... זעלינ דער מולער...

— טפו, מיינע שונאים! — שפייט דער ערשטער אויס נאך דער ערקלערונג. — וואס עס קענען זיך טרעפען נעשיכטען! איך האב געמיינט, אז דאס איז וועד וויסט וועד, ערשט זעלינ דער מולער נאר.

און די אידען ביי דער באנק שמועסען וועגען זייער טעות, ניט קוקענדיג שוין מעהר אויף אויהם. זעלינען פערדריסט וואס ער האט אט די נארישע בעלי־גאוה'דינע בעלי־בתים אויסגעזאגט זיין יחוס.

— א קריינק זיי אין די ביינער, טראכט ער אין הארצען. ניעחיי וואלטען די „יאלדען" געמיינט, אז איך בין טאקי וועד וויסט וועד!

נאר יעדעס יאהר קען זעלינ זיך נעט איינהאלטען און זאגט אויס זיין יחוס...

בולקעס.

ביי פריידע, שלמה דעם שניידערס איז מען אפילו ברויט אויף געווען זשעדנע, נאר אזוי ווי דאס ברויט האט זי אליין געבאקען און באקען האט זי ניט געקענט און עס איז שטענדיג ארויס אדער טייג אדער פערברענט און דאס עצם מעהל איז געווען שווארץ און זאמדיג, האבען זיך די זעקס קינדער, וואס זי האט פערמאגט, פאר ברויט ניט געשלאגען. א בולבע איז געווען שוין א זאך וואס עס איז כדאי צו מאכען סקאנדאל. און אויך ניט פאר אלע מינים בולבעס. אויב די בולבע איז געווען פון א העכערן מין, וואס הייסט סלאנקע און איז געווען געשיילט און מיט זאלץ געקאכט, האט זי זוכה געווען אז מען זאל פאר איהם מקריב זיין עטליכע „קניפ", גראפען און דאס גלייכען, טאמער איז אבער די בולבע געווען פון דעם נידריגען מין, וואס האט געהייסען „מאסקוי־קע", א מין וואסערדיגע, פאר אזא פרי האט מען זיך נאר אונ־טערגעשאלטען און אויך ניט זעהר הויך.

סקאנדאלען זיינען ערשט פארגעקומען פרייטאג פריה ביי די בולקעס.

שטעלט זיך פאר, אז פריידע שלמה'ס האט געבאקען אויף שבת פיער פונט ווייצענס, האט זי פון די פיער פונט מעהל קודם כל געמוזט האבען דריי חלות אויף קידוש און די איבריגע אויף בולקעס אויף פרייטאג. וואלט טאקי פריידע אויסען געווען די בולקעס נאר אויף פרייטאג אליין, וואלט נאך געווען ווי־עס־איז, דען די פיער פונט מעהל פלעגען אייגענטליך אויסער די דריי חלות, נאך ארויסגעבען פון זיך אכט פונט בולקעס, אז מען זאל זיי דארפען קויפען ביי דער בעקערין, וואלטען זיי

נעקאסט צו זעקסערלעך. איז אבער פרויד שלמה'ס א גרויסע פערזאנערין, באקען באקט זי די בולקעס כלומר'שט אויף פרייטאג, און מיינען מיינט זי אויפ'ן מיטען דער־וואך... און טאקי אויף דעם קומענדינען שבת א קוגעל מאכען. פרויד שלמה'ס זאגט, אז א קוגעל פון אן אלטער אנגעווייקטער בולקע איז פאר מלכים צו גענבען — אזא מאכל איז דאס, א שאד נאר וואס די בולקע דערלעבט ניט אלט צו ווערען. ביז דיענסטאג קען זי די פערבליבענע עשירות בשום אופן ניט איינהיטען און פון אונטער די הענד גנב'עט מען זיי ארויס און מען פרעסט זיי אויף— פרעסען זאלען זיי די ווערים! וואלים פרויד האט דען — ווי זי קלאגט זיך — קינדער? שדים האט זי, פרעסער, זויפער! און „ער", שלמה אליין, איז דען בעסער? ער איז אויך א גוטער טרפה'נער האלו. זי האט איהם דען ווענig מאל געכאפט נאך פאר'ן דאונען — אזא שניידערוק — קייענדיג בולקע. באקאם זאל איהם ארוים!...

נאר דאס איז אבער אלץ נעזאגט בנוגע די בולקעס, וואס בליבען אויפ'ן מיטען־וואך. פרייטאג אבער איז זי אליין ניט קיין שטיקל־מאמע און ניט יעדען קינד, לויט די יאהרען, צו שטיקלען בולקע צום מילכיגען קרופניק, וואס זי קאכט טאקי לכבוד פרייטאג. איהם, דעם שפייזער, גיט זי א נאנצע בולקע, נאר וואס קלעקט פאר איהם א בולקע? ווי א פערד א צוקער־לעקעך, אזוי זאגט פרויד, נאכדעם ווי ער שלינגט זי איין ביי די ערשטע פאר לעפעל קרופניק און בעט נאך א שטיקל. עס פערשטעהט זיך, אז דאס בעטען איז נאר אוים געוואהנהייט. פרויד ענטפערט איהם אפילו ניט, אזוי צוקאכט איז זי. סטייטש! א מענש זאל זיך קיינמאל ניט אנעסען! ניט אזוי גיך אבער ווערט זי מוסכם מיט די קינדער, איבערהויפט מיט די קלענערע. מען רייסט זי פון אלע זייטען: מאמעלע, נאך א שטיקל; מאמעלע, נאך איין בים, און נאר דאס יונגסטע זעקס־יעהריגע גאלדעלע וואס קען נאך קיין קוס ניט זאגען, שפרייט

זיך אוים אויף דער ערד, פערוואַרפט דאָס קעפּל און שרייט אין איינע קולות:

— נאָך בולטע!

און פּריידע ענטפערט איהם צום גראָם:

— נאָך א סטולטע וועל איך דיר געבען. דאָס הייסט, נאָך א מכה, און דאָס קינד וויל אבער פּאָרט נאָך א בולטע — הויבט זיך די שטוב.

א טאָג פּאר פּסח באקט פּריידע אויף דעם ערב־פּסח'דיגען אָנבייסען די זעלבע פּיער פונט וווייצענס; קיין חלות אויף שבת דאַרף זי שוין אָבער ניט. עס געהען ארויס א בולקעס 12—13, זי בעהאלט עס ביז מאַרגען פּריה און גיט קיינעם ניט א ביסען.

אין דער פּריה. ערב פּסח, וועקט זי די קינדער:

— שטעהט אויף ממזרים, די בולקעס עסען, באלד פּערברענט מען חמץ און מען וועט ניט טאָרען עסען.

די קינדער אבער, אלע פערהאַרעוועטע פון דעם נעכטיגען שייערן און כשר'ן אויף פּסח, שטעהען ניט אזוי שנעל אויף און פּריידע מוז נאָך אויסשיטען איהר נאנצען רעפּערטואר קללות.

ענדליך זיינען שוין די אויפּגעשטאַנען. שלמה קומט שוין פון בית־המדרש, וואו עס איז אן ערב־פּסח'דיגער סיום געווען און ער האָט געגומען דאַרט אביסעל ברַאַנפּן מיט פּערבייסען. פּריידע טרייבט:

— נו, גיכער, לאָמיר שוין אָנבייסען די בולקעס מיט די מילך: באלד דאַרף מען דאָך חמץ פּערברענען.

— מיר ווילט זיך גאָר ניט עסען... כ'לעבען — וויצעלט זיך שלמה, האלב־שכור'לעך... כ'האָב געגומען א ביסעל ברַאַנפּן..

— מיר ווילט זיך נאָך אויך ניט עסען, אויף נאמנות! — קלאָגט זיך דאָס עלטערע מיידעל, קוקענדיג אויף דער מוטער מיט די בולקעס.

— איך וויל נאָך אויך ניט... זאָגט א קינד.

קורץ, עס ווייזט זיך ארוים, אז קיינער ווילּ אויך צו־להבעים ניט עסען. פרעידעם אויפרעגונג איז ניט משער צו זיין.

— איהר פרעסט, צי ניט? — ברענט זי און כעס'ט, — וואַרום איך וועל אייך מיט געוואלט אריינשטאָפען.

שלמה געהט זיך וואשען, נאָך איהם די קינדער.

מען שטעלט זיך אלע ארום דער מולטער בולקעם, פרעידע ניסט אַן יעדען צו נאנצע גלאַז מילך און סטאַרעט זיך פרייגר־ליך צו זיין: זי דארף יעצט זייער טובה.

— עסט, קינדערלעך.

הערענדיג אזא ווייבקייט פון דער מאמען, ווערען די קינ־דער נעריהרט און עסען מיט געוואלט א ביסען נאָך א ביסען. אבער אז די מילך איז געענדיגט בלייבט נאָך אין מולטער זעקס בולקעם.

פרעידע קוקט אויך זיי פערצווייפעלט.

— משומדים, עסט! זאל איך ארוים וואַרפען זעקס בול־קעם?... פרעסט!

— כ'לעבען עס געהט ניט מעהר... בעט זיך שלמה — איך וואלט דיר אודאי צולּיעב געטהאַן...

— נו, און איהר? — וועגדט זי זיך צו די קינדער.

די בעסערע, מעהר געהאַרבזאמע קינדער, וואָס ווילּען צו־ליעב טהאַן דער מאמען, נעהמען נאָך צו ביסען, די ערגערע אבער האלטען אין איין טענה'ן:

— עס געהט ניט!...

עס העלפט ניט פרעידעם ניט דאָס נעטען מיט גוטען, ניט דאָס שילטען: און א פערצווייפעלטע מוז זי א פיער בולקעם ארויפטראַגען אויפ'ן בוידעם, וואו עס ערווארט זיי פערשימ־לונג און פערדארונג...

און זי שילט פול מיט ערביטערונג:

— זאל פון אייך ווערען וואָס פון די בולקעם וועט איבער יום־טוב ווערען...

נאר אין הארץ ניסט זי ערשט אויס א זייגער עלף, וועו די בולקעס זיינען שוין אויפ'ן בוידעס, דער חמץ פערברענט אוו קיין מצה טאר מען ניט אוו עס איז א שאד צו עסען — אוו אט ערשט דאן איז זיך מישב א קינד אוו מורמעלט ארויס:

—עס ווילט זיך עסען...

אוו באלד ווייזט זיך ארויס, אז אלע ווילען עסען...

דא פעהלען שוין פרעידע'ן קללות אויס, אוו זי מוז קיה־לען איהר הארץ מיט א קלאפ, אוו זי רייצט זיך:

— אויפ'ן בוידעס ליגען פיער בולקעס...

אוו די קינדער הויבען אן שטארק חרטה האבען אויף זייערע זינד, וואס זיי האבען אין דער פריה ניט געגעסען, נאר די תשובה איז שוין שפעט. אוו שלמה אליין, וועלכער האט זיך שוין אויך גוט אויסגעהונגערט, געהט ארום א האלבער א פסח־דיגער אוו מורמעלט:

— היינט זיי א חכם אוו טרעף, אז עס וועט זיך באלד וועלען עסען...

אוו א הונגעריגער וואלט ער אויפ'ן סדר, וועלכער וועט נאך ערשט העט־וועו זיין...

אוו א הונגעריגער נעהמט ער אויף זיך, בלי נדר, אז אי־בער א יאהר וועט ער אויפעסען אלע בולקעס, איבער א יאהר וועט ער פאר'ן בוידעס ניט לאזען קיין ביסען.

איבער א יאהר איז אבער וויעדער די זעלבע מעשה.

האט שוין פרעידע אמאל געפרובט באקען נאר דריי פונט, איז אויך נעבליבען א דריי בולקעס. ניט אנדערש ווי אימיצער האט פערשאלטען, ניט אנדערש!...

א דראַמאַ איבער 5 קאַרטאָפּעלס.

— וואָס מען קען שוין די קאַרטאָפּעל אַבזייען? — האָט פּריידע געפֿרעגט מיט א שטאַרק ערנסטען פּנים, קוקענדיג צום טיש, וואו איהר מאַן, שלמה דער שניידער האָט געגעהט מיט צוויי פּועלים.

שלמה האָט נאָך אפילו קיין צייט ניט געהאַט צו לאָזען די ארבייט, ער האָט נאָך געדארפט איין ארבעל ענדיגען און צושניידען א פּאָר הויזען פּאר די פּועלים, נאָר דערהערענדיג דאָס וואָרט קאַרטאָפּעל, האָט זיך ביי איהם דער „יצר הרע" אזוי צופּלאַמט, אז ער האָט גלייך אויסגערופען:

— וואָס פֿרעגסט דו, נאַרישע אידענע? אודאי אַבזייען! קאַרטאָפּעל, אז עס וועלט פּערטיג, זייט מען עס אַב. וואָס דען לאָזען איבערקאַכען זיך?...

— אלץ וויים ער! — האָט פּריידע זיך געקרימט.

— וואָס עפּיס גוטע קאַרטאָפּעל? זיי צופּאַלען? — האָט שלמה געפֿרעגט, ניט בעמערקענדיג פּריידעס קרימעריי...

— וועסט עסען, וועסט דו וויסען! — האָט פּריידע בייז געענטפֿערט.

— נו, חברה! נעמט צו פון טיש, לאָז מען שוין עסען אַנבייסען! — האָט שלמה געקאַמאַנדעוועט מיט א לוסטיג פייער'ל אין די אויגען.

די „חברה" וואָס איז בעשטאַנען פון צוויי דאַרע בחורים־לעך, האָבען פלינק אוועקגעוואַרפען די ארבייט, פונקט ווי זיי וואָלטען עס מעהר צוריק קיינמאָל ניט בעדארפט נעהמען, האָבען אוועקגעשטעלט דעם פּרעם אונטער'ן טיש אין זיינען שוין נע־

וועז גרויס מיט זייערע הונגעריגע מיידלער אייגעלינגען דאס, וואס די „גוטע" בעל־הבית'טע זייערע, פריידע, וועט זיי דערלאנגען.

נאר ביי פריידע'ן איז עס נאך קענטיג, ניט אין גאנצען פערטיג געווען, זי האט זיך נאך געפארעט מיט גרויס פערטראגענקייט אין אויווען, פונקט ווי דארטען וואלט זי היהנער געבראטען.

אז פריידע האט שוין מיט גאט'ס הילף די קארטאפל פון אויווען ארויסגענומען און אוועקגעשטעלט דאס טעפל אויפ'ן פריפעטשיק, האבען די צוויי פועלים פרייער אבגעאטהעמט: שלמה אליין, אלס בעל־הבית איז מיט בריסטקייט צוגענאנגען צום פריפעטשיק, און אידער פריידע האט נאך גענומען אבזייען. האט ער א חאפ געטהאן פון טעפל מיט די הענד א צוגעברענטע קארטאפל; די קארטאפל איז אבער זעהר היים געווען, שלמה האט זי ניט געקענט אינהאלטען, און זי איז ארויסגעפאלען פון זיינע הענד אויף דר'ערד.

די צוויי פועלים, וועלכע האבען צום אנהויב איהם שטארק מקנא געווען און ניט פערגונען, וואס ער גאהט צו צום טעפל נעהמען א קארטאפל, האבען זיך ווי מיט נקמה צולאכט אויף דער שרעקליכער סיבה.

און פריידע האט אויפגעפענט איהר מויל און האט אנגעהויבען צו שרייען:

— א קארטאפל גע'פטר'ט! טריפה האלז! איינהאלטען קען זיך דאס ניט, אזוי ווי איך וואלט עס געטראגען פערקויפען.

שלמה'ן האבען פריידעס קולות קיינמאל ניט געארט. בפרט וועז עס געהט אין א קארטאפל, און וועז זי האט שוין די קארטאפל געזייעט, האט ער זיך מכין געווען וויעדער א חאפ טהאן פון טעפל א קארטאפל. נאר פריידע בעמערקענדיג עס (אויך האט פריידע שוין געקאנט איהם!) האט מיט א ווילדען כעס א געשריי געטהאן:

— דו לאזט מיר פרעסער, אבוייען די קארטאפעל, צי ניט, וואַרום איך שיט אוים באלד דעם טעפל קארטאפעל אויף דר'ערד.

שלמה האט מורא געהאט צולויעב איין קארטאפעל פער־שפיילען די גאנצע, און קוקענדיג מיט אפעטיט אויפ'ן טעפל, איז ער זיך נענאנגען וואשען.

— איהר האט, א פנים, מורא פאר היסע — האט ביי'ם וואשען זיך איינער פון די פוילים, בערציק, נעפרובט מאכען א שמועס וועגען דער ארבעפאלענער קארטאפעל.

שלמה האט איהם גאר נישט געענטפערט, נאר מיט א שארפקייט אויף איהם א קוק נעטהאן. דער פוילישע חרטה נעהאט וואס ער האט דעם „בעל הבית אויפגעריצט פאר'ן „אנ־בייסען" און האט אין הארצען א נדר געטומען קיין זייטיגע זא־כען מיט'ן בעל הבית קיינמאל ניט רעדען. „חאפט איהם דער רוח, העננט ער זיך אויף!"...

דער „עולם" האט זיך געזעצט צום טיש, פרויידע האט פרי־הער דערלאננט דאם ברויט, נאך דעם האט זי צוגעטראגען א פאר זויערע אוגערקעס מיט ראסעל.

— גוט! גוט! — האט שלמה נעלויבט קארטאפעל האט ליעב א זויערן אוגערעק, דאס ליגט אזוי אין דער טבע... גוט— גוט!

באלד האט פרויידע אוועקגעשטעלט אויפ'ן טיש א גרויסע לעדינע שיסעל, דאס איז געווען א מין דריטער קלונג, אז קארטאפעל נעהט! און ווירקליך האט אין א רגע ארום פרויידע צוגעטראגען דאס טעפל און האט מיט גרויס בריה'שקייט איבערגעקערט און אננעהויבען שיטען אין שיסעל אריין. שלמה האט נעקוקט ווי די קארטאפעל האבען פרעהליך איינע נאך יעד אנדערער נעיאגט זיך און נעפלויגען מיט שמחה און ער האט העכסט צופריעדען אויסגערופען:

— גוט — גוט! א חוואט! נאר דאכט זיך אז וועניגלעך

א ביסעל! — האָט ער צום סוף געמאכט א בעמערקונג, זע־ הענדיג, אז די שיסעל איז ניט פול.

— עם וועט דיר זיין נענוג צו לעבען! — האָט פריידע מיט רוגזא געענטפערט.

שלמה האָט די ערשטע קארטאָפּעל געגומען, נאָך איהם האָבען געגומען די צוויי בלייבע דארע פּועלים, הערציק אוז בערציק, אוז די סעודה האָט זיך פרעהליך אָנגעהויבען. ביי דער צווייטער קארטאָפּעל איז שלמה אריין אין זיין רעלע אוז האָט פערקאשערט אביסעל די היטעל, ווי זי וואלט איהם געשטערט צו שלינגען. אוז די צוויי דארע בלייבע פּועלים האָבען וויל געגלאָצט די אויגען: די קארטאָפּעל איז פאר זיי צו היים געוועז; וואַרטען, וויעדער, זיי זאלען זיך אביסעל אבקיהלען האָבען זיי מורא געהאט, אז ר' שלמה זאל זיי מיאוס ניט אבטהאָן, אוז זיי האָבען געשלונגען הייסע שטיקער...

אז שלמה האָט געהאלטען שוין ביי דער זעקסטער קאר־ טאָפּעל, האָט זיך די טהיר געעפענט, אוז עם איז אריין אין שטוב חיענע די שוסטערקע, וואָס האָט געוואהנט געגענאיבער אוז האָט זיך געהאלטען מיט פריידע אין קרובה'שאפט. שלמה אליין, צווישען אונז זאל עם בלייבען, האָט אפילו אויך ניט גע־ שטאָמט פון גרויסען יחוס, פון דעסטוועגען האָט ער זיך מיט דער שוסטערין אביסעל געשעמט, וועניגסטענס ניט צופריעדען גע־ וועז מיט איהר אוז פלעגט זי ניט ליידען.

— וואו איז פריידע? — האָט חיענע געפרעגט קוקענדיג צום טיש, וואו די חברה האָט „געריבען" די סעודה.

— איך וויים וואו! — האָט שלמה טרוקען ארויסגע־ ברומט — מסתמא אין קיך!

— איך בין דא חיענע! — האָט זיך געהערט פריידעס קול פון קיך.

פריידע איז ארוים פון קיך.

— מען דארף אנקארמענען אזא „צעקער", אזא „פלויטע"!

האט זי זיך נעקלאגט פאר חיענעו, רק מען פארעט זיך, ברוך השם!

— דו האסט היינט גאר נעקאכט אויף אנביסען קארטאפעל — האט חיענע נעפרענט, קוקענדיג מיט הונגעריגע אויגען צום טיש.

— יא, קארטאפעל, — האט פריידע נעענטפערט ווי מיט א זיפץ, — איך האב אפילו קיין צייט ניט צו עסען. נעהם, חיענע, א קארטאפעל, האט זי ענדליך צוגעלענט, ווי מיט א האלבען מויל.

שלמה האט מיט כעס א הוסט נעטהאן, און די צוויי פועלים זיינען בלייבער נעווארע.ן

— מען דארף טאקי פערזוכען א קארטאפעל — האט חיענע זיך פרום פערקנייטשט צונעהענדיג צום טיש נעהנטער.

שלמה האט זיך נערוועז א הויב נעטהאן פון באנק און זיך צוריק אראבנעלאזען, ניט ווייסענדיג וואס צו טהאן פאר כעס.

— טייערע קארטאפעל! — האט חיענע נעלויבט, עסענדיג די קארטאפעל מיט גרויס אפעטיט.

„זאל איהר באקאם ארויס!" — האט שלמה אין הארצען נעשאלטען.

— נאר גוטע קארטאפעל, וואו האסטו דאס נעקויפט?— האט חיענע אלץ נעלויבט און נענומען נאך איינע.

שלמה האט א ציטער נעטהאן. ווען ער וואלט זיך ניט נעשעמט, וואלט ער א חאפ נעטהאן די שיסעל צו זיך און ניט נעלאזט, נאר ער איז אזוי שטארק ניט נעווען און ער האט נאר זעהר כעס'דיג נעהוסט.

— וואויל קארטאפעל, עס צוגעהט אין מויל! — האט חיענע אלץ נעלויבט און האט נענומען א דריטע קארטאפעל.

— „א רוח אין איהר טאטען אריין, וואס איז דאס פאר א העזה!" — האט שלמה שטיל נעקאכט. „דעם מוח וועל איך איהר פלעטען!"...

— מארגען, אם ירצה השם, דארף מען אויך קאכען קאר־טאפעל — איך האב שוין נאנג ניט געקאכט.

— אז מען האט ניט, קאכט מען ניט, עסט מען ניט — האט שלמה געברומט אהן צוואמענהאנג, נאר פאר ווילדען חשק צו שטעכען דער ארעמער קצבנ'טע, דער מיאוסער שוסטערקע, וואס פרעסט אויף זיינע קארטאפעל.

— ניין, ניט דאס, איך האב ניט קיין צייט צו שיילען — האט חיענע, ניט פערשטעהענדיג שלמה'ס כעס נעענטפערט און האט געגומען נאך א קארטאפעל.

— „שלעכט!" האט שלמה געטראכט און א וואנדערגעטהאן א פערצווייפעלטען בליק צו די צוויי פועלים, ווי ער וואלט זיי געזאגט: חברה וואס שווייגט איהר, ראטעוועט! שוין פיער קארטאפעל! — די פועלים האבען אבער נאר נישט פערשטאנען און חיענע האט געגומען א פינפטע קארטאפעל. . . .

. . . . . .

— דו!!! — האט שלמה ווילד אויסגעברומט, אז חיענע איז ארויס, — דו!!! וואס האסטו איהר געבעטען עסען קארטאפעל, הא? „בעל צדקה!"

— איך וויים, — האט פריידע, ווי פערשולדינט געענט־פערט, מען קען דאך ניט זיין קיין „חזיר" — א מענש נעהט אריין, בעט מען עסען, זי דארף דאך אבער אויך קיין חזיר ניט זיין, זי דארף דאך האבען איהר אייגענע איידעלקייט און ניט עסען.

— דיינע א קרובה וועט האבען איידעלקייט! — האט שלמה געברומט.

— דיינע קרובים זיינען טאקי זעהר איידעל! לייבטשי דיין טייערער פעטער, אז ער קומט א מאל שבת פרעסט ער אויף אלץ...

— שווייג! — האט שלמה זיך צעקאכט. דערזעהענדיג שוין באלד די דעק פון שיסעל און דערמאהנענדיג זיך, אז וועז

די שוסטערין וואלט ניט אריין וואלט נאך מיט פינף קארטא־פעל מעהר געווען — אויף זיין חלק צוויי און אפשר דריי...

— איך האב מורא באר דיר טאקי! — האט פרויעד זיך ניט אונטערגענעבען.

בערציק און הערציק האבען געזומען נאך צו קארטאפעל.

די שיסעל איז נאך לעדינער געווארען, און שלמה'ן האט זיך נאך געוואלט, אזוי שטארק געוואלט שלינגען זיי, שלינגען אהן א סוף, און די פינף קארטאפעל, וואס חיענע, די מיאוסע שוסטערין, האט אויפגענעפרעסען האבען איהם רוהען ניט געלאזט, און ער האט וויעדער א ברום געטהאן:

— דו שווייגסט!?... איך פלעט דיר דעם מה.

— איך לאך פון דיר! — האט פרויעד זיך ניט געוואלט אונטערגעבען.

די שיסעל איז לעדיג געווארען, אויף שלמה'ן איז אנגע־פאלען א ווילדער כעס: די פינף קארטאפעל האבען איהם באמת געפעהלט און זי לאכט נאך פון איהם. — זי, וואס זי האט אזא פרעסערין פאר א קרובה. ער האט פאר כעס ניט געקענט רעדען.

ער האט נאר געזוכט עפעס אויפ'ן טיש, דאס הארץ איז געווען איבער פול מיט רציחה. פרויעד האט בעמערקט זיין רציחה, און עס האט איהר אויך שרעקליך פערברענט; זי האט אפילו איין קארטאפעל ניט פערזוכט, זי האט קיין צייט ניט געהאט, און ער האט זיך אננעפרעסען וויי א פויער און ער שרייט נאך און זי האט א געשריי געטהאן:

— גזלן דו, פרעסער, שכור!

— וואו איז די שער? די שער-? די שער!! — האט שלמה פאר רציחה געשריען. איך וועל איהר פלעטען דעם מה.

און די שטוב האט זיך געהויבען אין דער לופטען..

דער קראנקער פינגער.

ביי זעליגען, א בלאסער אכצעהניעהריגער פּוּעל, וועלכער ארבייט שוין ביי לייזער דעם שניידער צוויי יאָהר אוּן בעקומט שכירות פּופציג רובל א יאָהר מיט קעסט, האָט „אָנגעריסען". א פינגער אוּן אקוראט יענער פינגער, אָהן וועלכען די נאָדעל קען ניט אויסקומען, מוּז איהם נויטיג האָבען. ערב רייסען האָט זעליג קיין יום־טוב דערפוּן ניט געמאכט. ער האָט אפילו נע־וואוסט, אז דעם יום־טוב פוּן פינגער־רייסעניש, וועט ער מוּזען פייער'ן, עס העלפט ניט קיין חכמות: ער האָט אבער געמאכט עטליכע טעג „נדחה", אבגעלעגט אויף מאָרגען, איבער־מאָרגען אוּן וויטער אויף מאָרגען. דעם לעצטען פריה־מאָרגען איז ער אָבער אויפגעשטאָנען מיט א פינגער, וואָס האָט געהאט דעם אויסזעהן פוּן א גלאָז אוּן מיט א שטעכענישׁ, וואָס איז אוּיש אין די שפּיץ פינגער פוּן די פּים פערנאָנגען. אז ער האָט נע־דארפט אָנטהאָן דאָס רעקעל אוּן דער קראנקער פינגער האָט זיך פערטשעפּעט אין די צוריסענע אונטערשלאָג פוּן ארבעל, האָט ער זיך שמערצליך פערקרימט אוּן נעגעבען א קרעכץ וויי אין דער הייס פאר דער מאמען:

— אי!

דא אבער, ביי'ן שניידער, האָט עס קיינער נישט געהערט אוּן זעליג האָט זיך ניט געקענט קיין עצה געבען. וואָס צו טהאָן, ווי אזוי מעלדעט מען עס פאר'ן בעל־הבית אוּן פאר דער בעל־הבית'טע. מען דארף האָבען דערצו א כח פוּן א... ער וויים אליין נישט וואָס פאר א כח — ער וויים נאָר, אז ער וועט עס ניט קענען מעלדען.

און זעליג בעשליסט זיך שווייגען, זיצען אנ'אנגעטהונע־נער און שווייגען אין געהאקטע וואונדען; זאל זיין וואס עס וועט זיין, וועט אויסקומען צו דערצעהלען וועט ער דערצעהלען.

די צוויי איבריגע פועלים האבען זיך שוין אנגעטהאן און האבען זיך נעזעצט צו דער ארבייט. זעליג האט אויך זיי גע־קוקט מיט קנאה. אט זיינען זיי גליקליכע מענשען, זיי האבען נעזונדע מיטעלסטע פינגער און וועלען זיך זעצען ביז אנבייסען און נעהען, און נאכדעם וועלען זיי זיך „אייניבעגן" די גוטע קארטאפעל מיט די אוגערקעס, מיט דעם טייערן מילכיגען קרופ־ניק פערזופען און זיך וויטער זעצען נעהען, ביז מיטאג; שען און פיין. וואס וועט זיין מיט איהם?...

— וואו איז דאס זעליג ערגיץ? — קייקעלט זיך א קול פון לייזער'ן, וועלכער שטעהט ביי'ן גרויסען טיש און צייכענט אן א סורדוט מיט קרייד, וואו די קנעפ איינצונעהען.

— איך בין דא... שטאמעלט זעליג, שטעהענדיג אין ווינ־קעל. וויסט ניט וואס צו ענדיגען און בלייבט אנשוויגען.

לייזער וועט נשתומם פון ענטפער, ניט א קוק אין זעליג'ס ווינקעל און ווייעלט זיך:

— ביזט דא? יישר כוחך! ווילסט זיך דורכנעהן אפשר א ביסעל שפאצירען? אין דער פריה שאדט עס נישט. עס וועט זיך עסען נעשמאקער...

— א פינגער רויסט... מאכט זעליג א טריט נעהנטער צום טיש, און שטרעקט אויס דעם קראנקען פינגער, מיט א מינע פון א גנב וועז ער איז זיך מורה, אז ער האט ג'גנב'עט.

— וואס? דערהערט ניט, אדער מאכט זיך לייזער ניט הערענדיג — וואסער ציעג?

— א פינגער אנגערוסען, ווי א גלאז! וועט שוין זעליג דרייסטער און האט א העזה אונטערצורוקען דעם גליע ערנעם פינגער גלייך דעם בעל הבית אין די אויגען אריין און שמייכעלט, ווי נערעדט: נא, האב פון מיר נחת!...

— ביזט א חכם! — שרייט אויס לייזער קוקענדיג מיט א דאקטארישען בליק אויפ'ן פינגער — האסט געפונען א צייט וועז א יום־טוב צו מאכען.

— וואס קען איך העלפען? — פערענטפערט זיך זעליג און שמייכעלט דאכט זיך מיט א טרעהר — דאס איז דאך ניט מיט א כיון...

— ניט מיט א כיון, יא מיט א כיון, חקר'נט זיך לייזער בייזליך — די ארבעל וואס דו האסט צו מאכען, וועלען אבער דערפון ניט וועדען פארטיג.

„גוט אבגעשפיעלט"! — „דאנקען נאט"! — טראכט זעליג נאך דעם בעל הבית'ס וועדטער און וואלט שוין זיין גאר צופריעדען, וועז ער וואלט געהאט אזא ווינקעל וואו צו בעהאלטען זיך, אז קיינער זאל איהם ניט זעהן, ער זאל זיך קענען זיצען שטיל־ערהייב און צוהערען זיך צום וועהטאג און פאמעלעך קרעכצען: אי — אי...

אזא ארט איז אבער ניטא. סיידען איז קיך: איז קיך קאכט אבער ציפע אנבייסען און זי איז ביים קאכען זעהר בייז און וועט איהם געווים ניט לאזען רוהיג...

ער שטעהט אין מיטען שטוב און ווייסט זיך ניט צו וואס צו כאפען.

— אוי, עם נעמט! עס נעמט! פרובט ער ארויסרופען ביי לייזער'ן מיטלייד צו איהם, אויסשטרעקענדיג אין דער הויך דעם פינגער.

די צוויי פועלים גיבען אויך איהם א קוק, ווי נערעדט: ברודער! וואס קענען מיר דיר העלפען?... ווייסט דאך...

נאר זעליגען איז זייער בליק ניט וויכטיג; איהם איז נויטיג פון דעם בעל־הבית א וואדט... לייזער אבער שווייגט.

— ער מוז זיין אין כעם! שרעקט זיך זעליג און פרובט פערגרינגערן לייזער'ס כעם מיט א קרעכץ. עס טהוט טאקי וועה, עס שניידט ווי מיט מעסער.

— אי, ווי עס רייסט!

— נו, ברודער! — וועגדעט זיך לייזער צו איהם, קיין קינפעטאַרין ביזט דו נאָך ניט, קיין סכנות שטעקט ניט, סיידען פֿאר מיין קעשענע. קרעכצען נעה אין בעט...

זעהר ניט גוט, דער בעל הבית איז אין כעס טאַקי... קרעכצען דאַרף מען ניט. וואו דען טהוט מען זיך אהין?

זעלינען פֿאלט גאָר איין צו זאָגען דעם בעל־הבית, אז מאָרגען וועט דער פּינגער זיכער בעסער וועלען.

— מאָרגען וועל איך מסתמא קענען נעהען... שטאמעלט ער ארויס.

— איך בין נלויקליך! — ענטפערט לייזער אירגאַניש.

— ע, דאָס איז שוין אן עולה — טראכט זעלינ — איך קוק ניט וואָס דער פּינגער שטעכט מיר ווי מיט נאָדלען און ווייל זיך סטארען מאָרגען נעהען און דו — גאָר נישט. ביזט א שלעכטער...

און זעליג בעשלויסט, אז ער וועט גאָר ניט בעשטעהן אן איהם. וואָס שרעקט ער זיך אזוי? א נייס, אז עס רייסט אן ביי א שניידער־יונג א פּינגער, מען נעהט אזוי פיעל! א קליינינקייט! א פּינגער איז דאָך ניט פון אייזען, רייסט ער אן א מאל, איז וואָס איז דאָס פאר אן אונגליק! עס איז א העזה צו זיין אין כעס! זעליג וועלט שטארק ברוגז: לא די וואָס דער בעל הבית טרייסט איהם ניט, קרימט ער זיך נאָך. וואָס קרימסטו זיך?

און זעליג פּראָטעסטירט שטארק אין הארצען קענען בעל־הבית און רוקט זיך אב מיט האלב זיכערע טריט צום בעט, וואו ער זעצט זיך אוועק, קוקט אויפ'ן פּינגער, בלאָזט אויף איהם און פערגינט זיך ארויסלאָזען א קרעכצעלע און איז זיך גאָר מחיה... מורא האָבען וועל איך, וואָס? טראכט ער ביי זיך דרייסט און נעמט זיך קרעכצען אפּטער און העכער, און ער פיהלט, אז ער איז גאָר ניט אזא ציטעריגער, ווי מען מיינט...

נישקשה, אז ער דארף און ער ווי׳ל קאָן ער קרעכצען... ער לאכט זיך פון איהם אוים!...

אין א פּאָר שעה ארום איז ציפּע אריין פון קיך אין שטוב און א פּערשוויצטע מיט אונטערנעקאשערטע עקען פון טיבעל אויף די אויערן, מיט ארבעגעלאזענע הענד און מיט א שטרענגען פּנים, האָט זי אבגענעבען א ראפּארט:

— דער אנבייסען איז שוין פּארטיג! מען דארף נרייטען צום טיש.

זעלינ, וועלכער פּלעגט אלע טאג דעם ראפּארט אבוואַרטען מיט גרוים אונגעדולד און אויסהערען ניט אהן פּרייד, האָט איצט דערפיהלט זיך ווי פּערלאַרען, ער האָט ארבעגעלאזט די בליקען צום פּינגער, ווי ער וואלט איהם אן עצה נעפּרעגט:

— קען איך נעהן צום טיש עסען? געהעהט האָב איך הייגט ניט... ווי זאגסטו — עס פּאסט?

דער פּינגער האָט אבער נאָך שטרענגער נעקוקט. גלייך א שטארקען שטאָך נעטהאָן און גאָר נישט נעענטפערט.

זעלינ האָט נעזוהן, ווי ציפּע שפּרייט אוים איבער׳ן האלבען טיש א טישטוך, לעגט אוועק א לאבען ברויט מיט א מעסער און זי לאזט זיך נעהן צוריק אין קיך. וויעדער זעהט ער, ווי די צוויי פּועלים איידער זיי נעהען זיך וואשען, ברעכען אב צו ביסען ברויט ער לחשבון און קייען מיט אפּעטיט. דער ייגנער שטעכט איהם וואָס א רגע מעהר, ער איז אן אמת׳ער חולה. דער קאַפּ אפּילו טהוט איהם אויך וועה, און דאָך, ווי צו להכעיס ווילט זיך איהם היינט מעהר עסען ווי אלע טאג, און נאָט וויסט, צי וועט ער האָבען כח אויסזיצען אזוי אויפ׳ן בעט און ניט נעהן עסען...

צוצוגעהן אבער צום טיש דארף מען האָבען אויך א כח. וואו־זשע נעהמט מען איהם? מה דאָך אז ער נעהט אויף אין דער פּריה א פּאָר הויזען און פּערדינט זיכערע 2—3 גילדען,

זעצט ער זיך עסען ווי אן ארעם בחור און עסט אלע מאל וועני־
גער וויפיעל ער וויל, וויל איהם דאכט זיך אלץ, אז לייזער
קוקט איהם אין מויל אריין און רעכענט זיך צי לוינט איהם צו
האלטען אזא עסער, א פשיטא שוין היינט וואס ער האט גאר
נישט פערדיענט...

און די פראגע „עסען צי ניט" פילט אן זעלינ׳ם מח און ער
פערגעסט אויף א ווייל׳ע דעם וועהטאג.

אט זיצט שוין לייזער ביים טיש, ביי די זייטען — די צוויי
פועלים. זיי קוקען צום קיך־טהיר, פון וואנען ציפע דארף עפעס
אריינטראגען. עס גערוויערט עפעס צו פיעל. לייזער ווערט בייז
און גיעט א ברום:

— וואס פארקעסטו זיך־דארטען? דיינע שעהנע מאכלים!
זעלינ דערשרעקט זיך פאר׳ן בעל־הבית׳ם שלעכטען הומאר. צו־
געהן צום טיש איז איצטער א סכנה. ער זעהט ווי די פועלים,
וואס האבען געזונדטע פינגער און האבען עהרליך דעם גאנצען
פריהמארגען גיארבייט, ציטערן אויך ווי א פיש אין וואסער,
קייען די שטיקלעך ברויט און קענען דוכט זיך ניט ארבשלינ־
גען... און זעלינ בעט גאט, אז מען זאל גאר ביים טיש פערגע־
סען, אז עס עקזיסטירט דא ערגיץ אין שטוב, אויפ׳ן בעט ערגיץ,
נאך א פועל, וואס מען רופט איהם זעלינ... זאל מען איהם לאז־
זען זיצען רוהינ, זאל ער ניט דארפען בענגענען זיך מיט לייי־
זער׳ם בליקען...

נאר עס גערעט ניט. אז ציפע טראגט אריין די גרויסע
שיסעל מיט קארטאפעל און די טעלער מיט די זויערע אוגער־
קעס, ווערט לייזער ווי וויבער, ער זאגט מבינות אויף די קאר־
טאפעל און עסט מיט גרויס אפעטיט. זעלינ וואכט אויף עפעס
און דאס הארץ וואכפט זיך ווי ער וואלט ערוואכטען דעם בע־
שלום וועגען זיין וויטערדיגען לעבען.

— וואו איז דאָס ערגיץ זעליג? — פרענט פלוצים ציפּע, וועלכע זיצט שוין אויף ביים טיש.

זעליג רעכענט ניט פאר איבריג צו געבען אן ענטפער דורך א קרעכץ, און זאָל מען שוין דאָרט ביים טיש ערקלערען וואָס מיט איהם איז... ער שטרענגט אָן די אויערן.

— זעליג איז א חולה! הערט ער לייזער'ס איראָנישען טאָן.

— זעליג! — רופט ווידער לייזער.

— הא! — רערט זעליג שוואַך ארויס, און וואַרט אויף א איינלאדונג צום טיש...

— פון דעסטוועגען געה צום טיש! — רופט לייזער פון יוצא וועגען.

„פון דעסטוועגען" — — וואָס עפּעס פון דעסטוועגען" — קריטיקירט ער אין געדאנק דעם בעל הבית'ס טאָן, און ער איז זיך נוקם און שווייגט, חאָטש ער וויים, אז די נקמה איז א געפּהרליכע. יעדע מינוט. יעדער רגע וועט אין שיסעל וועינגער.

— וואָס? א פינגער רייסט איהם מסתמא? — פרענט ציפּע קאלט, ווי איהר געהט די גאנצע מעשה ניט אָן.

— וואָס דען? — ענטפערט נאָך קעלטער לייזער — ווען זאָל רייסען א פינגער אז ניט איהם? — זעליג, געה צום טיש... זעליג ניט א קלער אהין און אהער, אהער און אהין, און ווי ער וואַלט אויף זיך אליין קיין דעה ניט האָבען, געהט ער צו צום טיש, זעצט זיך אויף דעם שפּיץ בענקעל און ער הויבט ניט אויף די אויגען.

— לעג איהם אריין אין טעלער'ל א פּאָר קארטאָפּעל,— וועגדעט זיך לייזער צו ציפּען. ציפּע רוקט איהם אונטער א טעלער'ל מיט עטליכע קארטאָפּלעם און זעליג מאכט זיך האַרץ

און עסט אויף איינע. ער וויל נעהמען א שטיקעל ברויט. נאר קיין אנגעשניטענע אויפ'ן טיש איז ניטא. יעדער האלט נעבען זיך א שטיקעל. און ער אליין זאל נעמען צו זיך דעם לאבען און אבשניידען האט ער היינט ניט קיין העזה, און ער עסט אהן ברויט.

— ווייז, ווייז דעם פינגער! — רייסט איבער אין מיטען ציפע. זעליג לאזט דאס עסען, און חאפט זיך מיט אימפעט ווייזען דעם קראנקען פינגער, זאל זי טאקי זעהן, זאל זי ניט מיינען...

— א פינגער ווי א בארג! — זאגט ציפע און קעהרט גליך אב דעם קאפ. ער וועט צורייבען א וואך, אויב ניט מעהר.

לייזער ניעט א קרומען בליק אין זעליג'ס ווינקעל. זעליג ווערט צוטומעלט, און פאר צוטומלונג נעהמט ער נאך א קאר־טאפעל, נאר ארבשלינגען קען ער בשום אופן ניט, ער ווארגט זיך מיט איהר. די אויגען ווערען אנגעלאפען מיט בלוט, אין די שלויפען האקט און דער פינגער קעהרט ממש וועלטען, ער שטעכט און רייסט און בריהט...

זעליג דערשלינגט ווי עס איז די קארטאפעל און א קרעכץ נעבענדיג הויבט ער זיך אויף און נעהט אוועק צום בעט, און בעשליסט, אז ביז וואנען דער פינגער וועט זיך ניט אויסהיי־לען וועט ער צום טיש, עעסן אפילו, ניט צונעהן.

צוקומענדיג צום ווינקעל בעט, ווארט ער דאך, אז מען וועט איהם איינלאדען צום קרופניק, און עס קען זיין, אז ער וואלט אפשר געבראכען דאס ווארט און גענאנגען... ציפע איז זעהר א שלעכטע בעל־הבית'טע, קרופניקעס, אבער, א מכה איהר, קאכט זי זעהר גוטע, צום קרופניק אבער לאדעט מען שוין איהם ניט און זעליג האט חרטה, וואס מיט די פאר קארטאפעל

האט ער זיך נאר מיאוס געמאכט, און ער זאגט זיך אליין מוסר:

— פרעסער! אז מען נעהט ניט, עסט מען ניט, ליגט מען אין געהאקטע וואונדען...

און דער פינגער שווייגט אויך ניט. ער הויבט אן וואס א מינוט שארפער און שארפער צו שניידען. אבער זעליג שטארקט זיך: ער קרעכצט ניט. ער בעשליסט אפילו זיך זעצען צו דער ארבייט און זאל געשעהן מיט'ן פינגער וואס עס זאל געשעהן: ער מעג איהם אפילו פערליערען: צו אלדי שווארץ יאהר מיט'ן פינגער, מיט דער גאנצער האנד!...

דעם מאטענ׳ס שטיוועל.

אלע ווייסען, אז שטיוועל „מאכט מען" און א חויז בויט מען. חיים, אן ארימער מאטע פון 5 קינדער מיט א צוגאב א ווייב, איז קיין משוגענער ניט געווען, פון דעסטוועגען פלעגט ער שטענדיג זאגען: מען דארף בויען א פאר שטיוועל, אדער: איך האב, גאט צו דאנקען, אויפגעבויט א פאר שטיוועל... און זאגען פלעגט ער דאס ניט אין א ווינ — חיים׳ן איז ניט געלעגען אין קאפ זיך צו וויצלען, — נאר אין ערנסט. דערפון קאן מען שוין פערשטעהן, ווי ווייט חיים׳ן איז שווער אנגעקומען צו מאכען זיך א פאר שטיוועל. און נישט אפט, פערשטעהט זיך, איז חיים אין שטאנד צו בויען זיך שטיוועל: אין משך פון צוואנציג יאהר נאך זיין חתונה, האט ער זיך סך הכל געבויט דריי פאר שטיוועל. עס איז לייכט אויסרעכענען, אויך ווי פיעל יאהר עס מאכט אוים א פאר שטיוועל און צו בעגרייפען, ווי פיעל לאטעס א פאר שטיוועל האט מיט דער צייט בעקומען...

חיים פלעגט זאגען, אז ווען עס זאל זיך ווענדען נור אז איהם אליין, וואלט ער געטראגען א פאר שטיוועל בי׳ן טויט אריין; וואהרום ער ווייסט, ווי אזוי מען דארף זיך בעגעהן מיט א פאר שטיוועל: ער פערשטעהט ווען די פאר שטיוועל זיינען דארשטיג, און ווילען א טרונק, נאטירליך ניט קיין וואסער. נאר „רזיענץ", וואס ער פלעגט קויפען פאר דער לעצטער קאפיקע— און ווי אזוי זיי אבצוהיטען פאר איין אונגליק, ווי א פלאצונג פון דעם לעדער, א ריס א. ד. ג. איז אבער איין אונגליק, אז מיט די שטיוועל, וואס געהערען איהם אליין על פי דין און על פי יושר, און מען רופט זיי מאקי אין שטוב: „דעם טאטענס

שטיוועל", בענוצט זיך דאך דאס נאנצע הויז־נעזינד. איבערהויפט הערבסט און ווינטער צייט, און דאס איז פאר די שטיוועל נע־ווען, ווי חיים פלענט זיך בייז אויסדריקען „אן אמת'ע הרינה"— מען קויפט זיי ממש אוועק פאר רער צייט! אט, למשל, די יעצ־טיגע פאר שטיוועל, וואס ער האט ערשט סך הכל מיט 5 יאהר צוריק געבויט, האבען שוין דריי לאטעם און וואלטען, עס זאל נאר זיין נערוים איז קעשענע און פרעהליך אויפ'ן ארץ, נע־דארפט נויטיג ווי דאס לעבען, א פיערטע לאטקעלע.

מילא, אז דאס ווייב, וואס האט נעבעך זעהר צערישענע שיך, טהוט זיי אן איז דער פריה, ווען חיים שלאפט נאך און נעהט איז זיי נאך וואסער, איז א האלבע צרה: ערשטענס איז זי אן „עלטערער מענש" מיט שכל, און ווייס, ווי אזוי מען בע־נעהט זיך מיט א שטיוועל (חאטש, אייגענטליך, איז דאס א מאנסביליעשע זאך...). צווייטענס האט זי טאקי קיין עין הרע אויף א גרויסען פוס, פונקט ווי זיינער, און דאריבער שאדט איהר טריט ניט אזוי שטארק. די זעלבינע זאך איז מיט די עלטערע קינדער, וואס האבען אויך נעבעך אלע צערישענע שיך, וואס נעעצן און קוויטשען, ווי מען שטעלט זיי נאר ארוים אויף דער בלאטיגער גאס. און זיי, וואס נעהען זומער־צייט ארום באר־פים, האבען אויך, קיין עין הרע ניט, נרויסע פים און פון זיי־ערם א טריט קען אויך אזוי שטארק א שטיוועל נישט ליידען. דאס אונגליק איז נאר מיט ליבעלען, מיט'ן 12 יעהרינען מו־זיניקעל, וואס האט לחלוטין קיין שיך ניט און האט, בערך א קליין פיסעל, און אט זיין פיסעל איז שוין א הרינה פאר'ן שטיוועל....

חיים, וואלט איהם אפילו ניט נעלאזט זיי אנטהאן: אין חדר נעהט ער שוין דעם לעצטען ווינטער סיי ווי סיי ניט. ער אליין לערנט מיט איהם א שטיקעל חומש. ארויסנעהן אויפ'ן הויף, קען ער אין די „חאראקעס".) וואס זיינען ספעציעל נע־מאכט נעוואָרען צו פערשאנעווען די איינציגע פאר שטיוועל

און יענע שיך פון שטוב, וואס זיינען שוין לאנג אפיל, דאך אמאל ניי נעווען... ווילט זיך איהם אבער ארויסגעהן אין מארק אריין, וועו מען ווייל נראד שיקען איין עלטערן נאך א האלבען הערינג, למשל:

— ווילסט נעהן אין מארק אריין — זאגט איהם חיים כלומרשט בייז, וואהרום אין אמת'ן האט ער איהם ליעב — נעה אין די „חאראקעס".

— אין די חאראקעס! — פערקרימט זיך לייבעל וויינענדיג, — עס איז דאך קאלט.

— קאלט? טא זיץ אין שטוב! — ענטפערט חיים.

— אין שטוב, אין שטוב! — וויינט לייבעל — א נאנצען טאג אין שטוב?

— מילא, גיעב איהם שוין די שטיוועל! — מישט זיך אריין די מאמע, — זאל דאס קינד זיך אביסעל דורכלופטערן. ער ווערט דאך נעביך פארזעסען.

— ביזט א בעל צדקה! — בייזערט זיך חיים און הויבט אן, פון דעסטוועגען, ארבאבצושלעפען די שטיוועל, פריהער פון לינקען, דערנאך פון רעכטען פוס, ווי עס שטעהט ערגיץ אין א ספר (חיים איז א איד וואס קען לערנען!)

— נא! — זאגט ער ארוים, וועגרענדיג זיך צו לייבעלען מיט א טאן, אין וועלבען עס הערט זיך: נעהם מיין נשמה!

לייבעל, וואס פערשטעהט ניט, ווי גרוים דער קרבן איז, וואהרפט שנעל פון זיך ארבאב די חאראקעס מיט א שטראהלענדיג נעזיכט הייבט ער אן ארויפציהען דעם רעכטען שטיוועל אויך דעם לינקען פוס...

דערוועהענדיג אזא ווילדען טעות, ווערט חיים ווירקליך בייז און, אהן א וואָרט צו רערען, נעהמט ער צוריק די שטיוועל.

— פאר וואס? — פרעגט לייבעל מיט א נעקלעמט הערצעל. אויסשטעלענדיג אויפן טאטען די פערטרערטע אויגען.

—דערפאר, וואס דו ביזט א גוי. ווי טהוט מען אן שטי-

וועל? דעם רעכטען אויפ'ן לינקען פוס? ! צעקרימען ווילסטו זיי? !

לייבעל בליבט שטעהן, ווי א פערשולדיגטער, אהן א ווארט פערטיידיגונג, און אין דער אמת'ן — מיט וואס קען ער זיך פערטיידיגן נעגען אזא עולה, ווי ער האט נעטהאן? אנטהאן דעם רעכטען שטיוועל אויף דעם לינקען פוס !...

מישט זיך אבער ווידער אריין די מאמע (א. די מאמע, די מאמע, לאנג לעבען זאל זי !...) און זאגט:

— פון וואנען זאל ער, נעביך, וויסען, ווי מען טהוט אן א פאר שטיוועל? דו האסט א סך פאר שטיוועל איהם נעמאכט („נעבויט" ווילט זיך חיים'ען פערבעסערן. נאר ער בליבט ביים וועלען). די „חאדאסעם" וואס ער טראגט, זיינען איינפי־סיגע.

ביי אזא מין נערעכטיגע פערטיידיגונג ווערט שוין לייבעל שטאלץ און טרייבט שוין אפילו איבער די מאס. ער גיעט, וועגדעגדיג זיך צום טאטען, א געשריי:

— גיעב מיר די שטיוועל! די שטיוועל גיעב אהער!...

איצט דערפיהלט זיך חיים שולדיג! האט קיין מוט ניט צו אנשרייבען אויף לייבעלען, וואס איז עובר אויף „כבוד אב" און ער גיעהט איהם צוריק די שטיוועל. און לייבעלע טהוט זיי שוין אן ווי געהעריג איז.

— אט אזוי! לויבט חיים.

אז ער קוקט זיך אבער צו, ווי אזוי לייבעלע מאכט דעם ערשטען טריט, קען ער זיך ניט איינהאלטען און גיעט איהם א רוף צוריק:

— ווי אזוי געהסטו? קרים ניט די אבצאסען. נעה ווי א מענש!

נאר לייבעל הערט שוין נישט! ער האט שוין האסטיג נע־עפענט די טהיר און ער „שוועבט" שוין, אין די גרויסע שטי־ווע, איבער דער בלאטינער נאס און איהם דאכט זיך, אז פאר

שמחה האט ער בעקומען פליגעל.

א קליינינקייט: ער, לייבעלע, א שנעק פון 12 יאהר, נעהט אין טאטענס שטיוועל, אין אזוינע גרויסע!...

און פאר גליק, שפרינגט ער אונטער, חאטש ער ווייס, אז פאר די שטיוועל איז עס ווי דער טאטע זאגט: „איין אמת'ע הרינה"...

די אידענע מיט'ן באָב.

דער גרויסער טאָפּ באָב, וואָס חייקע די אלמנה, א הויכע דאָרע אידענע מיט גוטע שווארצע אויגען, וואָס מען זעהט זיי קוים ארויס פון אונטער'ן טיעף אראָבגעלאָזטען קאָפּ־טיכעל— דער גרויסער טאָפּ באָב, וואָס זי קאָכט צום פערקויפען, איז אין די גאסען, וואו זי געהט אום, זעהר א גאנגבארע סחורה; מען רייסט זיי פון די הענד. ערשטענס איז באָב ביליג — א קאָפּיקע א מעסטל; און צווייטענס קויפט זי זעהר גוטען באָב און קאָכט איהם אויס זעהר ווייך. וועד עס קויפט ביי איהר איין מאָל, וועט שוין א צווייטען מאָל זי זוכען. אזא נאָמען האָט איהר באָב! זי זאָל זיין בעזאָנדערס שטאָלץ אויף איהר סחורה, קען מען ניט זאָגען: משטיינס געזאָגט, דער גאנצער יחוס פון באָב! אז „ער" האָט נעלעבט און האָט געקנעלט מיט אלף־בית קינדער, איז איהר געווען אביסל בעסער! האָבען איהר א זעכציג קינדער גערופען „רביצין". אוודאי איז „רביצין" שעהנער, ווי באָב־אידענע... וואָס זאָל מען אבער טהאָן? דארף „ער" קרינגען די סוכאָטע אוז אוועקשטארבען! מסתמא האָט נאָט אזוי געוואָלט.

אָבער מאנכע מינוטען פון גדולה ניעט איהר אויף דער מסחר פון באָב, אוז ניט נאָר גדולה, נאָר אפילו שמחה אוז נחת.

ווי געזאָגט, האָט זי איהר באָב זעהר לייכט פערקויפט אין די ארעמע גאסען. ארומגעהן אין די הייזער מיט'ן באָב האָט זי ניט געברויכט; נאָר אין איין הויף פלעגט זי מיט א בעזונ־דער שמחה אוז גדולה אריינגעהן מיט איהר סחורה. אבער ניט צוליעב פּריון, נאָר צוליעב נאָר עפּעס אנדערס...

אריינגעהענדיג אין דעם גרויסען תלמוד־תורה־הויף, וואס איז ארומגעצויגט מיט א הויכען לאנגען פארקאן, האט זי דערפיהלט, אז איהר לעבען איז נאך ניט אזוי פינסטער, ווי זיי מיינט, אז זי לעבט און ברענגט נוצען מיט איהר לעבען.

אין דעם דאזיגען גרויסען הויף, צווישען די פיעלע אבגעריסענע ארעמע תלמוד־תורה אינגלעך, געפינט זיך איינער, אויך אן אבגעריסענער ווי אלע איבעריגע, און א יתום — דאס איז איהר בערעלע ; איהר טהייערער קריש.

— בערעל ! די מאמע מיט'ן באב איז געקומען ! הערט זי, אריינגעהענדיג אין הויף, ווי קינדערשע שטימען רופען.

איהר הארץ הויבט אן קלאפען פאר פרייד, איהרע אויגען אונטער'ן קאפ־טיכעל שיינען.

— בערעלע ! — רופט זי מיט נחת.

און עס בעווייזט זיך א בלאס אינגעלע, מיט צוויי שוואר־צע אויגעלעך און מיט א צודראפעט שפיץ נעזעלע, ער לויפט צו צו דער כוטער און לאזט פערשעמט אראב די אויגען.

— בערעלע ! האסט שוין געלערנט ? — פרעגט זי מיט ליעבשאפט.

— שוין צוויי מאל !— ענטפערט פאר בערעלען א צוויי־טער מיט א פנים פון א רעכטען קונדס, און לאזט ניט אראב די אויגען פון טאפ מיט באב, וואס איז איבערגעדעקט מיט א זישט זוהר קלאר, פון פארע דורכגעפייכטען טישטוכעל.

— און ווער ביזטו ? — פרעגט חייקע מיט א נוטמוטיגען שמייכעל, קוקענדיג דא אויף איהם, דא אויף איהר בערעלען.

— אייער בערעלעס א חבר ! — שיסט אויס דער קונדס'ל מיט נצחון, און קוקט אויפ'ן טאפ מיט באב.

— ער שלאָגט דיך ניט, בערעל — האָ? — פרעגט זי בעזאָרגט.

— ניין מאמע! — ענטפערט בערעלע פערשעמט.

— איך נעהם זיך פאר איהם שטענדיג אָן! — שרייט דער קונדס אויס מיט היץ — ניט אמת, וואָס? זאָג בערעל!

בערעל שווייגט, נאָר אין זיין שעמעדיגען שמייכעל שטעקט א בעשטעטיגונג.

— נו, ווילסט אביסעל באָב? — פרעגט זי דעם קונדס'ל.

דער קונדס דערפרעהט זיך און פערשעמט זיך צוזאמען.

— אומזיסט וויל איך ניט... איך וויל קויפען...

— האָסט דען געלד? — שמייכעלט גוטהערציג די אלמנה.

— באָרגען... איך וועל אייך מאָרגען אָבגעבען, אויף נאמנות!

— נו, איך באָרג דיר, ביזט אודאי אן עהרליך אינגעל!— ענטפערט חייקע געריהרט און שיט איהם א פול מעסטעל באָב אין די ביידע אויסגעשטעלטע, דארע און קויטינע העגדטלעך אריין.

— א דאנק... זאָגט ער ארוים ווי צוטומעלט פאר גליק. באלד אבער חאפט ער זיך, אז מען דאנקט נאָר פאר א מתנה, ער אָבער נעהמט דאָך בלויז אויף „באָרג", פערריכט ער זיך:

— מאָרגען בעצאָהל איך אייך!

חייקען מיט'ן טאָפ רינגלען דערווייל ארום די אלע אינג־לעך, וואָס האָבען שוין אבגעלערנט דעם פריהמאָרגענדיגען „שיעור". וועט עס קויפט פאר באָאר, וועט אויף באָרג און וועט עס בעטעלט מיט שטומע יתומדיגע בליקען.

חייקע שטעלט אלע צופריעדען, און אז זי נעהמט אוועק אָנצט דער נאָנצער תלמוד־תורה־הויף פאר פרייד.

און דער אבנלאנץ פון דער פרייד בלייבט ביי חייקען אויף א גאנצען טאג. פאר נאכט קומט בערעל אהיים, און זי פרעגט איהם:

— נו, בערעלע, היינט האט דיר קיינער ניט געשלאגען?

— די אינגלעך ניט, נאר דער רבי... — ענטפערט בערעל אומעטיג. דערצו האט שוין חייקע קיין מיטעל ניט. נעלד פאר'ן רבי'ן האט זי ניט און באב עסט ער ניט — עס שאדט איהם צום געזונד.

די מרידה ביי אקדמות.

„שלשה ימי הגבלה" איז דאָס געשעהן, וועו אויף אונזערע הערצער איז געווען פרעהליך, וועו מיר האָבען שוין געפיהלט די האלבע פרייהייט, וואָס מיר וועלען ענגיסען די דריי טעג, לערנענדיג נאָר צו האלבע טעג אוו די גאנצע פרייהייט וואָס מיר וועלען ענגיסען איז די פיער טעג: ערב שבועות, צוויי טעג שבועות אוו „אסרו חג"...

עה, פרייהייט, פרייהייט! אזוי שרייט זיך מיר אצונד נישט־ווילענדיג אויס אוו איך דערמאן זיך אָן דער מרידה, וואָס מיר, חדר־אינגלעך האָבען, דערשמעקענדיג די פרייהייט, געמאכט ביי אונזער רבי'ן אין חדר אוו, וואָס ער האָט איינגעשטילט, ווי דער שטייגער איז, מיט שמיץ...

א בייזער, א שטרענגער איז אונזער רבי, ר' משה חיים ברוך'ס, געווען אוו א גרויסער למדן, דער ערשטער למדן אין שטאדט. גרויסע אידען מיט בערד האָבען פאר איהם אבשיי גענאָמען, אוו מיר, חדר־אינגלעך, האָבען מורא געהאט. עס איז געווען נענוג, אז ער זאָל זאָגען, דאכט זיך, נאָר שטיל: „נעהמט די גמרות", אז אונזערע הערצער זאָלען זיך אָנהויבען ווארפען פאר שרעק.

יא, א גרויסער למדן איז ער געווען. מיר האָבען עס גענפיהלט, לערנענדיג ביי איהם מסכת בבא קמא, אוו דערהויפט דעם פרק „מרובה". אין „מרובה" האָט ער געוויזען גרויסע קונצען. ער פלעגט אויף איין ריש־לקיש'ן אבשטעהן נאנצע שעה'ן, אויף די תנאים א נאנצען נאכמיטאג צייט אוו פלעגט זעהן זיי אלעמען אויסנלייכען, אבשלאָגען אלע קשיות, נישט דערלאזען

צו גרויסע מחלוקות, און וואו עס פלעגט האלטען שמאל, פלעגט ער רופען צו הילף דעם תוספות, דעם „מהר"ם שיף", דעם „נחל יהושע", דעם „באר יצחק", און נאך און נאך, ביז ער פלעגט ארויס ווי א העלד, א בעזיגער און פלעגט א ווייל אברוהען, גלעטענדיג דאס שפיציגע בערדיל...

און מיר, חדר־אינגלעך, האבען געמיינט, אז גרעסער פאר אונזער רבי'ן אין לומדות איז נאר אין דער נאנצער וועלט נישטא און אונזער מורא פאר איהם איז פון טאג צו טאג גע־וואקסען.

אנב פלעגט ער נאך אונזער מורא פערשטארקען מיט א קלאפ, א שמיץ און אנדערע מיטלען פון א הערשער...

עס פערשטעהט זיך, אז קענען קלעפ פלעגען מיר שטארק, שטארק פראטעסטירען... מיט וואס פאר א העזה שלאגט ער אונז, 12—13 יעהריגע אינגלעך! א שאד נאר, וואס פראטעס־טירען פלעגען מיר אלע אונטער די אויגען, געהענדיג מיט צו־קלאפטע זייטען, צופאטשטע באקען א היים: אין די אויגען דעם רבי'ן האבען מיר קיינמאל די העזה און דעם שכל ניט געהאט צו פראטעסטירען. און עס איז טאק שווער געווען: געה פראטעס־טיר קענען ר' משה חיים ברוך'ס, אזא למדן! עס האט טאקי קיין פנים, חוזק וואלט מען פון אונז נעמאכט.

דארף זיך אבער טרעפען צום גליק אדער צום אונגליק א מעשה, אז מיין טאטע, וואס האט פאר מיר נעצאהלט 20 קערבליך א זמן — און נעצאהלט גוט, אלע חודש 4 קערבליך — אז מיין טאטען פערוועלט זיך אז דער רבי זאל מיט אונז שלשת ימי הגבלה לערנען אקדמות און רות...

און איך קום צו געהן אין דער פריה אין חדר און זאג ארויס מיין טאטענס בעפעהל:

— רבי, דער טאטע האט געהייסען, איהר זאלט מיט אונז לערנען אקדמות און רות...

— אקדמות נאר... — האָט דער רבי זיך ווי א קרים געטהאָן, — וואָס דארפט איהר אקדמות?...

— דער טאטע האָט געהייסען... האָב איך געהאלטען ביי מיינם, וויסענדיג, אז מיין טאטע איז ביים רבי'ן א גוטער בעל הבית.

— נו, מילא, אז דער טאטע וויל אקדמות, זאל זיין אקדמות, מהיכא תיתי — האָט ער אונצופריעדען ארויסגעברומט און דער רבי האָט געשיקט די תלמידים, וואָס וואהנען נאהנט פון חדר, ברענגען שבועות'דיגע מחזורים.

עס איז געווארען לעבעדיג, די אינגלעך האָבען זיך מיט געפילדער ארויסגעריסען פון טיש און ארויסגעכאפט זיך אויפ'ן גאס, פון וואנען עס האָט זיך געהערט דער פרעהליכער אויסגעשריי: אקדמות!...

— אקדמות! — האָט דער רבי געברומט, ווי דאָס וואָרט „אקדמות" וואלט איהם עפעם גערייצט...

באלד האָבען די פיער אינגלעך געבראכט די שבועות'דיגע מחזורים, דער רבי האָט די מחזורים בעטראכט מיט קרומע בליקען און זיך גענומען אויסקלויבען א מחזור פאר זיך...

ער האָט געקליבען עטליכע מינוט און האָט עפעם געזוכט. נאר דאָס, וואָס ער האָט געזוכט האָט ער נישט געפונען, ווייל ווי עס האָט זיך שפעטער ארויסגעווייזען, האָט נעביך אונזער רבי, דער למדן, געזוכט א מחזור מיט „עברי־טייטשט"... מיט א כעס האָט ער גענומען דאָס מחזור וואָס יאשקע־חייקעלס האָט גע־בראכט מיט די פירושים „מטה לוי", „בית לוי" און „מעשה אורג" — דאכט זיך געגוג פירושים, נאר דער רבי האָט געבענגט נאָך א פיערטען, וווייבערישען פירוש — נאָך א ביסעלע „עברי טייטש"... ער וואלט נאר ענעזוען געווארען... עס פערשטעהט זיך, אז דאָס האָב איך ערשט שפעטער מיט די איבעריגע תלמידים פערשטאנען...

— נו, נעהמט, געפינט אקדמות! — האָט ער מיט אונגעוועהנליכען כעס א קאמאנדעוועט געטהאָן.

איך וויים נישט, צי דערפאר וואָס מיר האָבען זיך געפיהלט שווין האלב פרייע אינגלעך, צי האָבען מיר זיך געשטויסען, אז דער רבי אונזערער, דער למדן, האָט מורא פאר אקדמות'ס מאד־נעם תרגום — אזוי צי אזוי — די מורא איז עפעס פון אונז אין גאנצען אראָפ און מיר האָבען זיך פאר שמחה צעזונגען:

אקדמות מילין ושריות שותא
אולא שקילנא הרמן ורשותא.

דערביי האָבען מיר זיך אבגעשטעלט און געווארט, אז דער רבי זאל אונז „טייטשען". דער רבי אבער האָט זיך אריינגעקוקט מיט דאָם נאנצע בערדל אין „מטה לוי" און האָט געזוכט עפעס דאָרטען, געזוכט מיט שרעקליכע ווילדע בליקען...

— נו, רבי... — האָב איך זיך אבגעשטעלט — פער־טייטשט אונז...

— זאָגט, קינדערלעך, ווייטער... זאָגט... — האָט דער רבי פון אונטער „מטה לוי" ווייך ארויסגערעדט...

דאָם ערשטע מאל האָבען מיר דערהערט פון אונזער בייזען רבי'ן דאָם וואָרט „קינדערלעך", דאָם ערשטע מאל האָט זיין קוי אזוי ווייך געקלונגען.

דאָם האָט אבער נישט געווירקט, מיר האָבען אלע ווי אין נעדאנק „יד אחת" געמאכט נישט ריהרען זיך פון אָרט, ווען ער וועט אונז נישט איבערטייטשען יעדעם וואָרט בעזונדער.

— נו, רבי! — האָט שוין נאָך א תלמיד געמאָהנט א בי־סעל מיט עוות — פערטייטשט!...

דער רבי האָט ארויסגענומען דאָם בערדל מיט די אוי־גען פון „מטה לוי" און האָט קוים ארויסגערעדט:

— אקדמות — איידער איך הויב אָן, מילין — וועלטער, ושריות־שותא... נו, זאָגט, קינדערלעך, ווייטער... האָט זיך דער רבי געבעטען און האָט געווישט דעם שטערען...

מיר האבען אויסגעשאפען א געלעכטער, פאר וואס מיר וואלטען אין אן אנדער צייט בעקומען א שהן ביסעל פעטש און האבען געגומען ווייטער זינגען:

גויל אלו רקיעי קני כל חורשתא.

— רקיעי — די הימלען! — האט דער רבי אונז דאס וואָרט פערטייטשט און געטריבען ווייטער:

— זאגט, קינדערלעך, זאגט, דער טאג שטעהט נישט, מיר דארפען נאך לערנען רות אויך, היינט איז דאך בלויז א האלבער טאג... נאך מיטאג פריי!...

דאס וואָרט „פריי" האט דער רבי געדריקט, ווי ער וואלט אונז וועלען דערמיט אונטערקויפען, אז מיר זאלען ניט בעטען „פערטייטשען". פון איין זייט האט ער נעווירקט, פון דער צווייטער זייט האט ער דערמיט נאך ערגער געמאכט, ווייל פרעהליך ווערענדיג פון דאס וואָרט „פריי" האט זיך אונז פערוואלט לוסטיג מאכען איבער אונזער בייזער רבי'ן און יעדער תלמיד פלעגט אלע ווייל אן אנדער וואָרט פרעגען:

— וואס טייטש כלול נפי?

— וואס טייטש בארישתא?...

— וואס טייטש טרשותא?...

און נאך יעדער פראגע פלעגט זיך גלייך הערען א שאס פון מויל — א הילכיג געלעכטער...

און דער רבי, דער בייזער רבי, האט מוטהלאז געווישט דעם קאלטען שוויים פון שטערן, צווויי ווערטער פלעגט ער אב־טיישען, צהן דורכלאזען און פלעגט זיך בעטען אליין:

— זאגט קינדערלעך, זאגט! באלד דארפט איהר שוין גהן פריי, און איהר האט נאך קיין רות נישט געלערנט...

און מיר זאגען ווייטער און שטעלען זיך אב ביי שווערע ווערטער, און שלעפען דעם רבי'ן פון „מטה לוי", אווו ער זוכט „ראטנאק" און קען נישט געפינען...

ענדליך, אז מיר האלטען שוין אריינגעפאהרען אין האלב „אקדמות" פאלט דער רבי אויף א פלאן (קיין נאר איז ער נישט געווען) און רופט זיך אן מיט זיין שטענדיגער שטרענגער שטימע:

— נו, נענוג! דאס וועלען מיר „קאנטשען" מארגען; איצט נעהמט געפינט רות...

ווי פון הימעל אראבגעפאלען פיהל איך זיך נאך דער גזירה. ס'טייטש נישט ענדיגען אזא פרעהליכעם שפיעל?... און איך בונטעווע מיין חבר מיט'ן פוס:

— מען דארף קאנטשען!..

און מיין חבר איז אויך קיין נאר נישט און בונטעווט א צווייטען, און דער צווייטער איז אויך קיין נאר נישט און בונטעווט א דריטען, ביז אונזער גאנצער חדר צובונטעווט זיך און אלע שרייען ווי אין איין קול:

— קאנטשען אקדמות!!!

— קאנטשען אקדמות!!!

— קאנטשען אקדמות!!!

אונזער בייזער רבי, דערזעהענדיג אזא מיאוסע מעשה פון זיינע ביזהעריגע שטילע, געהארזאמע חדר אינגלעך, האט זיך אין גאנצען פערלארען. זיינע אויגען האבען זיך מיט בלוט אנגענאסען, די באקען זיינען ווי אייגעפאלענער• געווארען און ער האט זיך אין גאנצען געטרייסלט, נישט וויסענדיג וואס צו טהון, ווי אויסצושטילען די מרידה און ער האט קוים נעקענט זשיפען:

— רות, זאג איך אייך!... רות!...

— אקדמות! האבען מיר זיך געהאלטען פעסט...

. . . . . .

. . . . . .

דער סוף פון דער מעשה איז פאר אונז טרויעריג געווען. דער רבי, ווי א צורייצטער האהן, איז ארויסגעלאפען פון חדר און

אין א האלבע שעה ארום איז ער געקומען מיט דריי בעלי בתים—דריי טאטעס — און האט גערעדט:

— דאס ערשטע מאל טרעפט מיר אזא מעשה! דאס ערשטע מאל!...

— אזוי גאר קינדער, איהר שלאגט א רבי'ן?... — האט איין בעל הבית רוהיג זיך אבגערופען — פיין! פיין! פיין! נישטא וואס צו רעדען!...

דער רבי האט זיי קענטיג דעם אמת נישט דערצעהלט און כדי צו פערגרעסערען אונזער שטראף האט ער אויסגעטראכט אויף אונז א בלבול, אז מיר האבען איהם געשלאגען.

— נו, וועט איהר, הייסט דאס, מיר העלפען? — האט דער רבי זיך געוועגדט צו די בעלי־בתים...

— שייך העלפען — האבען די בעלי בתים, ווי אין איין קול געענטפערט — מען דארף זיי „קאטעווען", אז בלוט זאל שפריצען...

קיין בלוט האט אפילו נישט געשפריצט, מען האט אונז מיט רחמים גענגעבען נאר צו צעהן שמיץ — די בזיונות אבער האבען אונז וועה געטהאן, שטארק וועה געטהאן! אזוי, אז די פאר פרייע יום־טוב טעג איז אונז נישט איינגענאנגען און מיר האבען גענומען אויף זיך דאס צווייטע מאל מאכען די רעוואלוציע מיט מעהר שכל...

אויפ'ן בוידעם.

אייגע פון די ערהאבענע זאכען, צו וואס לייזער'ל א זעקס־יעהריג אינגעלע, האט געשטרעבט, איז געווען דער בוי־דעם פון דעם איינשטאקינען שטיבעל, וואו זיין טאטע־מאמע האבען געוואהנט. ווי א פאעט ציהט צו די וואלקענס, צו די שטערן, צו דער לבנה, אזוי האט לייזערלען געצויגען צום בוי־דעם. אבער פונקט ווי די וואלקענס, שטערן, לבנה זיינען צו הויך און אונמענגליך צו דערגרייכען פאר דעם פאעט, אזוי איז צו הויך געווען און נישט דערגרייכבאר פאר לייזער'לען דער בוידעם.

און געצויגען צום בוידעם האבען לייזער'לען א סך זאכען. דארט אויפ'ן בוידעם, וווייסט לייזער'ל, געפינען זיך די פסח'די־גע כוסות, צוויישען וועלכע עס געפינט זיך זיין כוס, א בלויער מיט בלומען... וויעדער געפינט זיך דארטען א סך אלטע בגדים מיט א סך קנעפלעך, וועלכע וואלטען איהם זעהר גוט צונוץ געקומען, וועז ער זאל זיי אויסרייסען. ער וואלט באלד אנ'עושר, א „מיליאנער" פון קנעפלעך געווארען און אלע חברים פון דער גאס וואלטען פאר איהם דרך ארץ געהאט... אויסער כוסות און קנעפלעך, וווייסט לייזער'ל זיכער, אז דאס צובראכענע וועגלע ליגט אויך אויפ'ן בוידעם. ער האט אליין געזעהן, וווי מען האט עס אמאל ארויפגעטראגען און פון דאמאלט אן האט זיך זיין בענקשאפט צום בוידעם פערגרעסערט. היינט וויפיעל זאכען ליגען דארט, וואס ער וווייסט נישט! אוו דאס טאקי אליין פערגרעסערט זיין שטרעבען צום בוידעם. ווער וווייסט וואס פאר א בילד עס וואלט זיך פאר איהם ענטפלעקט, וועז ער

וואָלט נאָך אריבערגעטראָטען די שוועל פון דעם בוידעם....

מיט שטרעבען צום בוידעם אליין איז לייזער'ל נישט אבגעקומען.

נישט איין מאָל פלעגט ער זיך מוטהיגען, קוקענדיג אויף דעם האלב־צובראָכענעם הויכען לייטער און זיך נעהמען טאקע קריכען: נאָר אוועקשטעלענדיג זיך אויף דער ערשטער טרעפ פלעגט זיך דער לייטער נעהמען שאָקלען און א דערשראָקענער פלעגט ער אראבפליהען, אבלעגענדיג זיין נסיעה אויף א צווייטען מאָל, אז ער וועט גרעסער ווערען, און וועט נים אזוי מורא האָבען. — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

איינמאָל, אין א שענעם העלען מיטען טאָג האָט לייזער'ל דערהערט ווי די מאמע רופט איהם:

— לייזער'ל, גיכער!

ער האָט זיך אומגעקוקט און האָט דערזעהן נעבען זיך די טאטע־מאמען, דערשראָקען און בלייך.

— וואוהין? — האָט לייזער'ל אויף דערשראָקען גע־פרעגט.

— אויפ'ן בוידעם, מיין קינד.

„אויפ'ן בוידעם!" האָט איהם אבגעקלונגען אין קאָפּ, עס קען נישט זיין! און ער האָט ווידער, שוין אין גאנג, איבערגע־פרעגט:

— וואוהין?

— קום מיין קינד, קום — אויפ'ן בוידעם.

ניין, ער האָט טאקי קיין טעות נישט געהאט. מען נעהמט איהם טאקי אויפ'ן בוידעם. אָט שטופּט איהם דער טאטע אונ־טער אויפ'ן לייטער... אָט איז ער שוין טאקי אויפ'ן בוידעם, דערלעבט!

אבער וואס זאָל דאס בעדייטען? אפשר אזא יום־טוב. יאָ, געוויס אזא יום־טוב. עס איז טאקי א מאָדנער יום־טוב, אבער

פּאָרט א יום־טוב: און לייזער'ל דערמאָהנט זיך אַן נאָך מאָדנע יום־טובים, וועלן דער טאַטע עסט א בייגעל מיט אש, וועלן מען שאָקעלט א לולב, וועלן מען בעט אויס די שוהל מיט היי, וועלן מען נעהט צום טייך און נאָך אזוינע יום־טובים.

„יא, דאָס איז געווים אזא יום־טוב", בעשליסט ער פּעסט און עס געפעלט איהם.

און נאָך מעהר זיכערער וועלט ער אין דעם יום־טוב, אז ער וויל עפּעס זאָגען און דער טאַטע מאכט איהם צו דאָס מויל און שעפּטשעט איהם צו:

— שטיל'ער, מען טאָר נישט רעדען.

ווי באלד אז מען טאָר נישט, איז דאָס געווים א יום־טוב. יום־טוב טאָר מען טאקי א סך זאכען נישט טהאָן...

באלד דערהערט ער פּון דרויסען קולות...

— אוי מאמע, מען שרייט! — זאָגט ער און וויל צוגעהן צום פענסטער'ל א קוק טהאָן.

נאָר די מאמע און דער טאַטע שלעפּען איהם צוריק און לאָזען איהם נישט געהן, אוועקלעגנריג איהם נעבען זיך.

עפּעס א מאָדנער יום־טוב, ווערט לייזער'ל נישט צופרידען און קוקט מיט רוגזא אויפ'ן בוידעם, וועלכער האָט ביי איהם פערלאָרען זיין נאנצען חן, און עס ווילט זיך איהם ארַאָב. ארַאָב...

נאָר אויף דער גאס הערען זיך שרעקליכע קולות, יאָמעריי עז ווי פּון טויזענדער לויות...

דער קליין רעדלער׳ל.

דער חשק צו רעדלען האָט זיך ביי יאָסלען דערוועקט זעהר פֿריה. אז ער איז אלט געווען זעקס יאָהר, פלענט ער שוין געהן מיט דער מאמען אין „פֿאַדריאד", ווען מען האָט געבאקט זייערע מצה און מען האָט איהם געמוזט געבען האָטש איין מצה אבֿ־דערלען, עס פערשטעהט זיך, אז די דאָזיגע מצה איז געווען א צוריסענע. א גע׳פֿטר׳טע, עס האָבען זיך פון איהר ממש שטיק־לעך, פֿאסען געשלעפֿט, אויסער דעם האָט זי אין אויוועז שטארק געבלעזלט און דער זעצער, אזוי אויך א גרויסער כעסן האָט זיך צושריען: „גזלנים, ווערען לאָזט מען דאָס צום בלעך"... אבער א „טאלאנט" האָט שוין אפילו דאמאלט דער „סטארשי" רעדלער אין איהם דערקענט.

— דער יאט ווט ווען עס איז זיין א זעלטענער רעדלער, האָט ער זיך געווענדעט מיט אן אווטאָריטעטען־טאָן צו זיין העלפֿער.

און דער „פֿאמאשטשניק", ווען לבען עס האָט אפילו ניט אזוי שטארק געשמעקט צו האָבען א קינפֿטיגען קאָנקורענט, האָט אבער אויס אכטונג און מורא פאר׳ן „סטארשי" מודה געווען:

— יאָ, עס ווייזט אויס...

נאָר די מאמע יאָסעל׳ס וואָס איז דערביי געשטאנען, האָט איהם אבגעשלעפֿט פון בלעך און מיט גרינג־שעצונג געזאָגט:

— זאָל ער בעסער קענען לערנען, ווי רעדלען...

דאָס האָט שוין אי דעם „סטארשי", אי דעם „פֿאמאש־טשניק" פערדראָסען, און דערפאר האָבען זיי בשום אופן ניט געגעבען יאָסעל׳ען נאָך א מצה אברעדלען...

אבער צעריצענדיג זיך בלויז מיט דער איין מצה, איז יאָסעלע שוין ניט אַבגעטרעטען פון בלעך און אז ער האָט אליין שוין ניט זוכה געווען צו רעדלען, האָט ער חאָטש געהאלטען אין האנד א רעדל מיט א קאטשעלקע און געאיבט זיך אויפ'ן בלעך אליין. פון צייט צו צייט פלענט איהם אויך געלינגען א פיהר צו טהאָן מיט'ן רעדל איבער אן אַבגערעדלטער מצה, אויך וואָס דער „סטאַרשי" פלענט איהם גוט־מוטהיג בעמערקען.

— מע טאָר ניט, אינגעלע...

ער איז אזוי גוט צו יאָסעלע'ן געווען, וועז זייער מצה האָט זיך געבאקט, מיט א בעל הבית'ס א קינד קען מען ניט אייג־רייסען... אז די מצות האָבען זיך אבער אַבגעבאקט, און די מאמע איז אוועק א היים, נאָר יאָסעלע, ניט קענענדיג זיך שיידען פון בלעך, איז געבליבען, האָט זיך שוין דער „סטאַרשי" מיט איהם אנדערש בענאנגען. די רעדל מיט דער קאטשעלקע האָט ער ביי איהם גלייך צוגענומען און שפעטער א ווייל האָט ער איהם אפילו געטריבען פון בלעך:

— געה אינגעלע, אהיים. געה געזונדטערהייט...

און נאָך שפעטער, אז יאָסעלע פלענט זיך וויעדער צורוקען און קוקען מיט דאַרשטיגע בליקען אויפ'ן רעדל, האָט איהם שוין דער „סטאַרשי" מיט'ן האנד אַבגעטריבען:

— אז דו וועסט ניט געהן מיט גוטען, וועסט דו קריגען אַרויסגעוואַרפען.

און יאָסעלע איז א פערשעמטער ארוים מיט אן אראָבגעלאָ־זענעם קעפעל פון פאַרריאד.

יאָסעלע איז אבער ניט אראָבגעפאלען ביי זיך. די גאם, וואו זיין טאָטע־מאמע האָבען געוואָהנט, האָט פערמענט נאָך פאַר־ריאדען. און אויך מארגען נאָך האלבען טאָג, וועז ער איז פריי געוואָרען פון חדר, איז ער שוין געשטאַנען איז א צווייטען פאַרריאד. דאָרטען איז געווען א רעדלער אן עלטערער איד, וואָס האָט זיך גע'גט מיט דער ווייב, וויל ער האָט קיין

קינדער ניט נעהאט. אוז ער האט יאסעלען צוגענומען. ווי א טאטע.

— איך זעה, אינגעלע, — האט ער זיך צו יאסעלען מיט ליעבשאפט געווענדעט — אז דו ווילסט „קענען"... אוז אז מען ווילּ „קען" מען... מובטחני, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען.

אוז יאסעלע איז שוין פוז דעם דאזיגען אידען אוז פוז דער בלעך ניט אבגעטראטען אוז ער האט טאקע געכאפט פוז צייט צו צייט א רעדעל אין האנד אוז געפיהרט איבער די מצות, וועל־כע דער איד פלעגט נאך דעם אליין איבערעדלען אוז זאגען דערביי:

— מען דארף, זוהנינקע, שטייפער צודריקען... שטיי־פער... אבער דו וועסט קענען... איך זעה, אז דו וועסט קענען. מובטחני שתהיה רעדלער בישראל...

וואלט שוין יאסעלע א גליקליכער געווען, דארף זיך אבער אין אלע זיינע גליקען אריינמישען דער טאטע אוז וועלען צור־שטערען זיי. אזא טאטען האט ער שוין. דאכט זיך, וואס קען עס ארען דעם טאטען, אז זיין בחור'ל ווילּ ווערען א מענש; ווילּ זיך עפעס אויסלערנען א מלאכה... ניין! יאסעלעס טאטע, כא־פענדיג זיך, אז יאסעלע ווערט פערפאלען גאנצע שעה'ן, הויבט איהם אן צו זוכען אוז „פאקט" איהם, א דאנק פערשיעדענע מסירות פוז יונגערע אוז עלטערע בריידער אוז שוועסטער, וואס פערנינען ניט יאסלען דעם נחת...

— א דו, שייגעץ! — שרייט דער טאטע, וועז יאסעלע'ן ברענגט אז עלטערער ברודער אדער די מאמע אהיים פוז פאר־ריאד, וואו ער האט ניט נאר די רעדעל, נאר אויך די נשמה ג־לאזען — א, די יורקע! וואס טהוסטו דארטען אין פאדריאד צווישען אזוי פיעל נקבות... א שעהנער שטאט פוז א בחור! וועסט דאך בטל בששים ווערען... שייגעץ דו... דיין פוס זאל דארט מעהר ניט זיין... די הויט וועל איך דיר אראבשינדען...

און יאָסעלע האָט נעבאך נעמוזט אָבוואַרטען א טאָג און ניט אריינגעהן אין פּאָדריאד; אבער אויך איבערמאָרגען איז ער שוין ווייַדער געווען, געשטאַנען נעבען בלעך מיט א רערעל און קאטשעלקע אין האנד און מיט גרויס פערגניגען אויסגעהערט די נביאות פון דעם אידען, דעם רעדלער:

— —מובטחני, יונגעלע, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען...

— אָט דאָס איז טאקי א גוטער איד, — טראכט דאמאָלס יאָסעלע — אָט ער וואָלט געווען א גוטער טאָטע... האָט ער דוקא קיין קינדער ניט.

און יאָסעלען האָט זיך געדאכט, אז נאָט פיהרט ניט ווי מען דארף די וועלט...

א סך רדיפות און פערפאָלגונגען, א סך מסירות האָט יאָסעלע איבערגעטראָגען אין א גאנצע רייהע פון יאָהרען אין דער צייט פון די פּאָדריאדען. אבער דער „טאָלאנט" זיינער האָט זיך פאר קיין זאך ניט אבגעשראָקען. צו צוועלף יאָהר איז שוין יאָסעלע אנערקענט געוואָרען פון אלע רעדלער אין די פּאָדריאדען. זיי האָבען געוואָנט, אז ער וואקסט א רעדלער אייגער אין דער וועלט און וועז ער וואָלט געהאט א ביסעל מעהר כחות, וואָלט מען איהם שוין געקענט אָנטרויען א בלעך...

די דאָזיגע קלאָנגען זיינען דערנאָנגען צו דעם טאָטענס אויערן. דער טאָטע, וואָס האָט אזוי פיעל געשטערט יאָסעלען צו ענטוויקלען זיין רעדלערישען טאָלאנט, האָט ענדליך געמוזט, ווי־לענדיג ניט ווילענדיג, א מורמל טהאָן:

— וואָס מען קען, שאדט נישט...

און יאָסעלע האָט שוין פון יענעם טאָג אָן פראנק און פריי בעזוכט אלע פּאָדריאדען אין גאָס און האָט זיך פערפאָלקאָמט אין זיין ארבייט. די עלטערע רעדלער האָבען איהם מיט גרויס

רעספעקט אויפגענומען און פלעגען איהם די בעסטע רעדעל אונטערטראָגען.

— נא, אט האָסט דו די דאָזיגע רעדעל — האָט זיך צו איהם איינמאל געוואנדט א רעדלער — און בייט מיר איבער אויף א שעה...

ביז אהער פלעגט מען יאָסעלען נאָר געבען א רעדעל אויף העלפען. לאָזען איהם אליין מיט'ן „פאָמאָטשניק" האָט מען נאָך ניט געוואָגט. פון דער דאָזיגער נייער פאָרלעגונג איז יאָסעלע אפיציעל אנערקענט געוואָרען אלס א רעדלער, אויף וועלכען מען קאָן זיך פערלאָזען. שטאָלץ און גליקליך האָט ער זיך געפיהלט שטעהענדיג אויף דעם סטאָרשי'ס אָרט ביים בלאָך און אין די אויערן האָבען איהם געקלונגען דעם עלטערן אידענס וועָרטער פון אמאל:

— מובטחני, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען...

* * *

אין א ווינטער ארום איז יאָסעלע בעל מצוה געוואָרען.

— זאָלסט וויסען! האָט איהם דער טאָטע געזאָגט, אז פון היינט אָן וועסט דו שוין א איד, דארפסט זעהן פיהרען שטאָט... עם קען זיין, אז דו וועסט אפשר דארפען פאָהרען אויף זומער לערנען אין דער פרעמד... שוועָרע צייטען.. קיין פרנסה נישטא... עם געהט א פסח.. אוי—אוי—אוי, פון די זאָבען וויסט דו נאָך נאָר נישט...

די דאָזיגע וועָרטער האָבען יאָסעלען א נאנצען ווינטער געעגבערט אין קאָפ. עפעם האָט זיי דער טאָטע ארויסגעזאָגט, ניט ווי זיין שטייגער; מיט א בייזקייט, דאכט זיך, אבער מיט א געבראָכענקייט, מיט א געבעט. יאָסעלע האָט עס דערפיהלט און ער האָט געמומען אויף זיך פון היינט אָן ניט נאָר מורא האָבען, נאָר אויך האָלט האָבען דעם טאָטען... און טאקי העלפען איהם.

מיט דער גרעסטער אונגעדולד האט ער געוואַרט אויף נאָך פּורים, וועו די פּאַדריאדען וועלען אַנהויבען צו באקען מצות. ער וועט זיך פערדינגען פאר א „פּאַמאַטשניק" און דאָס גאָלד וועט ער אַבנעמען דעם טאַטען... אין גאנצען דעם טאַטען. וועט איהם דער טאַטע קויפען א היטעל, איז רעכט; וועו ניט, וועט ער זיך בענעהמען מיט דער אַלטער...

— טאַטע! — האָט זיך יאָסעלע נאָך פּורים געוואַנדעט צום טאַטען — איך וויל היינטיגען פאר פּסח רעדלען מצה פאר גאָלד... וועסט לאָזען?...

דער טאַטע האָט פערקנייטשט דעם שטערן, אַנגענומען מיט ביידע הענד די באָרד, געברומט עפּעס אונטער'ן נאָז אוו אַבגערופען זיך:

— וואָס איז שייך — צי איך וועל לאָזען... אודאי איז דאָס ניט אזוי שענזן... עס איז ניט קיין שטאָט... שטעהן צוויישען וויבער ביז 12 א זייגער ביי נאכט... איך רער שוין נישט, וואָס דאָס איז שווער... נאָר אויב דו ווילסט, וואָלט צוניץ געקומען. וואָלסט זיך געמאכט א גאַרניטורעל...

די מאמע האָט אַנפאַנגם ניט געוואָלט הערען: — פוו איהם וועט דאָך א תל וועדען, — האָט זי ג'טענה'ט — וועה איז מיר...

יאָסעלע האָט זיך אבער איינגעשפּארט, געזאָגט אז רער־לען איז זעהר גרינג... „אלין וואָס אויף רעדער" — האָט ער ערקלערט מיט שכל: „איז גרינג... עס געהט אלין".

און יאָסעלע האָט זיך פערדונגען פאר א רעדלער אין דער צווייטער גאָס. אזוי האָט דער טאַטע געפאַדערט.

— זאָלען דאָס מיינע אויגען ניט זעהן!

א וואָך נאָך פּורים איז שוין יאָסעלע געשטאַנען ביי יענקל שרה'ס אין פּאַדריאד אָהן א רעקעל, נאָר אין ארבע כנפות מיט

פערקאשערטע ארבעל אויף די הענד און האט גערעדעלט א מצה נאך א מצה. פון דעם שטאלץ און גליק, וואס ער האט איבערגעלעבט אין די פריהערדיגע יאהרען ביים רעדלען, איז שוין מעהר קיין שפור ניט געבליבען. איצט האט פערנומען דעם אָרט דער גראנק, אז די צעהנרובעלדינע, וואס ער וועט פערדינען, וועט ער אוועקגעבען אין נאנצען דעם טאטען.

און דאס האט איהם נעגעבען כחות צו שטעהן ביז 12 א זייגער ביי נאכט און רעדלען א מצה נאך א מצה...

מיין עלטער דאגראדען.

(פון ש. שיומעלעוויטש ציאיטריונגען)

מיין עלטער דאגראד איז נעוויס ניט בעיונדערס גרויס: א צוויי־פאר א ליבר.

רעדאר אבער איז דער צוויי־פאר נעוויס זיכער: יאהרים ניט פון א רעדאקציע דאס איז דאס צוויי־פאר בעזונטס. נאר פון מיין באבען...

מיין באבע דאס נעמאלס עלטליך! איר דאנס אידאי מיינט. אז מיין באבע איז נעוויס א רעדאקטארין פון א אידיש שער צייטונג. יעדע אידר א טעות דאבען. מיין באבע א פשוט'ע הויזמוטער, דאס מיט רישעראטער מיין מנע ומשא ניט נעהאט (רעדאר איז זי מאהי נעוויס א ייאוויע אידענע!). זי איז פהם נעוויס א ליבראבערין פון נראמען אן זי איז נעוויס די אויבערשע. יאס דאס אונטערשטע מיין מאהס איז יענער צייט.

איך בין העכסטס ארט נעוויס א יאהר עטליכע...

מיין מאמע דאס ניט נעמאהרט וויבען. אז איך שרייב: עלטערען איז עד העכסטס נעוויס נעמען וואהראהן אן צוויי־טענס דאס עד בעמער נעהויסען לעבען!

— ליעבער! — דאס עד נעיאהר — זאל'ן שרייבען נדר־בערג נעוועהן פאר דיר, עלטערע אידען...

דאס דאס עד נעמיינט מאהי זיך אליין... מיין מאמע פלעגט ליב דאבען אמאל בין־השמשות צו מאבען א ליעדעל, און ווער וויסט. אפשר מאהי דערפאר דאס עד מיר בעדאמטען צו שרייבען: מיין „בראפעסיע" דאס מיין דאכטרעבען ניט ליב.

מיל־א. עד לאיז ניט. לאיז עד ניט... נחפצי פון אועלכע זאכען ווערט מען ניט. און אז דער מאמע לאוט ניט נערן אין

וואלד, געה איך דען ניט? און אז ער לאזט ניט, למשל, ווינטער קראצען די פערפרוירדענע שויב, קראץ איך דען ניט?... מען קריגט שוין אנ'עצה...

קריך איך ארויף ווינטער אין אבענד אויפ'ן אויוועז (דאס ערלויבט ער יא!...) און גיס מיט גראמען...

וואס טהוט מען אבער — מען מוז דאך זיי עמיצען וויי־זען: עס איז דאך אונמענליך שטיקען זיך אליין מיט'ן ליער. ער היום גלויב איך ניט די פערריסענע פאעטען, וואס זאגען כלומר'שט, אז זיי זינגען ווי דער פויגעל, נאר פאר זיך אליין און דער עולם געהט זיי ניט אן! שקר וכזב! א מענש איז ניט קיין פויגעל, און אז א מענש מאכט א ליעד, מוז ער האבען. דער מענש הייסט עס, נאך א מענשען מיט צוויי אויערן, וואס זאלען זיין ליער אויסהערען.

וועמען־זשע קאן איך פארלעזען מיין ליעד? דעם טאטען, ווי געזאגט, איז אן אונמענליכע זאך: די מאמע איז א פערטרא־גענע אידענע, חאטש זעהר א גוטע; די עלטערע שוועסטער האט יא א שטיקעל ידיעה אין אזוינע זאכען, זי זינגט אליין דאס ליעד „פון אזיע נאך יעוראפע בין איך אין אן אכסניא פערקרא־בען" און זינגט גאר ניט שלעכט; בין איך אבער מיט דער שוועס־טער שטענדיג ברוגז, דא צוקריענט מען זיך פאר א צונאמען, וואס איך גיב איהר, דא פאר א מסירה'לע און אמאל טאקי פאר א גרעסערע „המוציא"־חלה.

בלייבט מיר פארט די באבע. מיין באבע איז אפילו שוין אן אלטע אידענע. אבער זעהר א וועלטליכע. און דער עיקר— זי האט פרנסה! שטענדיג איז זי אויפגערוימט. זי האט א גרוי־סען רימענעם בייטעל מיט אלערליי מטבעות ארומגעבונדען פעסט ארום איהר קלייענעם גוף, און צוליעב דעם דאזיגען בייטעל גוהט פון דער באבען א זיסע וואראמקייט... ווער רעדט, אז די באבע לענט אריין איהר דארע אדערדיגע האנד אין דעם רימע־נעם בייטעל, דאכט זיך אייך, אז באלד, באלד נעהמט זי ארויס

עפעס א גרויסע ישועה פון דאָרט און עס זועט ווערען אלעמען ליכטיג אין די אויגען...

טראָג איך יעדעס נייע לייד דער באָבען, נאָטירליך אין אָבענד, וועז זי קומט פון קראָם. וואוינען וואוינט די באָבע די צווייטע שטוב פון אונז אין א קאמערל ביי איהר אלטערן זוהן, א גרויסער למדן, אבער זעהר א בייזער איד...

נעה איך אריין אין קאמערל, די באָבע זיצט בייס טישעלע און שטריקט א זאק. דער זיידע כלומר'שט א בייזער, אָבער באמת זעהר א גוטער, זיצט אויך דעם אויוועלע, וואס איז ספר־ציעל צוגעבויט געוואָרען פאר איהם צום גרויסען אויוועז, און לערנט עפעס אין א ספר.

איך שטעה נעבען דער באָבען און וואג ניט צו זאָגען איהר פון מיין לייד, ביז זי וועט מיך אליין ניט פרענען.

ענדליך פרענט זי גוטמוטהיג:

— נו, וואס שווייגסטו? זאג עפעס!

מיט א הארצקלאפעניש נעהם איך ארויס פון קעשענע דאס שטיקעל פאפיער, פערשריבען דורך און דורך מיט גראמען און האלט עס אזוי א ווייל, ביז איך קריג מוטה און זאג:

—א לייד געמאכט... איינער אליין...

— נאנץ פיין! — לויבט די באָבע נאך איידער וואס וועז — אדרבא לאמיך הערען...

פון דער באָבעס גוטען טאָן בעקום איך שטארק מוטה און הויב אן לעזען...

פאר א גראשען געלט

ענדיגט זיך די וועלט...

די באָבע איז שוין צופריעדען, די ערשטע צווייז־עלען געפעלען איהר שטארק, זי קאָן זיך ניט איינהאלטען און וועגדט זיך צום אויוועלע, וואו דער זיידע זיצט, ווי ניט איהם מיינט מען.

— דו הערסט, מאשע — מאשע, דו הערסט, וואס זאגסטו אויף זיין קעפעלע?

נאר דער זיידע איז ניט צופריעדען, ער האלט דערפון ניט און ברומט ארויס:

—ער וואלט בעסער געלערנט גוט, איידער אזוינע נאריש־קייטען...

פון דער דאזיגער מיינונג ווער איך שטארק אראבגעפאלען און אלע מיינע גראמען פערליערען אויגענבליקליך זייער גאנצען ווערטה: „אין דער אמת'ן" — בליצט מיר דורך אין קאפ — „וואס מאך איך זיך נארישׁ". די באבע אבער מוטהיגט מיך און זאגט:

— אט הער דעם אלטען, וואס ער רעדט... ס'איז זעהר שעהן: וואס מען קען איז גוט...

און זי גיט מיר א קאפיקע, זאגענדיג, אז איך וועל איהר ברענגען א ניי ליעד, בעקום איך ווידער א קאפיקע.

נאטירליך, הייסט זי מיר פון דעם געלד מאכען א תכלית, איך זאל זאמלען, הייסט עס...

איך וואלט אודאי מיין באבען געפאלגט, איך וויים, אז מען היט די קאפיקע איז אז וואויל און גוט, נאר זאמלען קאן איך ניט, ס'איז איבער מיינע כחות. אויף מארגען וועלט די קאפיקע פערשווענדט און איך זוך שוין א נייע טעמא פאר א ליעד, איך מוז ווידער האבען די קאפיקע.

א קאפיקע איז א מטבע! מאך איך נאך און נאך א ליעדעל און נאך א ליעדעל — דריי ליעדער מיט אמאל. איך וואר אליין נתפעל פון מיין פרוכטבארקייט. איך מאך א חשבון, אז איך זאל אין פערלויף פון א יאהר מאכען דריי ליעדלעך א טאג קאן איך נתעשר ווערען. אויסערדעם, זיינען דאך די ליעדלעך אן און פאר זיך אויך עפעס ווערטה... אמת דער טאטע האלט ניט פון זיי, ווייל אפילו ניט, איך זאל זיי שרייבען. דער זיידע

ברומט אויך אונצופריעדען, נאר וואר דארף זיי אלע, אז איך האב די באבען, וועלכע צאהלט במזומנים פאר יעדעם ליעד?

איך בין א נליקליכער, פערזארגטער מענש.

נעהט אבער אב א צוויי וואכען אזן עס נעהט ניט ארויס קיין איין ליעד. איך וואר שטארק פערצווייפעלט. נאט מיינער, ברום איך פאר וועהטאג, ניט שוין־זושע וועל איך שוין מעהר קיין ליעדער נישט מאכען, וואס טויג דאן מיין לעבען?

אזן וואס מעהר פערצווייפעלט איך בין, אלץ ערנער נעהט ביי מיר דאס מאכען א נייי ליעד. איך האב אפילו פון דעם אליין, וואס עס מאכט זיך ניט קיין ליעדער, א ליעד נעוואלט מאכען אזן דערוויך האב איך שוין אפילו נעהאט צוויי נראמען:

איהר מענט אייך, ברידער, לאכען.

איך קאן איין ליעד ניט מאכען...

נאר איך האב אזא שרעקליכען סוד מורא נעהאט צו ענט־דעקען. צו וואס זאל מען וויסען פון מיין אונגליק? וואהרום חאטש אין שטוב האט מען פון מיינע ליעדער ניט נעהאלטען, פלענט דאך די מאמע מיך רופען „דער בדחן" אזן דאס האט מיך שטארק נעפרעהט.

פערנאנגען דריי וואכען אהן א ליעד, פרענט מיך די באבע:

— נו, פאר וואס ברענגסטו ניט קיין ליעדער?...

איך וואר רויט פאר שאנד, איך פיהל, אז איך פערליער דעם נאנצען אנזעהן ביי דער באבען. איך נעהם זיך פעסט, איך מוז מאכען א ליעד.

אויף מארגען קלער איך א נאנצען טאג. איך פיהל, אז דער קאפ ווערט מיר צושפרונגען: עס נעהט נארנישט ארויס. א ליעד אבער מוז איך דאך דער באבען ברענגען, ווען ניט בין איך פערלארען, איך האב שוין לאנג קיין קאפיקע אין די אויגען ניט נעוזהן...

אזן פלוצלונג פאלט מיר איין א וויצדע אידעע.

איך נעהם א ביכעלע מיט ליעדער, וואס נעפינט זיך ביי

אונז, קלויב אויס פון דאָרט דאָס שעהנסטע ליעד, שרייב איבער אוז טראָג צו מיין באָבען.

דאָס הארץ קלאפט, וועד ווייסט, צי וועט מען מיך ניט כאפען.

איך לעז איהם דורך פאר מיין באָבען. מיין קול ציטערט אוז דער גאנצער אינהאלט פון ליעד געהט ארויס נעפעלדריג.

מיין באָבע הערט אויס, צוגענעצט זיך אוז זאָגט:

— דאָס ליעד געפעלט מיר עפעס ניט, ביזט, זוהנעניו, קאליע געוואָרען...

איך וועד שטארק פערשעמט: וואָס הייסט? א געדרוקטע ליעד... פאר וואָס זאָל איך ליידען פאר יענעמס ליעד אוז איך שים ארויס קיין סך ניט קלערענדיג:

— דאָס ליעד איז נאָר ניט מיינס.

די באָבע קוקט מיך אָן פערוואונדערט אוז בייזערט זיך:

— וואָס הייסט ניט דיינס? וואָס פלוידערסטו... נעה, נעה ביזט א נאריש אינגעל...

אז מען קאָן א ליעד אויך גנב'ענען, דאָס קאָן מיין באָבע ניט פערשטעהן. איך וויל עס איהר ניט ערקלערען. איך בעשלים, אז עס איז בעסער זיין א נאר אידער גנב'ענען ליעדער. איך נעה ארויס פון דער באָבען אהן האָנאָראר, אהן כבוד אוז נעהם אויף זיך קיין ליעדער קיינמאָל, קיינמאָל ניט צו גנב'ענען...

אוז גאָט האָט מיר שטענדיג געהאָלפען!...

דער גימנאזיסט.

דער ערשטער, וואס האט אוועקגעשיקט זיין אינגעלי אין גימנאזיע, איז נעווען אברהם אליה.

אברהם אליה איז נעווען א איד א משביל. עס איז וועגען איהם אין שטעדטעלי ארומגענאנגען, נעדענק איך, א לענגעדע, אז בחורוויז האט ער זיך נעהאלטען בייס שמד'ן: אזוי ווייט איז ער, הייסט עס, אוועק אין חקירה... ווי אזוי ער איז פון שמד ניצול געווארען — האט די לענגעדע ניט געוואוסט. עס איז אבער נעווען אין דער לענגעדע א וואריאנט, אז פון שמד האט איהם אבגערעדט חנה בייליע, זיין איצטינע ווייב, וואס איז נעווען מיידעלוויז א גרויסע פארשוין און א חכמה און מיט וועלכער ער לעבט ער היום זהר גליקליך.

אלענפאלס האט מען איהם א סך זאכען מוחל נעווען, סיי די צו־קורצע קאפאטע, וואס ער האט נעטראגען אין מיטען וואך, סיי דאס גלוי־ראש צו הויז. אדרבא, מען איז נעווען צו־פריערען, וואס חאטש שבת נעהט ער דאוונען — אמת, ניט אין שוהל, אבער אין א „מנין" איז אויך די תפילה אנגענומען, בפרט, אז אין מנין, וואו אברהם אליה האט נעדאוועט, איז צו־נעגאנגען עבט־אידישלעך און מען פלעגט אפילו נישט דורכלאז־זען די פיוט אין פרשה שקלים און פרשה זכור... אמאל פלעגט ער אפילו דאוונען שחרית פאר'ן עמוד, און זיין עברי איז נעווען וואס צו הערען: ווערטער ווי פערעל. איינס נאר האט די דאוונער פון מנין אביסעל נעשטערט: א לומד פלעגט ער ארויסזאגען צו וויך. נאר א משביל פון מנין האט ערקלערט, אז דאס קומט פון די פיעל דייטשע ביכער, וואס אברהם אליה לייענט... און

דער קליינער עולם פון מנין איז מיט דער ציים אויך מיט'ן ווייכען למד שלום געווארען.

אין מנין פלעגט אברהם אליה שטענדיג קומען מיט זיין עלטערען אינגעל, וואס פלעגט שטענדיג זיצען נעבען איהם מיט א סדור'ל אין האנד, און פאמעליך דאוונען. וועגען אינגעל האט מען דערצעהלט, אז ער קען אלע גראמאטיקעם אויסווייניג און דוקא אהן לעהרערם. דאס אליז האט איהם דער טאטע אויסגעלערנט, און די דאוונער האבען געהאט פאר'ן אינגעל, שלמה'קע, פונקט דעמזעלבען דרך־ארץ, ווי פאר'ן טאטען אליין.

צווישען די דאוונער פון מנין איז אויך געווען מיין טאטע. וואס האט ליעב געהאט צו שמועסען, ווי וויים עס האט זיך געלאזט, מיט אברהם אליה'ן, וועלכער איז קיין איבעריג „בעלעדטער" נישט געווען. דאך האט ער אויך מיין טאטען, אויך א שטיקעל משכיל, געלעגט דרך־ארץ, און זיי פלעגען אמאל צוזאמען ארויסגעהן פון מנין און דער איבעריגער עולם פלעגט נאכגעהען פון הינטען און הארכען. פון וואס רויידען צוויי „קלענער"...

איך פלעג דאן כאפען א שמועס מיט שלמה'קען.

— דו געהסט נאר ניט אין חדר?

— ניין... — האט ער קורץ געענטפערט.

— לערנסט מיט'ן טאטען?..

— אלץ מיט'ן טאטען..

— און רוסיש לערענסטו זיך אויך ביים טאטען?

— אפילו דייטש אויך.

— דייטש אויך?! — האב איך זיך פער'חדוש'ט און בין שטארק געווארען אראבגעפאלען ביי זיך אין די אויגען, וואס איך קען נאך אזוי וועניג, און האב ניט געוואגט מיט שלמה'קען ווייטער צו רעדען.

שלמה'קע אבער איז געווען ביי זיך פראסט, און איינמאל האט ער מיר אנגעזאגט:

— וויסט, נאך יום־טוב פאהר איך קיין מינסק, אין גימנאזיע...

— אין גימנאזיע !... — האב איך אויפגעשטעלט אויף איהם די אויגען און באלד צו זיך געקומען און געפרעגט:

— און אום שבת וועסטו שרייבען ?

שלמה'קע האט א שמייכעל געטהאן און גארנישט געענטפערט.

איך בין אוועק א פערשעמטער און פול מיט קנאה. אויף מיין טאטען האב איך געקוקט מיט פערדרוס און גרינגשעציג. אויך מיר א טאטע ! אט אז מען האט פאר א טאטען אזא, ווי אברהם אליה, קאן מען קומען צו א תכלית !... און איך וואס?... אז שלמה'קע וועט אמאל קומען צופאהרען, וועט ער שוין אפילו ניט וועלען רעדען מיט מיר.

און איך האב געטומען אויף מיר צו לערנען זיך רוסיש, געקויפט נאנצע זעקס בויגען פאפיר, געמאכט דערפון א העפט פון אכט און פערציג זייטען, יעדעם זייטעל האב איך אבגעצויטט מיט א לאנגען שטריך און אויף איין זייט פערשריבען אלע שוועדע רוסישע וועדטער. אויף דער צווייטער זייט דעם „טייטש־וואדט" און פלעג נאכאנאנד חזר'ן: באך — גאט, ניעבא — דער הימעל, זוויאזדי — די שטערען, פטיצא — א פויגעל...

אויך אזא אופן האב איך געהאפט אויסלערנען זיך „פאל־קאם" די רוסישע שפראך. און טאמער קומט שלמה'קע צו־נאסט, זאל איך חאטש ניט זיין קיין שטומער און קאנען מיט איהם אויסרעדען א פאר וועדטער....

איינמאל אין א זומערדיגען שבת קום איך אריין מיט'ן טאטען אין מנין, ערשט איך זעה נעבען אברהם אליה'ן זיצט אייגער מיט א בעקאנט פנים, אין א היטעל מיט א קאקארדע, אין א בלאהען מונדיר מיט מעשענע קנעפ, אויסגעזעצט אין א לאנגער

רייה: האלט א סדור'ל אין האנד און קוקט דא אויפ'ן באלקעו, דא אויפ'ן עמוד און דער נאנצער עולם אויף איהם...

אנפאנגס בין איך מבולבל געוואָרעו, נאָר אין א ווייל ארום האָב איך מיך נעכאפט, אז אט דאָס איז דאָך טאקע שלמה'קע אברהם אליה'ס, וואָס געהט איצט אין מינסקער גימנאזיע און איז אויף זומער נעקומעו אהיים.

שטעה איך אזוי און קוק אויף איהם און שלינג איהם שיער ניט איין מיט מיינע בליקעו, און איך פיהל, אז דאָס איז זעהר ניט איידעל צו קוקעו אזוי נאכאנאנד אויף א מענשעו, ער מעג אפילו זיין א גימנאזיסט... בפרט, אז איך האָב אין דעם יאָהר אויך עפעם אויפגעטהאָו: האָב אין מיין העפט שוין פערשריבעו דריי הונדערט זיעבעו אוו פערציג רוסישע ווערטער אוו קעו אלע טייטש־ווערטער, אוו אין דייטש איז א סברא, אז איך קעו שוין באלד דעם נאנצעו א־בע־צע... מיט איין וואָרט — שטאַרק נתפעל וועו דאָרף איך ניט.. אוו איך בעשלים — אינגאנצעו מבטל זיין איהם, מיט זיין היטעל, מיט זיינע קנעפ אוו קוקעו בעסער אין פענסטער אריין... אבער אויספיהרעו דאָס איז ניט אזוי לייכט. איך וועל קוקעו אויף איהם אזוי, אז ער זאָל ניט בעמערקעו... איז אבער מעשה־שטו, ווי נאָר איך גיב א הויב די אויגעו צו איהם, טרעף איך זיך גלייך מיט זיינע בליקעו.

בעטראכט איך מיך, אז אין פלוג זיינעו מיר דאָך אלטע בעקאנטע, פארוואָס זאָל איך טאקע ניט קוקעו אויף איהם אפעו? צו חזרת הש"ץ, איך זאָל ניט זיין קיין טרוס, קאָו איך אפילו צוגעהן צו איהם אוו געבעו איהם די האנד אוו זאגעו: „זדראווסוואויטע" — אוו זאָל ער ניט מיינעו, אז איך בין שוין גאָר א גאָרנישט!...

א לייכטע זאך איז דאָס, נאָר אט־אָט האלט שוין דער חזן ביי „שים שלום" אוו איך בין נאָך אלץ זיך מכין צו צוגעהן.

מילא, איך וועל דאָס אבלעגעו צו קריאת־התורה. דעמאָלט וועט זיין בעסער. נאָר אט האלט מעו שוין באלד ביי מפטיר, אוו

איך האָב נאָך מיין פּלאַן נישט אויסגעפּירט. איך האלט אלץ אין איין חזר'ן „זדראַווסטוואויטע". און דאָ הער איך, ווי מען רופט אויס: יעמוד החתן ר' שלמה ב"ר אברהם אליה מפטיר....

מפטיר אין א גוי'אישען היטעל, אין מעשענע קנעפּ... פּער־חדוש איך מיך, און דאָך טהוט עס מיר הנאָה: ווי באלד אז מפטיר — איז ער דאָך פּאָרט נעהנטער צו מיר...

אמת, ביי די ברכות האָט ער זיך אביסעל אויסגענליטשט, א פּאָר ווערטער האָט ער דורכגעלאָזט, אבער בכלל איז דער נינוו געווען אויסנעהאלטען. און ביי מיר בלייבט, גלייך ווי ער ענדיגט מפטיר — צונעהן צו איהם און נעבען איהם שלום־עליכם. עס איז פּאָרט לייכטער, איידער אויסצורעדען „זדראַווס־טוואויטע". וועל ווייסט, צי וועל איך עס נאָך שארף ארויס־רעדען? איך קאָן נאָך מעשה־שטן ארויסרעדען מיט א „זשע", ווי עס טרעפט ביי מיר אפט, און דעמאָלט וועט ער האָבען וואָס צו לאכען.

אז ער האָט נעענדיגט דעם מפטיר, האָב איך שוין געמאכט א טריט פּאראויס. נאָר דאָ האָבען מיר געשטערט עטליכע אי־דען פון עולם, וועלכע האָבען זיך א לאָז נעגעבען איהם אב־נעבען „שלום־עליכם".

— פּאר מיר — האָב איך בעטראכט — פּאסט ניט צו־זאמען מיט די פּראָסטע אידען...

און איך האָב אבגעלענט אויף נאָכ'ן דאוונען..

און נאָכ'ן דאוונען האָט מיר נאָט נעגעבען מוטה, איך בין צונעגאנגען צו איהם, אויסגעשטרעקט די האנד און נעבלי־בען שטעהן אהן א וואָרט.

ער האָט צוריק דערלאנגט מיר די האנד און געשמייכעלט.

— איהר זענט א גימנאזיסט...—האָב איך אויסגעשאָסען פון גרויס פערלענהייט...

— יא, א גימנאזיסט... — האָט ער גוטהערציג געשמיי־כעלט.. — און דו? וואָס מאכסטו?

— איך — איך קען שוין אויך גוט רוסיש, מיר פעהלען נאר אביסעל וועדטער...

— נו, מיר וועלען זיך זעהען... — האָט ער אויסגעשטרעקט מיר די האנד און איז אוועק מיט'ן טאטען...

מיין טאטע איז צו מיר גלייך צוגענאנגען און מיט א צופריעדענער מינע זיך געווענדעט צו מיר:

— וואָס האסטו געדרעט מיט שלמה'קען?

— עט, האָב איך געענטפערט ווי א גרויסער — **נערעדט** וועגען רוסיש... ער האָט ביי מיר געפרעגט א **טייטש-וואָרט.**

— נו, האסטו געוואוסט?

— יאָ! — האָב איך שטאלץ געענטפערט...

דער טאטע האָט צופריעדען א גלעט **געטהאָן דאָס בער-דעל**, א הוסט געטהאָן און זיך אָנגערופען:

— עם שאדט נישט, אז דו זאלסט מיט **איהם זיין אויפ-**געטראָגען... קאנסט עפעס נאשען פון איהם, א שטיקעל גראָ-מאטיק, א שטיקעל חשבון, דאָס, יענעס...

און דעם גאנצען שבת האָט דער טאטע אויף מיר געקוקט מיט דרך-ארץ: נערעדט מיט'ן גימנאזיסט!...

א אידיש הארץ.

נאך איינגעלווייז האט בערעל געוואוסט דעם חשבון פון **זיינע אידען:** צוועלף מיליאן! אזוי פלעגט ער זעהן שווארץ אויף וויים איז דעם לוה. אין איין לוח איז אפילו אמאל נעווען נישט מעהר, ווי אבט מיליאן מיט עפעס, נאר בערעל האט איז דעם דאזיגען לוח ניט געגלויבט. פערקעהרט, ער איז געווען זיכער, אז עס איז נאך דא מעהר ווי צוועלף מיליאן, וואהרום, ווי אזוי קאן מען דאס איינאנצען איבערצעהלען! אט איז די שוועס־טערל, דינה'לע, שוין דריי יאהר אלט און זי איז נאך ניט פער־שריעבען — הערט ער אפט ווי די מאמע דערמאנט דעם טא־טען. און וויפיעל אזוינע דינה'לעך זיינען נאך דא אויף דער וועלט. נאר ס'א דאגה! צוועלף מיליאן קלעקט איהם אויף. וויפיעל איז דער שיעור! אמת, גאט האט די אידען געבענשט זיי זאלען זיין, ווי די זאמד בייז'ן ברעג ים, נאר דאס איז נאר א משל, אין תנ'ך זיינען דא א סך משלים.

און אט די צוועלף מיליאן אידען האט בערעל דאס איינגעל לייעב מיט'ן נאנצען הארצען. עס פערדריסט איהם נאר, וואס זיי זיינען ניט אויף איין ארט. אט וועז ער זאל האבען אלע צוועלף מיליאן אידען אויף איין ארט, וואלט געווען א גוטע זאך: נאר בערעל טרייסט זיך מיט דעם גערענק, אז גאט האט אליין נע־זאגט, אז ער וועט זיי צושפרייטען אין דער נאנצער וועלט, און דעדנאכדעם וועט ער זיי אויפקלויבען אלע צוזאמען. עס איז שוין אפילו צו לאנג, אז ער האט זיי פערשפרייט, שוין צייט אויפצוקלויבען, נאר ווי באלד, אז צושפרייט האט ער זיי, וועט ער זיי אמאל אויפקלויבען אויף. קיין לייגנער, וויים בערעל, איז

נאָט נישט. והא ראיה, ער האָט געזאָגט, אז אידען וועלען זייז אין גלות אזוי זיי זיינען טאקי אין גלות. זעהט מען דאָך, אז עפעס איז ער יא מקיים...

אזוי צוריק רעדענדיג האָט בערל געגנוג אידען אויף איין אָרט אויף. „ברוסיא, איז רוסלאנד, לעזט ער אין לוח פינף מיליאָן!" ער צעהלט איבער די נולן, צי האָט ער קיין טעות ניט. אזוי עס איז ריכטיג: זעקס נולען מיט א 5! פערמאָגט ער, היימט עס, אין רוסלאנד אליין פינף מיליאָן! אויף איין אָרט! מיט אזוי פיעל אידען קאָן ער שוין אויך עפעס מאכען א תכלית. רוסלאנד איז אפילו אויך א גלות, פארהאן א סך גזרות אויף אידען. פון דעסטוועגען נאָר שלעכט איז ניט. אידיש קינדער גען העז אין חדרים. האָבען אייגענע בתי־מדרשים, רבנים, מען לאָזט קינדער מל זיין, חופה שטעלען. ניט צו פערזינדיגען. אין רוים, איז יון, איז ערגער געווען, וויים בערל א ביסעל פון גמרא און א ביסעל פון „דברי ימי עולם" אין וועלכען ער קוקט אמאל אריין, בשעת דער טאטע איז ניטא אין דער היים. אי, וואָס דא ניט לאנג איז ארויס א גזרה, אז אידען מאָרגן קיין שענקען ניט האלטען, איז ניט אזא בייז: וועלען זיי האלטען קראָמען, טרייסט זיך בערל. פון א קראָם קאָן מען אויך האָבען פרנסה. אָדער זיי וועלען האנדלען מיט תבואה. אבי אידען זיין לאָזט מען... און דאָס איז ביי דעם דרייצעהן־פיערצעהן־יעהריגען בערלען דער עיקר.

שפעטער, אז בערל ווערט עלטער און חויבט אָן צו לייענען ביכלעך, ווערט ער אויך חלילה ניט אוים איד! ביי איהם בייט זיך נאָר דער קוק אויף קלייניגקייטען. מיט די צוועלף מיליאָן אידען איז ער אויך איצטער שטאָלץ. נאָר וואָס דען? די אידען פון אויסלאנד שפיעלען שוין ביי איהם אויך א נרויסע ראָליע. מענדעלסאָן איז א גרויסער פילאָזאָף און א איד, האָט וכוחים מיט טרויסע גלחים און איז זיי מנצח... נאָכדעם דערוויסט ער זיך, אז דער גרויסער משורר היינע איז געווען א איד. פון היינען

האט ער אפילו ענמת־נפש: ער האט זיך נע'שמד'ט — אן עולה. א גרויסע עולה! נאר ער לייענט וועגען איהם שווארץ אויף ווייס, אז ער איז געשטארבען א איד און פאר'ן טויט האט ער אויסגעשריען: שמע ישראל! און בעריל גלויבט און איז מוחל.

און אויב פון היינט האט ער אביסעל ענמת־נפש, וויים ער אבער, אז מעערבער, דער גרעסטער קאמפאזיטאר איז דער וועלט, איז נעשטארבען א איד און לייענט אויפ'ן אידישען בית־עולם...

היינט די ראטשילדען, ביי וועמען קיסרים לייהען געלד! און אזוינע אידען! אייז ראטשילד, וויים בעריל, זיצט יום ולילה און לערנט. און חאטש בעריל איז שוין א שטיקעל משכיל און האלט, אז אויסער גמרא איז פארהאן נאך עפעס חכמות אויף דער וועלט, פון דעסטוועגען איז ער שטארק צופריעדען, וואס עס איז דא א ראטשילד, וואס זיצט און לערנט. פאר'ן כלל ישראל איז דאס געוינדטער... וואהרום בעריל פיהלט, אז מען האט צו־פיעל געלד איז זעהר א שווערע זאך צו בלייבען ביי אידיש־קייט...

און אויסער די דאזיגע אידען, וויים בעריל פון נאך א סך גרויסע מענשען—אידען! צייטענווייז האט ער א טעות און רע־כענט אריין בעריהמטע קריסטען אין אידישען צעטיל. אזוי, למשל, האט ער א לאנגע צייט געהאלטען לעסינג'ען פאר א איד און האט זיך אפילו געוואלטען אין צווויי פעטש: סטייטש, האט ער נע'טענה'ט: אפרים לעסינג!... אפרים! עס פערשטעהט זיך, אז דעם געוועט האט ער פערשפיעלט, ד. ה. ער האט בעקומען צווויי פעטש, נאר פון דעסטוועגען איז ער גע־וען צופריעדען, וואס אזא גרויסער מענש, ווי לעסינג איז, האט א אידישען נאמען. צולייעב דעם אידישען נאמען האט ער אויך אמאל זיך טויה געווען און האט געהאלטען פראנקלין דעם אמע־ריקאנער פאר א אידען. בנימין פראנקלין! אמת, געוואלטען האט ער זיך שוין ניט. ער האט זיך נאר אזוי געשפארט.

אויף ערישאן האָט ער אויך געווארפען אן אויג. אזא קאַפּ! אזא גרויסער ערפינדער און די פאמיליע איז א אידישע. עס האָט איהם אבער ניט געגאלטען! איז וואָס? ווערט ער אויך ניט נתפּעל! ער האָט געגוג אידען, גרויסע לייט!

שפּעטער האָט בערעל נחת פון דר. הערצל. נאָך א אידישען קיסר האָט בערעל שטענדיג געבענקט, און ניט איין מאל פּלענט ער בלעטערן אין תנ"ך פון ראשונים ביז מלכים. „וימת— וימלך"... א סך מלכים זיינען ביי אידען נעווען! היינט איינער ניטא! און דר. הערצל איז ביי בערלען נעווען פעררעבענט, אויב ניט פּאר א קיסר, וועניגסטענס פּאר א שופט. וישפּוט את ישראל און ער האָט געמשפּט די אידען. זאל דאכטען, אז ער לעבט אין דער צייט פון די שופטים.. און בערעל האָט זיך איינגעשריבען אין ציוניסטען...

אבער אויסער כבוד, ווייל בערעל אויך פּאר אידען א תכלית. אויף אידען האָבען זיך אנגעהויבען שיטען פּאגראָמען, מען שלאָגט, מען הרג'עט. פון די צוועלף מיליאָן הויבט איהם אן עפּעס צו פעהלען. אין קישינעוו — 45, דעם צווייטען מאל — נאָך מעהר, דערנאָכדעם נעהען 136 שטעדט און שטעדטלעך, און אומעדום הרוגים! און עס איז נאָך דעם שונא וועניג... בערעל נעהערט שוין צו א פּארטיי, וואָס זוכט פּאר אידען אן אָרט. מען לעגט איהם פּאר ערד אין אזיען, אויסטראליען... בערעל איז זיך מישב, וואו איז בעסערע ערד, וואו זיינען בעסערע תנאים, וואו וועט דאָס אידישע פּאלק, זיינע צוועלף מיליאָן, פון וועלכע עס פעהלט שוין אביסעל, געפינען א שוץ, עס זאל בלייבען נאנץ.

און קיין צייט צו קלערען איז ניטא... און בערעל איז פערצוויפעלט און זיין הארץ בלוטיגט...

— וואָס טהוט מען מיט אידען? — ברעכט בערעל מיט די הענד און זאָרגט ווי א טאטע, וועו זיין פאמיליע איז אין א סכנה.

די נאשערין.

דער אַנבייסען איז ביי שיינדלען געווען נישט קיין זעטינגער. אַפקאַכען א טעפעל קאַרטאָפעל, האָט זי קיין צייט נישט גע־האט, זי איז געווען פערנומען מיט די וועש וואָס זי האָט נעכטען געוואשען. און אין דערפריה געדארפט אויסהענגען צו טריקע־נען. זי האָט אפילו דעם אויוועז נישט געהייצט און אויף מיטאג נישט נעקאַכט קיין ביסעל נעקעכטס. אז עס איז געקומען א זייגער אויבן, האָט חיים, דער מאן, וואָס איז כלומר'שט א הענדלער, א זאָג געטהאָן נישט נאָנץ דרייסט:

— דו ווייסט, שיינדעל... מיר ציהט עפעס אין הארצען...

— שוין? אזוי גיך! — האָט זיך שיינדעל אנגעכאפט — ווי לאנג, דוכט זיך, האָט מען אַנבייסען נענעסען, איך וויים נישט צי עס איז פארהאן פיער שעה...

— וואָס רעדסטו, נארעלע, עס וועט זיין געזונטע פיער שעה, אויב נישט טאקי די נאנצע פינפטהאלבען... — האָט חיים זיך געסטארעט צו רייזען וואָס וויבער און האָט נענומען רעכענען אין דער שטיל, טאמער איז נאך טאקי קיין פיער שעה נישטא, זאל זי חאטש נישט הערען.

— אַנבייסען האָבען מיר נענעסען פ א ר צעהן, איצ־טער איז נ א ך איינס... היינט דארט איז געווען פ א ר צ ע ה ן און איצט איז נאך א י י נ ס...

דער חשבון האָט איהם אויפגעמונטערט און ער האָט שוין כמעט ווי מיט העזה ארויסגערעדט:

— ס'איז שוין דא שהנע פיער שעה, טאקי באלד די פינפטהאלבען...

— אוֹן אז צעהן שעה, וואָס זאָל איך דיר נעבען? זאָל איך אווי וויסען פון בייז... — האָט שיינדעל בעוואָרגט נערדט — אין שטוב איז א חוץ ברויט גאָר נישטאָ... אויך וועט שערע וועל איך עפעס קאָבען.

— אפשר א הערינגעל... — האָט חיים ווי דערשראָקען פאָרגעלענט.

— נאָך א נייעס, — האָט זיך שיינדעל נעקרימט — וואָס איז היינט פאר א מין „קאָוואָטשינע“! הערינג איז איצט פלאָס פייער, אבט גראָשען א הערינג, א ברעקיל...

— נו, פונדעסטוועגען איז א הערינג אויך מיטאָג נישט שלעכט... שיק נאָך א הערינג — האָט חיים, קענען זיין נאטור, זיך נעהאלטען פעסט אָן זיין אידעע.

— איך ווייל אויך עסען! — האָט די עלטערע, זעכצעהניעהריגע טאָכטער זיך אָנגערופען פון א ווינקעל, וואו זי איז געזעסען אוֹן שטיל נעארבייט.

— אוֹן איך „שטארב“ אויך עסען! — האָט זיך אָנגערופען די צוועלפיעהריגע גרונע, וואָס איז געזעסען ביי'ן פענסטער אוֹן די גאנצע צייט נעקוקט צום גאָס.

— א הונגער איז אויך זיי אָנגעפאלען! — איז שיינדעל אין כעס געוואָרען — פאר וואָס ווילט זיך מיר נאָך נישט עסען, דאכט זיך, איך בין אויך אזא מענש, ווי איהר.

— דו עסט טאקי נאָר נישט... — האָט חיים ווייך נערדט — ביזט טאקי א שוטה... נארעלע, די וועלט איז אויך א וועלט.

— פון וואנען, פערדיענער מיינער, זאָל איך דאָס אלץ נעמען? — האָט זי פערדריסלעך געפרעגט. — וואָס איך רייס נישט אפ פון זיך, דאָס האָב איך נישט.

— נאָט וועט העלפען, נישקשה, — האָט חיים נענומען טרייסטען. שיק נאָך א הערינגעל, שיק! — איז ער אלץ ווייטער מעהר מוטיג געוואָרען.

— נו, גוט, גרונע, אין קרעמיל און נעהם א הערינג... — האט זיך שיינדעל, נאך א ישוב־הדעת, געווענדט צו דער אינ־נערער טאכטער. וועכט „איהר" זאגען, אז מיט נעכטיגען פע־פער וועט זיין אינאיינעם 27 גראשען.

דאס מיידעל איז מיט שמחה ארויסגעלאפען פון שטוב...

— נאר א גוטען! — האט שיינדעל איהר נאכגעשריען.

— מיט רויגען! — האט אויך חיים פון זיין זייט צוגע־שריען.

נאר דאס איז נעווען ווי א קול אין דער מדבר. די שליח'טע איז שוין מיט איהר שליחות ווייט נעווען...

באלד איז גרונע געקומען צו לויפען פערפלאטערט און פער־סאפעט, אבער א פרעהליכע, מיט א הערינג, איינגעוויקעלט נאר אין דער מיט אין א שטיקעל פאפיער.

— ווייז, ווייז, — האט שיינדעל אונגעדולדיג ארויסגענע־מען איהם פון איהר האנד און בעטראכטענדיג איהם פון אלע זייטען, האט זי זיך פערקרימט און געזאגט:

— א הערינג — א ברעט'ל... אז מען שיקט א „גלאמפ".

— ווייז נאר, — איז שוין אויך חיים בכבודו ובעצמו צו־גענאנגען צום הערינג... אבער שיינדעל, אהן א בעזונדער סבה און אן אויפגערעגטע, האט איהם אוועקגעטריבען:

— גוט, גוט וועסט שוין זען פארטיגערהייר... — דאך האט חיים שוין בעוויזען דעם הערינג אנצוקוקען און האט מיט סלינע אין מויל, וואס די מראה אליין פון הערינג האט ביי איהם ארויסגערופען, נוטהערציג געזאגט:

— ניין, מיר דאכט, אז דאס הערינג'ל איז דוקא נישט קיין שלעכטער... א פעטינקער הערינג...

— אט אזוי ווי דו ביזט פעט! — האט שיינדעל געמור־מעלט, חאטש אין הארצען איז זי אליין געווען צופריעדען פון הערינג.

באלד זיינען אריינגעלאפען די דריי קלענערע קינדער פון הויף, וואו זיי האבען געשפיעלט, און האבען זיך פרעהליך צוזונגען:

— א הערינג! א הערינג!

— מיר א שטיקעל

— מיר דעם עק!

— מיר דעם „קאפ"...

— זעהט אביסעל, ווי זיי זיינען בעפאלען, ווי די קאזאקען — האט שיינדעל זיי אבגעשטופט — לאזט מיר איהם פריהער „מאכען".

— דו ווילסט איהם געמאכט מיט א „ציבעלע" — האט חיים פארגעלעגט.

— עס דארף ביי מיר זיין ערגעץ א ציבעלע — האט שיינדעל געענטפערט, און האט געגומען זוכען אויף דער גראטקע. וואו זי געדענקט אויף זיכער, די ציבעלע איז נאך נעכטען אין דשר פריה געלעגען.

די ציבעלע איז אבער, ווי אין דר'ערד אריין!

— וואו איז די ציבעלע? — האט זיך שיינדעל נעוועגדט צו דער עלטערער טאכטער.

— איך ווייס נישט — איך האב נישט געזעהן.

— ד י ך זאל איך נישט זעהן! — האט זיך שיינדעל צעקאכט—קיין זאך זעהט זי נישט... גרונע, אפשר ווייסט דו?— האט זי זיך געוועגדעט צו גרונען.

די קלייגע גרונע האט אנשטאט צו ענטפערן, זיך שטארק פונאנדערגעלאכט, נאר אין געלעכטער האט זיך געהערט פערצוויפלונג און טרערען...

— אי, זי לאכט! זי לאכט! זי האט אויפגענעסען! — האט זי דער געלעכטער ארויסגעגעבען.

— א ליגען! — האט זי, רויט ווערענדיג, זיך געלייקענט.

— זי האט אויפגענעסען! — האט די עלטערע טאכטער נע'מסר'ט — מען דערקענט אן איהר פנים.

— זאג, וואו איז די ציבעלע? — האט די מאמע אויסגע־שטעלט פערבלוטיגע אויגען...

— איך האב נעכטען אויפגענעסען מיט ברויט, — האט גרונע א דערשראקענע זיך פערענטפערט.

— זאל אויך דיר קומען א טוידט! — איז אויך איהר שוינדעל ארויפגעפאלען מיט די דארע פויסטען.—משמדת'טע, ווי נאשט מען דאס אויך אייגע אליין א גאנצע ציבעלע? !

— דאס איז אן אקט אין דער וועלט אן איז ווערט, אז מען זאל זי אויך שטיקער צושנוידען — אזא נאשערין!—האט חיים פון זיין זייט צונעלעגט.

און באלד, אלס פאטער און ערציהער, האט ער ארויסגענע־בען א פסק:

— מען זאל איהר קיין ברעקיל הערינג נישט נעבען.

דעם פסק האט ער אויך בענרינדעט:

— נישקשה, מיט א ציבעלע קען מען זיין זאט אהן הע־רינג.

און חאטש חיים האט נישט אזא דעה אין שטוב, דאך איז דער פסק דין ערפילט נעוואָרען — עס האט נישט נעהאלפען דער נאשערקעס נעווייען.

— אין רחמים בדין! — האט חיים זיך נעשטארקט דאס הארץ, ווען איהרע טרערען האבען אויך איהם אנגעהויבען שטארק צו ווירקען און דער הערינג איז שוין געווען אויפגענע־סען...

מיין באָבעס גליק.

(א שמועס)

מיין באָבע איז נעווען א שוואכע אידענע, א קליין־נעוויקסיגע, אוּן גאָר צו דער עלטער האָט זי אויסגעוויזען נידריגער פּוּן איהר פּינף־יעהריגע אייניקלעך. אוּן פּוּן דעסטוועגען איז זי שטענדיג נעזונד נעווען אוּן האָט אויסגעלעבט איהרע יאָהרען — הלואי אויף אונז אלעמען נעזאָגט נעוואָרען — צו 90 יאָהר איז זי נעשטאָרבען. אוּן נעשטאָרבען שעהן, מיט לשון אוּן מיט ודוי אוּן האָט נאָך נענוג זכרון נעהאָט צו נעדענקען איהרע אלע חפצים, וואָס זי האָט אבגעזאָגט די טעכטער, אוּן דעם האָר־באנד — דער אלטער זאָגערין פּוּן גרויסען בית־מדרש, וואו מיין באָבע האָט נעדאָוונט.

וואָס מיינט איהר, אמאָליגער כח איז טאָקי קיין שפּאָס ניט! אוּן איהר וועט גלויבען, עס פלעגט זיך מאכען צייטען, וועו איך פלעג בעוואונדערען מיין באָבעס כח, — איבערהויפּט אין די גרויסע תעניתים, אין די זומערדיגע טעג.

מיין באָבע איז נעווען אויף אלץ א בריה, וואָס איהר ווילט האָט זי נעקענט! מילא פּוּן „לאָקשען מאכען" ווייל איך שוין ניט שמועסען. דערמיט האָט זי נעקלונגען אין נאנץ שטעדטעל, אוּן אז אייַנער פלעגט וועלען אויסדריקען א זאָך, וואָס עס איז דין, פלעגט ער נעבען א משל: דין ווי שולקעס לאָקשען (מיין באָבע האָט נעהייסען שולקע). אבער בעסער פּאר אלעס האָט זי נעקענט פּאסטעו תעניתים, דעריין מעג מען זאָגען איז זי נעווען א מושלמת. ביי מיין באָבען האָט נעהאָט א תענית א וועדט ווי א שפּיי. — ביי מיר א תענית, פלעגט זי זיך בעריהמען פּאר איהרע אלטע חבר'טעס, אוּן פּאר די אייַנענע קינדער —

ביי מיר א תענית איז א געלעבטער, דער רבונו של עולם זאל איהם נאר אננעהמען צו גוטען!

מילא פון די „נעבאטענע" תעניתים שמועסט מען דאך נישט: א שהנע מעשה, די באבע מיינע זאל נישט פאסטען א תשעה באב צו אפילו א צום גדליה! און אז טויזענד רבנים וואלטען איהר זאגען: שולקע, דו ביסט אלט און שוואך, מיר זיינען מתיר: ביים אן, וואלט זי ניט געהערט, אפילו דער פעטער ר' הלל, א גרויסער למדן, וואם פון איהם האט די משפחה שטארק געהאלטען, אז ער וואלט איהר מתיר זיין, וואלט זי אויך נישט געפאלגט; שמועסען שמועם איך דא פון סתם תעניתים, ווי למשל א כה"ב, עשרת ימי תשובה, געהויבענער מאנטאג און דא' נערשטאג, אויסער דעם וועז א קינד אדער א אייניקעל צו אן אור אייניקעל פלעגט חלילה קראנק ווערען און נישט האבענדיג קיין אמונה אין דער רפואה פון דאקטאר, וואם פאהרט אום שבת, פלעגט זי געבען איהרע אייגענע מיטלעז: א תענית בשעת מעשה אוז אז דער אויבערשטער וועט געבען דאם קינד וועט געזונד ווערען, זאגט זי צו בלי־נדר דעם רבונו של עולם פינף תעניתים!.. און מיין באבע פלעגט האלטען ווארט און פינקטליך אלע תעניתים אבפאסטען, און מיר דאכט זיך, אז זי האט שוין נעהאט אזוי פיעל נאמנות ביים רבונו של עולם, אז וועז זי זאל, למשל זאגען: רבונו של עולם! לייה מיר א פינף־און־צוואנציגער, איך וועל דיר אבגעבען מיט תעניתים, וואלט ער איהר אויך נעטרויט...

רייד ענדיג דא אזוי וועגען מיין באבעם תעניתים, זאלען איהר ביישטעהן, האב איך זיך דערמאנט אן דאם גלוק, וואם איהר האט אמאל נעטראפען מיט א תענית נאר אין א מיטען מיטוואך: א נעוועהנליכער מיטוואך, נישט קיין נזרה איז חלילה געווען צו הערען, נישט קיין הונגער צייט, אפילו איהר אייניקעל נחום, דער שוואכינקער נעבעך, איז אויך נישט שוואכער נעוואָרען, און דאך האט זי דעם מיטוואך אבגעפאסט לויט איהר

מנהג ביי אלע תענית׳ים און צו מנחה אפילו „ענכו" געזאגט.

די מעשה איז אזוי געווען:

אז זי איז אמאל אריין צו איהר עלטערע טאכטער, האט זי בעמערקט ווי דער אכט יעהריגער אינגעלע, איהר אייניקעל, איז געקומען פון חדר מיט פערפרוירענע פינגער, עס איז געווען ווינטער. זי האט זיך צושריען אויף דער טאכטער, וואס זי לאזט איהם אזהן הענטשיקלעך געהן אין חדר, האט אויף איהר גע־זאגט, אז זי איז נישט קיין מאמע, נאר א שטיעף־מאמע, נאך ערגער, און האט צוגעזאגט, פערשטעהט זיך, בלי־נדר, איהם אויסצושטריקען א פאר הענטשיקלעך פון גוטען וואל, וואס זי האט אליין אויסגעשפינט. נאר א גאנצע וואך האט זיך איהר אלץ קיין לעדיגע צייט נישט געמאכט. דיענסטאג ביי נאכט, אז זי איז וויעדער געקומען געוואהר ווערען די טאכטער האט איהר שוין דער אייניקעל דערמאנט:

— נו, באבע, וואו איז אייערע הענטשיקלעך?

— אם ירצה השם מארגען, מארגען! — האט זי איהם פערזיכערט.

אויף מארגען, מיטוואך, איז זי אויפגעשטאנען, אפ־געדאוונט, אבגעזאגט אלע תחינות פון „קרבן מנחה" (מיין בא־בעם קרבן מנחה איז נאך איצטער אויך ווערט א גילדען צעהן ווער עס דארף נישט, איהר געפינט דארט פון פייגעל־מילך!) און האט זיך נאך דעם גלייך געזומען צו די הענטשיקלעך. זי האט אזוי פלייסיג געשטריקט עטליכע שעה ביז וואנען איין הענטשקעלע איז פארטיג געווארען און זי האט שוין געוואלט אויפשטעהן און נעמען עפעס אנבייסען, און דאס אנדערע הענטשקעלע שפעטער ענדיגען, נאר זי האט זיך בערעכענעט, אז דאס עסען וועט נישט ענטלויפען און איין מאל פאר אלע מאל— בעסער איצטער! און האט וויעדער פלייסיג אפענארבייט א פאר שעה ביז דאס צווייטע איז אויך פארטיג געווארען.

— נו, דאנקען גאט, פארטיג! — האט זי געוואגט צו זיך אליין — איצטער דארף מען עפעס עסען.

זי האט א קוק געטהאן אויף דעם אלטען וואנט־זייגער און האט דערזעהן אז עס איז שוין באלד צוויי. א גליקליכער גע־דאנק איז איהר דורכגעפלויגען, און זי האט ליעב געשמייכעלט...

— נאך צוויי שעה אין גאנצען! — האט זי זיך מיישב געווען — דער טאג איז איצט א ברעקעל! — מען דארף שוין גאר פאסטען!... עס וועט נישט וואו הין קומען, זאל זיך וואל־גערען א תענית...

נאך משריב, נאכדעם ווי זי האט אנגעביסען, איז זי גלייך אוועקגענאנגען צו דער עלטערער טאכטער, איבערגעבען דעם אייניקעל די מתנה — די הענטשיקלעך, און האט דארט אלעמען דערצעהלט פון איהר היינטיגען גליק — אריינגעכאפט א תענית נאר נישט נעריכטערהייט. דערביי האט איהר פנים געשטראהלט, ממש די שכינה האט אויף איהר נערוהט...

די הייזער.

יעדער בעל־הבית אין שטעדטל, וואָס האָט נעהאט עטלי־כע רובל, — האָט נעזוכט נעשעפט, אָבער לייזער אליה איז נע־וועז אן אנדער מין איד — ער האָט נעהאלטען פון הייזער.

— היינטיגע געשעפטען זיינען אלע אין דר'ערד! — פלעגט לייזער אליה זאָגען, בדלות קאָן מען ווערען, און הייזער איז אלע מאל נעלד. טאָמער א שרפה, בין איך נישט קיין שוטה ווי אנ־דערע און פערזיכער, קאָסט עטליכע רובל!

און לייזער אליה האָט זיך נעהאלטען שטענדיג אין בויען.

דער הויף זיינער איז נעווען א גרויסער, און דער נאנצער הויף איז נעווען אָנגעבויט מיט שטיבלעך. זיעבען שטיבלעך אויפ'ן הויף, אויסער די שטוב צום גאס, האָט לייזער אליה פערמאָגט. נערופען די שטיבלעך האָט ער אויך הייזער.

— מיינע הייזער! — פלעגט ער אפט רעדען וועגען זיי מיט גרויס גדלות.

ער אליין האָט געוואוינט אין דעם קלענסטען שטיבל אויפ'ן הויף, חאָטש ער איז געווען א מטופל מיט קינדער. ער האָט אבער ניט נעקאָנט פערנעהמען קיין אנדער דירה.

— די דירות איז מיין מרויט! — פלעגט ער זאָגען, וועז איינער פלעגט איהם מאכען דעם פאַרוואורף, וואָס ער, א בעל־הבית פון הייזער, וואוינט אליין אין אזא ענגשאפט.

און שכנים האָט ער נעהאט א סך. אין יעדען שטיבל א נעזינדל, אזוי אז דער הויף זיינער איז נעווען א נאנץ פרעהלי־כער.

— נאר אויפ'ן גרויס־שטאדטיגען אופן! — פלעגט זאגען א מאל אן אנדערער, וואס האט נעוואוסט וואס א גרויסע שטאדט בעטייט. און לייזער אליה פלעגט דאמאלס מיט גדלות ענטפערן:

— וועז איך זאל מיינע הייזער אריבשרטראגען אין א שטאדט, וואלט איך שוין מיט אייך ניט גערעדט!

אבער שטארק זארגען, וואס זיינע הייזער געפינען זיך אין א קליין־שטעדטעל, פלעגט ער ניט. מיט שכנים, נאט צו דאנקען, האט ער קיין זארג ניט. מאכט חתונה א בעל־הבית א טאכטער, קומט איהם צו א שכן, און חתונות מאכט מען אין שטעדטעל ניט זעלטען.

צום גליק גיט לייזער אליה אויס זיינע קינדער אלץ אין פרעמדע שטעדט, אזוי אז אויסער איין דירה פאר זיך אליין דארף ער ניט האבען און קאן אלע פערדינגען פרעמדע, ביי וועמען ער נעהמט דירה־נעלד.

— און וואס מיינט איהר — זאגט ער אמאל, — זאל זיך מיין עלטערער טאכטער, למשל, מאכען א שידוך דא היע און זאל זי דארפען האבען א דירה, וועל איך איהר דען אבנעבען א שטיבעל? חלילה! עטליכע רובעל קאן איך איהר נעבען אבער א שטיבעל — ניין! דאס איז מיין ברויט.

און זיין ברויט האט לייזער אליה נעהויט. אלע אין דער סדיה פלעגט ער, נאך פאר'ן דאוונען, ארויסגעהן אויפ'ן הויף, ארומקוקען די וועגד, די פריזבעם, די קוימענס, די גאניקלעך, און טאמער חלילה בעט זיך א שטיקל רעמאנטעל, פלעגט ער ניט זשאלשוען צו לאזען זיך קאסטען עטליכע גילדען און גלייך פערריכטען.

דערהויפט האט ער אכטונג געגעבען אויף די אויוועגס. אלע טאג פלעגט ער פרעגען ביי די בעל־הבית'טעס:

— נו, ווי קאכט אייער אויוועז?

און בעקומענדיג א מאל אן ענטפער מיט א האלבען מויל,

פלענט ער גלייך אריינגעהן. הייסען עפענען דאס ברעטל פון אויוועז, אריינרוקען דעם קאפ אינווענדיג. און אויב ער פלענט נאר געפינען די קלענסטע פגימה אין „פאר", צי שרגיץ אנדערש וואו, פלענט שוין אין א שעה ארום שטהן ביי דעם דאזיגען אויוועז א איד מיט א פארטוך, א מולער הייסט עס—און פלענט שוין שמירען וואו מען דארף.

און לייזער אליה איז געווען זיכער, אז דערפאר וועט ער שכנים שטענדיג האבען.

און ער וויים, צי וואלט טאקי לייזער אליה געדארפט וועז עס איז זארגען וועגען שכנים, וועז ניט די פערשאלטענע אמעריקא.

פון אמעריקא וויים מען שוין אין שטעדטעל לאנג. נאר ווער פלענט אמאל פאהרען? א צולאזענער שניידער, וואס האט פיינד געהאט דאס וויב און פלענט וועלען דארטען לעבען מיט א טייטשקע. א רעכטער מענש וועט דען פערשלאגען דעם קאפ אזוי וויט?

לייזער אליה פלענט אלע מאל פיהלען, ווי דאס הארץ וואלט איהם געזאגט, אז פון אמעריקא וועט קיין גוטס איהם ניט ארויסקומען, און וואו עס האט נאר געפאסט, פלענט ער עס זידלען מיט די שטארקסטע ווערטער.

— זאגט מיר איך בעט אייך, — פלענט ער טענה'ן אפט פאר זיינע שכנים, — וועלכער רעכטער מענש לאזט זיך דאס אווענק אין אזא העק ווי אמעריקע איז, וואו עס איז אפילו ניטא ווי מען זאגט, קיין קיסר, אלץ מעג מען דארטען, יעדערער טהוט וואס ער ווילל, עס איז ניטא קיין מורא פאר אן עלטערן — גלאט א הפקר־וועלט! און דערצו מוז מען וועדען נאר א בעל־מלאכה, וועז ניט פגר'ט מען ווי א הונד פאר הונגער...

די שכנים פלענען איהם אלע ווי איינער געבען נערעכט. נאר לייזער אליה'ן איז דאס געווען ווי וועניג, איהם האט זיך עפעס געוואלט ארויסנעהמען א כתב, אז קיין אמעריקא זאל

קיינער פון זיי ניט פאהרען. עס פערשטעהט זיך, אז אזוי ווייט איז ער ניט געגאנגען. נאר אמאל פלעגט ער א זאג טהאן.

— זאל יענער ברעבען רוק און לענד ווער עס קלערט נאר צופאהרען אהין!

און ניט בעקומענדיג דערויף קיין הסכמה פון די שכנים, פלעגט ער ווי צורייצטער ווערען און צוגעבען:

— או איך וואלט זיין א רב, וואלט איך אויף אמעריקא געמאכט א חרם, עלעהיי ווי אויף יענקעל טרייפנאקס פלייש...

קיין חרם האט אבער דער רב ניט געמאכט און אין איין ליכטיגען פריהמארגען בשעת ליזער אליה האט אבגעשטעלט א יונגע שכנה און געפרעגט: „ווי קאכט דער אוויוען?" האט זי א שמייכעל געטהאן און געענטפערט.

— דער אוויוען קאכט נישקשה, נאר איך וועל זיך אם ירצה השם אין גיכען ארויסציהען צו מיין טאטען, ווייל „מיינעם" האט זיך פערוואלט קיין אמעריקא...

די שכנה איז געווען א קלייניע, א בלאסע און א שוואכע. בשעת זי האט געערצט, האט זי, דאכט זיך, אין די הענד נאר נישט געהאלטען, ווייל זיי זיינען ביי איהר געלעגען צונויפגענעלעגט רוהיג אויפ'ן ברוסט, נאר ליזער אליה וואלט שוועדען, אז דאס ווייבעל האלט א דובינע און קלאפט איהם אין קאפ, און ווי א צוטומעלטער איז ער אריין אין זיין שטיבעל.

— וואס ביזטו אזוי צוטראגען, ליזער אליה? — האט איהם דאס ווייב א פרעג געטהאן:

— באלד בלייבט פוסטעווען א דירה! — האט ער מיט רוגזא געענטפערט, פונקט ווי דאס ווייב, און ניט קאלומבוס, וואלט ענטדעקט אמעריקא.

— וואס איז?

— יענקעלען האט זיך פערוואלט אמעריקא און זי ציהט זיך אריין צום טאטען.

— נו, מילא... — האט דאס ווייב געטרייסט — וועסט קריגען אן אנדער שכן.

לייזער אליה'ן אבער איז ניט געגאנגען אין שכן, אויהם איז געגאנגען אין אמעריקא...

— דו וועסט זעהן — האט ער זיך פלוצים, ניט קאנענדיג זיך איינהאלטען, ארויסגעהאפט — דו וועסט זעהן, אז דאס אמעריקא וועט אונז אין דר'ערד לעגען...

— מיינע שונאים זאלען ליעגען אין דר'ערד! וואס הייסט?

— אז דו ביזט א אידענע, א בהמה! — האט זיך לייזער אליה געקאכט — היינט וואס זאל איך מיט דיר רעדען. דו ווייסט דען וואס אמעריקא איז? דאס איז דאך א קליפה... עס ציהט! דו מיינסט, איך ווייס ניט. א זאראזע איז דאס, מען נעהמט זיך אן איינע פון די אנדערע... היינט פאהרט איינער אוועק און מארגען דער אנדערער שכן און איבערמארגען דער דריטער און נאכדעם וועסטו גריזשען די קלעצער פון די הייזער. פערשטעהסט, די קלעצער... וואהרים קיין דירה־געלד וועסטו ניט האבען.

געזאגט דאס אלץ האט ער לכתחלה נאר פון צורייצטקייט. ער האט ניט געגלויבט, אז די זאך האלט טאקי אזוי שמאל, נאר ארויסזאגנדיג דאס אלץ און ניט בעקומענדיג קיין אבשלאגונג פון דעם ווייב, האט ער זיך אליין דערשראקען פאר זייגע בייזע נביאות און ער האט זיך כלומר'שט פערכאפט.

— קיין פרויסע יסורים האב איך ניט... איך וועל קריגען שכנים... אט זוכט בערעם איירעם א דירה! ער נעהמט ארבאב באלד פון קעסטו... איך מיין גלאט, אז אמעריקא — איינגעבראכען זאל זי ווערען.

— הלואי רבונו של עולם! — האט דאס ווייב פרום צו־

געוואונשען, חאטש הרג'ע זי, וואלט זי ניט געוואוסט וואס האט זי צו אמעריקא.

דער שכן איז אוועקגעפאהרען. דאס ווייבעל האט זיך ארײנגעקליבען צו איהר טאטען, און דאס שטיבעל האט געפוסטעוועט...

די לייזיגקייט פון שטיבעל ביי טאג און זיינע פינסטערע שויבען ביי נאכט האבען לייזער אליה'ן געשראקען מיט א בייזער אומגליקליכער נביאות... און ער פלעגט דעם קאפ אבקעהרען פון איהם.

אבער אויף די איבריגע שטיבלעך האט ער שוין אויך אויפגעהערט צו קוקען מיט אזא מין בעזארגטקייט ווי א מאל. זעלטען וועט ער האט געפרעגט ביי א בעל־הבית'טע: „ווי קאכט דער אויוועז?" עפעס האט ער געקוקט אויף אלע שכנים ווי אויף ניט היעגע, ווי אויף געסט, וואס וועלען היינט־מארגען אוועקפאהרען.

און קיין טעות האט לייזער אליה ניט געהאט. דאס שטעטעל האט אנגעהויבען וואס ווייטער צו פאהרען אלץ מעהר נאך אמעריקא... אויפ'ן הויף האבען זיך וואס ווייטער מעהרער דירות אויסגעלויידיגט און ביי נאכט פלעגען צעהנדליגער פינסטערע שויבען פון די לויידיגע שטיבלעך איהם שרעקען, ווי אויגען פון א מלך המות.

— נו, וואס וועט איצטער זיין? — האט ער א זאג געטהאן אמאל צום ווייב, אז ער איז נעבליבען מיט איין שכן אויפ'ן הויף...

— אפשר וואלטען מיר אויך געפאהרען... — האט דאס ווייב כלומרשט געלאכט...

— וואס לאכסטו, וואס? — האט לייזער אליה ווי אן אבל געענטפערט — איך וואלט דער ערשטער געפאהרען. נאר מיט וואס, אז דאס נאנצע נעלד ליגט אין די הייזער... און קוי־

פען וועט זיי קיינער ניט... מען שמועסט, אז דאס גאנצע שטעדטעל צופאהרט זיך.

און לייזער אליה האט זיך פערטראכט, אראבגעלאזען דעם קאפ און האט געצופט פון בארד גראהע האר איינע נאך די אנדערע... איינע נאך די אנדערע...

די רעוואלוציע אין קליינעם בית־מדרש.

אין קליינעם בית־מדרש פלענט מען שבת אבראוונען שפּע־
טער ווי אין די איבריגע דריי בתי מדרשים, חאטש דאָרטען
האָט ניט דער רב געדאוועט און ניט קיין חזן געזונגען. געדא־
וועט האָבען אין קליינעם בית־מחרש אויך ניט קיין פרומערע
אידען ווי אין די אנדערע דריי בתי מדרשים. אדרבא, דוקא
אין קליינעם בית־מדרש האָבען געדאוועט אויך די פּאָר
משכילים פון שטעדטעל, אויף וועלכע מען האָט אונטערגעמור־
מעלט, אז זיי זיינען אביסעל ניט פרום און בחור־ווייז זיינען זיי
נאָר געווען ווייט פון אידישקייט: די איבעריגע דאוונער זיינען
געווען אידען פון א גאנץ יאָהר, אמת ניט קיין בעלי מלאכות—
אין קליינעם בית־מדרש האָבען קיין בעלי מלאכות ניט גע־
דאוועט. — נאָר אידען קרעמער און תבואה־הענדלער, א פּאָר
מלמדים, אויך מעהר פון די הייגטיגע. וואָס האָבען שוין נע־
וואוסט פון דקדוק און פון „שפה חיה" און אייגער האָט געהאט
א חדר נאָר אויפ'ן נייעם שטייגער — מיט בענק.. און דאָך.
ווי געזאָגט, פלענט מען דוקא פון קליינעם בית־מדרש שבת
ארויסגעהן מיט א שעה אנדערהאלבען שפּעטער ווי פון די אי־
בעריגע שולען, אפילו שפּעטער ווי פון דער חסידישער שטיבעל.
וואו עם האָבען געדאוועט די ליבאוויטשער, נישט קוקענדיג.
וואָס צווישען די דאוונער פון קליינעם בית־מדרש איז א חסיד
אפילו אויך קיין רפואה ניט געווען.

די אורזאכע איז געווען נאָר אן אייגפאכע: אין קליינעם
בית־מדרש האָט געדאוועט דער גביד פון שטעדטעל — חיים
מאיר טשארניאק. וועגען זיין פערמעגען איז געווען חלוקי־דעות.

מאנכע האבען נעדרונגען, אז ער פערמאגט צוויי הונדערט טויזענד, מאנכע הונדערט טויזענד קערבלעך: די פאר משכילים, וואס זייגע, נעווען אפיקורסיש געשטימט, האבען איהם ארבעגענומען זעהר א גרויסע סומע אוז האבען איהם נאר איבערגעלאזט א 50 טויזענד קערבלעך. נאטירליך פלעגט מען ניט דערלאזען אזא'ן עולה אוז ענדליך פלעגען אפילו די פאר משכילים מאכען א פשרה אוז דערלעגען איהם נאך א 25 טויזענד אוז זאל דער עולם ניט בייז זיין.

דערפאר איז אבער ביי קיינעם קיין חלוקי דעות ניט געווען וועגען ווארטען אויפ'ן גביר מיט'ן דאוונען, דערפון האט מען אפילו נאר ניט גערעדט. זאל זיין אפילו, אז די משכילים זיינען גערעכט, אז ער פערמאגט מעהר ניט ווי 50 טויזענד — נו אוז 50 טויזענד וואלגערעז זיך דען איז גאם? ווארטען מוז מען אויף איהם סיי ווי סיי. ס'וואלט נאר קיינעם ניט איינגעפאלען. אפילו אין א שפאס, א זאג טהאז, זאל מען דאוונען אהז איהם. אין דער פראגע זיינען די דאוונער פון קלייגעם בית־מדרש נעווען אייניג. ס'האט זיך אפילו אמאל געפונען אייגער, חנן דער תבאוה העגדלער, אז עזות פנים. וואס האט געזאגט, אז ביז ברוך שאמר קען מען דאוונען אהן איהם, נאר דער עולם האט דאס אנגענומען פאר א האלבען שפאס אוז קיינער האט אפילו ניט געפונען פאר נויטיג צו שפארען זיך אויף נייז. די זאך פערשטעהט זיך ממילא. אוז ביז ברוך שאמר קען מען דעם גביר לאזען אליין? מען וועט איהם דען צווינגען צו נאכיאגען דעם חזן, וועלכער וועט האלטען ווייטער? וואס היסט! עס איז שווין, אמת, געווען אמאל געוג העזה וועז מען האט, נאכדעם, ווי דער זייגער האט געשלאגען 10 אוז דער גביר איז אלץ ניט געקומען, געשיקט דעם שמש צו איהם אהיים פרעגען: וואס איז די מעשה? מען איז דאך ניט מעהר ווי א מענש — א גביר קען דאך אויך חלילה וחס קראנק ווערען.. בפרט, אז דער גביר האט טאקי געהאט א שטיקעל פעהלער: ס'האט געהייסען: די דיקע

רער, דאָס הייסט ער איז געווען צו דיק... דער גביר איז אבער דערפאר ביים געווארען און האָט געזאָגט, אז ער בעט נאָר ניט מען זאָל אויף איהם ווארטען... ער איז מוחל דעם כבוד...

דעמאָלט האָט דער שמש געכאפט א פסק פון די בעלי בתים:

— עס האָט ניט געפאסט טאקי צו גיהן טרייבען איהם, עס איז ניט קיין דרך־ארץ פאר א גביר..

און אז דער גביר איז דעמאָלט געקומען ערשט אין א האלבער שעה ארום, איז צוגענאנגען צו איהם טאקי חנן דער תבואה הענדלער, וואָס האָט געהאט א נאָמען פאר אן עזות־פנים און האָט מיט א זיסען שמייכעל, וואָס האָט זיך צוגאָסען איבער זיין גאנצען הארצן פנים ביז אראָב באָרד, אויסגעשטאמעלט:

— פון אונזערטוועגען, ר' חיים מאיר, וואָלטען מיר נאָך געווארט... וואָס איז שייך!... און ר' חיים מאיר האָט האלב אָנגענאָמען און האלב גוטהערציג געענטפערט:

— רובען מיך דארף מען ניט... אויב ס'איז שווער צו וואַרטען — טא זאָל מען דאוונען אהן מיר.. איך פאַוואָליע...

נאטירליך, איז געווארען באלד א מהומה: דער גביר איז ברוגז. עס זיינען צו איהם צוגענאנגען די שהנערע בעלי־בתים, די פאר משכילים, דער מלמד וואָס לערנט אויפ'ן היינטיגען שטייגער מיט'ן „שפה חיה" און מיט די „ביינק", און יעדער האָט אריסגעזאָגט זיין מיינונג, וואָס דער הויפט געדאנק איז געשטאנען אין דעם, אז פון זייער זייט וואָלטען זיי נאָך געווארט און געווארט, נאָר אלץ צוליעב'ן שמש...

— און דער שמש — נאָר וואו שמש, ווען שמש? ס'איז געשטאנען ביי דער בימה א מת ניט קיין שמש — א קלייניגקייט — אייגנעריסען מיט'ן גביר!...

קומט אן פלוצלונג אין שטעדטעל א נייעס, אז מען האָט

געוואָרפען א באַמבע אויף פּלעוועז... אין מיטען וואָך נאַטירלעך איז מען פּעריאָדיש אין פּרנסה, לאָזט מען די נייעם בעשפּרעכען די ווייבער און די בחורים׳לעך: זיי האָבען צייט! שבת אבער קעהרט זיך דער קלוינער בית־מדרש, איבערהויפּט די פּאָר משכילים. זיי דרינגען אז איצט ווערען פּריי...

דערהערט דאָס וואָרט פּריי, פּרעגט דער שמש, וואָס הייסט פּריי, מען וועט דען מעגען האַלטען שעקעז, אדער וואָהנען אין דערפּשר? לאַכט זיך פּאַנאַנדער איין משכיל׳ און זאָגט, אז פּריי הייסט אהן א קיסר, און חנן דער עזות פּנים ערקלעהרט די פּרייהייט אויף זיין שטייגער און זאָגט אַרויס זיין השערה אז פּריי הייסט, אז מען וועט אויפהערען וואָרטען אויפ׳ן גביר מיט׳ן דאוונען...

געזאָגט געוואָרען איז עס נאַטירלעך אין א שפּאָס. נאָר עפּעס איצט איז דער שפּאָס געפּעלען געוואָרען און דער שמש האָט זיך אַנגערופען:

— איך זאָג אייך, ברידער, אז דאָס וואָלט געווען די גרעסטע ישועה...

און חאָטש דאָס איז פּון שמש געווען די ערשטע אַרויסטרעטונג קעגען גביר, האָט ער זיך נאָר ניט געשראָקען, אדרבא ער האָט באַלד א שמעק טאַבאַק געגעבען און געזאָגט וויערער:

— ער זיצט שוין מיר אט־א־דא־א!...

דעם אנדערען שבת, האָט מען שוין גערעדט וועגען דער גרויסער דעמאָנסטראַציע וואָס איז געווען, ווי בעלי העגלות דערצעהלען, אין דער נובערניע...

—מען זאָגט, אז דער חיל בונטעווועט זיך אויך — האָט אייז משכיל פון די פּאָר מיטגעטהיילט...

נאָר באַלד איז אַנגעקומען דער גביר.

— עפּעס פּריה זענט איהר היינט געקומען, ר׳ חיים מאיר? — האָט חנן דער עזות־פּנים א פּרעג געטהאָן, — ערשט ניין אזייגער...

— עס שלאפט זיך עפעס ניט... — האט דער גביר, ווי ברוגזליך, אבער נענוג פיין געענטפערט — בין פריה אויפ־געשטאנען...

— וואס זאגט איהר, וואס עס טהוט זיך אזוינס אין רוס־לאנד? עס קעהרט די וועלט! — האט חנן געוואלט הערען דעם גביר'ס מיינונג.

דער גביר האט מיט שטאלץ א הוסט געטהאן און געענט־פערט:

— וואס זאל איך זאגען? — לייראקעם, יונגאטשעס, זיי ווילען איבערמאכען א וועלט...

דא האט שוין דער שמש זיך אריינגעמישט און, אמת, א ביסעל מיט הארץ־קלאפענישׂ, אבער דאך נענוג קלאר ארויסגע־רערט:

— מען זאגט, עס זאל ווערען פריי...

דער גביר האט איהם קרום אנגעקוקט און גאר נישט גע־ענטפערט...

מעהר רעש האט אנגעמאכט אין בית־מדרש דער אויפשטאנד אויף „פאטיאמקינס שיף".

— מען זאגט, אז מען גיט קאנסטיטוציע... — האט איינער א זאג געטהאן.

— וואס הייסט מען גיט? — האט דער מלמד, וואס לע־רענט אויפ'ן נייעם שטייגער געענטפערט — מען נעהמט אליין.

— שוין הריי פיערטעל אויף 9! — האט חנן דער תבואת העגדלער פלוצלונג אויסגערופען, — לאז מען זיך שטעלען דאור־נען אהן איהם.. ווי פיעל איז דער שיעור צו ווארטען אויף איהם?

— ווי איך בין א איד, ער איז נערעכט.

— קאנסטיטוציע איז קאנסטיטוציע! — האט איינער פון די משכילים אויסגערופען.

— פרייהייט איז פרייהייט! — האט א צווייטער משכיל אונטערגעהאלטען.

און חנן דער תבואה הענדלער האט זיך געשטעלט ביי'ן עמוד און אויסגעזונגען די ברכות פון פארענט און דער עולם האט מיט א בעהאלטענער שמחה, געמישט מיט נקמה־נעפיהל, הויך נאך יעדער ברכה געענטפערט:

— אמן!

דער ארעסטירטער קרעמער.

1.

פאר וואס מען האט איהם ארעסטירט, האט חיים בשום אופן ניט פערשטאנען. אנהערענדיג זיך א סך מעשיות פון בלבולים, האט איהם, אז ער האט דערזעהען אין האלבער נאכט א פולע שטוב מיט פאליציי, א קלאפ געטהאן גלייך אין קאפ: א בלבול! נאר, אז ער איז עטוואס געקומען צו זיך, און האט זיך דערמאנט, אז היינטיגע צייטען נעהמט מען צו גאר פאר מאדנע חטאים. האט ער נענומען זוכען אין קאפ, וועלכען חטא פון די נייע איז ער בעגאנגען. א גאנצען טאג זיצט ער אין מאבאק־קראם און מישט זיך ניט אין קיין זאך. אפשר האט ער זיך עפעם אויסגערעדט אנטקעגען דער מלוכה? ער וויים אבער זיכער, אז ניט: אז ער האלט גאר פאר דער מלוכה. פערקעהרט, ער האט די „היינטיגע" פיינט ווי א איד חזיר. אפשר איז ער ביי'ם מנין. וואו ער דאוונט, צו „הנותן תשועה" ניט אויפגעשטאנען? ער וויים אבער זיכער, אז ביי איהם קען דאס ניט מרעפען. עהדער דער בעל תפלה הויבט נאך אן ארויסצוזינגען דעם „הנותן". שטעהט ער שוין גלייך אויף. אמת, אין מנין דאוונען נאר אייגענע מענשען. נאר וואס דארף ער זיצען, אז ער קען שטעהן. בפרט אז יעדער מלך האט א שד... היינט פאר וואס? וואס וויל מען פון איהם.

ער האט זיך נענומען פערעכטפערן פאר'ן זשאנדארמסקען אפיציער: געווויינט, געבעטען זיך. „איך האב א ווייב, האט ער ג'טענה'ט... איך טהו נאר נישט... איך בין א קרעמער..." אויך האט ער אליין געהאלפען מאכען דעם „אביסק" און זעהר ווייך און ערשט דערקלערט וואס עס בעדייט דאס לאנג בעשרייבען־בי־

כעל מיט ציפער אין אותיות! „דאס איז חובות, וואשע וויסאקא בלאנארדיע, חובות!"... „א ביכעל מיט חובות — ווייטער נאר נישט". און אז דער אפיציער האט ארויסגענומען א פאפיראס צו פעררויכערען, האט ער גענומען זוכען א שוועבעלע, אויף גיך אנגעצונדען און איהם אונטערגעטראגען. און דער נאך זיך אייגענבייגט... עס האט אבער נאר נישט געהאלפען.

— עס קען זיי, עס איז א טעות! — האט דער אפיציער ענדליך איהם ערקלערט.—אבער ארעסטירען דיך מוז איך...

2.

די נאכט האט ער איבערגענעכטיגט אין צירקעל. פאר איהם אין די אויגען האט מען געבראכט עפעס א גנב, וועלכען א דיקער גראדאוואי מיט ווייסע אויגען און סארע וואנסען האט מיט אכזריות געשלאגען. חיים האט דאס צוגעקוקט און וועלענדיג זיך אונטער'חנפה'נען הער גראדוואי, האט ער געזאגט:

— גוט אזוי! ווייטער וועט ער ניט גנבה'נען.

— און דו ווער ביזט? — האט זיך צו איהם דער גראדאוואי א לאז געטהאן, מיט אן אויפגעהויבענער האנט.

— ניין, ניין! — איז חיים אבגעשפרונגען, — איך זיץ על פי טעות... על פי טעות...

— איך וועל דיר ווייזען על פי טעות! — האט דער גראדאוואי איהם געדראהט, — מיש זיך ניט.

חיים האט זיך בעהאלטען אין א ווינקל און האט גענומען זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסגעלייזט צו ווערען פון די גוי'שע הענט.

אין דער פריה האבען איהם צוויי גראדאוויעס געפיהרט אין טורמע.

אויפ'ן וועג האָט ער געפרובט מאכען מיט זיי א שמועס. ער האָט געוואוסט, אז העלפען וועט דאָס ניט, נאָר נלאָט געהן און שווייגען פאסט ניט. זיי קענען נאָך מיינען, אז ער איז טאקי א פערביסענער יונג... און ער האָט ביי איינעם פון זיי א פרענ געטהאָן, צי ער איז א געבאָרענער א היעגער...

— געה, געה, ניט נערעדט! — האָבען זיך ביידע נאָרא־ האָווועם אויף איהם ארויפנעווארפען — מיר קענען אייך!... „נאָר קאליע נעמאכט!" — האָט ער זיך נעמוסר'ט אין נעראנק, און האָט בעשלאָסען, אז רעדען איז נאָך ערגער.

3.

אריינגעפיהרט און איבערנעלאָזען האָט מען איהם אין א קאמער, וואו עם זיינען געוועסען א נאנצע חברה.

יעדער האָט זיך צו איהם געוואנדט מיט א פראגע, נאָר חיים האָט ניט אויסהערענדיג נלייך אָבנעהאקט:

— דאָס איז על פי טעות... מען וועט מיר נלייך ארויס־ לאָזען. איך בין ניט פון אייערע...

אויסרעדענדיג דאָס, אלס סנולה, אזוי ווי א שפרוך פאר מזיקים, האָט ער אָבנעזוכט א ווינקעל און זיך אוועקנעזעצט.

די פאָליטישע האָבען אויף איהם נעקוקט און נעשמייכעלט.

שפעטער אבער איז איהם נמאס נעוואָרען זיצענדיג און צו איינעם, וואָס האָט איהם אויסנעוויזען מעהר „נעזעצט" ווי די איבריגע, האָט ער זיך נעוואנדט מיט א שאלה: ווי איז דער דין, אז „מען איז דאָך ניט מעהר ווי א מענש"!...

יענער האָט איהם מיט א שמייכעל דערקלערט דעם דין. חיים האָט בעדאנקט און איז ווייטער שטום נעוואָרען.

עס איז אבער איהם זעהר אומעטיג נעוואָרען און פאר לייננווייל האָט ער זיך נענומען צוהערען צו די שמועסען.

די שמועסען זיינען איהם געווען פרעמד. אבער פעראינ־טערעסירט האָבען זיי איהם מיט זייער נייקייט און דרייסט־קייט. איבערהויפט איז איהם געפעלען ווי אזוי איינער אן אכ־צעהניעהריגער בחור האָט דערצעהלט ווי ער האָט זיך געהאלטען ביי'ן אָביסק.

— אויך קיין פראגע ניט געענטפערט.

— און איהר האָט קיין מורא ניט געהאט ? — האָט זיך חיים ארויסגעכאפט מיט א פראגע, ערשטוינט פון דעם בחור'ס גבורה.

דער בחור האָט א שמייכעל געטהאָן און געענטפערט: אזוי־נע ווי איהר האָבען מורא...

חיים האָט זיך פערשעמט. ער האָט זיך דערמאנט, ווי אזוי ער האָט געווויינט פאר'ן אפיציער. ווי אזוי ער האָט ג'חנפה'ט דעם גאראָוואי אין צירקעל, און האָט אויסגעזוכט ביי זיך אין די אויגען אזוי קליין, אזוי געפאלען.

— וואָס מיינט איהר — האָט ער זיך געמומען פערענט־פערן — א ווייב, צוויי קינדער... א קראָם...

דער יונגער בחור האָט זיך פון איהם מיט עקעל אבגע־קעהרט.

ער איז אין אזא לאנג אבגעזעסען עטליכע טעג. אין די עטליכע טעג האָט ער א סך ערפאהרען. די מורא פון דער ערש־טער צייט איז אביסעל ביי איהם קלענער געוואָרען, איהם האָט נאָר געקרעענקט, וואָס די חברה לייט ווייבען פון איהם.

— מען מוז זעהן מיט זיי אָנהויבען לעבען גוט ! — האָט ער בעשלאָסען. און האָט דעם בעשלוס געכשר'ט מיט א פסוק: עם חסיד תתחסד.

— וואָס מיינט איהר, ברידער, — האָט ער זיך צו די פאַ־ליטישע געווענדט, — אז איך זיץ חלילה פאר א גנבה...

— פאר וואָס דען ? — האָט דער בחור'ל, וואָס האָט דער־

צעהלט ווי אזוי ער האט זיך ביי'ן אביסק געהאלטען. פארשענד נעפרעגט.

— נישקשה, מען האט ביי מיר נענוג נעפונען, — האט זיך חיים בעריהמט.

— וואס האט מען ביי אייך געפונען? — האבען אלע פון קאמער זיך נאהענט צוגערוקט צו איהם.

— איהר ווילט ווייסען — וואס?... ער האט זיך פערהאקט. גיט וויסענדיג וואס אזוינס צו זאגען...

— בריידער, ער איז א שפיאן! — האט אייגער דעם צוויי־טען אייגנערוימט אין אויער.

— אבער א גרויסער שוטה! — האט א דריטער שוין הויך געמאלדעט.

און פון דעם שמועס אן איז חיים וויעדער געבליבען אליין, ניט וויסענדיג ווי אזוי זיך צו האלטען סיי מיט די „חברים" און סיי מיט נאטשאלסטוויע....

א פסח'דיגער מאטע.

יעדער בעל הבית פון שטעדטעל האט זיך געוואונשען צו האבען אזא „שטעלע" ווי מענדיל טאמארקין. ערשטענס איז דאס א בכבוד'יגע שטעלע: א „שאפער" אין א וואלד, צוויטענס, איז זיין בעל הבית ניט קיין אנדערער ווי דער גרויסער בערע ראפאפארט — א איד, וואס פערמאגט איבער א מיליאן. ס'הויסט, מען קען דען וויסען וויפיעל אזא גביר פערמאגט. אז די בעלי בתים פון ארום שטעדטעלע זיינען בעזונדערס גוט אויפגעלעגט, ווי למשל אין א יום טוב, קאנען זיי זיך פערגינען און דערלענען איהם נאך א מיליאן. אט ממש איינס־צוויי, און בערע ראפאפארט פערמעגט שוין צוויי מיליאן. און עס טרעפט אז אן עקשן א בעל הבית שטעלט זיך איין און וויל נישט אנ־דערש, אז בערע ראפאפארט זאל פערמעגען דריי מיליאן.

— איהר וועט ביי מיר נישט אוועקנעהמען! — טענה'ט איינגעשפארט דער עקשן — איך וויים פון א זיכערען ארט, אז בערע ראפאפארט פערמאגט איבער דריי מיליאן.

נאר ניט אין דער עשירות פון בערע ראפאפארט בעשטעהט דאס גליק צו זיין ביי איהם א מענש. בערע סוטינער, למשל, פערמאגט ארום זיעבען־אכט מיליאן און אפשר מיט א סמי־טשיק, און האנדעלט אויך מיט וועלדער און פון דעסטוועגען איז ביי'ן דאזיגען בערע סוטינער צו דיענען דוקא ניט קיין גרויסער יחוס. א מענש האלט זיך ביי איהם ניט מעהר ווי א האלב יאהר, ער איז יעדען אידען חושד אין גנבה... און די שכירות וואס ער צאהלט איז אויך נאר ניט מעשה־גביר...

בערע ראפאפארט אבער איז א איד א בן־תורה און בעהאנ־

דעלט זיינע מענשען ווי חברים. אזוי דערצעהלט מען וועגען איהם. וואס איז שייך צו די שכירות צאהלט ער יעדען איינעם לויט די עהרליכקייט און לויט די קינדער וואס דער „מענש" פער־מאגט. אויף יעדע נייע־געבאָרענע קינד איז בערע ראפאפאָרט מוסיף א פאָאר רובעל די וואָך, און אז העם „מענשען" קומט אויס חתונה צו מאכען א טאכטער, גיט בערע ראפאפאָרט דעם נדן... אזא קבלה האט ער שוין פון זיין טאטען וואלף ראפא־פאָרט, און וואלף ראפאפאָרט שטאמט פון דעם גרויסען צדיק ר' משה ראפאפאָרט...

פון אזוינע שמועסט מען ניט...

און נאך בעסער פון אלע זיינע מענשען בעהאנדעלט ער טאקי מעגדיל טאמארקינ'ען. ערשטענס, איז מענדיל א גרויסער בעל חשבון, עם איז א סברא, אז ער קען אזש ביז אריבער תשבורת... דערצו איז ער בעהאוועגט אין „חכמת המרירה". מיט'ן אויג מעסט ער אויס וויפיעל „טפחים" א בוים האלט די דיק און וויפיעל די הויך. דערצו איז א סברא, אז מענדיל טא־מארקין איז ראפאפאָרט'ס שטיקעל קרוב... אויף זיבער וויים מען ניט, נאָר שמועסען שמועסט מען יא...

פאנגעקומען צו ראפאפאָרט'ן אין וואלד איז טאמארקין א יאָהר נאָך דער חתונה. נאכדעם ווי זיין וויב זעלדע איז אויפ־געשטאנען פון ערשטען קינפעט מיט דעם ערשטען קינד — א מיידעלע... נאנץ שטעדטעל איז דאמאלס נעפאנגען חאדאראם: א קלייניגקייט — אזא שטעלע...

זעלדע אליין איז אפילו די ערשטע צייט ניט געווען בע־זאנדערס צופריעדען. דען אויסער וואס מענדיל איז א גערא־טענער, איז ער טאקי א פארשוין א מאן. זיינע אויגען שוואַרץ ווי די נאכט, די האָר פון פּעך און זיין פּנים קלאָר און קיי־לעכדיג... אויף די ליפּען ליגט שטענדיג א גוטער, זיסער שמייכעלע... עס איז איהר געווען שווער צו שיידען זיך מיט איהם...

אבער מענדיל האָט איהר געשריעבען די ערשטע צייט אזוי־ פיל שהנע בריוולעך, אז עס איז שוין כדאי געווען צו לייגען פון דער צושיידונג... מיט'ן מויל וואלט ער אזוינס איהר קיינמאל ניט געזאגט... אין יעדען בריעף האָט ער איהר געטרייסט, אז אויף פּסח קומט ער צופאהרען. ער וואלט געקומען פריהער, אויף אן אנדער יום טוב, אבער דער סוחר ראפאפּארט לאָזט איהם ניט אב... ער איז זיין רעכטע האנד געוואָרען...

מיט דער גרעסטער אונגעדולד האָט די יונגע זעלדע גע־ וואָרט אויף דעם ערשטען יום־טוב.

ענדליך איז געקומען פּסח און מיט דעם יום טוב — איהר מאן מענדיל...

נאָכ'ן ערשטען שלום־עליכם (צוקושען זיך האָט מען נישט געקאָנט, ווייל א שכנה איז גראד געווען אין הויז), האָט זעלדע אביסעל שעמעווידיג — וואָס האָט איהר אבער צוגעגעבען מעהר חן — אָנגענומען מענדלין פאר'ן האנד, איהם צוגעפיהרט צום וויעגעלע וואָס איז געשטאנען אין ווינקעל פון שלאָף צימער און איהם אָנגעווייזען אויפ'ן יאָהריגען קינד, וואָס איז געלעגען און זיך געשפּיעלט מיט די קלייניע, צונויפגעלעגטע פויסטעלאָך.

מענדיל האָט עס אָנגעקוקט מיט א ליעבען שמייכעלע, גע־ נומען עס אויף די הענד און לאכענדיג געזאָגט:

— איך דערקען עס נאָר ניט... אוועקפאָהרענדיג איז עס געווען אלט אין גאנצען א כאָאטש... ווי רופט מען זי... איך האָב שוין פערגעסען...

— גיטעלקע הייסט זי... — האָט די מוטער מיט שטראה־ לענדע אויגען געענטפערט...

— אה, יא, גיטעלקע... נאָך דיין באָבע'ן, דאכט זיך...

— יא, — האָט זעלדע מיט גרוים חן צוגעגעבען.

דער יום טוב איז אוועק אין אייליגניש. מענדיל, וועלכער איז געווען א גאנץ גרויסער בעל משפּחה, איז א גאנץ יום טוב געווען פערנומען מיט נעהן צו־גאסט און אויפנעהמען געסט...

זעלדען האָט עס זעהר פערדראָסען, אבער זי האָט ניט געהאט קיין העזה איהם אבצוהאלטען, און אזוי איז מענדיל געווען א גאנץ יום טוב מעהר פאר לייטען ווי פאר איהר און פאר'ן קינד...

מוצאי־יום־טוב האָט זיך שוין מענדיל געפאקט אין וועג... זעלדע איז געשטאַנען מיט אראבגעלאָזטע הענד און געזיפצט.

— שוין פאהרסטו אוועק?...

— יא, מיין גאלד... דער סוחר האָט מיר אנגעזאגט אז גלייך נאך יום טוב זאל איך צוריק קומען אין וואלה. עס איז דאָ א סך, א סך ארבייט...

אין עטליכע מאנאט ארום איז זעלדע טראָנעדיג געווא־רען...

די שכנות פון גאם האָבען געקוקט אויף איהר און האָבען געשמייכעלט...

— דער מאן איז נישטא און זי, פונדעסטוועגען...

— וואס הייסט — האָט בעמערקט א צווייטע שכנה — ער איז דאָך יום טוב געווען אין דער היים, געהעו ט א ביסעל?...

זעלדע האָט געוואוסט, אז מען רעדט וועגען איהר ניט קיין שלעכטס, אז מענדיל איז יום טוב געווען אין דער היים האָט דאָך דאָס נאנצע שטעדטיל געוואוסט, פונדעסטוועגען איז איהר „די לאנע" נעווען ווי אונבעקוועם, און זי האָט זיך געשעהמט צו ווייזען אין גאס...

געהאָפט האָט זי אבער, אז ווען זי וועט געלעגען ווערען, וועט ער קומען. עס וועט אפילו אויסקומען פאר יום טוב, אבער ער וועט מוזען קומען... און טאָמער א ברית?...

צום שלים־מזל אבער איז דאָס צווייטע קינד אויך געבא־רען געוואָרען א מיידעל... זעלדע האָט איהם געלאָזט טעלעג־ראפירען...

ער האָט געענטפערט צוריק מיט א טעלעגראמע, אז ער

וויכטיג שטעלט, וואס ער האט פערטראטען אין וואלד ביים וויינשט איהר א מזל־טוב און ער האט איהר ארויסגעשיקט געלד.

און נאכדעם האט ער איהר געשריבען א לאנגען און א הייסען בריף, און געטרייסט איהר, אז אויף פסח קומט ער צופאהרען.

קומענדיג אויף יום טוב האט מענדיל שוין געטראפען צוויי קינדער.. דאס ערשטע, ניטעלקע, איז שוין ארומגענגען. אז ער האט זי אבער דאס ערשטע מאל געזומען אויף די הענד, האט זיך דאס קינד דערשראקען פאר זיין שווארצען בארד און גרויסע שווארצע אויגען... זי האט ארויסגעלאזט א שרעקליכען געוויין און מענדיל האט זי געמוזט אבלאזען צוריק מיט א זיפץ...

דאס צווייטע קינד איז שוין געווען אלט ביי פינף וואכען... זעלדע האט מענדלען פערזיכערט, אז עס לאכט שוין. מענדיל האט אבער נישט געוואלט גלויבען. ער האט געוואלט עס זעהן מיט זיינע אייגענע אויגען. זעלדע האט דאס קינד געקיצעלט, געשמוטשערט צו איהר אויפ'ן קינדערשען לשון: אומזיסט אבער, דאס פינף־וואכעדיגע מיידעלע איז געווען שטרענג ערנסט און קיין שום שמייכעל האט זיך ניט בעוויזען אויף איהרע ליפעלעך...

— זי וועט שוין שמייכלען... — האט מענדיל זעלדען נעטרייסט...

— ניין, — האט זעלדען באנג געטהאן — עס איז א פערדראסיגע זאך. אט דא ניט לאנג האט זי ביי מיר געשמיכעלט... איצטער דוקא ניט...

—נו, קיין בייז נישט — האט מענדיל זי ווידער בערוהיגט,— איך גלויב דיר...

און ער איז באלד ארויס אין צווייטען צימער.

אזוי האבען זיך געצויגען יאהרען. מענדיל, א דאנק זיין

סוחר ראפאפארט, האט מהר ווי איינמאל אין יאהר א היים נישט געקענט קומען, אויסער דאס אייניגע מאל ווען זעלדע האט געבארען א אינגעלע, נאכדעם ווי זי האט שוין געבארען פיער מיידעלעך...

דאמאלס איז ער געקומען בלויז צום ברית און האט זיך שטארק משמח געווען און איז אבער באלד צוריק אוועקגעפאהרען.

די איבריגע קינדער זיינען ביי איהר אבער אלץ מיידלעך געבארען געווארען... און צו די מיידעלס געבורט פלעגט מענדיל יוצא זיין מיט א „מזל־טוב" דורך א טעלעגראמע...

אויף אזא אופן איז אין פערלויף פון צוואנציג יאהר מענדיל געווען א טאטע פון דרייצהן קינדער...

בעקומענדיג אן הוספה פון סוחר פאר יעדע ניי־געבארענע קינד, איז מענדיל'ס נעהאלט געוואקסען אין די הונדערטער...

— אויב אזוי — האבען די ארימע בעלי בתים געשמועסט צווישען זיך — איז שוין כדאי צו קינדלען... א קליניגקייט, אז גאר פאר יעדען קינד בעצאהלט מען...

זעלדע איז אבער נישט געווען בעזאנדערס צופריעדען... מענדיל קאן גאר נישט די קינדער... ער איז א יום־טוב'דינער מאן און א פסח'דינער טאטע... קומט צו פאהרען אויף יום טוב, און צוקושענדיג זיך פריהער מיט איהר, נאכדעם מיט די קינדער, וואס דאס עלטסטע איז שוין ביי נייניצעהן יאהר, הויבט ער זיך אן צו טומלען אין די נעמען...

— נו, וואס מאכסטו, באסקעלע? — פרענט ער דאס 12־יעהריגע מיידעלע.

דאס מיידעלע לאזט אראב די אויגעלאך און שווייגט.

— פארוואס־זשע שווייגסטו, באסקעלע? — נעהמט ער זי אן פאר'ן בעקעלע.

— איך בין נישט באסקע — ענטפערט דאס קינד נאך מהר פערשעמט.

— וואָ־זשע דען ביזטו? — פרעגט ער צוטומעלט.
— איך בין טעמע... טעמע רופט מען מיך...
— אה, יאָ, איך האָב מיך טאקע טועה געווען... — פער־
ענטפערט זיך מענדיל — אזוי, ביזטו טעמעלע, הייסט עס...
וואָ־זשע איז באסקעלע?
עס לויפט צו א צווייטע מיידעלע, אינגער מיט א יאָהר,
און פאלט צו צום טאטענס קניע.
— איך בין באסקעלע... מיך רופט מען באסקעלע...
— יאָ, יאָ, איך דערמאָהן זיך...
זעלדע שטעהט דערביי און וווישט זיך די אויגען:
— א טאָטע, שטיינס געזאָגט, וויים נישט אפילו ווי אזוי
מען רופט זיינע קינדער...
מענדיל וועדט גאריהרט, נעהמט זי אָן גוטמוטיג פאָר'ן
האנד און ענטפערט:
— וואָס־זשע קען מען מאכען, מיין זעלדעלע... אבי דיין
נאָמען וויים איך.
און דער יום־טוב'דינער מאָן צוקושט זיך מיט זיין וויב.
די קינדער קוקען אָן די סצענע פערוואונדערט:
—א פרעמדער איר קושט זייער מאמע...
און זיי צולויפען זיך פערשעמט אין די ווינקלעך...

גבירה'שע מצה.

די ווירטהין איז אריין צורודערטערהייט אין „פאדריאד" און האט אנגעזאגט:

— נאך דעם געבעק וועט באקען פייגע חנה!

דער עולם „וועלגערין'ס" זיינען געבליבען ווי צוגעשמידט צו די ברעטער און האבען פאר איבערראשונג א ווארט נישט געקאנט אויסרירדען. נאר איין רערלער האט געהאט דאס מוטה איבערצופרעגען:

— פייגע חנה?!

— יא, פייגע חנה! אין א פאר שעה ארום וועט זי דא זיין!

— אט, וועט זיין א „מתנה"! האט ענדליך איין וועלגערין, נרונע די מלמד'קע, אויסגערופען, וועגדעגדיג זיך מיט א פרעהליך שוינענדיג פנים צו די איבעריגע וועלגערינס.

— יא, יא! — האבען פיעלע בעשטעטיגט. — א שפאס אזא גבירטע!

און אין „פאדריאד" האט אנגעהויבען צו רודערן. יעדער האט פריהער פארגעזאגט פיעל די גבירה פייגע חנה וועט „צוטהיילען".

— און איך זאג אייך, — האט בעריל דעם שניידערס ווייב געזאגט,—אז זי וועט ניט געבען מעהר פאר אנדערע בעל־בתים, מען קען זי, אז זי איז ניט קיין גרויסע געבערין.

— אז פריידע זאגט איז פערהאן וואס צו הערען, האט גרונע די מלמד'קע ניט געוואלט איינשטימען — קיין געבערין א'ז

זי טאקי ניט, אבער פּאַרט אזא גבירה, ווי וועט איהר אָנשטעהן צו געבען די וועלגערינס ווייניגער ווי דריי רובל.

— ממה נפשך, אז מיר וועלען לעבען וועלען מיר עסען,— האָט דער רעדלער, א יונג־בלאָם בחור'ל, זיך געוויצעלט.

דער זעצער, וועלכער האָט די גאנצע צייט פון דעם טו־מעל ביי'ן אויוועז ערנסט געארבייט, גלייך ווי צו איהם וואלט די גאנצע זאך ניט שייך געווען, האָט ענדליך זיך ניט איינגע־האלטען, ער האָט זיך געוועגדעט צו די וועלגער, האלטענדיג אין האנד א פּאָר טרוקענע מצות:

— פרעהט זיך, פרעהט זיך! — האָט ער געדעדט מיט א טאָן, אין וועלכען עס האָט געקלונגען אירָאניע און פּעסימיזם— פרעהט זיך, קינדער! איהר וועט דאנקען גאָט, אז איהר וועט ארויס לעבעדיג פון איהרע הענד; זי וועט אייך פערמוטשען! דאָ וועט זי זאָגען, די מצות זיינען צו גרויס, דאָ — צו גראָב, שיטער גערעדלט, פערברענט...

ער איז אין כעס געוואָרען און האָט זיך אָבגעהאקט, ווי ער וואלט ש ו י ן ערקונדיגט זיך, או אזוי וועט טאקי זיין, און צוגעהענדיג צום בלעך און ארויפּכאפּענדיג אויפ'ן „זעץ־שטעקען" א פּאָר מצות, האָט ער ווייטער געזאָגט:

— איך קען זיי!... כאפּט זיי דער רוח. איך האָב זיי פּיינד די רייכע...

ביי'ן לעצטען וואָרט „רייכע" האָט ער מיט כונה אויסגע־שפּיט, ווי א פּרומער איד צו „עלינו".

דעם זעצער'ס בייזער טאָן און די גיפטיגע ווערטער האָבען זעהר ניט גוט געווירקט אויף אלע ארבייטער אין „פּאָדריאד". דאָס קליין אינגעלע, „דער שיטער", וועלכער איז נעשטאנען ביים זאק מעהל אויסגעשמירט ווי א רוח, האָט אויסגעשטעלט דערשראָקען זיינע שוואַרצע אויגעלעך און עס האָט זיך נעדאכט, או ער בעט זיך ביי'ן זעצער:

— שרעק מיך נישט, איך האָב מורא!...

נאר איין גרונע די מלמד'קע האט זיך געהאלטען ביי איהר'ס, אז „זי" וועט איבערלאזען א שעהנע מתנה.

זי האט שוין צונעגרייט, ווי צו רעדען מיט דער גבירה, ווען יענע וועט צו איהר צוגעהן און וועט הייסען זי זאל דינער ווערען:

— נעזונדערהייט זאלט איהר עסען — וועט זי איהר זאגען, איך ווילנעך דאך אזוי דין, אזוי דין...

ווינשעווען, קלערט זי, וועט זי אזוי:

— הלואי זאלט איהר איבער א יאהר דערלעבען און „לשנה הבאה בירושלים"...—זאל די גבירה זעהן, אז א וועלט־גערין, וויים אויך ווי צו ווינשעווען אויפ'ן גרויסען שטייגער... זי וועלגערט און שמייכעלט, ווי זי וואלט א גוטען חלום געזעהן... דאס הארץ ציטערט היימליך... דאס הארץ ערווארטעט גרויסע פאנטאסטישע גליקען: פייגע חנה... א גבירה... דריי רובל... אפשר פינף... אויך איהר חלק א גילדען צוויי... זי וועט קויפען א האלב זיידען טיכעל לכבוד פסח!...

דער קלומעק וואס פאר דער גבירה'ס איז שוין געענדיגט, באלד וועט מען ברענגען דער גבירה'ס מעהל.

עס איז דריי דער זיינער בייטאג. אין דער צייט ווארפט מען אן דעם אוויוען אויף דאס ניי מיט האלץ, דאס הייצען געדויערט אנדערהאלבען שעה און דאמאלס געהען די וועלגערינס און די איבעריגע ארבייטער פון פאדריאד אהיים עסען, און עס בלייבט נאך צייט אביסעל אבצורוהען זיך, כדי מען זאל קענען ווייטער ארבייטען ביז שפעט אין דער נאכט. איצט אבער, ריכטענדיג זיך אויף דער גבירה'ס מצה, מאכט מען דאס עסען בקיצור און מען קומט גלייך אין פאדריאד צוגרייטען זיך צו דער גבירה'ס מצה.

די בעל־הבית'טע פון "פאדריאד" גיט ארויס א שטרענ־

גען בעפֿעהל, אז מען זאל „גוט־גוט" (די ווערטער „גוט־גוט" דריקט זי צו) אבשאבען די ברעטער, די קאטשעלקעס, מען זאל גוט צו וואשען די הענד, רייגע פֿארטיכער אנטהאן און מען זאל ניט ריידען קיין גראבע רעד בשעת פֿייגע חנה וועט דא זיין און מען זאל קיין ליעדעליך ניט זינגען...

— עס עקט זיך נאר די וועלט! — שפּייט אויס דער זעצער, האטש אלע מאל פֿראטעסטירט ער אלייז, אז מען זינגט ליעדער ביי'ן וועלגערעז.

— אודאי ניט, — חאפּט זיך ארויס טרונע די מלמד'קע, ווי אנגעצונדען, — „ער" מיינט, אז חנה פֿייגע איז אזוי ווי אן אנדערע, אבי ווער...

— און דו, — וועגדעט זיך די בעל־הבית'טע צום רעדלער, ניט ענטפֿערענדיג דעם זעצער,—זאלסט ניט מאכען קיין „מחזקות" מיט ציפּקעלע דער וועלגערין, בשעת זי דערלאנגט דיר צום בלעך א מצה.

— שא, וואס ווילט איהר פון מיר! — שרייט אויס ציפּקעלע, א יונג־מיידל מיט פערנאנדערגעוואַרפענע שוואַרצע האָר איבער די פּלייצעס — שוין גאר צו מיר זיך צוגעטשעפּעט!

די בעל־הבית'טע, ווי עס ווייזט אויס, דערשרעקט זיך ניט פֿאר ציפּקעלעס שרייען, זי וועגדט זיך גלייך צו איהר און מוסר'ט איהר:

— עס וואלט ניט שאדען, נישקשה, אז דו וואלסט די האָר פערפֿלעכטען צו דער גבירה'ס מצה, דער רעדלער וועט דיך אזוי אויך האלד האבען...

דערויף ווילּ שוין דער רעדלער עפּעס ענטפֿערען, נאר די בעל־הבית'טע לאזט זיך אייל־ענדיג צום טהיר, ביי'ן טהיר אבער דערמאנט זי זיך עפּעס, זי קעהרט זיך אום צוריק, געהט צו צום אויוועז, קריכט אריין מיט א האלבען קאפּ אהין און

ארויסנעהמענדיג דעם קאפ צוריק פרענט זי דעם זעצער צו־טראגענערהייט:

— זאגט מיר ר' חיים, טרוקענע העלצלעך האט איהר נענוג?...

— איך האב, איך האב! — רעדט ארוים דער זעצער, ווי מיט נדלות און מיט כעס צוזאמען.

— זעהט־זשע! — מאכט איהם די ווירטהין מיט'ן פינ־גער, און געהט אייליענדיג ארוים. ווייזט אוים, אז זי האט נאך פיעל ארבייט, וואס זיינען שיך צו דער גבירה'ס מצה.

און דער „פאדריאד" העבט זיך אין דער לופטען: מען שאבט די ברעטער, די קאטשעלקעס; דער רעדליער „שטעלט אן" דאס זיידענע רעדעל, ער קוקט צי האט זי נישט קיין פנימה, די מצות זאלען זיך ניט רייסען. גרונע די מלמד'קע לויפט אום פערשמייעט און זוכט א בעסערע קאטשעלקע, עס זאל זיך בעסער וועלגערען, זי בעמערקט ביי פרעידע דעם שניידערס אונטער'ן ארעם אזא קאטשעלקע, וועלכע זי דארף; זי חנפה'ט זיך צו איהר און לענט פאר מאכען א חלוף, נאר יענע דאנקט איהר זעהר פאר דער טובה און ווייל ניט הערען. דער זעצער קעהרט מיט א פערפלאמט־פנים דעם אויוועג, ער האט מורא עס זאל ניט זיין צו היים, ער איז אין כעס און ווער עס נעהט פערביי טרייבט ער מיט קולות:

— שטעהט מיר ניט אויפ'ן וועג — צום טייוועל נעהט מיט „איהר" אין איינעם...

נאר אט טראגט אריין דער טרעגער דעם נייעם קלומעק מעהל — דער גביר'טעם מעהל... עס ווערען אלע שטיל; אויפ'ן טרעגער קוקט מען מיט דרך ארץ, מען לאזט איהם ברייט דעם וועג און עס איז איהם פערשפארט צו שרייען, ווי ביי אנדערע קלומעקעס: היט זיך, לאזט!... אפילו אויפ'ן זאק מעהל קוקט מען מיט דרך ארץ. גרונע די מלמד'קע נעהט צו און ווייל מאכען

אויפ'ן פינגער א „פראבע טייגעל" צי קלעפט זיך דאס מעהל ניט, נאר דאס „שיטערייל" טרייבט זי.

— נעהט, נעהט! — שרייט ער מיט גאוה, עס איז ניט אייער דאגה, עס איז דער גביר'טעס מעהל...

דער קליינער שיטער פיהלט שוין, ווי א גרויסער, וואס א גביר'טע בעדייט. זיין קליין קעפעלע, שטעהענדיג ביי'ן זאק מעהל, ארבייט שוין, פיעל וועט איהם די גבירה איבערלאזען. פאר איהם איז דאס איבערלאזען מעהר וויכטיג ווי פאר אנ'אנדער ארבייטער אין פאדריאד, ווייל קיין שכירות נעהמט ער ניט, זיינע שכירות איז נאר „דאס מאכען". —

— נו, פון מיינטוועגען מעג זי שוין קומען! — שרייט פלוצים פרעהליך אויס גרונע די מלמד'קע. זי האט געפונען א קאטשעלקע ווי זי האט געוואלט. פונקט ווי פאר דער גבירה'ס מצה.

— ווען וועט זי שוין טאקע קומען? — פרעגען אלע אונ־ געדולדיג: אלע זיינען שוין פערטיג.

— זי האט זיך אודאי נאר פערגעסען! — ברומט דער זעצער אין כעס.

— שא, זי נעהט! — זאגט אן ציפקע די וועלנערין, וועל־ כע האט נעקוקט אין פענסטער.

— וואס העדסטו?

— חא, חא, חא — צעלאכט זיך באלד ציפקעלע, — אב־ גענארט!

— חצופה! — זידעלט גרונע די מלמד'קע — דאס בלוט איז מיר אייגגעפאלען:

— גרונע, וואס האט איהר זיך דערשראקען? — לאכט ציפקעלע.

— דערשראקען? א האר אויך ניט. נאר צי אזוי שרייט מען. — זי שעמט זיך פאר איהרע אייגענע וועדטער.

— שא, שא! זאל איך אזוי געזונד זיין, איצטער געהט זי טאקי אויף אן אמת. — זאגט אן א צווייטע וועלנערין.

אלע ווערען שטיל.

עס עפענט זיך די טהיר און עס געהט אריין די גבירה פייגע חנה, א הויכע דיקע פרוי מיט א שעהן־קיילעכריגען־פנים, מיט א פאר שעהנע נאר שטרענגע אויגען. אריינגעהענדיג ווארפט זי א פאר שטרענגע בליקען אויף די וועלנער און נאך דעם זאגט זי מיט א טאן פון א נענעראל, וואס „זדאראוועט" זיך מיט זייגע סאלדאטען:

— נאט העלף אייך, ווייבער!

— שעהן־דאנק, שעהן־דאנק! — ענטפערען צוויי מאל די וועלנער: איין מאל — אן ענטפער אויף איהר וואונש און דאס צווייטע מאל — דערפאר וואס זי איז א גבירה.

די בעל־הבית'טע לויפט אריין דערשראקען, וואס זי האט נים אבגעהיט דאס קומען פון דער גבירה. זי פערענטפערט זיך פאר איהר:

— עס איז אזוי פיעל ארבייט, אזוי פיעל ארבייט! א קליי־נינקייט מען האט צו טהאן מיט מצה! זייט מוחל, זייט מוחל!..

די גבירה ענטפערט איהר דערויף נים, זי געהט נאר צום אויוועז א קוק טהאן.

— דער זעצער פערברענט חאטש נים? — פרענט זי וועגדענדיג זיך צו דער בעל־הבית'טע, חאטש דער זעצער שטעהט דערבי. ער פיהלט זיך דערפון בעליידיגט: „וואס, ביי מיר קען זי נים פרענען!" קאכט אין איהם דאס הארץ — א גרויסע יחסנ'טע... איהם ווילט זיך זידלען און פאר כעס ווארפט ער אריין אין אויוועז א העלצעל.

און די בעל־הבית'טע דערשרעקט זיך פאר דער גבירה'ס פראגע און זי צע'טענה'ט זיך:

— וועה צו מיר! וואס רעדט איהר! זאלט איהר נעזונד זיין, נאט אין מיט אייך, וואס הייסט פערברענען, מען פער־

בדענט ביי אונז קיינעמס מצה ניט, בפרט אייערע... עס נעהט אַרויס מצה ווי אויף דער זון געבאקט!...

— נעדענקט־זשע — שמייכעלט די גביר'טע.

— א שאלה א ביסעל: — ענטפערט די בעל־הבית'טע צו־פריעדען פון דער גביר'טעס שמייכעל.

פייגע חנה נעהט צו צו די וועלגער, די ווירטהין נעהט איהר הינטען נאך און ווינקט עפעס צו א וועלגערין, יענע פערשטעהט ניט, וואס זי מיינט און שרעקט זיך.

— אט — א גולם! — רוימט איהר איין אויפ'ן אויער די בעל־הבית'טע, זעהענדיג, אז מיט'ן וואונק קען זי גאר נישט מאכען — פערשפילע דאס יאקעל!...

דאס באקען הייבט זיך אן.

גרונע די מלמד'קע האט זיך נעפלייסט אוועקצושטעלען זיך נעבען דער גבירה'טע, אפשר וועט איהר געראטהען צו פער־נאנדערערדען זיך מיט איהר און אויספערצעהלען פאר איהר איהר אַרעם־לעבען, און זי וועט איהר אליין א שעהנערע מתנה איבערלאזען. זי וואַרפט אויף דער גבירה אויגען, חנ'ט זיך, קוקט איהר אין פנים און שמייכעלט חנפה'דיג, נאר רעדען עפעס האט זי קיין מוטה ניט, „אז זי וועט אנהייבען רעדען, דאמאלס" קלערט זי און וואַרט...

די גבירה זעצט זיך אויף א שטוהל ביי דער „מיידע" און טהיילט די טיינלעך.

טיינלעך גיט זי קליינע, כדי די מצות זאלען דינער זיין. זי קנעט מיט דער קאטשעלקע די „מיידע" און קוקט, צי מאכט מען ניט פון צוויי אייער. איהר דאכט אז יא און זי צעבייזערט זיך:

— ווייבלעך, מיידלעך — מאכט ניט פון צוויי אייער!

— ווער? — דערשרעקען זיך אלע און מען קוקט זיך איבער.

— עס קען זיין, איך האב א טעות געהאט, מיר האט זיך אבגעדאכט. — זאגט די גבירה'טע קאלטבלוטיג.

אויף די וועלגער פאלט אן א שרעק, גרונע די מלמד'קע האט שוין ניט אין זינען צו רעדען מיט איהר, זי דאנקט גאט, אז „זי" טשעפעט איהר ניט, זי סטארעט זיך נאר וואס בעסער צו וועלגערן און אז די מצה געהט ארויס געראטהען הויבט זי איהר אויף אויף דער קאטשעלקע, כדי די גבירה'טע זאל זהן, ווי גוט...

נאר — דאנקען גאט — דאס באקען ענדיגט זיך! אלע ארביטער פון „פאדריאר", אויסער'ן זעצער, ווערען פרעהלי־כער: ארבאב אוא בארג — אוא שרעק; די מצות זיינען אויף „חדושים", ווי די בעל־הבית'טע פון פאדריאר דריקט זיך אוים.

— נאר געזונטערהויט צו עסען, — שמייכעלט די בעל־הבית'טע אונטערטראגענדיג דער גביר'טע א פאר מצות.—איהר זהט ווי עס שפיגעלט!

די גביר'טע געהט אליין צו צום בעט וואו מען וואלפט די מצה. זי בעטראכט און עס איז קענטיג, אז זי ווי! עפעס אויסזעצען א חסרון, נאר זי קען ליכט ניט געפינען. און זי איז דערפאר ווי אונצופריעדען, ענטפערט ניט דער בעל־הבית'טע, ווען יענע לויבט: עדליך ווערט זי ווי פרעהליכער, זי בעמערקט:

— צו שיטער גערעדעלט...

דער רעדלער דערשרעקט זיך אוין, א בלאסער, גיעט ער איהר, ווי ווייט מעגליך עדעל, צו פערשטעהן, אז גערייכטער רעד־לען האט מען שוין ניט געקענט: עס וואלטען זיך די מצות צע־ריסען.

— אז דו וואלסט וועלען, למשל, וואלסטו געקענט גע־רייכטער רעדלען.

דער רעדלער איז געבליבען אהן ווערטער, — צי האט איהם פאדרראסען, וואס זיין מיה, זיין סטראניע איז נישט אנגע־לענט, צי ער האט זיך בעליידיגט, וואס זי האט איהם, א צוואנ־ציג־יאהריגען, „דו" געזאגט — ווער קען עס ווייסען?...

דער טרענער לענט אריין די מצות פון בעט אין צוויי

גרויסע קוישען, געפֿאַכטען פון דינע קין. ער לעגט זיי פּאַרזיכ־
טיג, זיי זאָלען זיך ניט ברעכען, עס געלינגט איהם דאָך ניט, די
מצות זיינען אזוי נעראָטהען־טרוקען, אז זיי ברעכען זיך לי־
נעגדיג שוין אין קויש, פייגע חנה צעשרייט זיך אויף דעם
טרענער:

— גוטן! עס וועט דאָך מיר אויף קדוש איין גאנצע מצה
ניט בלייבען.

דאָס קליין־נעבוינען אידעל, דער טרענער, וועדט קלענער
און נעבוינענער. ער וויל איהר זאָגען, אז ער איז ניט שולדיג,
נאָר א קוק טהוענדיג אויף איהר, פאלט איהם אויף די דמים און
שטיל, מיט מעהר פּאַרזיכטיגקייט, לעגט ער איבער...

נאָר דאָס איבערלעגען איז שוין אויך פּאַרטיג. די צוויי
גרויסע קוישען זיינען פול, דער טרענער שטעהט גרייט צו נעח־
מען זיי טראָגען, ווי די גבירה וועט נאָר פון מויל אויסרעדען.

זי הויבט זיך אָן פערנאַנדער צאָהלען מיט דער ווירטהין.

אלע איבעריגע אין פּאַדריאד וואַרטען. די הערצער קלאָ־
פּען — פיעל וועט זי לאָזען?... אויסער וואָס פאר די אָרימע
איז יעדע קאָפּיקע נייטהיג, איז זיי אויך אינטערעסאַנט צו וויי־
סען: ווי פיעל?...

אָבצאָהלענדיג דער בעל־הבית'טע, העבט זי אָן טהיילען די
ארבייטער. זי טהיילט מיט גדלות, כלומר'שט ניט נעצאָהלטער־
הייט. עס וועדט א נעווינשעריי ביז'ן הימעל, עס פליהען מילי־
גען נעלד... הונדערטער יאָהר לעבען, נעזונד, נחת פון קינדער.
נאָר די ברכה, וואָס נרונע די מלמד'קע האָט מכין געווען פרי־
הער. „לשנה הבאה בירושלים", איז ביי איהר אזוי נעבליבען;
עס איז עפּעס ניט אויסנעקומען צו זאָגען. עס האָט זיך איהר
נעדאכט, אז עס וואָלט געווען, ווי א הוסט אין א קרענק...

— א דאנה מיר — טרייסט זי זיך אין נעדאנק — מעהר
קיין צער ניט האָבען!...

די גבירה נעהט ארויס.

— ווי פיעל, ווי פיעל! — קלינגען די פראגען נאך איהר ארויסנאנג.

יעדער האפט זיך צו בעטראכטען די מטבעות און עס וועלט א געפילדעריי:

— אוי, וואס פאר א חזיר דאס איז — די וועלגערינס האט זי בלויז איין רובל געלאזען — פאר 18 וועלגערינס א י י ן רובל!...

— כדאי נעוועזען זיך צו מאטערען אזוי!

— אזוי געדרעקסעלט איהרע מצה!

— א גביר'טע האט מזל!

— וואס האב איך אייך געזאגט — שרייט דער זעצער— מיר האט זי, דער חזיר, א גילדען געלאזען.

— כיר דאס אויך ניט! — קלאגט זיך דער רעדלער — א זילבערנע גריווע האט זי מיר אריינגעוקט.

— גיעב א קוק, צי ניט קיין גלאטע,—לאכט דער זעצער.

— הערט איהר, קינדער, מישט זיך אריין די בעל־הבית'טע ווי א חברטאריין — זי האט ביי מיר דאס ערשטע מאל נעבאקט און זאל עס זיין דאס לעצטע מאל. איך פערדיען פון איהר גאר נישט. פאר דער צייט וואס איהרע מצה האט זיך נעבאקט, האב איך געקענט צוויי נעבעקס אבבאקען, און צאהלען האט זי נע־צאהלט סך־הכל מיט א גילדען טייערש אויפ'ן פוד, און דער מיט איהר האט זי מיר גליקליך נעמאכט!

אין פאדריאד וועלט פרעהליך, דער עולם הויבט אן צו קריטיזירען פיינע חנה'ן — עס שיטען זיך וועלטלעך און וויצ־לעך און די בעל־הבית'טע קוועלט.

— א חכם איז דער זעצער — לויבען אלע — ער האט טאקי פריהער נעזאגט.

דעם זעצער טהוט הנאה דער קאמפליימענט — „וואס דען" קלערט ער — „גלאר האבען זיי און שכל איז ביי מיר", ער וויל עפעס זאגען, נאר עס האט זיך פלוצים דערהערט א געוויין.

— שא, וער ווייסט דאס? — האבען אלע זיך פער־וואונדערט. מען האט זיך אומגעקוקט און מען האט דערזעהן ווי אין א ווינקעלע אנגעשפאַרט דאס קעפעלע אן וואנד שטעהט דאס שיטערעל און ווייסט ביטער, רייבענדיג מיט'ן האנד די נאַ־סע אויגען און פערשמוצענדיג זיך דאס פנים.

— וואס ווייסטו, יענקעלע, וואס איז? — האבען אלע זיך צו איהם א לאז געטהאן.

— מיר... האט זי... גאר נישט געלאזען... — האט ער קוים ארויסגעבליפעט.

— אוי, זאל נאך איהר א קלאג פארגעהן! — האט זיך גלייך ארויסגעשריסען פון יערערענס מויל.

— ווי זי האט פערגעסען אן דעם יתום'ל, אזוי זאל נאט אן איהרע קינדער פערגעסען — האבען אנדערע געשאלטען.

די קללות זיינען געווען ערנסטע, הערצליכע; קוקענדיג אויף זיי, ווען זיי האבען געשאלטען, האט זיך געדאכט, אז זיי וואלטען גליקליך געווען, ווען עמיצער וואלט זיי צוזאגען, אז די קללות וועלען מקוים ווערען.

— וואס ביזטו אליין ניט צוגעגאנגען, שוטה! — מוסר'ט איהם ווייך די בעל־הבית'טע.

— איך האב פאר איהר מורא געהאט! — כליפעט דאס יתום'ל.

— פאר אלעמען האט ער ניט קיין מורא, נאר פאר איהר— שטראפט ווייטער די בעל־הבית'טע. — דו זעהסט אלעמען גיעט „זי" און דיר ניט, נעהט מען צו און מען זאגט „זייט מוחל, מיר האט איהר פערגעסען"... ווי דען?...

אין דער צייט ווען די בעל־הבית'טע האט גערעדט, איז דער זעצער געשטאנען און געקוקט מיט אויגען פערלאפענע מיט בלוט; ער האט צוזאמענגעדריקט די פויסטען און געהויבען זיי אין דער לופט, ווי ער וואלט זיך געוואלט שלאגען; נאר אז דאס יתום'ל האט זיך נאך דער בעל־הבית'טעס רעד, שטאר־

קער צעווייגט, איז ער צו איהם צוגענאנגען, א גלעט געטהאן איהם איבער'ן קעפל און האט, בעמיהענדיג זיך צו שמייכלען, געזאגט:

— ווייז ניט, נארעלע! פאר דיר האט זי ביי מיר איבערגעלאזען א צעהנערל, — נא!

ביי די וועדטער האט ער איהם אין העגדטעל אריינגעדוקט פינף קאפיקעס.

די וועלגערינס האבען זיך צוגעקוקט. גרונע די מלמד'קע האט נעוואלט שוין קריטיזירען: „אן אריימאן איז א בעל צדקה", נאר א קוק טהוענדיג אויף'ן יתום'לס פערווייגטען פנים, האט זיך איהר דער צוטג ניט געקערעוועט אויסצורעדען א ווארט, שטיל נאר האט זי א קרעכץ געטהאן:

— געוואלט, רבונו של עולם! פאר וואס קומט דאס זיי?!..

אַרימע לייט.

אויף די אַרימע לייט, וואָס קומען יעדען טאָג צעהנדליגער נאָך א נדבה, האָט חנן דער תבואה־הענדלער שטענדיג געקוקט, ווי אויף א בעזונדערע אומה, חאָטש אויסער אידישע אַרימע־לייט פלעגען אין זיין שטיבעל קיין אנדערע ניט אריינקומען. זייער נאנצער הילוך, זייער האלטען זיך, זיערע אלע פאָסטעמקעס האָבען נעטראָגען א חראקטער פון א פרעמד, ווייט פאָלק. א חדוש נאָר, וואָס רעדען רעדען זיי דוקא אידיש...

חנן איז ניט נעווען קיין נוטהערציגער, אלענפאלס איז עס פון זיינע בענעהמונגען ניט געווען קענטיג. שטענדיג א פערטרעגענער, א בייזער, א צורייצטער פון שלעכטע, ניט־נעראָטענע מסחרים, פלעגט ער זיצען אין שטיבעל, שוין אפילו אין די רוהיגע מינוטען, ווי א ברוגז'ער אויף וועלט און מענשען. אז עס פלעגט אריינקומען אן אַרימאן, פלעגט ער זיך בייז וועגרען צו איינעם פון די הויזינג:

— ניעב איהם שוין א שטיקעל ברויט און זאָל ער נעהן.

און אז דער אַרימאן פלעגט נעהערען צו דער אריסטאָקראַטיע, וואָס נעהען אָהן טאַרבעם און נעהמען בלויז מזומן, פלעגט ער וועגרען אן אויפגעקאָכטער.

— ער וויל ניט, ווי ער וויל זיך...

און נאָכהער פלעגט ער א צורייצטער מורמלען:

— ברויט איז זיי שלעכט, דוקא א גראָשען !...

אבוואָרטשענדיג א וויילע אויפ'ן אריסטאָקראַטישען אַרימאן, פלעגט גלייך א מסחר־מחשבה פערטרייבען דעם נעראנק וועגען אַרימאן און חנן פלעגט פערגעסען דאָס פאַרנעקומענע.

האבען אבער די לעצטע יאהרען חנן'ס מסחרים אזוי שלעכט אנגעהויבען צו גהן, אז צייטענווייז איז איהם א שאר געווען אן ארימאן א שטיקעל ברויט צו געבען. און וואונדערליך: דוקא אין די שווערע צייטען האט ער געפיהלט, אז יעדער ארימאן ווערט איהם סעהנטער. על כל פנים האט ער שוין זיכער גענלויבט, אז די אלע ארימע לייט זיינען זיינע ברידער, געהערען צו דער אומה אידען...

און איינמאל, ווען ביי חנן'ען אין שפייכלער איז קיין קערענדעל תבואה ניט נעווען, אין שטוב קיין גראשען נעלד ניט און נאר א האלבער לאבען שווארצן ברויט איז געלענען אויפ'ן נאקעטען טיש, ווי א בייזער עדות אויף דעם ווילדען דלות, איז אריין אן ארימאן, זיך נעשטעלט ביים טהיר און מיט א געברא־כענעם קול, שטיל און ווי שעמעווריג אויסנעברומט:

— קאנט איהר עפעם שענקען?

אזא מין ווענדען זיך פון אן ארימאן איז איהם נעווען מאד־נע אומבעקאנט, און די דאזינע נייע שאה האט איהם עפעם ווי נעשראקען און מיט נעפאלענקייט האט ער נעענטפערט:

— א שטיקעל ברויט, ר' איד, אויב איהר ווילט.

— א שטיקעל ברויט איז אויך גוט... — האט דער ארימאן שוין דרייסטער נעענטפערט.

חנן האט איהם אליין אבגעשניטען א שטיק ברויט, בע־טראכט אין האנד די וואג און האט משער נעווען, אז עס וועט זיין אודאי א האלב פונט. צופריעדען האט ער עס דערלאננט דעם ארימאן צום טהיר און עס איז נעווען קענטיג, אז דער ארימאן וויל עפעם רערען. חנן האט אבער פאר א שמועם מורא נעהאט, ניט וויסענדיג אליין פארוואס און האט זיך אבנעקעהרט פון איהם...

פון דעם טאג אן האט זיך חנן שטארק נענומען אינטערע־סירען מיט יירימע לייט און פלעגט פון צייט צו צייט א מורמעל טהאן, ווי פאר זיך.

— יעדער איד איז ניט בעוואָרענט פון נעהן איבער די הייזער...

נאָך דעם דאָזיגען נעדאנק פלעגט ער זיס זיך צוזיפצען און עס האָט אויסגעוויזען, אז אין עצם איז דאָס ניט אזוי שרעקליך...

און וואָס טהוט טאקי א איד — האָט זיך איינמאל חנן פערטראכט — אז די געשעפטען געהען אוועק אין דר'ערד און עס איז ניטאָ פון וואנען צו לעבען?... טאָ וואָס טהוט מען?

„מען גענהט איבער די הייזער!" — האָט איהם ווי א קלונג געטהאָן אין די אויערען.

גראָד האָט זיך געעפענט די טהיר און עס איז אריינגעקומען אן אָרימאן, א איד פון א יאָהר זעכציג. חנן האָט איהם גענוי בעטראכט און ער האָט בעמערקט, אז דער אָרימאן טראָגט פונקט אזא קאפאָטע, ווי זיינע... איין קאָליער און איין שניט... ער האָט א שוידער געטהאָן.

צו דעם דאָזיגען אָרימאן האָט איהם עפעס א ציה געטהאָן: קיין ברויט וועט ער איהם ניט געבען: ער ווייל איהם ניט מבזה זיין: ער טראָגט אזא קאפאָטע, ווי זיינע... ער וועט איהם געבען א גראָשען, וועלכער ליעגט גראָד אויפ'ן קוימען, א רעשט פון נעכטיגע „הליאָק", וואָס מען האָט געקויפט אויף וועטשערע.

אבגעגעבען דעם גראָשען מיט א ציטערהדיגער האנד, האָט ער זיך געוואנדעט מיט א שאלה:

— עפעס א ווייטער איד?...

דער אָרימאן איז פון דער שאלה ווי געהויבענער געוואָרען, ער האָט זיך אויסגעגלייכט, בנעימות א זיפץ געטהאָן און נעענטפערט:

—א קאָוונער...

— א קאָוונער? — האָט זיך חנן מאָדנע פערחידושט— עפעס נאָר ניט ווייט...

— צו־פֿום געהן איז גאנץ ווייט... — האָט דער אָרימאן געענטפֿערט מיט א ווייכצן שמייכעלע...

חנן האָט איהם וויעדער בעקוקט, געפונען, אז די קאָפּאָטע איז פֿונקט ווי זייגע, נאָר די קנעפּלעך זיינען אביסעל גרעסער ווי ביי איהם... האָט ער א הוסט געטהאָן און ווייטער געפֿרעגט:

— שוין לאנג, אז איהר זענט אין אוא מעמד?...

— שוין שהנע עטלעכע יאָהר... — האָט דער אָרימאן געענטפֿערט אוז אין זיין ענטפֿער האָט געקלונגען א מין שטאָלץ...

— איהר האָט א ווייב אוז קינדער? — האָט חנן ווייטער געפֿרעגט:

— עס איז דא א ווייב אוז קינדערלעך, זאָלען געזונד זיין אוז מען ווארט אויפֿן שפֿייזער...

— ווּאָס זענט איהר אמאָל געווען?

„ער ווּעט נעווים ענטפֿערען א תבואה־הענדלער" — האָט זיך חנן געשראָקען.

אוז ניט אומזיסט, דער אָרימאן האָט ווייטער מיט שטאָלץ געענטפֿערט:

— געהאנדעלט מיט תבואה... געווען א סוחר...

איצט האָט שוין חנן געוואוסט דעם גאנצען סוד, די צוקונפֿט האָט איהם ערשיינט אָהן א שלייער אוז ער איז ווי רוהיגער געוואָרען...

צוויי שוועסטער.

צו דער ארימער חיענען פלעגט די רייכע שוועסטער, זעל־דע, זעלטען קומען; דערפאר אבער, אז זי פלעגט שוין אמאל קומען, איז ביי דער ארעמער חיענען אין שטוב קענטיג נעווא־רען: די רייכע שוועסטער האט שטענדיג עפעס א מתנה גע־בראכט, אמאל א שטיקעל סיץ אויף א קליידעל, א מאל א פאר אבגעטראגענע שיך פאר די קינדער, א מאל אן עסענווארג און א מאל א מזומן קערבעל.

אז זעלדע פלעגט קומען, פלעגט די ארעמע חיענע פון אנ־פאנגס צוטומעלט ווערען. אויף איהר נעזיכט פלעגט זיך אויסני־סען א פרייד און א שרעק צוזאמען, און די אויגען, די טיעפע איינגעגראבענע אויגען, האבען דאכט זיך נעלאכט און געווינט צוזאמען...

— ס'א בזיונות א ביסעל! — פלעגט חיענע קוים צו זיך קומען — איך זעה אויס, ווי דער שווארץ־יאהר!

און חיענע פלעגט ארבאדוקען נידעריגער דאס טיכעל אויפ'ן שטערן און א וויש טהאן מיט די הענד דאס פנים און פלעגט בלייבען שטעהן אהן ווערטער.

— פאר וואס בעטסטו ניט זיצען?... — פלעגט שוין די שוועסטער חיענען פון פערלעגענהייט וועלען ארויסנעהמען...

— ווייס איך... פלעגט חיענע פערשולדיגט ענטפערן, וואדפענדיג א בליק איבער'ן שטיבעל — עס איז ברוך השם ניטא וואו — א הקדש...

— ניין! ניין! — פלעגט זעלדע ענטפערן — איך האב

קיין צייט ניט, איך וועל באלד גענוג. וואס מאכסטו עפעס, חיענע ?...

— מען מוטשעט זיך.. וואס זאל מען מאכען. „ער" זיצט א גאנצען טאג אין שטוב און ניט ניט א קלאפ א פינגער אן א פינגער...

דער מאן פלעגט כעס'דיג א ברום טהאן און נאר ניט ענטפערען, און חיענע, קומענדיג שוין צו זיך, פלעגט אנהויבען רעדען און רעדען, קלאגען זיך און קלאגען זיך, און זעלדע, די רייכע שוועסטער, פלעגט שטענדיג און אויסהערען אויפמערקזאם אלע טענות, דרעהענדיג די פרענז פון איהר מאנטעל...

— נו, איך דארף שוין נעהן ! — פלעגט ענדליך זעלדען נמאס ווערען אויסהערען חיענעס מעשיות — נא, דאס וועסטו האבען פאר די קינדער אויף א פאר העמדלעך... טייערע פרעזענטען...

— וואס ? איך זאל דיר דאנקען ? — פלעגט חיענע גע־ריהרט ווערען, צונעהמענדיג די מתנה — איך זאג דאך, פריהער נאט, דערנאך דו... עס איז ברוך השם...

ביי חיענען פלעגען זיך שטעלען טרערען אין די אויגען, צי פאר פרייד פון דער מתנה, צי פאר צער, וואס זי דארף נעה־מען... אזעלכע זאכען איז שווער צו ווייסען... און זי פלעגט ניט ווייסען מיט וואס צו ענדיגען.

— פארט א שוועסטער — זי פערגעסט ניט ! — פלעגט חיענע נאך זעלדע'ס אוועקגאנג זיך ווענדען צו די הויזינע.

— א גרויל נאר ! — פלעגט דער „מאן" וועלווען ניט זיין צופריעדען — וויפיעל מיינסטו איז דאס ווערטה ? ביי לייטען רייכע שוועסטער...

— ביי לייטען, ביי לייטען ! — פלעגט חיענע איבערקרי־מען איהר מאן — דו האסט וועז נעזוהן „לייטען", קבצן אייגער ? ... דו דארפסט דאך נעמען א טארבע און נעהן איבער די הויזער...

— שא, שריי ניט אזוי — פלעגט וועלווע אראבפאלען

ביי זיך — וואס האָב איך דיר אזוי געזאָגט... איך מיין גאָר ניט...

— אזוי, מיינסטו גאָר ניט! — פֿלעגט חיענע זיך צוהיצען — איך קאָן דיך, איך וויים, דו וואָלסט וועלען, אז זי זאָל דיר וואָס זי האָט אוועקגענעבען, דו זאָלסט קענען א גאנצען טאָג שלאָפען...

און חיענע פֿלעגט נאָך דעם א שעה נאָכאָנאנד רעדען וועגען דער רייכער שוועסטער און דערצעהלען, אז זי איז אלע מאָל א גוטע געווען; בשעת זיי זיינען נאָך מיידלעך געווען און ביידע געהאָדעוועט זיך ביים ארעמען טאטען, פֿלעגט זי איהר אויך, וואָס זי האָט נאָר געהאט, אוועקגענעבען...

— דערפאר האָט איהר טאקי גאָט געהאָלפען! — פֿלעגט זי אויסלאָזען מיט א פרומען זיפץ, — גאָט זאָל איהר געבען צעהן מאָל אזוי פיעל — זי איז דאָס ווערטה....

און חיענע, וועלכער האָט זיך שטענדיג געדאכט, אז זי איז זעהר פיעל שולדיג דער שוועסטער פאר די פיעלע מתנות, וואָס זי גיט איהר איבער, פֿלעגט חאָטש צאָהלען מיט ברכות אונטער די אויגען, ווי זי וואָלט וועלען גרינגער מאכען די שווערע משא, וואָס לעגט זיך ביי איהר אויפֿ'ן הארצען נאָך יעדער בעקומענער מתנה...

דאָך וואָלטען די ברכות אליין ניט געווען אין שטאנד צו פערגרינגערן חיענעס הארץ. משטיינס נעזאָגט, וואָס פאר א ווערטה האָבען איהרע ברכות? איהר מויל איז ניט אזא געבענשטער: א גאנצען טאָג שעלט זי העם מאן, די קינדער און זיך אליין — און ווער ווייסט צי איז גאָר איהר מויל מסוגל צו א ברכה?

פערגרינגערן איהר משא פון די בעקומענדע מתנה איז בעשטאנען אין אן אנדער זאך גאָר. די ארעמע חיענע, וואָס האָט ערנעהרט כמעט אליין דאָס גאנצע גענינד, דערמיט, וואָס זי פֿלעגט האנדלען מיט גאסיגע „פויערטעס", איז אויך אין

שטאנד געווען עפעס צו שענקען איין מאל אין יאהר דער רייכער שוועסטער. עס איז געווען א מתנה אפשר ניט אזא טייערע, אבער זעהר אן אנגענעמע.

די מתנה פלעגט זי איהר שיקען איין מאל אין יאהר — אסתר תענית — מאהן אויף המן׳טאשען.

חיענע האט געהאט אין גאם א פויערטע, מיט וועלכער זי האט זעהר נוט געלעבט. און די פויערטע, אנדזשע, פלעגט איהר אלע אסיין שענקען א האלבען טאפ מאן.

חיענע פלעגט דאס מאהן בעהאלטען ווייט, ווייט אויפ׳ן בוידעם, כדי די קינדערלעך, וואס האבען מאהן זעהר ליעב, זאלען דערפון ניט דערשמעקען. און מיט א קלאפענדיגען הארצען פלעגט זי ארויפקריכענדיג א מאל אויפ׳ן בוידעם, קוקען אויפ׳ן זעקעלע מאהן און טראכטען:

— אסתר תענית !...

מעהר איז זי ניט אין שטאנד געווען צו פארשטעלען זיך, דער גערענק פלעגט איהר ווי פערשכור׳ען און נאר שטראהלענדיג פלעגט זי אויסרופען הויך:

— אסתר תענית !...

און אסתר תענית אין דער פריה פלעגט זי לאזען אלע ארבייט, ארויפקריכען אויפ׳ן בוידעם, מיט ציטערנדע הענד אראפנעמען דאס זעקעלע מאהן און מיט אן ערנסט בעזארגט פנים פלעגט זי זיך אנהויבען עסק׳ן מיט די מאהן...

— אי, מאהן. מאהן ! — פלעגען די קלייגע קינדער זיך געזיננען און אוועקשטעלען זיך ביי׳ם טיש מיט דארשטיגע אויגעלעך.

— אווענט, אווענט ! — פלעגט חיענע פארזיכטיג זיי אווענטרייבען. דאס איז פאר דער מומע זעלדען — טשעפעט ניט.

דערהערענדיג: „פאר. דער מומע זעלדען", פלעגען די קינדער זיך איבערקוקען און אפטרעטען אויף א פאר טריט צוריק.

בלויז דאָס יונגסטע. דאר אינגעלע מיט גרויסע שווארצע אויגעלעך פלעגט זיך בעטען:

— מאמע, וועל ניט נעמען, וועל נאָר קוקען... מיינע נאמנות... קוקען...

— נו, קוק, קוק! — פלעגט די מאמע וויבער ווערען...

דערזעהענדיג, אז די מאמע איז מתיר צו קוקען, פלעגען זיך אלע קינדער א שאָט טהאָן צוריק צום טיש און בעטראכטען די מאהן מיט גרויס חדוש און דרך ארץ...

און חיענע פלעגט אנהויבען מעסטען און מעסטען. איהר געקנייטשטער שטערן פלענט געקנייטשטער ווערען, די טיעפע אייגענגראבענע אויגען פלענגן נערוועז אומלויפען. זי האָט ניט געקאָנט בעשטימען, פיעל זאָל זי לאָזען פאר זיך אליין: א האלבע קוואָרט, צי א קוואָרטירעל...

— וואָס זאָגסטו, וועלוועל, עס איז ניט מיאוס צו שיקען איהר נאָר אנדערהאלבען קוואָרט?

— וואָס פרעגסטו מיר? — פלעגט וועלוועל זיך בלאָזען — עס איז דאָך דיין שוועסטער, וויסטו דאָך בעסער פאר מיר...

וועלוועל האָט שווארצען מאהן ליעבער געהאט פאר אלע גוטע זאכען, ליעבער געהאט אפילו ווי מעהרען־צימעס... און הלואי וואָלט ער נאָך כאָטש א ביסעלע פערדיענט, וואָלט ער געהייסען שיקען „איהר" א קוואָרט און פאר זיך א קוואָרט. נאָר וואָס העלפט דאָס ליעב האָבען? אן אָרעמאן טאָר גאָר נישט ליעב האָבען...

און חיענע פלעגט נאָך א לאנגען ישוב־הרעת לאָזען זיך אליין נאָר א קוואָרטירעל און דאָס איבריגע פלעגט זי פערבינדען פאר זעלדען...

שווער איז דאָס צוגענאנגען מיט'ן אוועקטראָגען. אייגענט־ליך, וואָלט חיענע זיך מחיה געווען, וועז זי וואָלט זיך ניט געקאָנט אליין אוועקטראָגען, וועז זי וואָלט זיך ניט געשעמט... נאָר חיענע האָט

בשום אופן זיך ניט געקאנט פארשטעלען, ווי אזוי וועט זי דאס אריין און זאגען: איך האב דיר געבראכט א מתנה... ניין, זי וועט עס ניט קענען אויסרעהען... זי וועט זיך צעטומלען און עס וועט זיין א חרפה פאר'ן שוואגער...

און חישבע וועגדעט זיך צו די קינדער.

— נו, ווער ווייל אוועקטראגען דער מוהמען זעלדען די מאהן?

— איך! — פלעגט איין קינד א שפרונג טהאן.

— איך! — פלעגט א צווייטעם איבערשרייען דאס ערשטע.

— איך! — פלעגט א דריטעם זיך איינשפארען...

נאר חיענע פלעגט יעדעם קינד בעטראכטען און געפינען חסרונות.

— ביי דיר איז צוריסענע הויזלעך. עס זעהט זיך דאס הויזלע העמד... מיאוס פאר'ן פעטער...

— ביי דיר איז א צעריסען קליידעלע...

— דו, חאצקעל, געהסט אפילו ניט שלעכט אנגעטהאן, ערסט פאר אכטאגען א פאר לאטקעלעך געלעגט... איך האב אבער מורא, דו קאנסט אויפ'ן וועג אויפעסען... ביזט א נאשער. געדענקסט, ווי דו האסט זומער אויסגעזופט א האלבע גלאז זויער־מילך....

און חאצקעל, א יונגעלע פון צוועלף יאהר, הויבט זיך אן שווערען מיט אלערליי שבועות, מיט עולם הבא, מיט די ציצית, אז ער וועט אויפ'ן זעקעלע אפילו ניט קוקען, ניט נאר ניט עסען. אי די האלבע גלאז זויער־מילך, האט ער געמיינט, אז דאס האט מען איהם געלאזען אויף אנבייסען...

און חיענע שיקט די מאהן מיט חאצקעלען. זי קוקט איהם נוט ארום, פערשפילעווט איהם די קנעפלעך. שנייצט איהם אויס דאס נעזעל און הויבט איהם אן עקזאמינירען:

— וואס וועסטו זאגען?

— איך וועל זאגען — הויבט אן חאצקעל—און די אויגע־

לעך גלאנצען — איך וועל זאגען: די מאמע האט אייך געשיקט שלח־מנות...

— משוגע'נער, — דערשרעקט זיך די ארעמע מוטער — און די איבריגע קינדער צעלאכען זיך — משוגע'נער, וואס איז היינט פאר א שלח־מנות?... מ א ר ג ע ן איז דאך שלח־מנות.

— איך וועל זאגען: די מאמע האט אייך געשיקט מאהן אויף המן־טאשען...

—א, אזוי, אזוי,—ווערט חיענע צופריעדען... דו וועסט פריהער זאגען: גוט מארגען! ששהן, הויך: גוט מארגען!...

— גוט מארגען! — שרייט אויס חאצקעלע — און אלע קינדער לאכען זיך פענאנדער — די מאמע האט אייך געשיקט א מתנה מאהן אויף המן־טאשען...

— גוט! גוט! — קוועלט אן חיענע ביי דעם וואוערט מתנה — חאצקעלע איז טאקי א קלוגער...

און חאצקעלע לויפט ארויס מיט'ן זעקעל מאהן. אין שטיבעל וועט שטיל. אלע וואוערטען אויף עפעס א גרויסע זאך. אלע־מען דאכט זיך, אז חאצקעלע וועט קומען צוריק און וועט עפעס ברייננען אזא זאך, וואס איז טייערער פאר אלץ, נאך וואס דאס גאנצע פינסטערש ארעמע שטיבעל קאן ליכטיג און רייך ווערען...

נאר מעהר אנגעשטרענגט ווארט חיענע אליין. עס איז דאך איהרע מאהן און איהר שוועסטער... וואס וועט זי זאגען?... פאר וואס זוימט ער זיך אזוי לאנג?... דאס הארץ שפרינגט איהר שיער ניט ארויס....

— שא, ער לויפט שוין צוריק! — זאגט אן א קינד, וואס קוקט די גאנצע צייט אין פענסטער.

און חאצקעלע לויפט אריין א פרעהליכער אין שטוב...

— נו? — שטעלט אויס חיענע אויף איהם איהרע אויגען.

— איך בין אריין...

— דער פעטער נעווען אין דער היים? — שלאגט חיענע איבער.

— ניין! — האקט חאצקעלע אב פרעהליך.

חיענע גיט א זיפץ און טרייבט ווייטער: נו, דערצעהל.

— איך בין אריין, פרענט מיך די דיענסט: וועמען דארפסטו, אינגעלע? זאג איך: איך דארף די מוהמע זעלדען...

— גוט נעזאגט! — שיינען חיענע'ס אויגען פאר גליק, וואס איהר ארעם אינגעל איז אזא יחסן...

— די מוהמע זעלדע איז ארויס—דערצעהלט חאצקעלע ווייטער—באלד וועט זי אריין, זאגט די דיענסט—ווארט. און באלד איז אריין די מוהמע. „גוט מארגען!" האב איך געזאגט.

— הויך? — פרעגט חיענע.

— הויך, אויפ'ן קול, זאל איך אווי נעזונד זיין, — שוועדט חאצקעלע — גוט מארגען — די מאמע האט אייך געשיקט מאהן אויף המן־טאשען...

— פאר וואס האסטו ניט נעזאגט: א מתנה?... — פרעגט די מאמע, ווי בעלייריגט...

— אוי, איך האב זיך פערגעסען... אוי — אוי! — האט חאצקעלע חרטה און קראצט זיך אין פאה.

— נארישע אידענע!—ברומט וועלוועל—עס פערשטעהט זיך, אז דאס איז א מתנה, ממילא. וואס דארף מען נאך אויסרעדען. אודאי אז דו שיקסט איהר מאהן איז דאס א מתנה... „זי" פערשטעהט דען ניט?...

און חיענע גיט אין הארצען וועלוולען גערעכט און א בערוהיגטע פרענט זי ווייטער:

— נו, נו! וואס האט זי נעזאגט?

— זי האט צוגענומען און עפעס געשמייבעלט...

— עס האט איהר הנאה געטהאן! — קוועלט חיענע...

— און האט אריינגעשאטען אין א גרויסער זילבערנער שיסעל און נעזאגט: טייערע מאהן...

— שויך טייערע...—בענייסטערט זיך חיענע — גאָלד! היינטיגעם יאָהר איז גאָר ניט צו קריגען אזא מאָהן...

— בעראנק דער מאמען! האָט זי געזאָגט, דערצעהלט וויי־טער חאצקעלע, און זאָגט איהר, אז איך בעט איהר, זי זאָל קומען מאָרגען צו דער סעודה...

—א שוועסטער איז א שוועסטער! — זיפצט צופריעדען חיענע, קעהרט זיך אום צום פענסטער און ווישט די אויגען פאר פרייד...

* * *

אזוי האָט זיך עס פיעלע יאָהרען געצויגען. דאָס זעקעלע שווארצע מאָהן האָט חיענע'ן געמוטיגט. געגעבען שטאָלץ: זי, די אָרימע, דערשלאָגענע פרוי, איז אויך אין שטאַנד צו שענ־קען, און וועמען? איהר רייכער שוועסטער... פאר די אָפּטע מתנות, וואָס זי נעהמט פון איהר, קעהרט זי איהר אום כאָטש איין מאָל אין יאָהר א מתנה...

און חיענע איז גליקליך דערמיט געווען.

נאָר די אָרימע פרוי האָט דאָס גליק פלוצים פערלאָרען און זי האָט דערפיהלט, אז איהר וועלט איז שוין פערשפיעלט, זי האָט שוין ניט אויף וואָס צו האָפען — איהר שוועסטער, וואָס לעבט און איז רייך, איז פאר איהר אָבגעשטאָרבען.

עס איז געווען אָסתר תענית. די אָרימע חיענע האָט, ווי אלע מאָל, מיט א קלאָפענדען הארצען פאר פרייד, דאָס זעקעלע שווארצע מאָהן אראָבגענומען פון בוידעם, געמאָסטען און גע־מאָסטען, געקלערט און געקלערט, וויפיעל זאָל זי פאר זיך לאָ־זען: א האלבע קוואָרט, צי א קוואָרטירל און קוים מיט דער הילף פון די צעהנדליגער קנייטשען אויפ'ן שטערן, האָט זי בעשלאָסען, ווי אלע יאָהר, אז פאר זיך וועט זיין נענוג א קוואר־טירל — און האָט עס אוועקגעשיקט מיט ברוך'קען, וויפיל

האצקע׳ איז נראד דאס יאהר געגאנגען אהן שטיוועלעף און ברוד׳קען האט אבגעגאלטען: די אלטע שטיוועלעף, וואס די מוה־מע האט געשאנקען, זיינען פונקט געווען אויף זיין „פוס".

מיט א קלאפענדען הארץ, ווי אלע יאהר און נאך מעהר ווי אלע יאהר, וויל חיענע האלט שטארק, אז א הארץ „זאגט"— האט זי ערווארטעט זיין קומען, וואס פאר א בשורה וועט ער ברענגען, וואס האט די שוועסטער געזאגט?...

און אט איז אריין ברוד מיט׳ן זעקל׳ מאהן צוריק... א דערשלאגענער, פערשעמטער, האט ער זיך אוועקגעשטעלט און ניט געקאנט א וואָרט אויסרעדען...

— וואס ביסטו ניט געגאנגען? — האט חיענע בייז גע־פרעגט.

— איך בין שוין געווען... — האט ברוד׳קע קוים געענט־פערט.

— ניטא זי אין דער היים? — האט חיענע וויטער גע־פרעגט...

— אין דער היים איז זי...

— נו?... — האט חיענע אויסגעשטעלט די אויגען...

— זי זאגט, אז זי האט שוין!

— וואס, ביזטו משוגע? רעד! — איז חיענע ווי צומישט צוגעגאנגען נאהענט צו איהם און אנגעהויבען איהם צו טרייס־לען...

— וואס וויסטו? — האט זיך דאס איינגעל פאנאנדערגע־ווינט — וואס בין איך שולדיג, אז „זי" האט שוין?...

— פון וואנען? וואס? וועה איז מיר! וואס טהוט זיך דא היינט מיט מיר? פון וואנען האט זי?...

— איך בין אריין — דערצעהלט ברוד׳קע פערווויינט — זאג איך: די מאמע האט אייך געשיקט מאהן... זאגט זי: איך האב שוין... איך האב גאר פערגעסען, דאס די מאמע שיקט מיר אלע יאהר. איך האב נעכטען געקויפט ביי זלאטע דער אלמנה

א גאנצען האלבען טאָפ פאר א האלבען רובעל... נעהם עס צוריק, דער מאמען וועט עס צונוץ קומען... — האָט די מוהמע געזאָגט.

— זי האָט שוין ! — האָט חיענע אויסגעשריגען.

און אין שטיבעל איז שטיל געוואָרען, ווי עמיצער וואָלט עפּעס אָנגעזאָגט זעהר א טרויעריגע בשורה, וואָס רויבט אוועק די לעצטע האָפנונג, וואָס לעשט אויס יעדען שטראהל...

און א גאנצען פּורים האָט דאָס שטיבעלע געטרויערט, ווי מען וואָלט דא „שבעה" געזעסען, ווי מען וואָלט א געשטאָרבענעם בעווייגט.

געשטאָרבען איז פאר חיענע'ן די רייכע שוועסטער...

רייזעלע.

1.

אז דאָס אכט־יעהרינע רייזעלע שטעהט אויף אין דער־פריה, רייבט זי אויס די פערשלאָפענע אייגעלעך, קוקט זיך אום אין אלע פיער ווינקעלעך פון דעם קליינעם שטיבעלע און זוכט עפעס.

זי זוכט די מאמען. נאָר די מאמע איז שוין לאנג אוועקגע־גאנגען אין מארק מיט'ן קויש עפּעל און רייזעלע זיפצט אָב:

— אזוי ניך איז זי שוין אוועקגעגאנגען!

פּויל טהוט זי אָן דאָס אלט צוריסען קליידעלע, וואשט זיך און געפינט עפּעס א שמאטע, עהנליך צו א האנטוך און ווישט זיך אָב. דעמאָלט ווערט איהר קלאָרער דאָס מוח'ל, זי הערמאָנט זיך, אז היינט איז דינסטאג. נאָכדעם הערמאָנט זי זיך, אז די מאמע האָט א גאנצע נאכט געהוסט, געפאָכט מיט דער נשמה. זי האָט איהר הערלאנגט קאלט וואסער מיט א שטיקעל צוקער, נאָר עס האָט ניט געהאָלפען... די מאמע האָט אויף איהר עפּעס אזוי מאדנע געקוקט... „רייזעלע האָט זי געזאגט, דו האָסט אויף מיר רחמנות?" זי האָט ניט געענטפערט, זי האָט זיך נאָר פונאנדער נעווייגט און איז אוועקגעלאָפען אין א ווינקעלע, שטארקער אויסווייגען זיך. מעהר געדענקט זי ניט. זי וויסט נאָר, אז איהר האָט זיך א גאנצע נאכט געכלומט.

— זי איז שוין געזונד — טרייסט זיך רייזעלע — אזוי וואלט זי דאָך אין מארק ניט געגאנגען.

זי געהט צו צו'ם טיש און געפינט דאָרט גרייט פאר איהר „אנבייסען" — א שטיקעל ברויט, און אביסעל מילך אין א צובראָכענעם גלאָז.

אז זי עסט אב דאָס אָנבייסען ווערט איהר אומעטיג. זי בעט גאָט, עס זאָל פינסטערליך ווערען און די מאמע זאָל שוין קומען. זומער קען זי זיך נישט איינהאלטען און לויפט אין מארק זעהן, וואָס מאכט דאָרט די מאמע, און חאטש די לעצטע פלעגט זיך שטענדיג קלאָגען, אז זי האָט גארנישט געלייזט, פלעגט דאָך רייזעלע קלויבען נחת שטעהענדיג נאָהענט נעבען דער מאמען. איהר נחת פלעגט זיך דייטליך אויסדריקען, וועז א קונה פלעגט אונטערקומען צום קאָשיק עפעל און געבען עפעס צולייזען. זי פלעגט פרעהליך אויסרופען:

— מאמעלע, דו לייזט!

נאָר די מאמע פלעגט דאָס רוב טרויריג ענטפערן:

— אז אָך און וועה מיין טאכטער צו'ם לייזונג — פאר א גאנצען טאָג ערשט די דריטע קאפיקע...

ווינטער אבער פלעגט רייזעלע ד ע ם פערגעניגען אויך ניט האבען. קיין שיך האָט זי קיינמאָל ניט געהאט און לויפען אין מארק א בארפיסע איז קאלט. די מאמע זאָגט, מען קען זיך פערקיהלען און חלילה שטארבען. און שטארבען האָט זי גע־וואוסט איז זעהר א שלעכטע זאך. וועז איהר טאטע איז גע־שטארבען נערענקט זי ניט, נאָר זי ווייסט, אז ער לייגט דאָר־טען ווייט אונטער דער שטאָדט אויפ'ן בית־עולם אין א טיעפער גרוב און קען פון דאָרט קיינמאָל נישט ארויס, אפילו זומער אויך ניט... קיינמאָל ניט!... דעריבער היט זי זיך און זי זיצט ווינטער א גאנצען טאָג אין שטוב און וואַרט ביז וואנען עס ווערט פינס־טער, וועז די מאמע דארף קומען.

— שוין פינסטער! — גיהט זי צו אלע ווילע צום פענס־טער. — באלד, באלד קומט זי.

נאָר עס קומט איהר אויס נאָך פיעל צו וואַרטען. אין דעם קלייגעם שטיבעל מיט די פערפרוירענע קלייגע שייבעלעך ווערט פינסטער בשעת אויפ'ן גאס איז נאָך גוט ליכטיג און עס ציהט זיך רייזעלען אזוי לאנג די ציים.

— עס איז דאך שוין פינסטער, פאר וואס קומט זי ניט? זיפצט זי מיט אונגערופֿן.

און אז אין קליינעם שטיבעלע ווערט שוין די פינסטערניש נעריכט און רייזעלע קען שוין ניט זעהן, וואס ארום איהר גע־פינט זיך אויסער דאס שטיקעלע פֿריפֿעטשיק, וואס די מאמע האט ניט לאנג אבגעקאלכט, דאמאלס דערהערט זי א קלאפ אין טהיר. איהר קליין הערצעלע שפֿרינגט שיער נישט ארויס פאר שמחה און זי צעזינגט זיך:

— די מאמע נעהט, די מאמע נעהט!

זי ווייסט, אז קיין אנדערער קומט צו זיי קיינמאל נישט. און ווירקליך, עס קומט צו נעהן די מאמע, א פערפֿוירעגע. שטעלט אוועק דעם קאשיק נעבען טהיר און רופט אויס:

— וואו ביזטו, רייזעלע?

— אט בין איך, מאמע, דא לעבען בעט — צינד אן פייער.

די מוטער רייבט אן א שוועבעלע, און צינדט אן דאס לעמפעלע. א שוואבע שיין בעלייכט דאס שטיבעלע, נאר פאר רייזעלע איז נעגנוג — זי דארף נאר דערזעהן די מאמע און זי זעהט איהר פאר'ן רויכינגען פייער גאנץ גוט און זי ווערט פרעהליך.

— מאמע, וועטשערע וועסטו קאכען?

— ווי דען? — ענטפערט די מוטער. — ביזט אודאי א הונגעריגע.

— ניין! איך וויל גארניט עסען — דו ווילסט דאך אבער...

— איך וויל אויך ניט, איך האב אויפ'ן מארק געקויפט א האלב פונט ברויט און געגעסען מיט א צופֿוילטער עפעל — א מחיה!...

די מוטער לעגט פערנאנדער א פייער. און עס ברענט זיך פערנאנדער שטעלט זי צו א טעפעל וואסער און זי זעצט זיך אוועק מיט רייזעלען. רייזעלע קוקט דא אויפ'ן פייער, דא אויף דער מאמען און עס איז איהר אזוי גוט. אזוי וואהרים...

דאָס טעפּעל וואסער הייבט פּרעהלינ אָן זיעדען. די מוטער פערקאָכט אביסעל גרויפּען אוון אין א האלבע שעה עסען זיי בייד די וועטשערע.

ביי די ערשטע צוויי לעפּעל פּערהוסט זיך די מוטער. רייזעלע הערט אויף צו עסען אוון וואַרט ביז וואַנען די מאמע וועט זיך אויסהוסטען. די מאמע וויל איהר זאָגען, זי זאָל נישט וואַרטען אוון עסען, נאָר דער הוסט וואַרגט זי אוון זי קען א וואַרט נישט אויסרעדען.

— מאמעלע, געגוג דיר צו הוסטען, — בעט זיך די קלייגע רייזעלע מיט טרערען.

— דו זשאלעווסט מיר? — פרעגט די מוטער נאָכ'ן אויסהוסטען זיך, גלעטענדיג רייזעלען איבער'ן קעפּעלע.

נאָר אנשטאָט אן ענטפער נעהמט זי רייזעלע ארום אוון ווייגט זיך פונאַנדער...

2.

רייזעלע איז אלט געווארען צוועלף יאָהר.

עס איז זומער געווען. דורך די קלייגע מיט שטויב פערצוויגענע שייבעלעך האָבען זיך שטראהלען פון דער זון, ווי מיט געוואלד אריינגעשפּארט אין שטיבעלע אוון זיי זיינען געפּאלען אויף רייזעלעס פּנים'ל. רייזעלע, וואָס איז דעם נאנצען פּריהמאָרגען געזעסען פּערטרויערט האָט זיך פון דאָס זיסע ליכט ערמונטערט אוון עס האָט זי געצוויגען אויפ'ן נאָס... נאָר וואָס וועט זי דאָרט טהאָן? שפּיעלען זיך האָט זי ניט מיט וועמען, אלע מיידלעך אין איהרע יאָהרען געהען אין פּיינע קליידעלעך, אוון זי האָט אפּילו קיין שיך ניט. אלע שעמען זיך מיט איהר. איין חבר'טע האָט זי נאָר — די מאמע!... זי איז אזא גוטע, אזא גוטע... אלע פּאָלגט זי איהר, די גוטע מאמע. אפּילו אז זי

הוסט זיך פונאנדער קומענדיג אהיים פון מארק, און זי בעט זי זאל אויפהערען, פאלגט זי איהר אויך. נאר ביי נאכט העלפט נישט איהר בעטען. הייבט ביינאכט האט זי אזוי נעהוסט... רייזעלע האט איהר צוויי מאל וואסער דערלאנגט, נאר עס האט ניט נעהאלפען... וואס הוסט אזוי די מאמע? זי זאגט דאס איז א פעהלער, נאר מען קאן דערמיט אויסלעבען די יאהרען. איהר מאמע — די באבע — איז אויך אזוי געווען און האט אויסגעלעבט די יאהרען... „אי, נאט, זאל די מאמע לעבען!" צעווייגט זיך אין רייזעלען דאס קלייגע הערצעלע. דער מאמעס בלאסע פנים מאלט זיך איהר און עס ציהט זי צו איהר... דאס ענג שטיבעלע וועלט איהר נאך ערנער... „אין מארק" — בליצט איהר דורכ'ן קליין קעפעל — „צו דער מאמען"...

און א בארפיסע, אין אן אלט-צוריסענ-קלייד'עלע לויפט זי גלייך אוועק צו דער מאמען.

— נו, וואס ביזטו געקומען, רייזעלע? — פרעגט זי די מאמע מיט ליעבשאפט.

— אזוי זיך, מאמע... אומעטיג... — ענטפערט רייזעלע, ווי שעמעדיג.

— נו, נו, קיין בייז ניט... טרייסט זי די מאמע — שטעה זיך דא, קיין געלד לייזט זיך סיי ווי סיי ניט.

א זיצערין פון קעגענאיבער, וואס קריעגט זיך שטענדיג מיט רייזעלעס מוטער פאר א קאפיקע פדיון און וועלט „גוט-פרייגד" בשעת ביידע לייזען נישט, פערלאזט איהר בענקיל און גהאט-צו צו זיי ביידען. בעטראכטענדיג רייזעלען מיט דורכדרינגענדע בליקען רופט זי זיך אן.

— דו ווייסט, חייענע, אז דיין רייזעלע וואקסט אהן עין-הרע.

— זאל נאר אזוי איהר מזל וואקסען! — זיפצט אב חייענע, קוקענדיג מיט פייכטע אויגען אויף איהר קליין-דאר טאכטער'ל.

— וואָס מיינסטו, — רעדט ווייטער די זיצערין — נאָך אַ יאָהר, נאָך אַ יאָהר — באַלד ווערט זי אַ „מויד" און זי דארף שוין אַ חתן. די יאָהרען לויפען... ווי לאַנג בין איך נעווען אזא מיידעלע? דאכט זיך נעכטען... אַ גאַנץ שעהן מיידעל — ענדיגט די זיצערין, בעטראכטענדיג רייזעלעס נעקרייזעלטע העהרעלעך, וואָס פאַלען אראָב אין לאָקען אויפ'ן ברייטען שטערענדיל, בעטראכטענדיג איהר בלאַס פּנים'ל, מיט די טיעפע, שוואַרצע אויגעלעך.

רייזעלע קען נישט פֿערטראָגען דער זיטצערינס בליקען, אויף איהר בלייכען פּנימ'ל בעווייזען זיך אַ פּאָר רויטליכע פלעקען און זי ווערט נאָך שענער. די זיצערין לויבט ווייטער:

— גאָר אַ שעהן מיידעל!

— זאָל זי האָבען נאָר אזא שעהן מזל ווי שעהן זי איז — זיפצט אָב חייענע, — איהר טאַטע זאָל פאָר איהר זיין אַ גוטער בעטער, רבונו־של־עולם!

— אודאי! — ענטפערט די זיצערין —„ווער דען אז ניט „ער". פון דעסטוועגען, חייענע, האַסטו אליין געדארפט עפעס אַנהויבען זארגען פאָר איהר, עס איז קיין תכלית ניט...

— נו, וואָס זאָל איך טהאָן — זיפצט די מוטער — איך זאָל זי שטעלען מיט אַ קויש עפעל? — איך אליין לייז גאָר נישט.

— וואָס עפעס מיט אַ קויש עפעל! — האַקט אָב די זיצערין, ווי זי וואַלט זיך דערשראָקען פאָר נאָך אַ קאַנקורענטקע.— גיעב זי בעסער אוועק אויף אַ „שטעל"... קיין יחוס איז הייטצוטעג ניטא...

חייענע מיט רייזעלען האָבען זיך איבערגעקוקט, ביידענס פּנימ'ער זיינען בלאַס געוואָרען. זיי האָבען שטרענג אַ קוק געטהאָן אויף די זיטצערין, ווי זיי וואַלטען פֿארגעווארפען:

— גזלנ'טע! ווילסט אונז צושיידען!...

רייזעלע איז שוין פון דער מאמען ניט אוועקגענאַנגען. זי

האט נעווארט ביז עס איז פינסטער געווארען און זיי זיינען ביידע אהיים געגאנגען; אויפ'ן וועג האבען זיי צווישען זיך ניט נערעדט, ווי זיי וואלטען פלוצים שטום געווארען. מינוטען־וויז פלעגט רייזעלע אננעמען דער מאמען פאר'ן קלייד, ווי זי וואלט פאר עפעס זיך נעשראקען...

אז זיי זיינען געקומען אין שטיבעלע, איז שוין פינסטער געווען. רייזעלע האט אננעצונדען פייער און האט זיך דער־שראקען: איבער דער מאמעס געל־דאר פנים האבען זיך געקוי־קעלט צוויי טרויסע טרעהרען.

— מאמעלע, דו ווייגסט! — האט זי מיט שרעק אויסגע־שריגען, צוטולענדיג זיך צו איהר.

— וואס דען, מיין טאכטער, לאכען זאל איך?... „זי" איז דען ניט נערעכט? וועה צו מיר, דו ביזט שוין א מיידעל פון 12 יאהר און האסט אפילו קיין פאר שיך ניט, קיין העמד אויפ'ן לייב. און איך בין קראנק, איין נאט ווייס, ווי אזוי איך שטעה אויפ'ן מארק... וואס וועט זיין דער סוף?...

— נו, וואס זאל איך טהאן? — האט רייזעלע געפרעגט— אז איך וואלט געקענט פערדיענען געלד, וואלט איך זיך געמאכט א קלייד־ל מיט שיך און דיר וואלט איך אויך געמאכט אויף יום־טוב א שעהן קלייד־ל...

די מוטער האט א ווייל נעשוויגען, קוקענדיג מיט פולע בליקען אויף איהר טעכטעריל, נאכדעם האט זי שטיל געפרעגט.

— דו, רייזעלע, ווילסט פערדיענען געלד?

— אהא! — האט רייזעלע זיך דערמונטערט — איך וואלט נאר נעוואוסט ווי אזוי. איך וואלט נאר וועלען זיין א שניידערין. לאה שרה'ס, וואס וואוינט קענען אונז, איז אויך א שניידערין. און זי פערדיענט אזוי פיעל געלד! אלע שבת זעה איך זי שפאצירען אין אזא שעהן קלייד־ל!... אפילו אין מיטען וואך נעהט זי אין א היטעלע. נאר איך וואלט קיין היטעלע נישט נעטראגען, איך וואלט בעסער נעקויפט דיר א נייעם פארוק,

רייזנער האָט זיך שוין גאָר צוריסען...

— נייז, מיין טאַכטער — האָט איהר די מוטער איבער־געשלאָגען — א שניידערין איז ניט פאָר דיר, ביז וואַנען דו ווערסט אַנהויבען נעהמען געלט וועט געדויערען דריי יאָהר און קיין קלייד'ל ווערסטו זיך אלץ נישט קענען מאכען. ביים אַנקו־מען דאַרף מען נאָך געבען דער „בעל־הבית'טע", צעהן רובל פאר'ן אויס־ערנען זיך.

— נאָ, ווי־זשע פערדיענט מען נעלד? — האָט רייז־זעלע אומעטיג געפרעגט.

— דו האָסט דאָך געהערט, ווען זי האָט געוואַנט...

רייזעלעס בלייך פנים'ל איז בלייכער געוואָרען, אין איהר טיעפע אויגעלעך איז אומגעשוואומען א שרעק.

— און דיך לאָזען אליין, מאַמע, ביינאכט זאָלסטו אפילו ניט האָבען ווער עס זאָל דיר אביסעל קאלט וואַסער דערלאַנגען?

די מוטער האָט נאָרנישט געענטפערט — נאָר צוויי טרער־רען זיינען אַראָבגערונען פון איהרע מאַטע אויגען אויף רייז־לעס פנים'ל...

—נו, מאַמע, וויין נישט, — האָט רייזעלע זיך געבעטען,— דו ווערסט דאָך מיך אַבגעבען צו א גוטער „בעל־הבית'טע", וועט זי מיך לאָזען אלע נאכט געהן צו דיר שלאָפען...

— נייז, מיין טאַכטער—קיין גוטע „בעל־הבית'טעס" זיי־נען ניטא — אז זיי צאָהלען געלד, ווילען זיי האָבען א נוץ ביי־טאג און ביינאכט.

— און זיי האָבען גאָר קיין רחמנות ניט?... — האָט רייז־זעלע דערשראָקען געפרעגט.

די מוטער האָט אויף דער פראָגע נישט געענטפערט. זאָגען זיכער „נייז" האָט זי ניט געוואָלט איבערשרעקען איהר אייני־ציג ליעב קינד, וועלכע וועט געווים שוין מוזען צו „זיי" אריינ־

פאלען, און זאגען „יא" האט איהר די צונג ניט געדיענט: ווי־פיעל בעל־הבית'טעס זי האט געקענט, זיינען אלע בייזע געווען, און זי האט נעשווינען...

3.

אין אכט טאג ארום איז רייזעלע אנגעקומען צו מאדאם גלאצמאן:

— דו זאלסט נאר זיין א בריה, — האט איהר די מאדאם גלאצמאן די ערשטע אונטערריכט געגעבען — א בריה האבען אלע ליעב. און דו זאלסט פאלגען, וואס מען וועט דיר הייסען. אלעמען דארפסטו פאלגען, אפילו דער קעכין, וועט דיר דא זיין גוט.

רייזעלע האט אויסגעשטעלט די אויגען אויף דער גרויסער, גראבער מאדאם. זי האט ניט געקענט פערשטעהן, ווי אזוי קען דא זיין „גוט", אז אט די גרויסע, גראבע מאדאם וועט איהר געבען עסען, וועט איהר זאגען: „געה לעג זיך שלאפען!" אז אט די גראבע מאדאם וועט איהר „הייסען" טהאן אן ארבייט און זי וועט קיינמאל ניט זאגען „מיין קינד", „מיין טאכטער", אפילו „רייזעלע" וועט זיי ניט זאגען, זי וועט איהר שטענדיג רופען „דו".

— נייז! דו ביזט א ליגנערין, א שלעכטע! — האט רייזע־לע די ערשטע נאכט געקלערט, לינעגדיג אויפ'ן בעטעל אין קוך: „גוט" קען דא מיר ניט זיין; גוט איז דארטען אין דעם קלייגעם שטיבעלע, נעבען דער קראנקער מאמען. דא איז פאר מיר אן אסטראג... ביינאכט וועט די מאמע דארט הוסטען און איך וועל דא דארפען ארבייטען... און אויך וואס דארף „זי" מיך, אט די גראבע גרויסע „בעל־הבית'טע", זי הוסט דען, ווי מיין מאמע, וואס?... זי איז דאך אוא געזונטע... און טאמער וואלט זי אמאל א הוסט געטהאן — האט זי אזוי פיעל מענ־

שען, וואס וואלטען איהר אפילו וויין דערלאנגט. און דאַרטען ליענט מיין מאמע אליין און הוסט, הוסט. בעט זיך: רייזעלע, רייזעלע... אביסעל וואסער... רייזעלע, אביסעל וואסער...

און רייזעלע האט זיך ארַאבגעכאפט פון בעטיל, צוגענאנגען צום פענסטער, געזוכט מיט די אויגעלעך יענעם קליין־שטיבעלע — וואו איהר מאמע ליענט אליין און רופט זי...

— מאמע, מאמע, טהייערע מאמע! — האט רייזעלע ניט אויסגעהאלטען און האט זיך פונאנדערגעווויינט, איינגורעניג דאס קעפעלע אין קישען.

איהר געוויין האט אבער קיינעם ניט געוועקט, אלע זיינען פעסט געשלאפען.

די נייע לאטע.

יענקעלע איז א אינגעלע פון זיעבען יאהר, נאר זעהן זעהט ער אויס ווי צעהן יאהר. אבער דערין איז ניט ער נעביך שולדיג, נאר די איבערגענעהטע קאפאטקעלע זיינע. זי עלטערט איהם פאר דער צייט, זי איז אויך איהם זעהר בריט און לאנג. בשעת מען האט זי איבערגענעהט פאר איהם, האט די מאמע בדעה געהאט, או עס זאל קלעקען אויף עטליכע יאהר, ווייל דאס קינד האלט אין וואקסען. אויך דאס היטעלע זיינם איז אן אלט'ס און א גרויס, — פון טאטענס קאפ, — און ער זעהט אין זיי אויס עלטער אויף שטארקע דריי יאהר, און דער טאטע זיינער, ווען ער איז אין גוטען הומאר, רופט איהם „בעל הבית'עלע"... און יענקעלע איז צופריעדען.

ניט אזוי איז אבער מיט יענקעלע'ס הייזעלעך. זיי זיינען געווען זעהר קורץ, די לעצטע צייט זיינען די „קאלאש'עס" פון זיי צעפליקט געווארען און ביי יענקעלען האבען זיך נעבעך די הויזע קניה ארויסגעזעהען און די מאמע האט דורכ'ן ווינטער ניט אייגמאל דערמאהנט איהר חייקלען.

— וואם וועט זיין, חייקעל, מיט א פאר הויזעלעך פאר יענקעלען? — זיי זיינען דאך שוין צעברעקילט געווארען.

און חייקעל פלעגט א קוק טהאן אויף יענקעלען, איהם הייסען בעווייזען. יענקעלע פלעגט אויפדעקען די פאלעס און אויסשטעלען די פיסעלעך. דער טאטע חייקעל פלעגט מיט גרויס מבינות בעטראכטען די „ריסען" אין די הויזעלעך, און פלעגט ענטפערען:

— מען דארף זעהן מאבען...

און א גאנץ ווינטער האָט מען אליין געזעהן צו מאכען, עס איז אָבער א שווערער ווינטער געווען, מען האָט זעלטען א מוזמענעם גראָשען אין שטוב געזעהן, און מען האָט ניט געמאכט...

נאָך פּורים האָט יענקעלע שטארק געגומען מאָהנען:

— מאמע, נעה מיר „הויזעלעך"... מאמע!

און די מאמע האָט פערזיכערט, אז ווי מען וועט נאָר אָבאקומען מצה, איז די ערשטע זאך יענקעלען מאכען הויזעלעך...

און דער טאטע האָט אויך געזאָגט, אז ווי נאָר די מצה וועט זיין אין שטוב, וועט מען געהן אין קראָם און נעהמען פאר אלע קינדער סחורה און יענקעלען הויזעלעך און אפשר א היטעלע וועט מען איהם אויך קויפען...

מען האָט מצה קוים אָבגעבאקט, עס איז נעבליעבען א וואָך צו פּסח און אין שטוב איז קיין גראָשען ניטא. חייקעל האָט אָבגעלעגט געהן אין קראָם אויף נאָך פּסח.

— נאָך פּסח וועט זיך אם ירצה השם ווייזען ארבייט!— האָט ער מיט בטחון געזאָגט.

חייקעל האָט געהאט א מלאכה אין האנד — א מאָליער איז ער געווען — און בטחון אין הארצען...

— ווי׳ הויזעלעך! — האָט יענקעלע זיך געוואָרפען מיט א געוויין, א פּאָר טאָג פּאר פּסח.

— נו, יענקעלע, ווייניען טאָהר מען ניט! אין ווינקעלע שטעהט דער בעזעם... — האָט חייקעל׳ געסטראשעט.

דער בעזעם איז אפילו געווען אן אלטער; די ריטעלעך צעראָרטע און יענקעלע איז געווען מסופּק צי וועט די עלטערע שוועסטער, וואָס היט דעם בעזעם, ווי דאָס אויג פון קאָפּ, לאָזען ריהרען א ריטעלע, — דאָך איז ער באלד שטיל געוואָרען.

אויף מארגען האָט ער אבער זיך נאָך שטארקער פערנאָכרערגעווינט:

—נעה מיר הייזעלעך, מאמע, האסט דאך צוגעזאגט.—און יענקעלע האט אבגעדעקט די פאלעס און ווייטענדיג אנגעווויזען.

— זעה, זעה, צעררייסען!.. איך שעם מיך.

— וואלסט אפשר זעהן צוקריגען עפעס אויף הויזעלעך... האט די מאמע זיך געווענדעט צו חייקלען.

— אפשר געהן גנב'נען! — האט חייקל חוזק געמאכט.

— ווייסטו נאר וואס, יענקעלע, — האט די מאמע זיך פלוצים ווי ערוואכט — איך וועל דיר לענגען אויף די הויזעלעך לאטעס, אז עס וועט זיין שעהנער ווי נייע...

— טאקי? — האט יענקעלע מיט לוסטיגע אויגעלעך געפרעגט.

— אויף נאמנות. מיין קינד... וועסט זעהן. באלד וועל איך ארויסנעהמען דעם קאסטען פון אונטער'ן בעט, דארטען ליגען ביי מיר אודאי א האלבער ארשין קארט, פיינע, אין „קעסטעלעך"!

— אין קעסטעלעך! — האט יענקעלע זיך נאך מעהר דערפרעהט. שוין לאנג, אז ער האט חשק צו אזא סארט בגד, נאר ער האט נאר קיינמאל ניט געהאט קיין העזה צו טראכטען פון אזא גליק.

און די מאמע האט ארויסגענומען דעם קאסטען פון אונטער'ן בעט און זיך גענומען זוכען דאס שטיקעל קארט אין „קעסטעלעך".

זי האט עס געפונען און געוויזען חייקלען און יענקעלען.

— אן אנטיק אין דער וועלט — האט חייקל אויסגעשריען, כדי צו אבנארען נאך מעהר יענקעלען, — עס וועט זיין גאר רייך. גאר רייך — האט ער געדריקט וועריטער און געזשמורעט מיט די אויגען צום ווייב.

און יענקעלע איז געווען אויפ'ן זיבעטען הימעל, דאס שטיקעלע סחורה האט איהם ענטציקט. ער האט זיך גענומען צעהלען די קעסטעלעך.

— איינס — צוויי — דריי — פיער — אוי, סארא פולע קעסטעלעך !...

— היינט ביי נאכט, וועל איך דיר פערריכטען, בשעת דו וועסט שלאפען.

— עס וועט זיין שעהן ! — האט יענקעלע מיט א שיינעניג פנים געזאגט, האלטענדיג דאס שטיקעל סחורה.

— מאמע, וואו האסטו דאס גענומען ?

— עס ליגט שוין ביי מיר לאנג. איך האב זיך נאר פערגעסען.

ביינאכט האט יענקעלע אויסגעטהאן די הויזעלעך. זיך גע־לעגט אין בעט און די מאמע האט געגומען זיך צו דער גרויסער רעפעראציע... איהר שטערען האט זיך געקנייטשט, די אויגען האבען געגלאצט און דער מוח האט געארבייט...

יענקעלע איז געלעגען אין בעט און האט ניט געקענט איינ־שלאפען, אלע וווילע האט ער פון בעטעל געפרעגט :

— נו, מאמע, באלד...

— שלאף, שלאף, מיין קינד, עס וועט נאך נשרויערען.

נאר שווער איז יענקעלען געווען איינשלאפען. דארטען ביים טיש זיצט די מאמע איבער זיינע הייזעלעך, וועלכע דער־פען מגולגל וועלען אין עפעם אזוינס, וואס זיין מוח'ל קען זיך בשום אופן ניט פארשטעלען... און די רעיונות האבען איהם שלאפען ניט געלאזט.

אויף מארגען פריה, ערב פסח, האט די מאמע יענקעלען געוועקט:

—שטעהט אויף, מיין זוהן — איך האב דיר פערטיג געמאכט די הויזעלעך.

— וואסערע הויזעלעך — האט זיך יענקעלע רייבענדיג די פערשלאפענע אויגעלעך געפרעגט.

— דיינע הויזעלעך — פערריכט.

אז ער האט די אויגעלעך גוט אויסגעריבען און זיך גוט

אויסגעקראצט די רעכטע און לינקע זייט פלייצעלעך, איז ער ערשט געקומען צו זיך און זיך דערמאהנט אן דעם נעכטיגען האלבען ארשין קארט אין די „קעסטעלעך" און זיין פנים'ל האט נענומען שיינען.

— שעהן עפעס? הא, מאמע? — האט ער אויסגעשטעלט זיינע אויגעלעך...

— אן אנטיק! — האט די מאמע געשמייכעלט, — נא, טהו אן.

יענקעלע האט אויף גיך זיי אנגעטהאן און אנגעהויבען צו בעטראכטען מיט אן ערנסט פנים'ל.

— אזוי ווי נייע! — האט ער פרעהליך אויסגעשריען טאפענדיג די צוויי גרויסע לאטעס, וואס אויף יערער „קאלאשע".

— נאך שעהנער! — האט די מוטער ביטער געשמייכעלט.

— טאקי שעהנער! — האט יענקעלע איינגעווילינט. — מאמע — האט ער צום סוף בעמערקט — אט די אלטע איז א שעהנערע פאר דער אנדערער — זי איז א קיילעכדיגע, אזוי ווי א ראד...

—די אנדערע איז אויך שעהן. מיין זוהן... — האט די מאמע איהם געטרייסט.

ער האט זיך פארזיכטיג איינגעוואשען, ער זאל חלילה ניט פערשפריצען די קיילעכדיגע לאטע, עס האט זיך איהם אבער ניט איינגעגעבען. די אמת'ע שעהנע קיילעכדיגע לאטע האט זיך אביסעלע פערשפריצט און יענקעלע האט אביסעל צער דערפון געהאט!... באלד האט זי זיך אבער אויסגעטריקענט, ווייל יענקעלע האט זיך נעשטעלט נעבען קוימען, וועלכען מען האט נעברענט אויף פסח, און ער איז ווידער פרעהליך געוואָרען.

ער האט אנגעטהאן די קאפאטקעלע און — אוי וועה — ווידער א צער — די קאפאטקעלע איז לאנג און זי פער־

שטעלט אזעלכע צוויי שעהנע לאטעס. אז ער וועט ארויסגעהן אויפ'ן גאס שפּיעלען, וועלען אפילו די איינגלעך נאר ניט זעהן...

— מאמע, — האט ער זיך געקלאגט — די קאפּאטע איז א לאנגע — עס זעהט זיך ניט די לאטעס ארויס...

— ס'א דאגה מיין זוהן — האט די מאמע מיט א זיפּץ איהם געטרייסט — אז מען זעהט ניט איז נאך בעסער...

— איך וויל ניט, וויל ניט !... — האט ער זיך קאפּריזנע געוואָרפען — שנייד מיר אונטער די קאפּאטקעלע.

— שפּעטער, מיין זוהן — האט די ארימע מוטער איהם פערשפּראכען — עס אב פריהער דעם חמץ, באלד וועט מען דאַרפען טראגען אויפ'ן בוידעם.

אז ער האט אבגענעסען אבנביסען און איז ארוים שפּיעלען אויפ'ן הויף, וועלכען די פריהלינגס־זון האט שוין אביסעל אונטערגעטריקענט. האט ער גלייך געפונען א קאמפּאניע אינגלעך אלע אין נייע בגדים'לעך.

— דיר, יענקעלע, האט מען נאר נישט געזעהט אויף פסח?— האט איהם אייז אינגעלע געפרעגט.

יענקעל האט נאר ניט געענטפערט, נאר מיט שטאלץ פערקאשערט די קאפּאטקעלע און געוויזען די צוויי נייע לאטעס.

די איננעלעך האבען זיך פונאנדערגעלאכט.

— וואס לאכט איהר, וואס? — איז יענקעלע אין כעס גע־ווארען און פאר פערדרוס, וואס זיי שאצען ניט אב די שעהנ־הייט פון די לאטעס, שיעור וויינען ניט אנגעהויבען.

— חי—חי—חי—נייע לאטעס... חי—חי—חי !...

— אוועקט ! — האט ער אויפגעהויבען א שטיקעל בלא־טע און א ווארף געטהאן פאר כעס. — אוועקט !... און מיט פערדרוס איז ער אליין אוועק.

אונטערשניידען דאס קאפּאטקעלע האט שוין יענקעלע ניט געוואלט, ער האט שוין פערשטאנען, אז נייע לאטעס זיינען ניט אזא גרויס גליק, ווי ער האט זיך פארגעשטעלט...

דער ענדלער און זיין האפנונג.

צי ער האט קיין כח ניט גשהאט, צי ער האט זיך גע־שעמט, — ווער קאן וויסען, אפשר ביידע זאכען. אבער שרייען אויפ'ן הויף: האנדעל! האנדעל! ווי אלע שפּנדלער, פלעגט ער ניט. מיט'ן זעקעל אין האנד פלעגט ער פון דירה צו דירה אריינ־גהן און שטיל פרעגען:

— אפשר האט איהר עפּעס צו פערקויפען?

מיט דער זעלבער פראגע איז ער אמאל, א דארער, א בליי־כער מיט פערשמאכטע ליפּען מיט רויטע אויגען, אריין אין מיין צימערל.

— ניין! — האב איך ווי שולדיג גענטפערט.

— אפשר א פּאר אלטע שיך? — האט ער תחנונים'דיג גפּרעגט און זיך איינגעבויגען אונטער מיין בעטל.

— ניין איך האב נאר איין פּאר.

— אפשר אן אלטען הוט? — האט ער ווייטער מיט'ן זעל־בען טאן גפּרעגט, און גהויבען דעם קאפּ אין דער הויך אויף דער שאפּע, מיין בעל־הבית'טעם שאפּע.

— ניין!

— אפשר א העמד? — האט ער ניט אויפגעהערט צו פרע־גען, קוקענדיג אויף דעם טשעמאדאן, וואס איז גלעגען אויף א שטוהל.

— ניין, איך האב ניט, — האב איך גענטפערט, און א קוק טהוענדיג אויף איהם, האב איך דערזעהן, ווי זיין פּנים דריקט אוים שהעקליכע פערצווייפלונג. איך האב האטש גע־

וואלט איהם אויסדריקען מיין מיטגעפיהל און האב איהם גע־
פרעגט:

— וואס, ר' איד, ניטא קיין פרנסה?

— אי, ניטא, ניטא! — האט ער זיך אנגעהאפט אן מיינע
וועדטער, — אבער טאקי גאר ניטא! חאטש נעהם און ציה זיך
אוים אויף דער גאס.

איך בין געריהרט געוואָרען. פאר מיר איז געשטאנען,
האלטענדיג אין די הענד א לידיגען זאק, די פערצווייפלונג
אליין, און האט זיך ניט געריהרט פון אָרט.

איך האב איהם געוואלט געבען א פאפירָאס.

ער האט מיר געדאנקט און געענטפערט:

— עס איז אזוי אויך ביטער...

וואס זאל איך מיט איהם טהאן, אזוי אוועקלאָזען טאר
איך איהם ניט, פערקויפען איהם עפעס האב איך ניט וואס, א
פאפירָאס נעהמט ער ניט און קיין נדבה האב איך ניט (און
אפשר וואלט ער אויך ניט געגומען), און פלוצלונג האט זיך פון
מיין מויל ארויסגעריסען:

— אין א וואך ארום קויף איך מיר א נייעם אנצוג, קומט
צוגעהן, וועל איך אייך פערקויפען דעם, וואס איך טראג.

— הא, וואס זאגט איהר! — האט ער, ווי ערוואכט פון
א גליקליכער בשורה, אויסגעשריען, און זיך צוגערוקט צו מיר
נעהנטער — אין א וואך ארום? געווים?...

— אפשר אין צעהן טעג ארום! — האב איך געפרובט
אבלעגען זיין יום טוב אויף שפעטער — אבער ווי איך קויף א
נייעם, פערקויף איך אייך דעם, וואס איך טראג...

— מילא זאל זיין אין צעהן טעג ארום. קיין כפקא מינא
ניט... איך קאן ווארטען... — האט ער געשטאמלט, און אין
זיינע אויגען האט זיך אנגעצונדען א פרעהליך פייערעל... ער
איז פאר שמחה צו מיר צוגענאנגען גאר נאהענט און א טאפ
געטהאן דעם ארבעל...

— א פראסט סחורה'לע... — האט ער געזאגט מבינות, און צוקוקענדיג זיך טיעפער, האט ער צוגענעבען:

— שוין גוט אבגעטראגען... נאר עס מאכט ניט אוים... איך קויף ביי אייך אב... איז, הייסט עס, וועז זאגט איהר — אין עטליכע טעג ארום...

— אין צען טעג ארום! — האב איך איהם בעשטימט...

— גאנץ גוט! גאנץ גוט! — האט ער ווי צורודערט פאר גליק נערעדט און ניט אראבגענומען די אויגען פון מיין אנ־צוג, וועלכער איז קענטיג איהם יא געפעלען געווארען...

ער האט זיך שוין געזעגענט, געזאגט א גוטען טאג, נאר פלוצים איז זיין פנים וויעדער דונקעל געווארען און מיט א ציטערדיגער שטימע האט ער זיך געוענדט שטעהענדיג ביים טיהר.

— און מיט וואס בין איך זיכער, אז איהר וועט איהם מיר פערקויפען? אפשר וואלט איהר ביי מיר געגומען א פאר גיל־דען האנד־געלד?

— ניין! — האב איך זיך ווי פערשעמט פון דעם מאדנעם מסחר — איידער איך קויף א נייעם, קאן איך דאס ניט טהאן, אבער איך פערזיכער אייך, אז אייך אליין וועל איך פערקויי־פען...

— נו, טא געדענקט־זשע...—איז ער וויעדער פרעהליך נע־ווארען. דער אנצוג געהערט מיר...

* * *

אין א וואך ארום איז ער צו מיר נעקומען.

איך האב זיך פערשעמט און קוים נעקאנט ענטפערן.

— נאך ניט.

— נו, נו, עס מאכט ניט אוים, — האט ער מיך ווי ע־טרייסט, — אבער פערקויפען איהם וועט איהר דאך מיר?

— אודאי — אייך, זיכער!

— נו, וועל איך ווארטען.

ער איז א פרעהליכער געבליבען שטעהן, און האט עפעס ווי געוואלט זאגען, נאר קאנטיג ניט געוואגט.

איך האב איהם געפרעגט:

— וואס ווילט איהר וויטער?

— אז איהר וואלט אזוי גוט געווען וועזען מיר דעם אונטערשלאק פון רעקעל. איך דארף איהם אנקוקען. איך בעט אייך.

זיין בקשה איז געווען לעכערליך. איך אבער האט זי פערשטאנען און האב ניט געלאכט. פערקעהרט — איך האב אטיפען זיפץ געטהאן און האב אראבגעצויגען דאס רעקעל פון זיך.

ער האט זיך געמומען מיט מבינות בעטראכטען, געדרעהט דאס רעקעל אין אלע זייטען און אויסגערופען:

— א פראסטינקער אונטערשלאק... נאר נישקשה... איך קויף ביי אייך... איז הייסט עס, וועז זאל איך אריינגעהן...

— העכסטענס אין א וואך ארום...

— זעהר גוט! זעהר גוט! — האט ער פרעהליך און אויפגערעגט פאר גליק געמורמעלט. — הייסט עס, אז דער אנצוג איז מיינער — אין א וואך ארום.

און פול האפנונג איז ער ארויס פון מיין צימער. איך האב געקוקט אויף מיין אנצוג מיט כבוד און אבשיי, עפעס איז עס ניט קיין געווענליכער אנצוג. איך האב איהם געמומען שטארק היטען, ניט נאר מיין געוואהנהייט, איך זאל חלילה ניט בעריי־סען דעם ארימען העכרליכערס האפנונג, וואס איך טראג אויף זיך...

פערמאכט.

לייבעלע איז א אינגעל פון צעהן יאָהר. ער האָט בלאסע בעקעלעך, שווארצע, פייכטליכע פערחלומ'טע אויגעלעך. זיינע שווארצע הערעלעך פאלען אראָב אין קלייניע געקרייזעלטע לאָקענדלעך, — פערשטעהט זיך נאָר דאָן זעהען זיך די לאָקענדלעך, וועז דאָס היטעלע זיינס פאלט ארונטער פון זיין קעפעלע— אזוי איז לייבעלע א פרום אינגעלע אוז וועט דאָס היטעלע קיינמאָל נישט אויסטהאָן...

לייבעלע האָט ליעב א סך זאכען אוז האָט זיי קיינמאָל ניט, אָדער שר האָט זיי ניט אין נאנצען אוז דערפאר זיינען טאקי זיינע אויגעלעך שטענדיג פער'חלומ'ט, פערזאָרגט אוז א בענקעניש שווימט אין זיי שטענדיג אום.

ער האָט ליעב דעם זומער — זיצט ער אבער א גאצען טאג אין חדר. ער האָט ליעב די זוז, — פערהעננט דער רבי שטענדיג די פענסטער מיט זיין קאפאָטע אוז אין חדר ווערט פינסטער, אזש ס'פאלט אָן א שווערע דריקעניש. לייבעלע האָט ליעב די לבנה, די נאכט, — פערמאכט מען ביי זיי אין שטוב די לאָדען אוז ער פיהלט זיך אויף זיין געלענער'ל, ווי לעבעדיג בענראָבען...

אוז לייבעלע קאָן נישט פערשטעהז, ווי אזוי די וועלט פיהרט זיך עפעס מאָרנע. דאכט זיך, אז די זוז לייכט אין פענסטער, קלערט ער, איז א מחיה: עס איז אזוי גוט אוז פרעהליך, — נעמט דער רבי אוז פערשטעלט זי, — ניטא קיין זוז!... וועז לייבעלע וואלט א העזה געהאט, וואלט ער אזוי וועלען פרעגען: וואס ארט אייך, רבי, אז די זוז לייכט אין פענסטער? זי

שאַרט אייך דען?...

נאָר לייבעלע וועט עס קיינמאָל ניט פּרעגען — דער רבי איז אזא גרויסער איד און אזא קלוגער איד, מסתמא פּערשטעהט ער דאָך — אי, פּאר וואָס דאכט זיך איהם, לייבעלען, אז עס איז ניט גוט, מסתמא איז ער נאָך א קלייניער — אז ער וועט ווערען א גרויסער, וועט ער אפשר אליין פּערהענגען די פּענסטער. אבער ווי די מעשה איז — ניט גוט איז לייבעלען און ער פּיהלט זיך שטענדיג ווי א בעליידיגטער פון עלטערע מענשען...

פּאר נאכט געהט ער פון חדר אהיים. די זון איז שוין פּערגאנגען. אין גאס איז פּרעהליך און לעבעדיג, די שווארצע זשוקעס הודזשען און פּליהענדיג טרעפּען זיי איהם אין נאָז, אין אויער, אין שטערן. ער וואָלט וועלען אביסעל שפּיעלען אין גאס, לאָזען אין דער היים די גאנצע וועטשערע, האָט ער אבער מורא פּאר'ן טאטען. דער טאטע איז אפילו א גוטער, אז ער רעדט מיט פּרעמדע מענשען איז ער אזוי ווייך, אזוי גוט, אזוי צוגעלאָזען, — אבער צו איהם, צו לייבעלען, איז ער זעהר שלעכט, שטענדיג שרייט ער אויף איהם און זאָל ער קומען אמאָל פון חדר מיט עטליכע מינוט שפּעטער, וועט ער זיך באלד צובייזערן:

— וואו ביזטו דאָס געווען, שעהנער מענש? האָסט עפּעס געשעפּטען?...

היינט נעה, דערצעהלט דעם טאטען, אז אויפ'ן גאס איז איצטער גאָר ניט שלעכט, אז ער האָט ליעב ווי די זשוקעס הודזשען, ס'איז א מחיה צו הערען, אז אפילו דער קלאפּ זייערער, וואָס זיי גיבען פּערביי־פּליהענדיג, איז אויך זעהר פּרייַנדליך און מעשה־חבר!...

עס איז דאָך טאקי א ווילדע נארישקייט. באשר ער, לייבעלע, איז א קלייניער, געפּעלט עם איהם, האָט ער נחת דערפון— דער טאטע איז דאָך אבער א גרויסער איד, וואָס האנדעלט מיט

ווייב און מיט קאַרן און וויים אלע מאל דעם מקח, וועו עס איז טייערער, וועו עס איז וועלוועלער, דער טאטע קען רעדען גוט אויף גויעש און קען זיך דינגען, דער טאטע פערשטעהט אויף דער „פרייסישער וואג". — א קלייניגקייט דער טאטע! היינט ווי אזוי דערצעהלט מען דעם טאטען, אז אויפ'ן גאס איז איצט אזוי גוט...

און לייבעלע אייגלט זיך גלייך פון חדר אהיים. אז ער קומט אהיים פרענט איהם דער טאטע וויפיעל קאפיטלעך תנ"ך ער האט אבגעלערנט. אז ער ענטפערט: פינף — שווייגט דער טאטע און זינגט אונטער א ניגונדיל, נישט קוקענדיג איהם אין פנים אריין. טאמער ענטפערט ער: דריי, וועדט דער טאטע בייז און פרעגט:

— וואס איז די מעשה וואס אזוי וועניג? הא?

און לייבעלע שווייגט און פיהלט זיך שולדיג קענען טאטען.

נאך דעם פרענט דער טאטע ביי איהם עפעס א טייטש-וואדט:

— סטייטש: כמלונה?

— כמלונה — ווי אן איבערגעטינונג — ענטפערט לייבעלע דערשראקען.

דער טאטע שווייגט — א סימן אז ער איז צופריעדען. מען זעצט זיך צום טיש עסען וועטשערע. דער טאטע קוקט די גאנצע צייט אויף לייבעלען און לערנט איהם ווי צו עסען.

— ווי האלסטו די לעפעל? — בעמערקט ער טרוקען. און לייבעלע נעמט די לעפעל נידריגער און דאס עסען געהט איהם ניט אין.

נאכ'ן עסען מוז לייבעלע בענשען הויך און זאגען „עברי", ווי עם דארף צו זיין. טאמער פערשלינגט ער א וואדט, צושרייט זיך דער טאטע:

— ווי האסטו נעזאגט? ווי? נאך אמאל: שאתה זן

ומפרנס אותנו... נו, זאג — חאפ ניט, פליה ניט — עס ברענט ניט...

און לייבעלע זאגט נאך אמאל כאטש ער איילט זיך זעהר, כאטש ער וואלט וועלען זעהר פליהען אויפ'ן גאס, כאטש עס ברענט איהם זעהר, זעהר...

אז עס ווערט פינסטער, דאוועט ער מעריב שוין פאר'ן לאמפ. דער טאטע כאפט איהם אלע וויילע ביי א גרייז, און לייבעלען קומט זעהר שווער אן צו איינהיטען זיך. די לבנה, ריין און קיילעכדיג, שווימט אויפ'ן הימעל און לייבעלע דאוועט און קוקט אויף איהר און עס ציהט איהם אזוי אויפ'ן גאס, און ער טומעלט זיך אין דאוונען...

נאך מעריב כאפט ער זיך ארויס אויפ'ן גאס, אויסקלע־רענדיג עפעס א תירוץ. ער זוימט זיך אביסעל און קוקט דערווייל אויף דער לבנה, וועלכע בעשיט מיט בלייכע שטראהלען די גאס. באלד אבער דערהערט ער דעם טאטענס קול:

— אין שטוב אריין שלאפען!...

אויפ'ן גאס איז ווארעם, קיין מינדסט ווינטעלע בלאזט ניט, נאר לייבעלען דאכט זיך, אז עס איז פון טאטענס ווערטער ווי א ווינט דורכגעפלויגען. עס איז איהם מאדנע קאלט געוואר־דען, און ווי א דערפראדענער געהט ער אריין אין שטוב, שטעלט זיך ביים פענסטער און קוקט, קוקט אויף דער לבנה...

— נו, מען דארף נעהן צומאכען די לאדען, ניטא וואס צו זיצען! — דערהערט לייבעלע דעם טאטענס קול און אן אימה בעפאלט איהם.

און אט נעהט ארויס דער טאטע. לייבעלע דערהערט, ווי די לאדען קלאפען, עקשנ'ען זיך, ווי זיי וואלטען זיך נעגען זייער ווילען פערמאכען. און באלד דערהערט זיך א שטארקער קלאפ— ניטא קיין לבנה!...

—דער טאטע האט זי בעהאלטען!...

און א ווייל שפעטער ווערט רער לאמפ אויסגעלאשען, אין שטוב איז פינסטער, אלע שלאפען שוין. לייבעלע אבער, ווען כער שלאפט גראד ביים פענסטער, קען ניט איינשלאפען, ער וואלט נאך ווען שפיעלען זיך אויפ'ן גאס, פון וואנען עס דערטראגען זיך דורך די שפאלטען רופענדע קלאנגען... ער פרובט זיך זעצען, איינקוקען זיך דורך די שפאלטען און טאקי א פרוב טהאן אויפעפענען שטילערהייט א לאדען און קוקען, קוקען... עס גאליננט אבער ניט. דער טאטע כאפט זיך גראד אויף און ברומט:

— וואס פארקעסטו זיך דארטען, הא?... ווילסט איך זאל אראבנעהן מיט'ן „פאס" און צוקאטעווען דיך?!...

און לייבעלע נורעט זיך איין שטיל אין קישעלע, דעקט זיך איבער מיט דער קאלדרע איבער'ן קאפ און איהם דאכט זיך, אז ער איז לעבעריג בענראבען...

דאם בענשער׳ל.

גרשון — א צעהניאהריג תלמוד תורה אינגעלע — האָט געהאט חשק צום קליין סדור׳ל, וואָס האָט זיך נעפונען ביים פאקען־טרעגער אין קאשיק, ווייל דאָס דאזיגע סדור׳ל איז נעווען אין א רויטען אייגבונד און די אותיות אויפ׳ן טאוועל זיינען נעווען אמת׳ע גאלדענע און האָבען נעפונקעלט נאָך בעסער ווי גאָלד. נאָר פאר דאָס סדור׳ל האָט דער פאקענטרעגער נעבעטען א גילדען און גרשון האָט מעהר ניט נעהאט, ווי א פיערער׳ל, וואָס ער האָט אליין פערדיענט ביי זיין מאמען, גרונה די אלמנה. האָט ער זיך מישב געווען, אז ער וועט גאָר קויפען דאָס בענשער׳ל. אמת, בענשען קען ער אויסווייניג, אבער אין בענשער׳ל שטעהט דאָך ניט נאָר בענשען אליין! דאָרטען שטעהט קריאת־שמע, ציציות־בענשען און א פולע ברכות, און דערצו איז נאָך דאָס בענשער׳ל א קליינס מיט רויטע פאָדער־בלעטעלעך און שעהן צוואמענגענייט.

און גרשון האָט עס אָבגעקויפט פאר א פיערער׳ל.

נעקומען אהיים, האָט איהם די מאמע גענעבען עסען וועטשערע — פארפעלע.

— וואָרט, ווי מאכט מען א ברכה אויף פארפעלע? — האָט ער צו זיך אליין גערעדט. דער שנץ האָט נעוואוסט, אז אויף פארפעלע מאכט מען מזונות, נאָר ער האָט נעוואָלט זיך אליין אבנארען, אז ער ברויך דאָס בענשער׳ל נויטיג צו האָבען, אז ער האָט עס נעקויפט ניט חלילה דערפאר וואָס ער איז א צולאָזען איינגעלע און פערשוועכדט גלאט אומזיסט געלט, נאָר אדרבא, ווייל

ער איז אן עהרליך אינגעל, וואס מוז האבען א בענשער׳ל ער זאל וויסען ווי אזוי מען מאכט א ברכה.

— אויף פארפעל מאכט מען מזונות! — האט ער הויך געלייענט.

— וואס לייענסטו דארטען? — האט די מאמע, פארענדיג זיך ביים פריפעטשיק, געפרענט.

— איך האב נעקויפט א בענשער׳ל! — האט נרשון געזאגט מיט א גלאנץ אין די אויגען.

— ניט קיין נארישקייט, — האט די מאמע איהם נאכגעגעבען: וויפיעל קאסט?

— א פיערער... זעהסט — א טייערער בענשער׳ל, — האט ער נעלאזען די טעלער פארפעל און צוגעטראגען דאס בענשער׳ל צום אויוועז.

די מאמע, ניט קיין נעלעהרענטע, האט עס נענומען אין דער האנד, ארייננעקוקט אין איהם און מיט אבשיי געענטפערט:

— א גוטער בענשער׳ל — ווערט א פיערער. זיי נור א איד און וויל לערנען.

נערשונקע עסט אב וועטשערע און זוכט די ברכה אחרונה.

— ווערט א פיערער! — טרייסט ער זיך נאך דער ברכה אחרונה, חאטש דער שגיץ קען די ברכה אחרונה ווי אלע ברכות. א, וואס מאכלים עס טהוט זיך אויף דער וועלט! גאנצע פיער בלעטלעך איינגעטונקט מיט גוטע זאכען!

— „אגרעסען וואס מען קען זיי עסען רויע"... ע... דאס וויים איך... ער לייענט ווייטער.

— „אוגערקעס"... דאס וויים איך אויך.

— „איינגעמאכטס" — איינגעמאכטס עסט מען דאכט זיך פסח... מאמע, וועז עסט מען איינגעמאכטס?

— וועז גאט העלפט! — זיפצט די מאמע...

— „אייער"... אייער עסט מען צום סדר, דאס וויים איך— ער לייענט ווייטער.

— „אינגבער..." אי, אינגבער איז א גוטע זאך. אינגבער־לעך פערקויפט מען נעבען תלמוד־תורה צו גראשען א שטי־קעל.. .עס איז גאנץ געשמאק...

„פייכטע" — מאכט מען „האדמה", — „טרוקענע אהן א ברכה"... ע... די אידינע פערקויפט טרוקענע, קוים וואס מען בייסט איין...

ער לייענט ווייטער:

— „און אזוי, איז דער דין ביי פעפער"... ע... פעפער איז בלאטע... פעפער האט ער פיינט.

— „אהבים, פאסאלים" — דאס איז נאר נישט...

— לימאנע שאלעכץ... — פערטראכט זיך די מאמע — צי זאל דאס ניט זיין אפטמאל אזא מין ציטרין?

— לימאנע שאלעכץ... פערטראכט זיך די מאמע: צי זאל דאס ניט זיין אפטמאל אזא מין ציטרין?

— א, ציטרין ווייס איך!...—שרייט גרשון אוים—עס איז זויער... איך וויים!

ער לייענט ווייטער און וואס ווייטער ער לייענט, קריכט ער אלץ אריין אין אומבעקאנטערע מאכלים, וואס ער האט קיינמאל זייער נאמען אפילו ניט געהערט. איבערהויפט געפעלט איהם דער מאכל „סטרודיל", אויף וואס מען מאכט „מזונות".

— וואס איז דאס סטרודעל, מאמע?

— לאמיר, מיין זוהן, אזוי ניט וויסען פון ביין, ווי איך וויים ניט וואס דאס איז, עס מוז זיין אזא געפילטער טייגע־ציל.

— עס מוז זיין געשמאק — איז זיך גרשון משער.

—מסתמא איז דאס ניט שלעכט—ניט איהם נאך די מאמע.

גרשון לייענט ווייטער, ער פערטיעפט זיך שטארק אין בענ־שער'ל, איהם איז ניט אזוי וויכטיג די ברכה ווי די מאכלים, די ברכות זיינען נאר פשוט'ע: אדער האדמה, אדער מזונות.

ארער שהכל. די מאכלים אבער זיינען אזוי פיעל און אזוי פער־
שיערען !...

ענדליך ווערט ער מיער און, דאכט זיך, ווי ברוגז'לעך:
פארהאן אזוי פיעל גוטע מאכלים אויף דער וועלט און ער ווייסט
פון זיי גאר נישט ! פאר וואס איז עס אזוי ? ער איז אזא עהר־
ליך אינגעלע — ער האט פאר'ן לעצטען פיערער'ל נעקויפט א
בענשער'ל, עפעס פיהלט ער, אז עמיצער האט איהם געטהאן
אן עולה און ער ווייסט ניט ווער...

ער לאזט דעם צעטעל פון די מאכלים און נעהמט זיך צו
די אנדערע ברכות... „אויף א דונער מאכט מען: שכחו וגבורתו"..
ע... צו זומער איז נאך ווייט, טראכט ער און אויף שנעע מאכט
מען ניט קיין ברכה.

„אז מען טהוט אן א נייעם בגד, מאכט מען: ברוך אתה
מלביש ערומים".

דאס איז שוין יא אן אינטערעסאנטע ברכה. נאר וואס
איז די פעולה אז ער טהוט קיינמאל ניט אן קיין בגד'ל, אלץ
גאלאטעט און גאלאטעט. די מאמע האט א גרויסען קנויל פא־
דעם און לאטעט רק.

— מאמע, אויף פסח וועסטו מיר נייהען א בגד ?—פרעגט
ער.

— הלואי, מיין זוהן.

„עט, זי וועט ניט נייהען", איז ער זיך מיאש, די ברכה
„מלביש ערומים" וועט ער קיינמאל ניט דארפען מאכען... קיינ־
מאל ניט ! און וואס האט ער גאר נעראדפט דאס בענשער'ל,
אז קיין זאך האט ער ניט !...

ביי דאָקטוירים.

פון דער חברה „קרעדיט־געזעלשאפט פאר בעל־מלאכות" איז יענקיל דער שניידער נתפעל. „זינד חברות האָבען זיך נע'חבר'ט", וויצעלט ער, „וי זיין שטייגער איז: „איז נאך אזא חברה ניט געווען". ערשטענס געפעלט איהם, וואס א בעל־מלאכה, א רעמעסלענניק, הייסט עם, איז נאר דער, וואס פיהרט אן אייגענעם טיש און האט אייגענע נעצייג... „וואס דען, די שקאציקעס, וואס זייער נעצוג איז בלויז זייערע צעהן פינגער און היינט ארבייטען זיי דאָ, מארגען דאָרטען — זיי זיינען דען מענשען? אט, איך בין א שניידער, אבער וויבאלד איך פיהר אן אייגענעם טיש און האלט פועלים, בין איך טאקי א טשלען אין דער חברה און האָב קרעדיט ביז 30 רובעל. א קלייניגקייט ביי א „נאש בראט" 30 רובעל! בשעת הדחק, למשל: א פאר פסח, א פאר סוכות, עפענען זיך דאָך די אויגען, אז מען קריגט נעליהען 3 צעהנערלאך... לייהען לייהט מען כלומרשט אויף נעצייג, אויף „מאטעריע". אבער וער דארף דאָס וויסען, אז דאָס איז אויף מצה, צי נאר אויף שיכלאך פאר די קינדער?

און זינד די דאָזיגע חברה האָט זיך נעגרינדעט, נעהט זי איהם פון זינען און פון מויל ניט ארויס. עס איז א סברא, אז ניט די הילף, וואס ער בעקומט פון דער חברה, איז איהם דער עיקר. איבערהויפט איז איהר שטאלץ וואס ער, יענקעל דער שניידער, וואס האָט אין שפייז קרעמעל קאנטאָ סך הכל ביז א האלב־קערביל ווערט גאר פלוצלונג א „טשלען" און מען געטרויט איהם ביז 30 קערבלעך — אזא אייגענם געלד!...

— פאר אזא סומע געלד, — וויצעלט ער אמאל — זיי זאלען גאר ניט אוועקגעהן אויף מצה, צי אזוי אויף דער הוצאה,

בשעת עס איז ניטא קיין ארבייט, קען מען דאך נאר אנהייבען צו האנדלען און וועלען אויס בעל־מלאכה...

און יענקעל לייגט דערפאר מיט די ביינער אין דער דאזיגער חברה. כאפט זיך אמאל אריין אין קאטאר וויסען, וואס „הערט זיך", אמאל מיט א בקשה: אבלייגען דעם טערמין פון צאהלען, און אמאל: פרואווען קריגען א הוספה אויף זיין קרעדיט נאך א צעהנרובעלרינג... עס וואלט, נישקשה, צוניץ נעקומען! און ניט איין שעה האט ער שוין מבטל געווען צוליעב דער דאזיגער חברה, פאר וואס די ווייב זייגע פלעגט איהם אמאל, אזוי פארבייגעהענדיג, א זאג טהאן:

— די נליקען פון דיין חברה וויים איך נאך „ברוך השם" ניט... דו צורייבסט משהר צייט, ווי עס טרעפט אן די נעלד, וואס דו לייהסט דאדטען...

נאר יענקעל ענטפערט איהר מיט א גוטמוטיגען שמייכעל פון אויבען אראפ:

— דו האסט א פנים א ידיעה אין אזוינע זאכען... אט פרעג דיך בחרם...

נאר שטארק נתפעל איז ערשט יענקעל געווארען, וועז די דאזיגע חברה האט פערבריטעט איהר טהעטיגקייט און האט נענרינדעט נאך אן אבטיילונג אין דער חברה מיט'ן נאמען: „ר ו פ א י ח ו ל י ם".

די תקנות פון דער חברה זיינען בעשטאנען אין דעם, אז יעדער מיטנליעד, וועז ער צאהלט איין צוויי רובעל א יאהר, האט ער דאס רעכט, וועז ער, צי ווער פון זיין הויז־נעזינד, וועלט חלילה קראנק, צו וועגדען זיך צו יעדען דאקטאר, וועלכען ער ווייל נאר אליין. דערויף גיט זיך יעדערען ארוים אזא ביכעלע אוז ווי נאר מען ווייזט דעם דאקטאר דאס ביכעלע מיט'ן שטעמפעל „רופאי חולים", מוז דער דאקטאר היילש אהן א גראשען נעלד אוז דאס נלייבען דארף יעדער אפטייקער נעבען רעצעפטען, ווי פיעל דאס הארץ נעלוסט.

— דו בענעהמסט חאטש, וואס פאר א טייערע זאך דאס איז! — האט ער געפראווט אינטאלקעווען מיט דער ווייב, אז זי זאל איהם ערלויבען אויסרייבען זיך אין דער דאזיגער חברה.

— יא, גוט איז דאס... — האט די ווייב אונטערגעזופצט— הלואי זאל מען ניט דארפען... א דאקטאר קומט צוניץ... אט בערעלע הוסט טאקי, און יענטעלען רינט שוין א פאר חדשים פון אן אויער, און וועלוועלע פרואווט נאר ניט עסען, אויסגעדארט נעבעך איז ער געוואָרען. און איך אליין וואלט אויך געדארפט א דאקטאר... אבער צוויי רובעל איז דאך באלד א האלבע שורקע האלץ...

— ביזט א בהמה! — איז שוין יענקעל פון געדולד ארויס, און האט פאר די לעצטע צוויי רובעל אייגנגעשרייבען זיך אין דער חברה.

— זאלסט היינט נעהמען בערעלען און אוועקפיהרען צום דאקטאר מינץ... א טייערער דאקטאר, — האט יענקעל פערזאגט דער ווייב אויף מארגען נאכ'ן אייגנשרייבען זיך. — מינץ נעהמט דאך ניט אנדערס, ווי א האלבען רובעל. פערשטעהסט? דער בעסטער דאקטאר אין שטאדט. געה שוין אריבער, נא דיר דעם ביכעלע מיט'ן שטעמפעל „רופאי חולים", וועסט איהם ווייזען און אוועקגעהן...

און אז דאס ווייב אבגעטהאן איהרע מלאכות האט זי בערעלען נעהייסען גוט אויסשנייצען די נאז, אנגעטהאן איהם די שבת'דיגע היטעלע און מיט איהם געגאנגען צו מינץ...

יענקעל האט איהר א גליקליכער נאכגעקוקט און האט געטראכט:

— א האלבער רובעל וועט שוין ארבאב... מארגען וועט געהען יענטעלע, איבער מארגען בערעלע, איבער־איבער מארגען וועלוועלע...

— אזא טייערע זאך, ווי די חברות זיינען, איז ניטא אויף

דער וועלט! — האָט ער שוין זיך ניט געקאָנט איינהאלטען ניט אויסצודריקען זיין התפעלות פאר זיין אייניציגען פּועל.

דער פּועל, א הויכער און א דאַרער, מיט פייכטע אויגען האָט טרויעריג אָבגעענטפערט:

— יאָ, וועמען נאָט העלפט...

פון דעם דאָזיגען ענטפער איז יענקעל שטארק גערירט געוואָרען און ער האָט בעשלאָסען צו זעהען מאכען עפּעס א שווינדעל אין ביכעלע און זעהן, אז דער פּועל זאָל זיך מיט איהם אויך קענען בענוצען.

— דו זיי נאָר א מענש — האָט ער זיך צום פּועל געוענדעט, — וועסט דו אויך אריינגעהן צום דאָקטאָר... איך וועל שוין זעהען עפּעס מאכען א קונץ, וואָס טהוט דיר וועה?

— אין הארצען כאפט אמאל שטעכען! — האָט דער פּועל גענאכט א קראנקע מינע.

— אויך צו מינץ'ן! — האָט דער שניידער אויטאָריטעטיש בעשטימט, — אויף א האַרץ־פעהלער איז ער דער גרעסטער דאָקטאָר... מען זאָגט, אז ער האָט געקאָנט זיין א פראָפעסאָר, נאָר ער וויל זיך ניט שמד'ען...

— פּאָרט א איד! — האָט ער מיט שטאלץ צוגענעבען — דאכט זיך — וואָס? פאהרט אום שבת. פיהרט א טרייפע קיך און שמד'ען זיך — דאָס א מכה!

אין עטליכע טעג זיינען אלע קינדער איבער־נעוווען ביי דאָקטוירים. די קליינע שטיבעל איז פול געוואָרען מיט פלעשעלעך, סלויטשיקלעך און שאכטעלעך, יענקעל פלענט זיי טאפען שמעקען און שאצען:

— די סלויטשיקלעך אליין זיינען עפּעס ווערט...

זיין „וויזיט" צום דאָקטאָר האָט ער אבגעלענט אויף שבת. אין מיטען וואָך געהן קורירען זיך פערגינט ער זיך ניט. דאָס

איז ער ניט ביכלת. און אגב פאסט ניט פאר לייטען. א מענש געהט אום, עסט און טרינקט און נאָ דיר נאָר קורירען זיך. שבת איז אנ'אנדער זאך. שבת קורירען זיך אלע ארימע אידען...

און ווי יענקעל האָט נאָר אָבנעראוועמט, האָט ער זיך נע־אייליט צו געהן צום דאקטאר.

נעהענדיג האָט ער איבערגעוואָרפען אין קאָפ אלע זייגע חלאת'ען און זיך אליין מישב געווען, אויף וואָס זאל ער פרע־גען, בעסער פאר אליין וואָלט ער וועלען האָבען א רפואה צו זיין חלאת, וואָס עס האָט זיך ביי איהם די לעצטע צייט בעווי־זען: ער קאָן אין באָד אויפ'ן פאל די פארע ניט פערנעהמען. עס פערכאפט איהם גלייך דעם אָטעם און ער מוז ארויסלויפען צו־ריק אין דער קאלטער באָד. ער האָט אזוי ליעב פארע!... און גלאט איז דאָס נאָר מעשה איינגעל... אמאל איז ער געווען פון די ערסטע, וואָס פלעגען אויף דער אויבערסטער באנק זיצען און שרייען: פאָ־דאָוואי פארו!... איצט־איז ער איינגאנצען אראָב פון זיין גדולה: אויף דער סאמע אונטערסטער באנק זעצט ער זיך צו, און דאָס נאָר אויף א ווייליע — ער מוז גלייך ענטלוי־פען...

אָבער צי איז דאָס א חלאת? עס קאָן זיין, אז דער דאָק־טאָר וועט נאָר לאכען דערפון... עס איז א ריזיקע צו פרעגען דאָס ערשטע מאל וועגען אזא זאך.

און ער בעשליסט, אז וועגען דעם וועט ער פרעגען, אז ער וועט געהען צו דאקטוירים עטליכע מאל און וועט ווערען גענים.

דאָס ערשטע מאל דארף מען פרעגען וועגען אן אייידעלע קרענק: וועגען מאגען. עפעס שוין א צייט, אז ווי ער עסט נאָר אָב בולבע מיט ראסעל, שטעהט איהם מאדנע אונטער'ן לע־פעלע, ערשט, אז ער עסט אָב מיטאָג, און לענגט זיך צו אויף א האלבע שעה, ווערט איהם אביסעל לייכטער, אָבער אונטער'ן לעפעלע דריקט אלץ...

— יא, דאָס איז אן אייידעלע קרענק! — בעשליסט ער—

און א ווייכטיגע. עס איז דאָ וואָס אנצוטרעפן. און שפעטער, אין עטלעכע וואכען ארום, וועט ער פרעגען אויפ'ן „קאָפ", אויפ'ן האַרץ, אויפ'ן שטערדינען קאטער, וואָס ער האָט, אויך דעם נראָבען פינגער פון פוס, וואָס זינד דער נאָנע האָט זיך פון איהם אראָבגעריסען, וועט ער אלץ שווארצער און שווארצער...

— און נאכדעם וועל איך ערסט א פרעג טהאָן וועגען דער באָד — בעשלוסט ער...

און יענקעל לאָזט זיך ניכער נעהען צום דאָקטאָר. „דער זייגער איז שוין שפעט" טראכט ער, און דער טשאָלעגט קען קאָלט ווערען — און ביי יענקלען א קאלטער טשאָלענט איז א פערשטערטער שבת...

נעקומען צום דאָקטאָרס טיר, האָט יענקעל דערזעהן צוויי גלעקלעך, איינעם, וויים ער, דארף מען קוועטשען און אייגעם ציהען. און ניט וויסענדיג, וועלכער גלעקל קלינגט צום דאָקטאָר, האָט ער אי נעקוועטשט, אי נעצויגען... און נעקלונגען האָט ער נאָכאָנאַנד, וויל איהם האָט זיך אלץ נעדאכט, אז מען הערט ניט אינוועניג... די טיר האָט זיך נעעפענט מיט האסט. און א בייזע צורה פון א לאקיי האָט זיך בעוויזען און א נעשריי נעטהאָן:

— וואָס איז דאָס פאר א מין קלינגען?... דוראָק?!..

— איך דארף צום דאָקטאָר.... איך בין א טשלען... און יענקעל האָט גלייך ארויסגעכאפט דאָס ביכעלע...

דער לאקיי איז ווייכער נעווארען. ער האָט א שמייכעל נעטהאָן און נעהייסען איהם וואַרטען אין צווייטען צימער, בין דער דאָקטאָר וועט איהם א רוף טהאָן.

דער אויפנעהם־צימער איז נעווען פול מיט פערשיעדענע מינים איהען אָהן בערד, איידעז מיט בערד און דערהויפט — וויבער. נעזעסען זיינען זיי אלע שטום און יעדער פערטיעפט אין זיין קראנקהייט... ווער ניט ווער, האָט זיך נאָר איבערגע־שושקעט אויפ'ן אויער. יענקלען איז אזא גרויסער און שווייר־

געגדער עולם ניט געפעלען געווארען. עס איז איהם געווארען זיצענדיג באלד לאנגווייליג. ער האט זיך א וועגד געטהאן צום ערשטען בעסטען אידען און געפרעגט:

— איהר זייט אויך א טשלען?

— וואו? — האט דער איד אויסגעשטעלט פערוואונדערט די אויגען.

— אין „רופאי חולים"!

— לאזט צו רוה... — האט זיך דער איד אבגעקהרט.

— א בעל גאוה! — האט יענקעל א טראכט געטהאן און האט חרטה געהאט, וואס ער האט מיט איהם נאר אנגעהויבען; אויפ'ן קוק, דאכט זיך, האט יענער אויסגעזעהען א צוגעלאזענער...

און ער האט שוין מעהר מיט קיינעם ניט גערעדט. ער האט נאר מיט גרוים אונגעדולד געקוקט אויף דער טיר, וועלכע האט געפיהרט צום דאקטאר. נאך יעדען מאל, וועז די טיר פלעגט זיך עפענען, פלעגט ער זיך אויפשטעלען, א טאפ טהאן דאס ביכעל — און זיך לאזען געהן, נאר דער לאקיי, א רוח אין איהם, פלעגט איהם מיט א בייזקייט אבשטעלען, זאגענדיג:

— ווארט, האט צייט!

און פלעגט א צווייטען דורכלאזען.

און יענקעל איז געבליבען זיצען אין אייגע שרעק: נאט ווייס, וואס מיט דעם טשלענט וועט דאקטארן וועהרען... מען וועט איהם אין מויל ניט קאנען נעמען...

ענדליך איז ארוים פון דאקטארס צימער דער לעצטער חולה. יענקעלען איז ווי א משא פון די פלייצעס אראבגעפאלען. וואהרום די אלע בעזוכער זיינען ניט אויף שטוהלען, נאר ווי אויף איהם געזעסען, — אזוי האט זיך איהם געצוויגען די צייט.

צוטומעלט און צוטראגען, האלטענדיג אין האנד דאס בי־כעלע מיט'ן שטעמפעל „רופאי חולים", איז ער אריין צום דאק־

טאָר און האָט זיך תמ'עוואטע אנידערגעשטעלט אין מיטן ציטער.

דער דאקטאר איז געזעסן אויף א שטוהל, האָט געקוקט אויפ'ן פאציענט, געגענעצט הויך און האָט ענדליך, ווי דורך די צייהן, דורכגעזייהט:

— וואָס טוט וועה?...

— דער מאָגן... עס שטעהט אונטער'ן לעפעלע... — האָט יענקע הערשראָקען געענטפערט.

— שוין לאנג?...—האָט דער דאקטאר וויעדער, נאכדעם ווי ער האָט א געגעץ געטהאָן, געפרעגט:

— א, שוין א צייט! — האָט יענקע שוין ווי מיט א שטאָלץ געענטפערט — עס וועט זיין א יאָהר צוהן...

דער דאקטאר האָט איהם צוגערופען נעהענטער, א טאפ געטהאָן דעם בויך, א קוק געטהאָן אין די אויגען, און געזאָגט:

— אבהיטען זיך מיט'ן עסען... עסען אלץ פרישע... ניט עסען די שבת'דינע מאכלים אייערע: קוגעל... קאשע...

— הא? — האָט יענקע אויסגעשטעלט דערשראָקען די אויגען.

— נו, וואָס פערשטעהט איהר ניט? — קיין טשאָלענט ניט עסען. — האָט דער דאקטאר דייטליכער ערקלערט...

— פאני דאקטאר — וואָס הייסט? — האָט יענקע אנגעהויבען בעטען זיך ווי צומישטערהייט... — טשאָלענט... וואָס הייסט טשאָלענט... ביי מיר איז גוטער טשאָלענט.... הייסער... אדרבא...

—איהר טאָרט ניט עסען קיין טשאָלענט, זאָג איך אייך!— איז דער דאקטאר אריין אין כעס — און געהט אייך!

— האָט קיין פראיבעל ניט... — האָט יענקע געגומען ציטערען. — איך בין א פראָסטער מענש... איך האָרעווע א גאנצע וואָך... ביי מיר איז טשאָלענט...

נאר יענקעל האָט שוין ניט געהאט פאר וועמען צו רעדען: דער דאָקטאר איז שוין ניט געווען...

געקומען א היים. איז דאָס ווייב אויף יענקלען ארויפגעפאלען:

— וואו ביזט דו דאָס געווען? דער טשאלענט איז אודאי שוין קאלט געוואָרען.

— וואו זאל מען זיין — זיך פעררעדט אין בית־מדרש... האָט יענקעל פערשולדינט געענטפערט... — אט געה איך זיך וואשען.

דער טשאלענט איז נראָד געווען היים, נאר עסענדיג איהם, האָט זיך איהם געדאכט, אז ער עסט ניט קיין טשאלענט, נאר עפעס א טרפ'ע זאך און יעדער לעפעל קאשע און יעדער ביסען קוגעל האָט זיך איהם געשטעלט אין האלז און געוואָרגען איהם.

— ווער ווייס — האָט ער געטראכט — וואס איך קען נאך אנמאכען: וואס הייסט — ניט פאלגען א דאָקטאר!...

און ער האָט פון גאנצען הארצען חרטה געהאט אויף זיין אויפטהו: איינשרייבען זיך אין „רופאי־חולים".

— צו וואס האָב איך געדארפט האָבען צו טהאן מיט די דאָקטוירים — האָט ער זיך נע'מוסר'ט...

דאָס אייבינע לעבן.

נאָך אינגעלווייז, אז עד האָט נשהייסען, ניט ווי יעצט ר' בער, נאָר בערעלע, האָט עד זעהט אפט געטראכט וועגען טויט. אז עד האָט געלעבנט די מעשה פון אדם וחוה, האָט עד זיך שטאַרק אויפגערעגט און עס האָט איהם געאַרט, וואָס אדם וחוה האָבען בעסער ניט גענעבען פון עץ החיים, איידער פון עץ הדעת. אז זיי וואָלטען א סך געלעבט, וואָלטען זיי סיי ווי סיי קלוג געווען — האָט עד געטראכט דאמאָלס, און אפילו, אז זיי וואָלטען קיינמאָל ניט קלוג געווארען, וואָלט אויך קיין אונגליק ניט געווען, אבי אייבינ לעבען, בפרט, אז זיי האָבען געקענט עסען אי פון עץ הדעת, אי פון עץ החיים — א נעשעפט אבצו־רייסען אן עפעל, בשעת די מלאכים מיט די צווייזיטינע שווער־דען פערקוקען זיך? איהם וואָלטען זיי שוין ניט איינגעהיט. עד וואָלט שוין וויסען ווי אזוי ארַאבצוריייסען אן עפעל. אי נאָט וואָלט זיך וויעדער נעבייזשרט, נאָר וואָס וואָלט נאָט דא־מאָלס נעקענט מאכען? אז מען לעבט אייבינ קען מען שוין לאָכען פון אלץ, וואָס קען נאָט טהאָן מיט א מענשען וואָס לעבט אייבינ! אזא מענשען קען מען ניט סטראשען מיט'ן ניהנום, מיט שווערע ארבייט; צו א מענשען וואָס לעבט אייבינ קען מען נאָר ניט צושטעהן — אזוי ווי צו נאָט אליין. יעדערער וואָלט דאן געווען א נאָט! — פלעגט בערעלע ענדיגען זייגע רעיונות. און דעם אמת נעזאָגט האָט עד בשעת די דאָזיגע נע־דאנקען ניט שטארק נעהאלטען פון נאָט, ניט שטארק צופריעדען געווען מיט דער נאנצער וועלט־שאפונג. אמת טאקי אין זעקס טעג האָט עד בעשאפען די זון מיט די שטערען, מיט האָק און

פאק, אבער וואס טויג דאס אלץ, אז מען דארף שטארבען און דאס אלץ פערלאזען. אט למשל איז ביי בערעלען נעווען א קליין שוועסטערל, דינה'לע, ער האט זי אזוי ליעב געהאט, און זי האט אפילו ניט נעוואוסט, אז עס איז דא א זון מיט א לבנה מיט שטערען מיט פייגעלעך — צו צווויי יאהר איז זי געשטאר־בען און פאר איהר האט נאט נאר נישט בעשאפען, מעהר ניט ווי דעם מלאך־המות, וואס הלואי וואלט ער ניט בעשאפען געווארען.

שפעטער אבער פאהרט בערעל ארויין אין די ווייטערדיגע סדרות, ער לערנט פרשת נח, וואו גאט ווייזט זיך ארויס ניט נאר פאר א בעשעפער נאר פאר א בייזען צושטערער, נעהמט אין מי־טען דערינען און ברענגט א מבול אויף דער וועלט און מאכט אלץ חרוב. דעם אמת גענאגט איז דאס בערעלען ניט געפעלען. ער, בערעלע, אז ער בויט אוים א שטיבעלע פון קארטען און עס פאלט איין, טהוט איהם וועה דאס הארץ, כאטש ער איז ניט שולדיג — דאס שטיבעלע איז פון זיך אליין איינגעפאלען, און גאט נעהמט אזא וועלט און מיט די אייגענע הענד מאכט ער עס חרוב, פערטרינקט עס. אבער שטארק ארויסלאזען זיך אין דעם דאזיגען ענין האט שוין בערעלע קיין חשק ניט. מיט אזא גאט איז שוין א מורא אנצוהויבען זיך. אבער דאך וויים ער, אז אלץ איז שולדיג דער טויט. וועז אדם והוה וואלטען ניט געגעסען פון עץ הדעת, אדער וואלטען זיי אראבגע'גנב'עט אן עפעל אויף פון עץ החיים, וואלט מען געלאכט פון מבול: ווי באלד, אז מען לעבט אייביג, טא וואס קען טהאן א מבול?

נאך שפעטער גהט ער ארויין אין די נאך ווייטערדיגע סדרות. ער וועלט שוין מיט גאט נאר גוט בעקאנט, ער קען איהם דורך און דורך: ס'איז א בייזער, א שרעקליך בייזער. ס'איז ניט נאר א מורא צו זאגען עפעס אויף איהם, נאר פשוט צו טראכטען. ער וויים אלץ, וואס קומט פאר אין הארצען און פאר יעדער קלייניגקייט שטראפט ער.

וועגען דעם טויט טראכט שוין דאמאלם בערעל ווייניגער. אביסעל ווערט ער מיט'ן געדאנק געוועהנט, און אביסעל פער־שפיעלט ער זיך מיט חדר־אינגלעך: געהט זומער אין וואלד, ווינטער אויפ'ן גליטש און זעהט געניסען פון דעם קורצען לע־בען ווי פיעל עס לאזט זיך און פערגעסט ביסלעכווייז אז אדם מיט חוה'ן, אז עץ הדעת און עץ החיים.

איצטער הייסט ער שוין ר' בער, א איד א פופציגער, האט שוין אויסגענעבען קידער, לעבט רוהיג פון א קראם, וועלכע עם פיהרט זיין ווייב. ער אליין זיצט איבער זיינע ספרים און לערנט, גריבעלט און זוכט...

און וואם מעהר ער לערנט, גריבעלט און זוכט, אלץ מעהר ספיקות, אלץ מעהר קשיות, אלץ מעהר מחשבות ערוועקען זיך אין איהם; דער עיקר אבער לאזט איהם ניט אב די מחשבה פון טויט. ער דערמאנט זיך, אז, דאכט זיך, נאר ניט לאנג איז ער א קליין אינגעלע געווען, געלערנט די מעשה מיט אדם וחוה און אט איז ער שוין יעצט 50 יאהר. אז ער זאל שוין אויסלע־בען די יאהרען ווי אין פסוק שטעהט: אם בגבורה שמינים שנה, העכסטענס אכציג יאהר, איז איהם אויך סך הכל געבליע־בען א 30 יעהרעלעך. אלץ ווייניגער ווי ביז אהער געלעבט, און נאך שנעלער וועלען זיי פערשווינדען...

ער בערוהיגט זיך אפילו אמאל, אז דאם אייביגע לעבען הייבט זיך ערשט אן אויך יענער וועלט: ס'איז אודאי א גרויסע נחמה. נאר וואו נעהמט מען דעם אמת'ען ריינעם גלויבען דע־רין? וואהרום נאך אלע זאכען, נאך זיין גאנצער פרומקייט און תמימות גלויבט ער דאך מעהר אוים מורא, ווי אוים גלויבען. בפרט זייט ער האט אריינגעקוקט אין א פאר פרייע העברעאי־שע ספרים, וואם האבען איהם אזוי צורודערט די מחשבות, איז דער גלויבען אזוי ניט עכט, אזוי נשנארט, אזוי וואקעלדיג...

ער ראטעוועט זיך מיט ספרים, מיט'ן פעדאן. מיט'ז תורת אל מות, מיט א ספר פון א גלח פון חסידי אומות העולם, וועל־

כען ער האָט אויסגעשריבען אזש פון ווארשע, וואָס ווייזט אויף, אז ס'איז יאָ דאָ א יענע וועלט... די אלע ספרים שטעהען אָבער ניט צו זיין נשמה, זיי בערוהיגען זי ניט. די נשמה צאפּלט אלץ און פלאטערט, ווי א פייגעלע איז א גרויסען פראָסט... נאָר אלע ספרים און נאָך אלע הבטחות, ווילּ דער שווארצער בעלייטער — דער גראנק פון טויט — ניט אבטרעטען פון איהם אויף א שריט און די פראזע: בער, דו וועסט שטארבען! קלינגט איהם אין די אויערען ווי א שווארץ גלעקעל פון ערגעץ א ווייטען פערשאלטענעם לאנד...

— אמאל — דערמאָנט ער זיך — האָט ער געלעזען א מעשה'לע — אויף עברי־טייטש, ס'איז אבער געווען זעהר א שעהן מעשה'לע, געקויפט האָט ער עס פאר דער ווייב. זי זיצט א נאנצען טאָג אין קראָם, זאָל זי האָבען וואָס צו לעזען, א אי־דענע האָט דאָך אויך א חשק אין עפעס אריינצוקוקען. דאָס דאָזיגע מעשה'לע האָט ער נאָכדעם אליין דורכגעלעזען. ס'איז געווען שוין זעהר לאנג, דאָך געדענקט ער, אז דאָרט האָט זיך עפעס דערצעהלט, ווי אזוי איינער האָט זיך גלאָזען ערגעץ זוייט, ווייט צו א קוואל, וואָס אז מען טרינקט פון איהם לעבט מען אויביג... ער דערמאָנט זיך יעצט אָן דעם מעשה'לע און קען ניט גדענקען דעם סוף — האָט יענער גלעזענען דעם קוואל צי ניט. עס איז נאָרישקייט — אויב יענער האָט אפילו גלעזענען, גלויבט ער אויך ניט אין קוואל. ס'איז אבער ציקאווע צו ווייסען צי האָט ער גלעזענען. דאָס מעשה'לע אליין איז גלאָט זעהר א שעהנס געווען... שוין עטליכע וואכען, אז בער זוכט דאָס מעשה־לע צווישען זייענע דיקע ספרים און קען זי ניט געפינען.

— ווייסטו ניט, בייליע, וואו קען זיך ערגיץ וואלגערען א מעשה'לע אויף עברי־טייטש? — האָט ער זיך שוין אבגעשעהמט און האָט א שבת בייטאג א פרעג גענטאָן מיט א מאדנעם טרויערינען קול וועגען דעם זיין ווייב.

דאָס ווייב האָט איהם מאדנע אנגעקוקט, ניט פערשטע־

הענדיג וועלכעם מעשה'לע ער מיינט.

— איך וויים ניט וועלכע מיינסטו.

— אט דאם מעשה'לע, ווי אזוי איינער א מענש האט זיך אמאל געלאזען זוכען א קוואל, וואס אז מען טרינקט פון איהם לעבט מען אייביג.

— אהא! איך דערמאן מיך! — האט בייליע געענטפערט און איהר פנים האט זיך ווי מיט שטראהלען בעשאטען — יא, יא, איך דערמאן מיך, ס'איז געווען טאקי א שעהן מעשה'לע. איך האב עם דרוי מאל געלייענט...

— נו, נו, ווייסטו אפשר וואו ליענט עם ערגעץ? — האט זיך בער אנגעכאפט מיט א בעהאלטענער שמחה.

— ווער וויים? — האט בייליע געענטפערט — אודאי לאנג אויף דער וועלט ניטא.

—א שאד! א שאד! — האט בער באמת בעדויערט.—איך דארף דאם גראד איצט האבען.. און נאך א קליינער פויזע האט ער זיך געוועגדט:

— געדענקסטו ניט, האט יענער געפונען דעם קוואל?

— אוי, דאם האב איך שוין פערגעסען — האט בייליע ווי פערשולדיגט געענטפערט.—דער קאפ איז אזוי פערדרעהט.

—א שאד, וואס די מעשה'לע איז פערפאלען געוואָרען— האט בער וויעדער בעדויערט און האט זיך וויעדער געגומען זוכען צוויישען די דיקע ספרים דאם קליין ביכעלע פון קוואל פון אייביגען לעבען, מורמלענדיג דערבייי:

— אפשר וועל איך פארט נעפינען...

ער האט אבער ניט געפונען און ער האט עם אויסגעלעגט ניט צום גוטען...

מיניאַטורעס.

נעבליבען שליין.

1.

זיצענדיג אויף א באנק אין זאקסישען נאַרטען, האָב איך פאַר לאַנגוויילע ארויסגענומען פון מיין קעשענע די לעצטע נומער פון א אידישען בלאַט און האָב אריינגעקוקט אין איהם.

אויף דער זעלבער באנק, אביסעל אַבגערוקט פון מיר, איז נעזעסען א אידישע רייכע דאמע פון א יאַהר 40 מיט א קליין־מיידעלע, א טאַכטערל, פון א יאַהר 11—12.

אז איך פלעג מינוטענווייז אַבוועגדען מיינע אויגען פון בלאַט און ניט וויללענדיג א קוק טהאָן אויף מיינע צוויי חשוב'־דינע שכנים, פלעג איך זעהען, ווי דאָס קליינע מיידעלע שטעלט אויס איהרע גרויסע אויגען און קוקט דאָ אויף מיר, דאָ אויפ'ן בלאַט.

נאָך איהרע בליקען איז מיר געווען לייכט צו דערקענען, אז דאָס בלאַט איז איהר פרעמד, זי האָט אַזעלכע ווילדע אותיות קיינמאָל ניט געזעהן... יעדער בליק איהרער האָט קינ־דערישׂ פערוואונדערט געפרעגט: וואָס איז דאָס אזוינס? עפעס ניט קיין רוסיש, ניט קיין פוילישׂ און ניט דייטשׂ?...

און באלד האָב איך דערהאַרט איהר דייטליכע פראַגע אין דיין פוילישׂ.

— מאַמעניא, צאַ טעו פאַן טשיטא?

איך האָב א קוק געטהאָן אויף די מוטער, אויף די רייכע דאמע און האָב דערזעהן, ווי איהר וויים געזיכט איז דונקלער געוואָרען און איהר לאַנגער נאָז האָט זיך פערקרימט אין א זויט; און גלייך נאָך דעם האָב איך דערהערט א קורצען ברוגז־דיגען ענטפער:

— ניין!

דאס מיידעלע איז אבער, ווי א רייך, געפעסטעט קינד, איינגעשפארט געווען און האט דורכאויס געפאדערט, אז די מא־מע זאל איהר זאגען, וואס איך לעז אזויגס.

נאר די מוטער האט מיט כעס געשארט דעם זאמד מיט איהר זיידענעם שירם, זיך געבייזערט און ניט געוואגט, אזוי ווי זי וואלט מורא האבען, מיט'ן אויסזאגען איהר מויל אומ־ריין מאכען.

דאס הארץ האט מיר שכארק געקלאפט. יעפעס אן אלטע וואונד האט זיך אין מיר אבגערופען און האט שרעקליך וועה געטהאן, גענאגט און געצופט... און פלוצים, איך ווייס ניט ווי אזוי, האט זיך ביי מיר ווי מיט גוואלט ארויסגעריסען אן ענט־פער:

— טא יעסט זשידאווסקא גאזעטא!...

און איידער איך האב צייט געהאט זיך אומצוקוקען, וואס פאר אין איינדרוק מיין ענטפער האט געמאכט, איז שוין די דאמע מיט'ן מיידעלע פערשוואונדען גע'וואָרען אין א צווייטער אלעע...

איך בין געבליבען אליין...

וואַרשוי 1900.

2.

ניט קיין איד.

איך נעה אין גאס. ניט ווייט פון מיר נעהען צוויי אידישע איננלעך אין לאנגע קאפאטקעלעך און שמועסען פרעהליך.

און אט זעה איך, ווי איינער פון זיי הויבט אויף דאס הענטעל און ווייזט אן מיט א פינגער אויפ'ן אלטען פאליציס־

טעו, וואס שטעהט אין מיטען נאס און גיט אכטונג אויף די ארדענונג.

— "אס איז א אידישער סטאיקאווע! — הער איך ווי ער זאגט מיט קינדערשען שטאלץ, און זיינע שווארצע אייגעלעך גלאנצען פאר פרייד.

דאס צווייטע אינגעלע קוקט אן זיין חבר ווילד, קען ניט גלויבען און לאכט:

— חע—חע—חע! א אידישער סטאיקאווע!... משוגע־נער יאסקע! א איד טאר ניט זיין קיין סטאיקאווע...

דאס ערשטע אינגעלע, דער משוגענער יאסקע, האלט זיך אבער ביי זיינם און שוועדט מיט אלע כחות:

— אוי, זאל יאך אזוי געזונד זיין! ער דאוונט אפילו אלע שבת ביי אונז אין קלייזל, ער שאקעלט זיך אזוי!...

— ס'א ליגען! שפארט זיך דאס צווייטע אינגעלע, אבער שוין אביסעל שוואבער: דעם חבר'ס הייסע שבועה, און דער פאקט, אז ער זעהט איהם אלע שבת אין קלייזל, האבען גע־ווירקט אויף איהם.

און דאס ערשטע אינגעלע בעשטעטיגט נאך שטארקער זיינע ווערטער דערמיט, וואס דער אלטער סטאיקאווע טראגט א בארד:

— זעהסט סארנע לאנגע בארד!

דאס ווירקט שוין אין גאנצען און דאס צווייטע אינגעלע שרייט אוים פרעהליך:

— אוי, טאקע, טאקע! אי וועה א איד א פאליציימאן! איך וועל עס פערצעהלען אלע אינגלעך אין חדר!

אויפ'ן טראטואר געהט דערווייל דורך א אידישער טרע־נער מיט א גרויסען קאסטען אויפ'ן פלייצע. דער פאליציסט שרייט פון ווייטען:

— אראב פון טראטואר!

דער איך הערט ניט.

און דער פאליציסט לויפט צו צום טרעגער מיט אימפעט, פיהרט איהם אראב פון טראטואר און בעגלייט איהם מיט זיך לעריי און סטראשעט איהם מיט'ן צערקיל.

— ניט קיין איד! ניט קיין איד! — צווינגט זיך אומעטעג דאס צווייטע איננעלע — שר טרייבט א אידען!... ניט קיין איד, איך האב נעזאגט...

דאס ערשטע איננעלע קוקט טרויריג אויפ'ן פאליציסטען און קען גאר נישט ענטפערען...

וואַרשוי 1900.

3.

א י ן א א י ד י ש נ ע ו ו ע ל ב.

איך נעה אריין אין א אידיש געווער און בעט אייז אכטעלע טהעע, אמת'ע פאפאוו'ס.

— ווי ידען, ווי ידען? — ענטפערט מיר א איד אין א לאנגער קאפאטע — אודאי אמת'ע! ביי מיר איז נאר קיין פאלשע ניטא, איך האלט עס ניט!

ער דערלאנגט מיר איין אכטעלע טהעע, איך בעטראכט עס פון אלע זייטען מיט ספיקות און פרעג איבער נאך אמאל:

— עס איז נעווים אמת'ע פאפאוו'ס?

— א מאדנער מענש! — ווערט דער איד, ווי אין כעס — אז מען זאגט אייך נעווים, איז נעווים! איך וועל אייך דען אבנארען? איך האב נאך קיינמאל א אידען ניט אבגענארט.

— נו, אז א איד זאגט, דארף מען איהם גלויבען, — ענטפער איך מיט שטארקער אמונה אין א אידענס עהרליכקייט— א אידען גלויב איך שטענדיג.

אויפ'ן אידענס פנים בעווייזט זיך עפעס א מאדנער שמייבעל, ער גיט זיך א קראץ אין קאפ און זאגט ארויס:

— מילא, וואס זאל מען טהאן מיט אייך? אז איהר גלויבט אזוי אין א אידען, דארף מען אייך טאקע ניט אבנארעז... ווייזט אהער דאס אכטעלע טהעע און נאכט אייך טאקע אמת'ע פאס־פאוו'ס...

4.

דער פאלשער טאן.

די נאכט־קאפע, אין איינער פון די רוישענדע נאסען פון שטאדט איז פול מיט געסט. עס איז צוויי דער זייגער ביי נאכט, נאר וועגען שלאפען קלערט דא קיינער ניט. דא שפיעלט די נאטור זהער א קלייגע ראלע, מיט איהר קעמפען דער וויין, דער שווארצער קאווע און די מוזיק.

אין קאפע הויז איז רוישענד און פרעהליך.

ארום מארמארנע טישלעך זיצען נעסט: פרויען מיט מענער. די פרויען אין גרויסע היט מיט פיעל פעדערן און בלומען — פאלשע, נעקינסטעלטע. די געזוכטער זיינען, לויט נעשמאק — ביי מאנכע וויים, ביי מאנכע רויט, אבער די ביידע פארבען זיינען פאלשע, נעקינסטעלטע... די מענער, וואס זיצען נעבען די פרויען, זיינען, חאטש האלב אדער גאנץ פער'שכור'ט, העפליך, נאר די העפליכקייט איז פאלש און נעקינסטעלט. זיי רעדען פון ליעבע, בשעת זיי טראכטען פון דעם נעמיינסטען פערגניגען.

און די פרויען לאכען פרעהליך און העל און קלינגענדיג.

נאר דאס לאכען איז א פאלשעס, א נעמאכטעס, אינווענדיג אין הארץ טאטשעט זיי אפעס א נעדאנק, אז דער סוף זייערער איז פערפוילונג, הקדש און טויט...

און דער וויין, וואס מען טרינקט דא, איז פאלש, און דער שאמפאניער איז פאלש, און מאנכע מכבעות, וואס מען רוקט

אריין דעם קעלנער אין טומעל, זיינען אויך פאלש און פאלש...

קיינער וויים דאס אבער ניט. וועד האט צייט צו בעטראכטען? די נאכט איז אזוי קורץ און די תאוות זיינען אזוי פיעל און אזוי גרויס.

אויפ'ן עסטראדע, ניט וויט פון בופעט, וואו עס זיצט א פערפודערטע קאסירערין, שפיעלט דער ארקעסטער. די מוזיקאנטען זיינען האלב בערוישט. די גוטע געסט פערגעסען זיי ניט, און מען איז זיי מכבד פון צייט צו צייט מיט משקה. דער דירעזשאר אבער איז ניכטער און אנגעשטרענגט. טריי, איבערגעבען, מאכט ער אום מיט זיין שטעקעלע, איינהערענדיג זיך אין יעדען טאן.

פלוצים שפרינגט ער אויף, ווי יעמאנד וואלט איהם געבעטען:

— בע—מאל! פאלש!

און אבשפיעלענדיג דאס שטיק, וועגדט ער זיך צום מוזיקאנט, וואס האט זיך טועה געווען, און מוסר'ט איהם און מוסר'ט איהם...

און דער מוזיקאנט פיהלט זיך אזוי שולדיג, אזוי שולדיג, און לאזט אראב די אויגען....

דער איינציגער אין דעם נאכט-קאפע...

5.

ר"ח מ נ ו ת.

איך האב אמאל מיט מיינעם א חבר דיספוטירט וועגען רחמנות. דער חבר האט מיר געוואלט אויפווייזען, או רחמנות שטאמט אויך פון ענאיזם, און אט וואס ער האט מיר דערצעהלט:

„איך בין געגאנגען אין דער ארימער רוישענדער גאס,

וואס וואלט געקענט דערמאהנען אן א מוראוניק אין וואלד, ווען די מענשען וואלטען ניט אזוי אומריין און די גאס וואלט ניט אזוי שמוציג געווען. די גאס האט ניט פארגעשטעלט א בילד פון לעבעדיגע ברואים, וואס ראנגלען זיך, אום צו לעבען, צו געניסען, נאר א געטימעל פון עפעס בעשעפענישען, וואס לויפען אום דערשלאגענע און צוטומעלטע, ווי פון א ידיעה, אז זיי דאר־פען אלע באלד אויסשטארבען, און זיי זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסצומיידען דעם טויט, פאר וועלכען זיי האבען אזוי מורא. דאס זעהט זיך ארויס דייטליך פון די דערשראקענע אויגען זיי־ערע, פון די בלייכע פנים'ער. —

אין דער צייט האב איך בעמערקט, ווי איך גיע נאך, פונקט ווי איך וואלט איהם בעגלייט, א אינגעלע פון א יאהר 14—15, אין א צעריסענער לאנגער קאפאטע, מיט צעריסענע שטיוועלעך, וואס האבען ערווארקט א וואונדער, ווי אזוי פאלען די קליינע פים ניט ארויס פון אזוינע גרויסע לעבער. אויפ'ן קאפ האט ער געטראגען א גרויסען קארב מיט זעמעל, קענטיג א בעקער. ער איז געגאנגען געשווינד, פונקט ווי די זעמעל האט ער טאקע געטראגען פאר אווינע, וואס האבען ניט וואס צו עסען און קו־קען נאר אויף איהם ארויס.

קוקענדיג אויף איהם האט זיך מיר געדאכט, אז דאס ארים אינגעלע אין זיין צעריסענע קאפאטע און שטיוועלעך ווינטער צייט, מיט דעם גרויסען קארב אויפ'ן קאפ, האלטענדיג איהם אין דער הויך מיט ביידע הענטלעך, אז אט דאס אינגעלע דארף זעהר אונגליקליך זיין. עס האט עפעס זיך ערווארקט אין מיר א געפיהל, וואס האט מיך געטריבען צום אינגעלע אונטער געהן און טרייסטען איהם.

— א רחמנות, אזא אונגליקליך בעשעפענים, וואס האט עס נעבעך אין לעבען? ניט עס וועז א לאך, א זונג, א שפרונג? פערוואגלטע! האב איך געטראכט, און האב שוין נשוואלט אבישטעלען איהם, עפעס א פרעג טהאן איהם, טרייסטען איהם,

זאל ער ניט מיינען אז ער איז אזוי אונגליקליך... ביי איהם וועט דאך א וואַרם וואַרט אזוי אַנגענעמט זיין, פון וועמען הערט ער עס? פון זיין בעל־הבית אודאי ניט. און אויסער דעם בעל־הבית — וועמען האָט ער אויף דער וועלט! און איך האָב שוין געוואָלט צוגעהן צו איהם און אַנהויבען מיין „גוטסקייט" בעי וווייזען. נאָר מיין גוטען ווילען האָט אין מיטען איבערגעריסען עפעס א פרעהליך געזאַנג, וואָס האָט פערהילכט דעם גאַצען טראַטואַר און אַנגעפילט די דיקע לופט מיט יוגנט פרעהליכע טענער.

ווער זינגט עס אזוי שעהן, אזוי פרעהליך?... עפעס גלויבט זיך מיר ניט, דאכט זיך דאָס איינגעלע מיט'ן קאַרב — עס קען ניט זיין. ער איז משוגע געוואָרען, וואָס? נאָר געזונגען האָט עס טאקע דאָס איינגעלע מיט דער צעריסענע קאפאטע, מיט די צעריסענע שטיוועלעך אין ווינטער, מיט דעם גרויסען קאַרב זעמעל אויפ'ן קאָפּ. ער האָט געזונגען פרעהליך און לוסטיג, אזוי, אז רחמנות האָבען אויף איהם איז נאָר ניט געווען צום אַרט און צו דער צייט. איך בין געבליעבען מיט מיין „רחמנות" ווי אין דער לופטען, ניט וויסענדיג וואו אהין צו טהאָן עס; איך האָב זיך געפיהלט ווי א סוחר, וואָס האָט גערעכענט אויסברענגען א גוט שטיקעל סחורה און האָט ניט געפונען קיין בעלנים..."

— און דו וועסט גלויבען, האָט מיין חבר געענדיגט מיט א טרוקענעם שמייכעלע, עס האָט מיר די מעשה פערדראָסען. ס'טייטש? א י ך האָב אויף דיר רחמנות, א י ך בין אזא גוטער און ד ו זינגסט!...

6.

ה נ א ה ג ע ה א ט.

חיים בער איז א איד א נגיד, געהט אַנגעטהאָן ווי א נגיד, און אַרימע לייט, וואָס שטעהען אויף די גאסען, שטעלען

איהם שטענדיג אב, יעדער אויף זיין נוסח.

חיים בער קען זיי שוין אלע מיט זייערע מומים, מיט זייערע מינעס, מיט זייערע קללות. ער האט זיי פיינד, ווי דעם טוירד, זיי עקלען איהם אלע, אלע. אפילו דער איד, וואס האט פיין ברעקעל פום ניט, וואס שארט זיך נאר אויף די זייטען; אפילו דער איד מיט דער ווילד־אויסגערעהטער האנד; אפילו דער בלינדער, וואס בעט די נדבה ווי אן אויטאמאט, אפילו דאס קלייניע אינגעלע, וואס שרייט אין פלוג אזוי קלינענדיג שעהן:

— ר' איד, א נעזונד אין אייך, שענקט א קאפיקע — איך ווייל עסען...

אלע, אלע עקלען איהם.

אמאל ניט ער זיי אפילו א קאפיקע, אמאל א פיערער (רעשט נעמען פון זיי איבעלט ער זיך), אבער ניט פון רחמנות וועגען, ניט ווייל עס האט איהם נעריהרט. נאר אזוי — אפטשע־פען זיך, אפשר וועלען זיי דעם אנדער מאל ניט בעטען. און נעבען די נדבה, גיעט ער פארזיכטיג, זיין האנד זאל זיך ניט אנריהרען אן דעם בעטלער, און צוליעב דער דאזיגער פארזיכ־טיגקייט, פאלט דאס רוב די מטבע אראב אויף דר'ערד און דער בעטלער זוכט זי, וואר וויים, וואו ער נעפינט זי, — אמאל אין רינשטאק.

נאר חיים בער איז דאמאלס שוין ווייט, און ער מורמלט:

— נעהט צום טייוועל!

און נאך יעדער נדבה נעבען פיהלט ער זיך, ווי ער האט א מיאוס'ע זאך אבגעטהאן און שפייט אוים.

נאר מעהר פון אלע ארימע לייט האט ער פיינד די אידע־נע, וואס שטעהט ביי דער רייכער רעסטאראציע. אין פלוג א שעהנע אידענע פון א יאהר פונפציג, געהט נעקלייידעט נישקשה'דיג, כמעט בעלי־בתיש, אין נאך נאר ניט קיין שלעכטער

פֿאטשיילע. בעט א נרבה, דאכט זיך, נאר בנעימות'דיג, מיט א עיגון'דעל, מיט א צובראַכענקייט:

— שענקט, ר' איר, א נדבה, האָט רחמנות...

און אָט דער אידענע — ער ווייסט ניט פֿאר וואָס — האָט ער בעזונדערס פֿיינד, און אנשטאָט צו געבען איהר ווען א נדבה, ענטפֿערט ער איהר שטענדיג מיט א מאָדנעם האָס:

— געהט, געהט! לאָזט צו רוה...

דער דאָזיגער אידענע האָט ער קיינמאָל קיין נדבה נעגע־בען... וואָס האָט ער צו איהר? איין גאָט וויים!...

און די דאָזיגע אידענע, צי זי דערקענט איהם, צי זי מאכט זיך ניט דערקענען, בעט שטענדיג, ווען זי זעהט איהם דורכגעהן:

— שענקט, ר' איר, א נדבה, האָט רחמנות!...

נאר ער גיעט איהר קיינמאָל ניט... קיינמאָל ניט!..

איינמאָל איז געווען א גרויסער פֿראָסט, חיים בער, אָנגע־טהאָן אין דעם גרויסען וואַרעמען פוטער, איז געגאַנגען אין גאָס, די אָרימע לייט, וואָס זיינען צוליעב דעם פֿראָסט וועניגער געווען, האָט ער ניט בעמערקט, צי אפשר האָבען זיי איהם פֿאר קעלט ניט בעמערקט. געגאַנגען איז ער גיך, ניט ווי זיין שטייגער, און צוקומענדיג צו דער רעסטאָראַציע, וואו די אידענע איז געשטאַנען, האָט ער דעם טריט נאָך פֿערגרעסערט.

הינטער זיך האָט ער דערהערט א זיפץ און נאָכדעם עפּעם ווערטער און נאָכדעם וויעדער א זיפץ. ער האָט זיך אינסטינקטיוו אומגעקוקט און האָט דערזעהן נעבען זיך די אידענע, זי איז איהם נאָכגעלאָפען און געשריען:

— גזלנים! שענקט א נדבה.

ער האָט זיך אָבגעשטעלט.

קענען איהם איז געשטאַנען די אידענע און האָט נעיאָמערט הויך און די טרערען האָבען געפֿרוירען אונטער די אויגען.

— שא, וואָס וויינט איהר?... וויינט ניט — האָט חיים בער ווי אין כעס נע'מוסר'ט.

און ער האָט זיך געזומען גראבלען אין טאָש, אַבקנעפלענדיג דעם פוטער און סורדוט...

ער האָט פון דאָרט ארויסגענומען א זילבערנע מטבע און האָט איהר אריינגעלעגט גלייך אין האַנד, און נאָך אמאל געזאגט:

— ווייניט ניט, ווייניט ניט!

און האָט עפעס געווארט.

נאָר די אידענע, ניט נתפעל וועריגדיג פון דער זילבערנער מטבע, האָט געווייניט הויך און העכער, און ניט בעקומענדיג קיין ברכה פון איהר, ווי ער איז געוואָהנט פון די איבריגע אָריסע־לייט, איז חיים בער אוועק ווייטער.

גראבלענדיג זיך אין טאָש אַבגעשפילעוועטערהייד, איז איהם קאלט געוואָרען, אויך האָט זיך איהם געדאכט, אז ער האָט די שפּיץ פינגער פון האַנד אַבגעפרוירען, נאָר ער איז ניט בייז געווען, און עס האָט איהם ניט געעקעלט. דאָס ערשטע מאל האָט חיים בער געפיהלט נאָך א נדבה אזא גוט געפיהל.

— א קליניגקייט, אזא פראסט! — האָט ער געטראכט און דאָס ערשטע מאל האָט חיים בער פון א נדבה א הנאה געהאט...

7.

גענשלאסען א געשעפט.

אויף מארגען נאָך פסח.

לייזער שטעהט ביי זיין קליין שטיבעל און קוקט אין דער וועלט אריין. זיין קוק איז א דערשראָקענער, א פערצווייפעלטער. די ליעבע זון, וואָס שיט מיט שטראהלען פון דער פולער האַנד, ווירקט ניט אויף איהם. פערקעהרט, דער שעהנער ליכטיגער טאָג רייצט איהם, לאכט פון איהם, מאכט חוזק פון זיין בלאסען

איינגעשרומפּענעם פּנים, פון זייז קליין בערדל, וואס האָט שוין צו פּיערציג יאָהר פּיעלע וווייסע האָר, און דער הויפּט פון זייז סורדוט, וואס איז כלומר'שט דער יום־טוב'דינער און האָט סך הכל מיט צוויי לאטעס און מיט איין ריס וועניגער, ווי דער וואבענדיגער....

היינט, ווי וואלט נאָך די זון געלאכט, וועז זי וואלט געוואוסט, וואס ביי איהם „טהוט זיך" אין שטיבל, איז קעשענע... און אפשר וואלט זי נאָר קיין הארץ ניט האבען דאז צו לאכען. זי וואלט זיך פאר שרעק אודאי בעהאלטען, און זי וואלט דערמיט טאקי איהם א טובה געטהאָן. זי וואלט איהם ניט אזוי געשטאבען מיט איהרע שטראהלען, זי וואלט איהם ניט אזוי געוועקט צום לעבען, וועז איהם איז נעקומען ממש זיך אויס־צוציהען אין גאס און שטארבען.

עס איז אבער נריגנ צו רייידען — אויסצוציהען זיך אין גאס און שטארבצען. קיין שלעכטע זאך וואלט דאָס אפילו ניט געוועז — א סוף — אז עק, וויפיעל איז דער שיעור צו מוטשען זיך! אבער וואס טהוט מען מיט'ן וויב און קינדער! אויסצי־הען זיך אין גאס מיט 7 פּארשוין, צוויישען וועלבע עס געפינען זיך א פּאָר עופעלעך איז עפּעס אביסעל צו שרייענדיג, ווער וווייסט וואס פּאר א רעש עס וואלט נעווארען אויפ'ן הימעל פון אזא מעשה, און אפשר אויף דער ערד אויך...

וואס־זשע טהוט מען אבער פּארט? אויף היינט אפילו איז נאָך נעבליעבען פון פּסח עטליכע מצות, אביסעל מצה־פּאר־פעל און אביסעל בולבע. אין דער פריה נאָך האָט ער נעהערט, ווי זייז גרונע האָט זיך נע'חשבונ'ט און בעשלאָסען צו קאבען א טעפּעל בולבע און פערזופּען מיט מצה פארפיל. שלעכט איז דאָס אפילו ניט, כמעט א יום־טוב'דינער „ווארעמס", אבער דאָס איז דאָך נאָר אויף היינט. וואס וועט ער אבער טהאָן מארגען?

די קשיה איז א הארבע, א שווערע און איהר שפּיז איז מיט נאָדלעז אונגעשטעקט און די נאָדלעז שטעבען אין הארץ, אין

קאפ און אין אלע גליעדער. באלד אבער ווערט זי נאך הארבער, נאך שווערער, נאך שטעכענדיגער: וואס וועט ער טהאן איבער מארגען און וואס וועט ער טהאן א נאנצען זומער, דעם לאנגען גרויסען זומער, אז קיין ארבייט קען ער ניט, קיין קראפט האט ער ניט און האנדלען איז ניטא מיט וואס און זומער איז ניטא וואס צו האנדלען — טויט!.

און לייזער ווערט ניט אויף נעלעכטער אין כעס און ברומט:

— א, ניט נעדאכט זאל ער ווערען, דער זומער!...

און יענקיל־חנן דער מלמד איז אויך ניט אין א בעזונדערע גוטער שטימונג. די ווארימקייט איז אפילו צו זיין הוסט א שטיקעל רפואה, אין א ווארעמען טאג הוסט זיך לייכטער, און דער עצם הוסט איז א ווייכער, אוש אין דעם הוסטען אליין שטעקט א שטיקעל תענוג, פון דעסטוועגען איז פארט ניט גוט, מיט'ן הוסט אליין קען מען ניט לעבען, מען מוז האבען דערצו א קנעלונג, און זומער בעקומען א קנעלונג איז נאך שווערער ווי ווינטער צו בעקומען די ליחה.

נאר יענקיל־חנן איז א איד א בריה. ניט אומזיסט לעבט ער שוין 50 יאהר אויף דער וועלט און הוסט שוין 35 יאהר,— און ער לאזט זיך ארוים אין גאס זוכען „קינדער".

און זוכענדיג, קומט ער צו צו לייזערן. א גליקליכע אידעע פליהט איהם דורך אין קאפ. סטייטש! לייזער האט דאך א אינגעל, א חומש'ניק. ער וועט צו איהם צושטעהן, ער זאל איהם דאס איננעל אוועקגעבען. ער מוז איהם אוועקגעבען. פאר גליק גיעט ער א פאר מאל א הוסט און נעהט צו גלייך צו זיין קינפטיגען שפייזער, צו זיין „בעל הבית", צו לייזער'ן, און נאכ'ן „גוט מארגען" פרעגט ער:

— ווי נעפעלט אייך הייגטיגער טאג?

— ניט קיין מאוס'ער טאג! — ענטפערט לייזער.

— דוקא א שעהנער טאג! — לויבט יענקעל חנן.

ער ווערט שטיל, גיעט אײדעל א הוסט, מאכט גאר אן אנ־דער מינע און שטעהט צו גלייך צו דער זאך.

— וואס הערט זיך מיט אייער „בחור'ל" ? האט ער שוין א מלמד ?

— האבען האט ער... — ענטפערט לייזער און ווײל שטאלץ זיין — נאר איך בין עפעס ניט צופריעדען.

— הייסט עס, האט ער דאך ניט — ווערט יענקיל מלא שמחה.

— אזוי ווי ניט ! — איז זיך שוין לייזער האלב מודה.

— היינט וואס־זשע זוארט איהר ? — ווערט שוין יענקיל חנן אין גאנצען פרעהליך, די האפנונג צו בעקומען דעם תלמיד איז שוין כמעט ווי ערפילט. און ער הוסט זיך שוין פערנאנדער, ווי געהעריג איז, ווי עס פאסט פאר א מלמד, וואס האט שוין באלד זיין חדר פאר פול.

ער פשרגעסט דעם מקח, וויפיעל קינדער האלט ער אין חדר און ווי איז זיין שיטה אין לערנען. יענקיל־חנן ענטפערט אזוי, אז לייזער איז אין גאנצען צופריעדען, און נאך א קורצען ישוב־הדעת זאגט ער ארוים מיט א בריטקייט :

— מילא, ער וועט נעהן צו אייך !

— און איהר וועט זיין צופריעדען ! — פערזיכערט יענקיל חנן און ווייניט שיעור ניט פאר שמחה...

און אז דער מלמד געהט א גליקליכער אוועק, ווערט לייזער אויך רוהיגער און האלב שמייכלענדיג, האלב ווייניענדיג ברומט ער ארוים :

— געשלאסען א געשעפט...

8

א ל ע ט א ג.

אייגענטליך האט די „פאסט" אין דעם קליין־שטעדטעלע געקענט זיך בענעהמען גאר אן א בריעפטרעגער, אזן דאס געלד וואלט בעסער צו נין געקומען אויף א גרעסערע שטוב פאר דער קאנטאר. די זאך איז גאר פראסט. די איינוואהער פון שטעדטעל, וואס האבען געפיהרט א קארעספאנדענץ פלעגען זיך ניט קענען דערווארטען בין דער בריעפ־טרעגער וועט זיי דעם בריעף ברייגגען אין שטוב אריין, אזן אלע אין דער פריה, וועז די פאסט פלעגט נאר אנקומען. פלעגט שוין דער בריעפטרעגער נעפינען אין קאנטאר א פאר כיניגים אידען, וווייבער אזן קינדער אפילו, וואס האבען מיט גרויס אונגעדולד געווארט. בין וואנען ער וועט עפענען דעם זאק, וואו עס ליגען די בריעף.

אזן חיענע, א יונג וווייבל מיט א בלאס, דערשראקען פנים, פלעגט קומען נאך מיט א האלבע שעה פריהער, איידער די פאסט פלעגט אנקומען. זי פלעגט מורא האבען, טאמער וועט זי פערשפעטיגען אזן איהר זאל ניט אויסקומען צו ווארטען בין צוויי א זייגער ביי טאג, וועז דער בריעפטרעגער, סטעפקע, טראגט ערשט די בריעף פונאנדער.

אויסער דער מורא צו פערשפעטיגען, האט זי גלאט א וויילדען חשק געהאט צו בעקומען דעם בריעף פאר אלעמען אין די אויגען, — זאלען אלע הערען, ווי דער בריעפטרעגער רופט הויך אוים: חיענע עוועניציק! — אזן זאל מען ניט מיינען, אז איהר מאן, חיים, האט שוין טאקי אין אמעריקא א דייטשקע געקראגען אזן האט זי, חיענע, שוין גאר אוועקגעוואהרפען.

וואס איז? זי האט דאך אמאל שוין בעקומען פון איהם צוויי בריעף, איינעם מיט געלד אזן דעם צווייטען מיט גוטע וועהרטער — נישקשה, עס וועט נאך איהר אנקומען א בריעף, אזן שונאים וועלען נאך צופוקעט ווערען...

ווי אויף צו להכעיס אבער ווי׳ איהר דער בריעפטרעגער קיין בריעף ניט אבגעבען, און א פערביטערטע, א צוקלעמטע געהט זי אוועק אלע טאג פון פאסט.

— רבונו של עולם! — טראכט זי מיט א פערבלוטיגט הארץ — אזוי פיעל בריעף איז היינט אנגעקומען, אפשר פיער־ציג! — ניט שוין דען איז פאר מיר דאדטען קיין בריעף ניט געלעגען?...

און איהר דאכט זיך, אז סטעפקע איז א טריפה'נער ערל. אז ער האט מיט א כיון איהר בריעף, פאהרענדיג, ארויסגע־ווארפען אויפ'ן פעלד. וואס ארט עס איהם? אורזאכען צו חושד זיין איהם זיינען דא גענוג:

אפט, אז זי פרעגט איהם: „יעסט פיסמא"? ענטפערט ער איהר מיט א שמייכעל: „פישעטסיא" — און דאס שמייכע־לע איז חישענען גאר ניט גיפעלען. אויסערדעם, וואס דער ארו־מיגער עולם לאכט צופריעדען, און זי ווערט רויט פאר חרפה, ווערט נאך אבער גרעסער איהר שרעק. אז סטעפקע ווי׳ איהר איהרע בריעף ניט אבגעבען.

און דאך גיהט זי אלע טאג אויף פאסט און האט נאך די האפנונג ניט פערלאדרען.

אמת טאקי, ניט גרינג קומט עס איהר אן. יערעם מאל אריינגעהן אין פאסט האט זי שפיכות דמים. די איבעריגע ווייבער, וואס האבען מאנען אין אמעריקא, קוקען אויף איהר מיט פעראכטונג. אויך מיר איין „אמעריקאנסע"! — ניט נעהן אבער קען זי ניט — זי האט קיין כח ניט צו ווארטען ביז צוויי א זייגער. דא אין פאסט האט זי חאטש אן ענטפער: „ניעט" אדער „פישעטסיא", שפעטער ביי טאג, וועט זי דאס אויך ניט הערען, דעם בריעפטרעגער וועט זי אפילו ניט אנזעהן.

אט וראפט אויס דער בריעפטרעגער: חאשע דובענציק — חיענען ניט א קלאפ אין הארצען, און עס רייסט זיך ווי איינ־וויניג עפעס אב — איהר קלינגט אב, אז דאס האט מען אויס־

געשופען חיענע עוועניציק — „יא זדיעם“!... הייבט זי אן צו שרייען, ווי משוגע. דער עולם לאכט, דער בריעפטרעגער שמייכעלט און זאגט:

— ניט טעביע, גאלובושקא; טיעביע יעשצע פישעטסיא...

און דעם בריעף ניט ער אב ראשע רובענציק — א יונג ווייבל מיט בליהענדע באקען, וואס דער מאן שיקט איהר אלע וואך א בריעף פון אמעריקא, און אלע חודש א 25-ער...

חיענע ווערט אין אזעלבע מינוטען ווי צוטומעלט און קוקט מיט זשעדנע בליקען אויף ראשען, וועלכע עפענט אויף דעם בריעף אויף פאסט טאקי און הויבט איהם אן שוין צו לייענען. חיעבע רוקט אריין אין בריעף איהרע אויגען, ווי א הונגעריגער אין א שיסעל געקעבטס, ווען א צווייטער עסט... ראשע רוקט זיך אב מיט פעראכטונג און פערשטעלט דעם בריעף. חיענע זוכט עפעס א בעהאלטענע טהיר, וואו זי זאל קענען אריין, אז קיינער זאל זי ניט בעמערקען, און פאר צוטומלונג וועגדט זי זיך צו ראשען און פרעגט מיט הכנעה:

— וואס שרייבט אויך אייערער?...

ראשע ענטפערט ניט און לייענט ווייטער און חיענעס הארץ בלוטיגט זיך...

און דאך גיהט זי אלע טאג אויף פאסט... אלע טאג... עגרליך וועט זי איהר בריעף בעקומען... זי שרייבט זיך...

9.

דער מאלער.

ער איז פארבייגעגאנגען א גרויס-אלט-הויז אין א לאנגער, אריימער, רוישענדער גאס. ביי א טהיר פון א וואהנונג איז דער נידער איז געשטאנען א יונגע, אריימע פרוי מיט א קינד אויף די הענד, און ביידע, די מוטער מיט דעם קינד, האבען געקוקט

ערגיץ ווייט, ווייט, איבער די הויכע הייזער, איבער די קוימענס פון פאבריקען, איבער דעם נעדיכטען שוואַרצען רויך, וואָס האָט פון די קוימענס זיך נעטראָגען...

און אין ביידענס בליקען האָט זיך אויסגערוקט א שטום געבעט: גוואַלד, נעהם אונז צו אהין, אהין, דא איז אונזער שוואַר, מיר וועלען דא דערשטיקט אָהן לופט, אָהן ליכט...

און אין די בליקען איז אזוי פיעל טרויער געלעגען, אזוי פיעל צער און בענקעו, אז דעם מאלער'ס הארץ האָט זיך אָנגעגאסען מיט ימים וווייכע געפיהלען.

— דאָס איז דער עלענד אליין! — האָט ער אין געדאנק גערעדט — ווי שעהן און ערהאבען, ווי ריהרענד דאָס בילד איז!... נאָט מיינער...

ער איז בעגייסטערט געוואָרען. ער האָט נאָך אמאל אויפ'ן לעבענדיגען בילד א בליק געטהאָן און האָט די זעלבע בליקען בעמערקט, דעם זעלבען טרויער, דאָס זעלבע בעטען זיך: אהין, אהין! און ווי געטריבען פון א געהיימע קראפט, איז ער אהיים אוועקגעלאפען.

— איך וועל בעשאפען אזא בילד! — האָט ער הויך אויסגעשריען, אריינקומענדיג אין זיין ארבייט־צימער.

און דריי טעג איז ער ווי צום לייוואנט צוגעשמידט געוועו, דריי טעג האָט ער ניט געגעסען, ניט געטרונקען, קיינעם ניט געזעהען. ער האָט געוואָלט בעשאפען פונקט אזא בילד, ווי ער האָט אין דער אַרימער רוישענדער גאס געזעהען.

און עס איז איהם געלונגען!

אז עס איז פערטיג געוואָרען, האָט ער דערויף געקוקט מיט אינוועניגסטער שמחה, ער איז גליקליך געווען, זיינע אויגען האָבען געשטראהלט, ער האָט, דאכט זיך, ניט קיין בילד, נאר דאָס גליק פאר זיך בעשאפען.

ער האָט דאָס בילד „עלענד" א נאָמען געגעבען און האָט עס אויף אן אויסשטעלונג אוועקגעשיקט.

די קריטיקער האבען דאס בילד בעמערקט, מען האט עס בעוואונדערט, דאס פובליקום האט זיך ענטציקט. א מבין און א רייכער דאנו האט עס פאר א סך נעלד אבגעקויפט.

— איהר זענט אונשטערבליך! — האט איהם אויף מאר־גען א בעריהמטער קריטיקער נעזאגט — אייער בילד וועט אייביג לעבען!

און דער מאלער איז ווי בעטרונקען פאר גליק געווען: ער האט אן אייביגעם בילד בעשאפען...

אז ער האט זיך אבער פון ערשטען גליק אביסעל אויסגע־כיכטערט, האט איהם א גיפטיגער געדאנק אננעהויבען צו גאסט צו קומען.

— וואו איז די ארימע פרוי מיט'ן קינד?

שפעטער אביסעל איז דער געדאנק נאך גיפטיגער געווא־רען:

— דאס בילד אויפ'ן לייוואנט איז אונשטערבליך — וואו א'ז אבער דאס לעבענדיגע בילד דארט אין דער ארימער גאס...

און דער געדאנק איז אלץ גיפטיגער און גיפטיגער געווא־רען, ער האט איהם רוהען ניט געלאזט, ער האט איהם שאפען ניט געלאזט...

און איינמאל האט איהם א ציה געטהאן אהין אין יענער גאס זוהען די ארימע פרוי.

נאר — אוי־וועה! די ארימע פרוי, וואס האט אזוי שעהן געקוקט אין דער ווייט, מיט איהר ארים, קליין קינד, איז שוין מעהר דארטען ניט געווען.

— וואו איז זי? וואו איז זי? — האט ער פערצווייפעלט נאכגעפרעגט וועגען איהר.

ווער וויסט? — האט מען איהם קאלט געענטפערט.

— חא־חא־חא! — האט ער קומענדיג אהיים זיך ווילד פערנאנדערגעלאכט — דאס טויטע בילד אויפ'ן לייוואנט וועט אייביג לעבען און זי אליין, מיט'ן הארץ, מיט געפיהלען איז

פערשוואנדען נעוואָרען, קיינער וועיסט פון איהר געבוירן אפילו ניט, קיינער וועט אפילו איהר נאָמען ניט וויסען... חא־חא־חא!..

10.

דער סטאטיסטיק.

דער הער ציפרין, א מענש אין די מיטעלע יאָהרען, מיט א נאָז, וואָס זעהט אויס, ווי א 1, מיט אויגען, וואָס זעהען אויס ווי צוויי נולען, בעשעפטיגט זיך ספעציעל מיט סטאטיסטיק.

ער קוקט אויף דער וועלט נאָר פון סטאטיסטישען שטאַנדפונקט. מענשען אַן אוֹן פאר זיך עקזיסטירען ניט פאר איהם. זיי דינגען איהם נאָר אלס מאטעריאל פאר סטאטיסטיק. אפילו פרויען, דער שעהנער מין פון דער מענשהייט, וואָס האָבען אזוי ניט ליעב דאָם חשבון'ען, — אפילו זיי זיינען פאר איהם אויך נאָר נעציינג צו זיין סטאטיסטישער קונסט: וויפיעל נקבות וועלדרען נעבוירען אויף יעדע הונדערט זכרים, — און אויב די סטאטיסטיק קומט אויס מיט דריי פרויען וועניגער פרעהט ער זיך זעהר, אמת ניט פון שנאה צו די פרויען, ער קען צו זיי קיין שנאה ניט האָבען, ווייל ער קאָן זיי נאָר ניט, נאָר פון דער חכמה אליין, פון העם קונצשטיק, וואָס אין אזא מין סטאטיסטיק שטעקט. און פון די נוצען, וואָס די וועלט קאָן דערפון האָבען... זאָגסט בעציהט ער זיך צו זיין מיסיאָן אונפארטייאיש: די פרעהליכע חתונה בעטראכט ער און נאָטירט אין זיין ביכעל, ווי די טרוירינע לויה: מיט א שטענדיג גלייכער, זעהר אן ערנסטער מינע, פערשרייבט ער: „פאָרגעקומען 273 חתונות, געשטאָרבען 962, נעבוירען 319".

„אויף 300 מענשען, וואָס שלאָפען אין בעטלעך, געפינען זיך 90, וואָס בלאָנזשען אין די גאסען, נעבטינגען אונטער'ן הימעל; פון 2000, וואָס זיינען קראנק נעוואָרען אויף טיפוס, זיי־

נעז געשטאַרבען 700. פון 12 טויזענד גאַסען־פּרויען, זיינען דאָ 8 טויזענד, וואָס בענעהען די זינד אויס נויט".

מיט איין ווארט, אלעס איז ביי איהם אויסגעצאלט. א זאך, וואָס האָט ניט קיין בעוואוסטע ציפער, בעאונרוהיגט איהם. איהם דאכט זיך, אז אויב די צאהל ווערט ניט נענוי אויסגעפּאַרשט ווערען, קאן דערפון די גאנצע וועלט לייִדען. און ער טאָר דאָס ניט דערלאָזען — און ער נעהמט זיך צו צאהלען.

אט געהט ער אין גאס. עס וואָלט נעווען א יושר צו מאכען א סטאַטיסטיק, וויפיעל פּרויען נעהען מיט די מענער, וויפיעל אהן די מענער... וויפיעל פּאר א טאָג לייזט די אידענע מיט די בילינע נאשערייי, וואָס זיצט אויפ'ן שפּיץ טראָטואר. וויפיעל קאטוילען, פּארבייגעהענדיג דעם גרויסען קאַסטיאל, נעהמען אראָפּ דאָס היטעל און צלם'ען זיך, און וויפיעל מאכען זיך ניט זעהענדיג, ווי עס וואָלט געשטאַנען סתם א הויז, וואו קיינער וואהנט ניט...

דערווייל אבער געהט ער דורך די בריק, וואו עס שטעהט א בעטלער מיט צוויי הילצערנע פּיס. דער בעטלער, דערזעהענדיג ה' ציפרינען און ניט וויסענדיג, אז ער איז א סטאַטיסטיקער, כאכט א ווייננדיגע מינע און שטרעקט אויס זיין האנד מיט דעם היטעל.

ציפרין נעהט פּאראיבער, מיט אמאל לויפט איהם דורך עפעס אין קאָפּ.

עס האָט איהם בעהערשט נלייך א סטאַטיסטישע אידעע:

ער וועט שטעהן און קוקען, וויפיעל נעבען יא און וויפיעל נעבען ניט קיין נדבה.

ער ווערט סטאַטיסטיש בעגייסטערט, וואָס דאָס דריקט זיך אויס ניט אין א שמייכעל, נאָר פערקעהרט אין זעהר א שטרענגער מינע, ווי עס פּאסט פּאר אזא וויכטיגע ארבייט, וואָס ער נעהמט איצט פּאר.

עס נעהט איינער פּארבי. דער בעטלער שטעלט אן זיין

ווייניגער פנים, שטרעקט אויס די האנד מיט'ן היטעל. עס ווירקט אבער ניט — יענער געהט פארביי, ווי ניט איהם מיינט מען גאר.

— 1 — ניט! צעהלט ציפרין אין געדאנק און נעהמט זיך וויעדער נאכצוקוקען.

ער צעהלט אן ביז 9 — קיינער גיט ניט. ציפרין איז זעהר צופריעדען: ער וועט דערפון מאכען גאנצע קאמבינאציעס...

שנדליך געהט פאראיבער א פרוי; זי שטעקט אריין די האנד אין קלייד־טאש, נעהמט ארויס פון דארט עפעס א מטבע און ווארפט עס אריין דעם בעטלער אין היטעל.

— פון צעהן גיט איינע! — ציפרין חאפט נעשווינד ארויס דאס נאטיץ־ביכעל פון טאש און וויל עס פערנאטירען: נאר באלד פאלט איהם איין א מעהר גליקליכע סטאטיסטישע אי־דעע:

— ווער גיט מעהר: פרויען, צי מענער? — ער בלייבט שטעהן נאך א לענגערע צייט און די סטאטיסטיק קומט ענדליך אויס אזוי:

פון 100 דורכגעהענדע נעבען א נדבה דעם הינקענדיגען בעטלער 7; פון די 7 זיינען 6 פרויען און 1 מאנסביל.

ער פערנאטירט עס און וויל שוין, א גליקליכער, אוועק־געהן. עס איז ווירקליך זעהר א בעלעהרענדע סטאטיסטיק. ער האפט, אז ווען ער וועט זי פערעפענטליכען, קאן ער קונה שם זיין און אפשר נאך בעריהמט ווערען.

פאר נרויס גליק בעשליעסט ער צו נעבען דעם בעטלער א נדבה. זאל עס ניט הייסען, אז ער האט עקספלאאטירט, אויס־נענוצט א בעטלער.

ער לאזט זיך נעהן צום בעטלער.

פלוצים האלט איהם עפעס אב: ער חויבט אן צו קלערען.

— אמת, איך בין נאר א סטאטיסטיקער, אבער אין רעכ־נונג וועל איך דאך נעהן אלס מענש. אלזא וועט שוין די סטא־

טיסטיק אנדערש אויסקומען, נעמליך: אויף יעדע 101 מענשען ניבען א נדבה דעם בעטלער 8: זעקס נקבות און שוין צוויי מאנסבילען.

איהם וועלט עס קשה:

— וואס הייסט ? איך וואלט דאך איהם אזוי, וועו ניט אלס דאנק פאר דעם נוץ, וואס איך האב פון איהם, קיין נדבה ניט נענעבען, דארף איך דאך אליין אין רעכנונג ניט געהן.

— ניין ! — חאפט ער זיך צוריק — ווי באלד איך גיב, נישט קוקענדיג וועלבע סבה מיין נעבען האט ארויסגערופען, דארף אויך מ י י ן נדבה ארייננעהן אין די סטאטיסטיק וואס — ערקלערט ער זיך ווייטער — וועו מען זאל נעהמען קוקען אויף אורזאכען אליין, קאן דאך נעמאלט זיין, אז די אלע, וואס האבען די נדבות נענעבען, האבען דאס אויך נעטהאן צוליעב פערשיעדענע סבות. די ווייסענשאפט אבער רעבענט זיך ניט מיט אורזאכען, נאר מיט פארטיגע מעשים...

די לעצטע סברה לענט זיך איהם אויפ'ן שכל, אוו ער ווייל שוין דעם בעטלער נעבען א נדבה. ער דערשרעקט זיך אבער:

— אלענפאלס איז נאך ביי מיר ניט קלאר, צי איך דארף ארייננעהן אין דעם חשבוו, צי ניט. מיט מיין נדבה קאן איך אויך אזא אופן קאליע מאכען די סטאטיסטיק. איך טאר ניט נעבען ! — האט ער שוין פעסט בעשלאסען.

אוו אומזיסט האט דער בעטלער מיט די הילצערנע פיס אוו דעם ווייטענדיגען פנים נעהאלטען אנגעגרייט זיין היטעל: קיין נדבה האט ער ניט בעקומען. ציפרינען האט אפילו פערדראסען, וואס איהם קומט אוים אויסצונוצען א קאליקען בעטלער, דערפאר אבער, האט ער זיך נעטרייסט, וועט די סטאטיסטיק זיין קלאר...

11.

דאס שליחות.

דער ווירטה פון גרויסען מאנופאקטור מאגאזין, רייכמאן, א הויכער דיקער איד, איז געשטאנען ביי דער קאסע און האט מיט גרויסער כונה געצעהלט פאפיערענע געלד; אז ער איז מיט'ן צעהלען פערטיג געוואָרען, האט ער געוואָרפען זיינע בליקען אין־בער'ן מאגאזין, ווי ער וואלט עמיצען געזוכט, און האט עגדליך א געשריי נעטהאן:

—יוסף! — עס איז גליך אונטערגעשפרונגען א יונג־בחור'ל פון א יאהר אכטצעהן־נייַנצעהן, האט זיך אוועקגעשטעלט קעגען פרינציפאל און קוקענדיג איהם טיף אין די אויגען אריין, האט ער ערוואַרטעט זיין בעפעהל.

— אט דא האסטו פינף הונדערט רובל; נעם און טראג עם אוועק גרינפעלד'ן; ווייסט וואו?

— איך ווייס... גרינפעלד! איך ווייס. רצג דלוגא 17, כ'ווייס, גרינפעלד... פון קלייַדער... כ'ווייס!...

נאכ'ן ענטפער פון יונגען בחור האט דער הער רייכמאן פערשטאנען, אז ער איז איבערראשט פון אזא שליחות. ער האט שטאלץ געשמייכעלט און געזאגט:

— שוין טראג עם אוועק, נאר ענטלויף דער מיט נישט קיין אמעריקא! א קשיא אויף היינטיגע יונגאטשעס...

— איך וועל אין אמעריקא נישט לויפען, וואס פעהלט מיר ביי אייך?...

אויסרעדענדיג מיט'ן פרינציפאל אזא לאנגע פראזע, וואס איז נישט שייך צום געשעפט, האט זיך יוסף'ן געדאכט נישט דרך־ארץ, און ער האט דאריבער, פערשעמט ווערענדיג, זיך ארויסגערוקט פון מאגאזין.

דאס געלד האט ער אריינגעלענט אין בוזעם־טאש, די הוי־

זען־טאשען האט ער נישט געטרויט אזא פקדון און אפילו אין דער זיכערער טאש האט ער אלע וויילע נערוקט די האנד זעהן, צי עס ליגט, און עס האט אויסגעזעהן, אזוי ווי ער קראצט זיך.

„מען געטרויט מיר פינף הונדערט רובל“ ! אט דאס איז נעווען דער אקס, אויף וועלכען עס האבען זיך געדרעהט יוסף'ס גראנקען, טראנענדיג דאס גלד.

ער האט אין זיין לעבען „גלד־שמחות“ א סך גשהאט, איין שמחה ווען נאכ'ן דריי־יאהריגען אומזיסטען טערמין האט ער אננעהויבען צו נעמען גלד — צעהן רובל א מאנאט; ווייטער האט ער אמאל נעהענדיג צעהן גולדען גענומגען; היינטיגען ווינטער, חנוכה האט ער מיט א חברה „האנדלס־אנגעשטעלטע“ אין קארטען גשפיעלט און האט נעווואונען אכט גולדען, אבער יעצטינג שמחה, נישט קוקענדיג, וואס דאס גלד איז פרעמדם, איז די גרעסטע ביי איהם. ער האט יעצט דערפיהלט אין זיך אזא קראפט, וואס ער האט קיינמאל, קיינמאל נישט גשפירט און אויף פיעל ארעמע פערבייגעהענדע האט ער נעקוקט, ווי אויף קליינע ווערים: „אויך מיר נפשות! פינף הונדערט רובל!“...

„איצטער קען איך ערשט אנהייבען וואקסען“ ! האט זיך צווישען זיינע גראנקען א נייער אריין נעדרעהט — איך בין שוין א מענש ווער וויים? אפשר וויל „ער“ מיר מאכען פאר'ן עלטסטען אנגעשטעלטען“ !...

ער וועט דאס, קומענדיג ביי נאכט פון נעשעפט, דערצעהלען זיין חבר חיים'ן — זאל ער ווייסען! ער בעטראכט זיך אבער, אז חיים וועט איהם נישט גלויבען. איהם מאהלט זיך שוין פאר די אויגען, ווי חיים שמייכעלט אירגאניש און זאגט: אפשר גאר א מיליאן וועסטו זאגען?...

און עס כאפט איהם אן א ווילדער פערלאנג ש ו י ן אריין לויפען אויף א מינוט צו חיים'ן און ווייזען איהם — זאל ער זעהן!...

חיים, יוסף'ס חבר, זיצט שוין צווייי מאנאטען אהן א שטע־
לע, זיין ווירטה האָט באנקראָטירט.

— „חיים"! — גיט יוסף א נעשריי, אריינלויפענדיג
אויף זיין ארעמער קוואַרטיר, א קליין צימערל ערגעץ, — חיים,
ביזט דאָ?

— וואָס איז? — פרעגט חיים מיט א שוואכען, טרוירינגען
קול — האָסט פאר מיר אפשר א שטעלע?

— ניין! — האקט יוסף אָב, — איך האָב אזוי זיך נע־
וואלט דיך זעהן, פרעגען וואָס דו מאכסט...

— עט, וואָס זאל איך, ברודער, מאכען? נישטאָ קיין גראָ־
שען ביי לייב און זעעל, איך וויים גאָר נישט וואָס וועט זיין חער
סוף, כאָטש לעג זיך און שטאָר!

יוסף קוקט אויף חיים'ן און קען נישט עפענען דאָס מויל
צו דערצעהלען איהם דאָס פרעהליכע נייעס, און ער בעשלויסט
זיך שוין ארויסצוגעהן און נישט בעריהמען זיך, נאָר חיים
שטעלט איהם אָב:

— ברודער לעבען! האָסט אפשר א זעקסערל ביי זיך...
אויף פאפיראָסען... איך שטאַרב רויכערן...

— א גראָשען נישט... — ענטפערט יוסף — א גראָשען
נישט!...

— זאָגסט נישט קיין ליעגען?

— זאל איך דאָס, ברודער־לעבען, פערקרענקען, וואָס איך
האָב ביי זיך... — שווערט יוסף מיט הארץ.

און ארויסלויפענדיג פון חיים'ען איז יוסף אומעטיג נע־
וואָרען און האָט נעמורמלט:

— נעה זיי גליקליך, וועז יענער איז אזוי אויף צרות...

12.

דער הילינער.

א שווערע צייט איז דאמאלס אין דער ארגאניזאציע געווען. מען האט געדארפט איבערפיהרען „ליטעראטור" אין די ארומיגע שטעדטלעך און מען האט איינעם נאכ'ן אנדערען ארעסטירט אויף די וואקזאלען. עם האט ניט געהאלפען קיין שום קאנספיראציע, פונקט ווי די מיאוסע זשאנדארען וואלטען אין הימעל א שר געהאט און יענער וואלט אלץ אויסגעוואגט.

נאכדעם ווי מען האט א פינף חברים ארעסטירט, האט די ארטיגע ארגאניזאציע געמאכט א פערזאמלונג צו בעטראכטען אן עצה.

עס האט זיך ארויסגעשטעלט או דאם נאנצע אומגליק בעשטעהט אין דעם, וואם יעדער חבר גיט זיך אליין ארויס מיט זיין אויסזעהען און מיט זיין הילוך, און מען האט אריינגעטראגען א פארשלאג, או בישעת מען פיהרט „ליטעראטור", מוז מען מתיר מאכען און אנשטאט א בלוזע טראגען א ווייסע מאנישקע מיט א קראגען.

מען האט גלייך איינעם פון די נענאסען געשיקט אין א גאלאנטעריע-נעשעפט צו קויפען א פאפירענע מאנישקע מיט א פאפירענעם קראגען און מען האט געווארפען גורל ווער עס זאל עס אנטהאן לשם קאנספיראציע.

דער גורל איז אויסגעפאלען אויף חיים „דעם אינטעליגענט".

— אוי וועה! — האט ער אויסגעשריען, דערהערענדיג דעם פינסטערען גורל, און מיט א מינע פון א פער'משפט'ען, האט ער זיך נענומען אנטהאן די מאנישקע מיט'ן קראגען.

נאטירליך איז עס ביי איהם ניט אזוי גוט געגאנגען, און דריי חברים זיינען איהם נעקומען צו הילף.

נאכדעם ווי ער איז שוין געשטאנען אנגעטהאן און האט אויסגעזעהען ווי א חתן, האט דער עולם איהם בעטראכט.

— אציגד וועט מען איהם ניט ארעסטירען! — האט אייר נעזאגט. ער זעהט אוים ווי א בעל־הבית'יש בחור'ל.

— צו מאנער זעהט ער אבער אוים, — האט א צווייטער בעמערקט. — דאס איז אויך זעהר פערדעכטיג.

— נו, דערצו איז שוין קיין מיטעל ניטא! — האט א צווייטער געענטפערט.

דער פאַרזיצענדער האט אבער דאַרויף זיך אבגערופען:

— מיר דאכט, אז עס וואלט געווען צוועקמעסיג צו האבען אין דער ארנאניזאציע א מיטגליעד, וואס זאל אין נאנצען אויסזעהען ווי א בורזשוי. מיט אזא וואלט שוין קיין דורכפאל ביין איבערפיהרען ליטעראטור ניט נעשעהן.

— וואו־זשע נעהמט מען א בורזשוי צווישען אונז? — האט אייגער טיעפזיניג נעפרעגט.

און א צווייטער האט איבערגעשלאגען:

— וואס הייסט, וואו נעהמט מען? אוז אז דו וועסט יא נעהמען, וואס טויג אונז א בורזשוי? ווי קען מען א בורזשוי אנטרויען קאנספיראציע?

דאן האט דער פאַרזיצענדער ערקלערט:

— מען מיינט ניט, נאטירליך, קיין בורזשוי ממש. מען דארף נאר האבען אזא, וואס זעהט אוים ווי א בורזשוי. ער דארף אבער, נאטירליך זיין אונזערער א טרייער פארטיימאן. אזוי ווי אבער ביי אונז זיינען קיין בורזשויען ניטא, דארף מען אזא מין זעהן אויסארבייטען, פראדוצירען, הייסט עס.

די איבעריגע מיטגליעדער האבען דעם פאַרזיצענדען ערשטוינט אנגעקוקט.

— וואס הייסט?

דער פאַרזיצענדער האט ערקלעהרט:

די זאך איז איינפאך. מיר מוזען חאבען אזא מיטגליעד

אין אונזער ארגאניזאציע. וואס זאל קענען פראנק און פריי ארומפאהרען איבער די באהנען, זיך געפינען אויף פערשיידענע וואקזאלען און זאל האבען א מאוס אויסזעהן, דאס הייסט אן אויסזעהן פון א קאמי־וואיאשאר...

— פוי! — האבען די מיטגלידער אויסגעשפיגען.

— פוי היינט, פוי מארגען! מען מוז! אנדערש קען מען ניט טראנספארטירען קיין ליטעראטור. די פראגע איז אבער, ווי אזוי ערציהט מען אזא מין נפש? אום אויסצוזעהן ווי א קאמיוויאזשדזשאר דארף מען האבען אן אבנגעפעסענעם פנים, דערצו פאדערט זיך עסען אלע טאג א גוטען מיטאג. היינט פרעגט זיך, צי וועט זיך געפינען צוויישען אונז אזא מאוסע בריה וואס וועט זיך שלויבען. אין דער צייט וועט ארבייטער הונגערן און לעבען אין דחקות, זיך אנטהאלטען וואוילטאג, כדי צו בעקומען א פאר שעהנע באקען.

— נעווים ניט!... — האבען אלע ווי איינער אויסגעשאסען.

— און דערצו — האט דער פארזיצענדער פארטגעזעצט — פאדערט זיך נאך צו רויבערן א גוטען סינאר, שטעהען אין א ליכטיגען רייבען צימער אין א האטעל. געפינענריג זיך אויפ'ן וואקזאל, מוז מען שטענדיג זיצען אין ערשטען קלאס צווישען גראבע, אבנגעפעסענע בורזשויען...

— אוי, ווי עקעלהאפט! — האבען אלע חברים אויסגעשאסען.

— אויסער דעם — האט דער פארזיצענדער וויטער געדראהט, — מוז מען אויף יעדען ארים־נעקליידעטען, אויף יעדען הונגעריגען קוקען פון אויבען אראב, מיט פעראכטונג.

— נייז, פאר קיין פאל ניט! — האבען אלע בייז אויסגעשריען.

— אלזא געפינט זיך צווישען אייך קיינער ניט, וואס וויל זיך אונטערנעהמען שפיעלען די ראזיגע ראלע?

— קיינער ניט! — האָבען אלע ווי איינער געענטפערט...

נור פלוצים האָט זיך איינער אויפגעשטעלט און מיט פרום־פערגלאָצטע אויגען האָט ער געזאָגט:

— איך טהו עס פון דער פארטיי וועגען... איך נעהם אָן דעם פאַרשלאָג צו לעבען א גוטען טאָג...

די מיטגלידער האָבען זיך איבערגעקוקט און איינער דעם אנדערן האָט אויסגערויקט זיינע התפעלות פון אזא חבר, וואָס ווי‌ל זיך אזוי ווייט אויפאָפפערן פאר דער הייליגער אידעע, און ער איז געווארען פערעכענט פאר א הייליגען...

די לשון־קודש־דיגע.

(א שפאם).

1.

ער איז געווען א ציוניסט און א לעהרער פון לשון־קודש. זי איז געווען סתם א בעל הבית'יש מיידעל, אויף א ציוניסטקע און האָט אויף נעקענט לשון־קודש, כאָטש קיין לעהרערין איז זי ניט געווען.

בעקענט האָבען זיי זיך אויף דער ערשטער פערזאמלונג פון דער חברה „דוברי עברית".

קיין שעהנע מיידעל איז זי ניט געווען, נאָר אזוי ווי ער איז געווען א ציוניסט און א העברעאישער לעהרער האָט ער אויף שעהנקייט ניט געקוקט. ער איז געווָארען ענטציקט פון איהר לשון־קודש רעדען.

— העלמה דוברת צחות בשפת קדשנו — האָט ער איהר געמאכט א קאָמפלימענט.

זי איז רויט געווָארען און האָט געענטפערט:

— גם האדון דובר צחות בהשפה היחידה והשרידה...

2.

זיי האָבען זיך פערליעבט און האָבען א נדר געמומען צו רעדען שטענדיג לשון־קודש. צו זייער דיענסט איז געווען דער שיר השירים. נאנצע פסוקים פלעגען זיי ניט קארגען, אויסצו־דריקען זייער ליעבע איינער צו דעם אנדערען.

ביז אין א העלען פריהמָארגען האָט זיך דער שיר השירים אין נאנצען אויסגענומען...

האָבען זיי אָנגעהויבען אויף דאָס נייי.

ביז דער שיר השירים האָט זיך א צווייטען מאָל אויסגע־נומען.

האָבען זיי וויערער אָנגעהויבען אויף דאָס ניי.

— לְבבתיני אחותי כלה באחת מעיניך! — פלעגט ער איהר זאָגען.

— דודי צח ואדום! — פלעגט זי איהם ענטפערען.

— שובי, שובי השולמית! — פלעגט ער זי אמאָל רופען.

— אני לדודי ודודי לי! — פלעגט זי איהם ענטפערען.

אזוי האָבען זיי זיך אויסגעלערענט דעם נאָנצען שיר השירים אויף אויסווייניג...

3.

זיי האָבען חתונה געהאַט — און האָבען נעגעסען קעסט כיי איהרע פלעטערען.

דעם שיר השירים האָבען זיי נאָר נענוצט דעם ערשטען מאָנאַט. שפעטער האָבען זיי שוין גערעדט מיט'ן לשון פון אהבת ציון, אשמת שומרון.

נאָך שפעטער האָבען זיי נענוצט דעם חומש.

זיי זיינען אראָב פון קעסט.

די לשון קדש'דיגע ווייבער האָט זיך נעמוזט כעהמען אליין פיהרען דאָס הויז.

דער לעהרער פלעגט קומען שפּעט. נאָך דער חתונה האָט ער נעמוזט נעהמען מעהר אוראָקען.

— הנני רעב ככלב... פלעגט ער אויסרופען אביסעל בייז.

— אוי ואבוי לי! — פלעגט זי איהם מיט אנטהייל ענט־פערען.

4.

עס איז פערגאנגען א יאָהר.

ער האָט ליעב נעהאַט בעבלאָך, האָט ער אבער ניט נע־

וואוסט ווי אזוי זאגט מען אויף לשון קודש בעבלאך. האט ער נעביך געמווט עסען אלע טאג פערילי־גרויפען. איינמאל האט ער זיך פערלאזען אויף גאט'ס בעראט און האט איהר נעזאגט:

— עשי מטעמים כאשר אהבתי!

און אז זי האט איהם געפרעגט וואס? — האט ער ענטפערט:

— לפת.

איהר האט מען אמאל גענייטיט: לפת — מעהרען. האט זי איהם נעמאכט א מעהרען־צימעס.

ער איז נעווארען בייז.

— בחול מעהרען־צימעס!... לא נאה...

— הלא אמרת לפת! — האט זי זיך נעווואונדערט.

— לפת!... לפת!... — האט ער נעקריצט מיט די צייהן— הלא לפת בעבליך בלע"ז...

האט זי אבער נע'טענה'ט, אז לפת איז מעהרען.

איז ער נאך בייזער געווארען: סטייטש, ער איז א העברע־אישער לשהרער, קומט זי און מאכט איהם פאר אן עם־הארץ! און ער האט דעם ערשטען מאל אויסגעשריען מיט א פסוק פון איוב. (ביז אהער האט ער איוב קיינמאל ניט געגוצט.)

דער פסוק איז נעווען א הארבער. אלענפאלס נאך שיר השירים האט ער שלעכט געקלונגען. זי האט איהם נעווואלט אויסזידלען האט זי ניט נעווואוסט ווי אזוי מען זידלעט אויף לשון־קודש. האט זי א נעשריי נעטהאן מאמע לשון:

— ביזט א שטיקל משוגענער.

— און דו ביזט א נארישע אידענע — האט ער געענטפערט צוריק מאמע־לשון.

און פון דאמאלם אן רעדען זיי אידיש...

די ריהרענדע דרשה.

דאָס שטערטעלע ק. האָט געהאט מזל צו מגידים: עס פלעגט ניט אוועק די וואָך, איבערהויפט ווינטער־צייט, אז עס זאָל ניט קומען אהין א מגיד אוו בעלזיקען עס מיט א פיער־פינף דרשות. די טהירען פון גרויסען בית־המדרש זיינען געווען פערשמירט נראָב מיט מודעות, וועלכע פלעגען זיך אָנהויבען מיט איין נוסח: „היום ידרוש"; אוו די שטאָדט־גויה, וואָס פלעגט וואשען אלע ערב־פסח די טהירען פלעגט נעבעך געגוג בעדאר־פען האָרעווען אום אבצושייערען די איינגעגעסענע פערטריקענ־טע קליי, וועלכע מען האָט געשמירט פון דער פולער האנד אויף קהל'שע הוצאות.

דאָס שטענדיגע הערען מגידים האָט זעהר שטארק אויס־געפיינערט אוו ענטוויקעלט דעם געשמאק ביי די צוהערער: עס האָבען זיך בעווייזען אין שטערטעל בעזונדערע טאלאנטען קריטיקער, וואָס פלעגען מיט גרויסע געפיהל אוו בריה־שאפט אבשאצען יערען מגיד נאָך זיין ווערט. די קריטיקער פלעגען האָ־בען א גרויסע ווירקונג אויפ'ן איבעריגען עולם, אוו מען האָט גע־דארפט דערום האָבען א שטארקע קראפט צו קענען „נעהמען" דעם ק.־ער עולם. זיי פלעגען זיך ניט שעהמען אויסצוזעצען פעה־לער אין אזעלכע מגידים ווי דער „סקידלער", דער „ווידלער", וואָס זיי האָבען אָנגעמאכט א גרויסען רעש „אויף דער וועלט", ווי עס איז בעוואוסט פון די גאזעטען. אויפ'ן גרויסען מטיף, ליע־בערמאן, וואָס מיט איהם האָט ממש געקלונגען, האָבען זיי נאָר בעמערקט, אז ער זאָגט „ניט שלעכט", אבער ניט נתפעל געווא־חען — זיי האָבען בעסערע געהערט!...

מאוס פלעגט דאָרט, נעבעך, אבשניידען א מגיד פון די „פוס־נעהער", וואָס פיהרען זייערע דרשות צו פוס: שווער פלעגט איהם אנקומען ביז וואנען ער פלעגט פועל'ן ביי'ם שמש צו „זאגען" און אויף מארגען פלעגט איהם דערזעלבער שמש, אפילו ניט מחילה בעטענדיג, גאר אפען איבערגעבען אז דער עולם פערלאנגט ניט מעהר זיינע דרשות. דערביי פלעגט ער איהם אין האנד אריינרוקען א פאר גילדען, וואָס האָט זיך אויפגעקליבען אין דער „קערה". אויב דער מגיד פלעגט האבען די העזה, נאך אזא קליינעם שכר־תורה, זיך א קרים צו טהאָן, פלעגט איהם דער שמש ענטפערען: דאָס שטעדטעל איז גרויס. דאָס איז געווען דער פשט: „איהר קענט נאך געהן איבער די הייזער"...

איין מאל אבער האָט געטראָפען, אז איינער פון די סאָרט מנידים פון די „פוס־נעהער", האָט אנגעמאכט גאר א גרויסען רעש מיט זיינער א דרשה. ער איז געקומען ווינטער, אין האלב־שבט, מאנטאג פריה נאכ'ן דאוונען. ער איז אריין איז גרויסען בית־מדרש אהן א פעקעל. וועָר ווייסט וואו ער האָט עס אין שטעדטעל איבערגעלאָזט. נאָר דער שמש, וועלכער איז געווען נעניט אין מנידים, האָט מיט'ן ערשטען קוק פערשטאנען, אז דאָס איז ניט פון די נעהויבענע מגידים, געווים א „פוס־נעהער", און ער האָט זיך אויף איהם אפילו נישט אומגעקוקט. דער מגיד האָט זיך ארום איהם ארום געדרעהט, אונטערברומענדיג עפעס א טרויריג גמרא־נגון'דעל. עס איז געווען קענטיג, אז ער וויל זיך פאָרשטעלען פאר'ן שמש, נאָר ער וואָרט, אז פריהער זאל איהם דער שמש נעבען שלום. אבער דער שמש האָט זיך קאלט־בלוטיג געטהאן זיינע ארבייט: פערשלאָסען די ספרים שראנ־קען, אויסגעלאָשען די לאמפען, אויסגעזידעלט א פאר יונגע ישיבה־בחורים, וואָס זיי רויכערן און אויפ'ן אורח זיך אלץ ניט אומגעקוקט. און דער אוירה האָט זיך אלץ אומגעדרעהט און אומגעדרעהט, ברומענדיג זיין גמרא ניגון'דיל... ענדליך האָט

דער אורח נישט אויסגעהאלטען, ער איז שטיל צוגענאנגען צום שמש און שוואך ארויסגערעדט:

— שלום עליכם... איך בין א מגיד —

— עליכם שלום, — האט דער שמש איהם קאלט געענט־פערט און נעוואלט אוועקגעהן.

— וואס, מען וועט קענען זאגען? — האט דער מגיד פער־האלטען דעם שמש מיט א פראגע.

— דאס וועל איך זעהן שפעטער, מנחה־צייט, האט דער שמש מיט א טאן פול גרויסקייט געענטפערט.

אבער דעם מגיד, וועלכער איז שוין אביסעל שטאלצער גע־ווארען דערהערענדיג אז א האפענונג איז פארהאן, האט זיך געשטעלט בריים:

— איהר דארפט וויסען אז איך האב יעצע וואך געזאגט אין מינסק און גאט צו דאנקען איך האב דארטען „נושא־חן" געווען, איך בין ניט חלילה פון די גראשענע מנידים...

— אויב אזוי, — האט דער שמש געענטפערט ווייכער שוין, — קענט איהר „זאגען", ממה־נפשך דער עולם וועט הערען.

און באלד איז שוין געווען אויפ'ן טהיר צוגעקלעפט א מודעה „היום ידרוש" א. ז. וו.

נאך מנחה האט זיך שוין דער עולם צוזאמען געקליבען פון אלע קלייזלעך — אין גרויסען „בית־מדרש".

נאך מנחה, איז דער מגיד ארויף ווי דשרשראקען אויפ'ן בימה, א קוש געגעבען דעם פרכת, א בלעטער געטהאן דאס ספר'ל, וועלכען ער האט מיטגענומען און האט מיט א שוואכען ניגון א זונג געטהאן:

— „רבותי! שלמה־המלך קומט צו גהן אין משלי און זאגט אזוי:

דער מגיד האט געמאכט שלמה־המלך ווי דער אמת איז פאר א גרויסען חכם, נאר אויפ'ן פסוק האט ער אנגעפרענט פינף הארבע קשיות און אום זיי צו פערענטפערען, האט ער געבראכט

א מדרש, א צוויי אגדתות, דריי „רבי־בר־בר־חנא", א שטיק פון „יערות־דבש" ער האָט אלץ געמישט און געמישט, נאָכהער האָט ער געבראכט א משל פון א בן־יחיד, וואָס איז געפאָהרען למדינת־הים. בכלל האָט ער די דרשה אָננעצויגען אויפ'ן הויכען שניט, ער האָט ערטערווייז פערטראָגען צו גרויסע מגידים. נאָר דער עולם האָט עפעס די דרשה ניט געמאָגט, עס איז שווער געווען צו דערקלערען די סבה דערפון: צי דער ניגון איז זיי נישט געווען געפעלען צי אפשר איז געווען שולדיג אין דעם זיין באָרד. זיין ניגון איז געווען שטיל, נאָר געמיש טרויעריג, און איז אריינ־געפאלען ערטערווייז אין א עכט אידישע הייזערינקייט; די באָרד זיינע איז טאקע געווען ניט קיין שהנע, ניט קיין לאנגע באָרד פון א מניר, ווי דער עולם האָט ליעב. די „צוהערער" האָבען מינוטענווייז פערלאָרען אלץ מעהר דאָס נעדולד, אויפגעהערט צו קוקען איהם אין מויל אריין און די „קריטיקער" האָבען זיך צו־וואַרפען מיט מיינונגען:

— נאָר ניט קיין זאָנער.
— נישטאָ וואָס צו הערען.
— ער האָט נאָר קיין צונג ניט.
— ער האָט נאָר קיין קול נישט.
— ער פלוידערט.
— עט...

און אין בית מדרש האָט אָננעהויבען צו זומען, וואָס ווייטער אלץ שטארקער, ביז עס איז איבערגעגאנגען אין א נערו־דער. אייניגע וואָס שטעהען נאָהענט נעבען בימה, רוקען זיך צוריק, צוריק, און ארום דעם מגיד ווערט אלץ מעהר לייריגער פלאץ, אָט איז שוין א שטיק קיילעכריגער פלאץ לעריג... הינטען רודערט, דער שמש פאטשט...

און דער מגיד שטעהט אויפ'ן בימה א דערשראָקענער: דאָס נערודער, דאָס פונאנדערגעהן זיך, דאָס פאטשען פון שמש שלאָגט איהם אראָפ פון וועג און ער טומעלט זיך אין די רייד:

אנשטאט שלמה המלך זאגט ער דוד המלך. אנשטאט „דער מדרש" זאגט ער „דער זהר" און פערקערט, ער פערכאפט זיך צוריק, נאר דאס פערבעסערט נישט, עס ווירקט נאך ערגער אויפ'ן עולם, וואס האט ליעב עס זאל נעהן גלאט; ביסלעכ־וויין צוגעהט זיך דער עולם, די נעהנטערע רוקען זיך אב, אנ־דערע נעניצען... דער גבאי זאגט דעם שמש אויפ'ן אויער: שוין צייט מעריב צו דאוונען, נאר ער זאגט עס אזוי שטיל, אז דער מגיד הערט עס... אפילו דער אלטער משה דער קרעמער וואס האט זיין גאנץ לעבען איין דרשה נישט דורכגעלאזט, וואס שטעמה שטענדיג הארט נעבען בימה און קוקט אין מויל אריין יעדען מגיד און חאפט אונטער בעקאנטע ווערטער פון פסוקים, וועלכע דער מגיד ענדירגט ניט, פערלאזענדיג זיך אופ'ן עולם'ס לומדות, אפילו ער ניט אויך א נענץ דעם מגיד נלייך אין מויל און ריקט זיך אב ניט וועלענדיג א שטיק ווייטער.

און די דרשה ווערט אלץ מעהר אבנעריסען און צופלאנ־טעט. דער מגיד שטעהט דערשראקען. עס איז קענטיג, אז ער זוכט אן עצה, ווי צו בערוהיגען דעם שטורם, ער איז מבטיח, אז באלד איז ער מסים, נאר ער קען נישט ארויסקריכען, ער האט זיך צו שטארק פערדרעהט אין פסוקים, אגדתות און מדרשים, קענטיג ניט נאך זיין כח... דער טומעל וואקסט, אט דאכט זיך שפרינגט ארויס אן עזות־פנים און שרייט: נענוג שוין — מ'דארף שוין מעריב דאוונען... דער מגיד מאכט מיט די הענד, ווארפט זיך אום אין אלע זייטען, ווי ער וואלט עפים זוכען א ווארט, וואס זאל קענען פערהאלטען און בערוהיגען דעם עולם, זיי זאלען איהם אויסהערען... זיי זאלען זיך ניט צוגעהן... נאר נישטא אזא ווארט!...

פלוצים האקט זיך אב די דרשה, דער מגיד ווישט זיך דעם שוויים און קוקט מיט שטארע בליקען אופ'ן עולם, און באלד ברעכט ער אוירם איבער'ן בית־מדרש מיט זיין פערצווייפעל־טער הייזעריגער שטימע: רבתי! איך בין א איד פון אכט

קינדער, איך בין שוין פון דער היים א יאָר, איך האָב זיי גע־לעזאָן אהן א נראשען געלד... זיי הונגערען דאָרטען אוודאי. רבותי, רחמנים בני רחמנים, האָט רחמנות אויף א טאטען פון אכט קינדער...

אין בית־מדרש איז שטיל געוואָרען ווי אויף א בית־עולם. א שוידער איז דורכגעלאָפען יעדערן איבערן לייב. צייט מנידים האָבען דא געזאָגט האָט נאָך קיינעם אזוי נישט נעראָטען צו ווירקען אזוי שטאַרק אויפ'ן עולם. אפילו דער רב, וואָס איז בטבע א שונא מנידים, וואָס שלאָפט שטענדיג אָנשפּאַרענדיג זיך אויפ'ן סטענדער, וועו דער מניד זאָגט, האָט זיך דערפון אויך אויפגעוואַכט, ארויס געלאָזען א טיעפען זיפץ, געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געמורמלט: נעביך, נעביך...

און איין קריטיקער האָט מיט אומעטיגע בלויקען א קוק גע־טהאָן אופ'ן צווייטען און גענפרענט:

— האָסט געהערט?

— יא, האָט יענער טרויעריג געענטפערט.

— נו, א וועלטעלע, האָט א דריטער געזיפצט... — און דאָרט הינטערן בימה, וואו די קערה שטעהט, איז געוואָרען א שטופענייש. דאָס האָט יעדער זיך געשטויסען צו דער קערה אריינווארפען זיין נדבה פאר'ן מניד. עס זיינען געפלויגען גריוונעס, גילדענס און פערציגערס, ווי די טויבען...

און אויף מאָרגען זיינען צוויי שהנע בעלי־בתים ארומ־געגאַנגען איבער'ן שטערטעל צוואמען קלויבען געלד; עס איז פאר זיי געווען נור אויסצורעדען, אז עס איז פאר'ן נעכ־טיגען מניד, אז מען זאָל זיי שראָגען די נדבה אָנטקעגען. די שענסטע נדבה האָט געגעבען יענער „קריטיקער", וואָס האָט נעכטען נעזאָגט אויפ'ן מניד, אז ער פלוידערט. אריינקוקענדיג צו די גבאים אין דאָס רויטע פאטציילכען, וואו דאָס געלד איז געלעגען, האָט ער מיט הארץ געזאָגט:

— עס איז א יושר אויפצוקלייבען וואָס מעהר; מילא

קען ער ניט זאגען, אבער א רחמנות איז דאך. פארט, א איד א למדן — איהר ווייסט — האט ער געענדיגט צוהיצענדיג זיך אביסעל — איך וואלט וועלען, אז היינט זאל מען מיר איהם שיקען אויף וועטשערע. איך וואלט זיין זעהר צופריידען!

— ניין! — האט איין גבאי געענטפערט, — יענקיל לייבעס האט שוין פערבעטען, נאך אין דער פריה ביים דאוונען.

יענקעל לייבעס איז דערזעלבער, וואס האט נעכטען אויפ'ן מגיד געזאגט אז ער האט גאר קיין מויל נישט. —

אינהאלט:

די ערעמע קהלה — — — — — — — — 7
די קנעטערין — — — — — — — — 15
דער שמעק טאבאק — — — — — — — — 20
דער אלטער טשעסלער — — — — — — — — 27
וועז עסט חיים מלמד א בויגעל? — — — — — — — — 33
דער אורח — — — — — — — — 38
בולקעס — — — — — — — — 42
א דראמא איבער 5 קארטאפעלס — — — — 47
דער קראנקער פינגער — — — — — — — — 54
דעם טאטנ'ס שטיוועל — — — — — — — — 63
די אידענע מיט'ן באב — — — — — — — — 68
די מרידה ביי אקדמות — — — — — — — — 72
אויפ'ן בוידעם — — — — — — — — 79
דער קליין רעדלער'ל — — — — — — — — 82
מיינע ערשטע האנארארעז — — — — — — — — 89
דער גימנאזיסט — — — — — — — — 95
א אידיש הארץ — — — — — — — — 101
די נאשערין — — — — — — — — 105
מיין באבעס גליק — — — — — — — — 110
די הייזער — — — — — — — — 114
די רעוואלוציע אין קליינעם בית־מדרש — — — — 121
דער ארעסטירטער קרעמער — — — — — — — — 127
א פסח'דיגער טאטע — — — — — — — — 132
גבירה'שע מצה — — — — — — — — 139
ארימע לייט — — — — — — — — — — 152

צוויי שוועסטער — — — — — — 156
רייזעלע — — — — — — 167
די נייע לאטע — — — — — — 177
דער הענדלער און זיין האפנונג — — — — 183
פערמאכט — — — — — — 187
דאס בענשער'ל — — — — — — 192
ביי דאקטוירים — — — — — — 196
דאס אייבינע לעבען — — — — — — 205

מ י נ י א ט ו ר ע ן :

1) געבליבען אליין — — — — 213
2) ניט קיין איר — — — — — 214
3) אין א אידיש געוועלב — — — — 216
4) דער פאלשער טאן — — — — 217
5) רחמנות — — — — — — 218
6) הנאה נעהאט — — — — — 220
7) נעשלאסען א געשעפט — — — — 223
8) אלע טאג — — — — — — 227
9) דער מאלער — — — — — 229
10) דער סטאטיסטיק — — — — 232
11) דאס שליחות — — — — — 236
12) דער הייליגער — — — — — 239
די לשון־קודש'דיגע — — — — — 243
די ריהרענדע דרשה — — — — — 246

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT

21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it. A fine of 5 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

PLEASE ADVISE CHANGE OF ADDRESS

DATE DUE

בעל.

ריזען, אברהם

אוימע געמיינדען

5798

#5798